దక్షిణదేశ భాషాసారస్వతములు
దేశి

కర్త :

కోరాడ, రామకృష్ణయ్య. ఎం. ఏ.,
ఆంధ్రప్రధానోపన్యాసకుడు, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయము.

మద్రాసు

1949 [వెల. రూ. 2-8-0

PRINTED AT
THE SREEVATHSA PRFSS
ROYAPETTAH, MADRAS.

DĒSI

IN

South Indian Languages & Literature.

The DESI element in South Indian Literature does not seem to have attracted the attention of Scholars, even as much as the DESI element in those languages. Scholars like Dr. Caldwell and Kittel etc. have tried to Collect, and to point out the characteristic features of this element in the vocabularies of the South Indian languages. Prakrit Grammarians like Hemachendra, have collected the DESI element found in the Prakrits, in works like "Desinamamala," of which a good number of words have also been identified with the Dravidian.

It cannot be denied that there was an under-current of Non-Aryan thought and language in the country—especially in South India, which after a time got inextricably mixed up with the Aryan to the advantage of both. Yet DESI in language is sometimes identified with "Tadbhava". Similarly Sanskrit Lakshanikas have endeavoured to interpret the DESI in literature in terms of the "Marga" method, which having been espoused by the Sanskrits, gained an upper hand and only served to undermime the original DESI. yet this survived as an under-current in the lower strata of society. With the advent of foreign domination and consequent change in the outlook on life and customs, the hold on DESI is gradually being lost. It is time that we study and preserve what is yet left.

An attempt is here made to deal with the various aspects of DESI with a view to get at the common literary and prosodial tradition, underlying the development of the indigenous forms of Literature in South India. If this can rouse any interest in a comparative study of the Dravidian prosody and of forms of indigenous Literature of South India, the object of this work is fulfiled.

K. R.

తొలిపలుకు

దక్షిణహిందూదేశమున వ్యవహారములోనున్న నాగరకభాషలును ఉత్తరదేశమందలి కొన్ని యనాగరకభాషలును జేరి యొక ప్రత్యేక కుటుంబముగా నేర్పడుననియు నిది సంస్కృతాద్యార్య భాషావర్గముకంటె భిన్నమనియు నాధునిక భాషాతత్త్వవేత్తలలో పలువురి యభిప్రాయమైయున్నది. ఇవి యార్యభాషాజన్యములేయని తలంచువారును గొందరు గలరు. తత్త్వాన్వేషణము విషయమున, మత, రాజకీయ వైజ్ఞానికాది వ్యక్తిగతాభినివేశములకు తావులేదుగదా. నేటి హైందవ విజ్ఞానమనునది ప్రాచీనములగు రెండు భిన్న వైజ్ఞానిక సంస్కారముల సంపుటియని "టాగోరు" వంటి పరిశీలకు లనేకులు తలంచియున్నారు. వీనిలో నార్యవిజ్ఞానము పైచేయి కలదగుటచే దేశీయ విజ్ఞానము మరుగువడి—దానితో సమ్మేళనము బొంది—దానికి వన్నెగూర్చినదైనది. దీని స్వరూప లక్షణముల నిప్పుడు కనిపట్టుట దుశ్శకమే యగును. కాని కొన్ని జాడలు లేకపోలేదు. దక్షిణదేశభాషా నిర్మాణమునందలి విశేష లక్షణములనుబట్టియు, "దేశి" పదజాలమునుబట్టియు వీని ప్రత్యేకత నిరూపింపఁదగియున్నట్లే, యీ భాషలలోని ప్రాచీన సారస్వతమునందలి ఛందస్సాహితీ రీతుల విశేషలక్షణములనుబట్టి ప్రాచీన దక్షిణదేశీయంబగు "దేశి" వాఙ్మయ సంప్రదాయ విశేషములలోఁగల ప్రత్యేకత యెంతవరకు నిరూపింపఁదగునో యను విషయమును పరిశీలించుటయే యీ

రచనయొక్క ముఖ్యోద్దేశము. మార్గ సాహిత్యప్రాబల్యముచే మరుగువడియంతరించి పోవుచున్న మన ప్రాచీన "దేశి" సాహిత్యము నుద్ధరింపవలసిన యావశ్యకత యెంతేనియు కలదు. ఇది భాషా పరిశోధకుల దృష్టి నాకర్షింపగలిగినచో నీ రచన సఫలత జెందును.

తమిళమున తొలియుగమునందలి రచనలు దేశీయ ప్రభువుల యాదరాభిమానముల మూలమున సంకలితములై సంరక్షింపబడినవి. ఆంధ్రరాజులకాలమున తెలుగు "దేశి" సాహిత్య మట్టి నోము నోచుకొనలేదు. ఇప్పటి నూతనాంధ్ర సాహిత్య జీవనోద్యమమైనను ప్రాచీన "దేశి" సాహిత్యోద్ధరణ ప్రవణంబగుగాక.

ఇందలి భాగములు కొన్ని "భారతి"లో వెనుక ప్రకటింపబడినవే. కొద్ది మార్పులను జేర్పుల నంది యిందు వెలసినవి. ఈ కారణముచె కొంత పునరుక్తిగాని అచ్చుతొందరలచే కొన్ని స్ఖాలిత్యములుగాని కలిగియుండును. పాఠకులు సహించి సవరించుకొన ప్రార్థితులు.

మద్రాసు,
1-5-49.

కోరాడ రామకృష్ణయ్య.

విషయసూచిక

దక్షిణదేశ భాషా సారస్వతములు

దేశి

ఈ దక్షిణ హిందూదేశమున వ్యవహారములో నున్న భాష లలోఁ బ్రధానమైనవి నాలుగు: అఱవము, తెలుగు, కన్నడము, మళయాళము అనునవి. వీనినే ద్రావిడభాషలనియు నందురు. ఇవి వ్యాకరణ సంస్కారమును బొంది, వివిధ శాఖలతోఁ గూడిన సారస్వతములు గలవగుటచే సంస్కార యుక్తములని చెప్పఁబడుచున్నవి. అవ్యాకృతములై సారస్వతము లేనివగుటచే సంస్కార హీనములని చెప్పఁబడు తుళు, కొడగు, కుయి, గోండు మొదలగునవి మఱికొన్ని దక్షిణోత్తర దేశముల వ్యవహారమునఁ గలవు. వీని కన్నిటికిని సంస్కృత ప్రాకృతములతోడి సంసర్గము విశేషముగా నున్నను, ప్రత్యేక లక్షణములుగా గ్రహింపఁబడుచున్న కొన్ని భాషా సంప్రదాయములను బట్టియు, వీనికి సమానము సహజమునగు ధాతుకూటము, పదజాలమునుబట్టియు నీ దక్షిణదేశ భాషలొక ప్రత్యేక కుటుంబమునకుఁ జెందినవని పలువుర భాషాతత్త్వవేత్తల యభిప్రాయము. ఇట్టివి యొక్క కుటుంబమునకుఁ జెందినవగుటచేత భాషా సంప్రదాయముల విషయముననేగాక, వీనియందలి ప్రాచీన సారస్వత చరిత్ర నన్వేషించి పరిశీలించినచో, వీనిలోని ఛందస్సాహిత్య సంప్రదాయముల విషయమునఁగూడ సన్నిహిత సంబంధము సామ్యము నంతర్వాహినిగాఁ గనఁబడవచ్చుననుటకు సందేహము లేదు.

ఇట్లీ భాషావిషయమునను ఛందస్సాహితీరీతుల విషయమునను, ఈ దక్షిణదేశ భాషలకు సహజము సమానమునగు సంప్రదాయ పద్ధతియే "దేశి" యని వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. ఈ భాషలకు సంస్కృత భాషా సాహిత్య సంప్రదాయముల సంపర్కము గలిగిన పిదప తద్రీతు లీ దేశ భాషలలో ననుసరింపఁబడిన పద్ధతియే "మార్గ"పద్ధతియైనది. లాక్షణికు లీ భాషలకు లక్షణము చెప్పునపుడు అప్పటికీ దేశమున విఖ్యాతిగాంచిన సంస్కృతభాషా వ్యాకరణ పద్ధతులనే యనుసరించినవారైనను, తద్భిన్నమగు సంప్రదాయమునకుఁ జెందిన శబ్ద జాలమును, లక్షణ రీతులను—దేశ్యమని, అచ్చయని విభాగించి ప్రత్యేకముగాఁ జూపియేయున్నారు. ఛందో విషయమున సంస్కృతమునందలి యక్షరగణబద్ధములగు వృత్తములను తాము చేపట్టునపుడు వానికి స్వీయ దేశీయాచారానుసారంబుగ ప్రావళ్ళనెడి మంగళసూత్రములను గట్టియే గ్రహించియు, మాత్రాగణ బద్ధంబులగు దేశీయచ్ఛందో రీతులను జాత్యుపజాతి భేదంబుచే ప్రత్యేకించియు వాని దేశీయతాగుణమును వ్యక్తముచేసినవారైనారు. ఇఁక సంస్కృత సాహిత్య రీతులను అందలి రీతి గుణాలంకార రసవర్ణనాదులతోఁగూడ గ్రహించి పురాణ ప్రబంధ పంక్తులలో నిమిడ్చికొని మార్గ పద్ధతి నత్యాదరముతో విస్తరింపఁజేసియు, దేశీయంబులగు ద్విపద షట్పదాది పదరచనలు, రగడలు, వచనములు, యక్షగానములు, ఉదాహరణాది గ్రంథములు మొదలగువానికి చాటు ప్రబంధములనియు దేశి రచనలనియు నొక విభాగము కల్పించుటచే వీని దేశీయతా లక్షణమును

ప్రత్యేకించి చూపినట్లైనది. తమిళభాషా సాహిత్యములపై సంస్కృత ప్రభావము కొంచెము తక్కువగుటచే, అందీ మార్గ పద్ధతి కొంత ప్రవేశించినను, దేశి పద్ధతియే బాగుగా కుదురుకొని యుండినది. కన్నడాంధ్రములందు మార్గపద్ధతి దే పైచేయి యగుటచే దేశి రచనాపద్ధతి కొంత వెనుకబడినను కేవల మడుగంటిపోలేదు. దేశి మార్గములను దేశీయములుగఁ జేయు యత్నములు—అనఁగా వీనికి హృద్యమగు సమ్మేళనము కుదుర్చు ప్రయత్నములును కొనలు సాగినవి. కన్నడాంధ్రములందు పురాణ ప్రబంధ కవులు మార్గ పద్ధతిని విస్తరింపఁజేసినను, ద్విపద, షట్పది, యక్షగానోదాహరణ వాఙ్మయ శాఖలు దేశి వాఙ్మయమునకు పట్టుగొమ్మలై నిలిచినవి. కాని యీ భాషలలోని దేశి రచనలుగాని, దేశి పద్ధతులుగాని మార్గ పద్ధతులవలె పండితులయొక్కయు లాక్షణికులయొక్కయు దృష్టి నంతగా నాకర్షింపలేదు. కావున భాషా విషయమునందువలెనే ఛందస్సాహితీ రీతులందును గల దేశి సంప్రదాయములను, వాని విశేష లక్షణములను బరిశీలింపవలసిన యావశ్యకత యెంతేని యుఁ గలదు. దక్షిణ దేశీయభాషల ప్రత్యేక సంప్రదాయములనుగూర్చియు నందలి శబ్దజాలముయొక్క విశేష లక్షణములనుగూర్చియు, ప్రత్యేక పరిశీలనము భాషా తత్త్వజ్ఞులచేఁ జేయఁబడుచునే యున్నది. కావున ప్రస్తుత మీ సందర్భమున వాని ప్రత్యేక లక్షణములను మాత్రము సంగ్రహముగఁ బరిశీలింతము.

II

దక్షిణదేశ భాషల విశేష లక్షణములు

ఈ దక్షిణదేశ భాషలన్నియు నొక్క కుటుంబమునకే చెందినవనియు, నొక మూల భాషనుండి వచ్చిన సజాతీయ భాషలనియుఁ జెప్పుట కాధారములైన "ద్రావిడ భాషా విశేష లక్షణ"ములు మాత్ర మిా క్రింద సూచింపఁబడుచున్నవి. ఇవి ద్రావిడ భాషా సామాన్యములనియు, ఇతర దేశీయ భాషా విలక్షణములనియుఁ గూడఁ జెప్పవచ్చును.

1. పదనిర్మాణమునుబట్టి చేయఁబడుచున్న విభాగపద్ధతిని ఈ ద్రావిడ భాషలను "సంయుక్త ధాతురూప పదభాషలు (Agglutinative languages) అని చెప్పుదురు. ఈ భాషలలో నర్థభేదములను సూచించుటకు ధాతువుపై ధాతువు, పదముపై మరియొక పదము చేరుచుండునేగాని, సంస్కృతాద్యార్య భాషలలోవలె ఉపసర్గలు గాని ప్రత్యయములు గాని చేరవు. సంస్కృతభాషా వ్యాకరణ సంప్రదాయ దృష్టినిబట్టి ప్రత్యయము లనఁబడునవి కొన్ని యిటీవల కనఁబడుచున్నను, వాని పూర్వ స్వరూప చరిత్రముల నించుక నన్వేషించినచో నవియు ప్రత్యేక స్వతంత్రములగు పదములే యని గుర్తించుట కష్ట సాధ్యము కాఁబోదు. ప్రత్యయాంతములై యున్న ఆర్య భాషల సాహచర్య ప్రాబల్యకారణమున, నీ ద్రావిడభాషలును ప్రత్యయాంతత్వమును బొందు మార్గమునఁ బడుచున్నట్లగ పడుచున్నవేగాని, సహజముగ నట్టివి కావు.

2. ధాతువు—దాని లక్షణము :—

(1) ద్రావిడ ధాతువులు సామాన్యముగా క్రియాబోధకము లేవైనను, అట్టివి కానివికూడఁ గొన్ని కలవు. అట్టివి గుణవాచకములు సంఖ్యా సర్వనామ వాచకములు నగును— కాడ్, కెం, మేల్, కీళ్. ఒన్, ఇర్, అన్, నాన్, నీన్.

(2) ధాతువులు సామాన్యముగా ఏకాచ్ ధాతువులు. ఆ, ఈ, పో, సా, వర్, తెర్, పోల్, అక్, నిల్, చెల్ etc. మూలధాతువుల సంయోగముచే మరల భిన్న ధాతువు లేర్పడు చుండుటయుఁ గలదు. అర్థభేద సూచకము గను ధాత్వంతర సంయోగ మేర్పడును. ఇట్టి కాచ్చులనే కాచ్చులగును.

(3) క్రియాబోధక ధాతువులకు విధ్యర్థక మధ్యమపురు షైక వచనమున స్వతంత్ర ప్రయోగము కలదు.

ఈ, తే, వా, సొల్, పో, నడ్(డు).

(4) ధాతువు నామవాచకముగను క్రియా వాచకము గను గూడ వ్యవహరింపఁబడుచుండును.

త—శొల్, తటి, ముటి; తె—చెప్పు, ఒక కట్టుకట్టు; ఒక వెలుఁగు వెలుఁగు.

(5) ధాత్వంతమందలి హల్లు ద్విత్వమును బొంది భిన్నార్థములను సూచించును.

1. నామమును విశేషణముగాఁ జేయుటకు :—

1. అక్—అట్టుంగలై—పట్టిగట్టు, నడ్—నట్టిల్లు, కుక్—కుట్టుయిర్—కుట్టుసుగ, మాడు—మాట్టుత్తోల్.

2. అకర్మక ధాతువును సకర్మకముగాఁ జేయుటకు.
   ఓడు — ఓట్టు.
3. భూతార్థమును సూచించుటకు—తగు—తక్క.
4. నామవాచకములఁ గల్పించుటకు :— పాడు-
   పాట్టు-పాట. కూడు-కూట్టం-కూటము.

(6) ధాతుగతమగు హ్రస్వాచ్చు దీర్ఘత్వమును బొంది నామవాచక మగుచుండును లేదా స్వల్ప భేదము బొంది ధాతువు నామవాచకమగును.

నడు—నాడు.
కడు—కాడు.
విళ్—విణ్, విన్ను (ఆకాశము)
మిన్—మీన్ (చేప, నక్షత్రము)
వెళ్—వెళ్ళి—వెండి, కాణ్—కణ్—కన్ను.
కెయ్—కై, కయి, చెయి.

(7) అర్థ భేదమును సూచించుటకుగా ధాతువుపై భిన్న ధాతువులు చేర్పఁబడుచుండును. ఇవి రెండును గలసి మఱి యొక ధాతువుగా నేర్పడును. చేర్పఁబడిన యీ ధాతువు స్వరూపము వ్యవహారమున మార్పునొందుటచే, నా మిగిలిన భాగ మేధాతువుయొక్క యవశిష్ట భాగమో తెలిసికొనుట సులభ సాధ్యము కాకపోవుటచే కాల్డ్వెల్ పండితుఁడు ధాతువులపైఁ జేరు, కు, గు, చు, జు, తు, దు, పు, బు— మొదలగు వానిని ధాతువులపై చేరు అనుబంధములుగా గ్రహించినాఁడు.

ఇవి ధాతువుల క్రియా బోధకత్వమును సూచించుటకుగాఁ జేర్పఁబడిన అగు, ఇసు, ఉతు, మొదలగు సహాయ ధాతువుల యవశిష్ట రూపములయి యుండునని తలంపవచ్చును. వీనితోఁ గూడిన వే మరల నీ భాషలలో ధాతువులుగాఁ బరిగణింపఁబడఁ జొచ్చినవి.

వెళ్ + అగు = వెలుగు—వెలుంగు.
గెల్ + ఉచు = గెలుచు—గెలువు—గెల్వు—గెల్పు.
తిర్ + అగు = తిరుగు—తిరువు—తిరుపు—త్రిప్పు.
తిర్ + ఉతు=తిరుంతు—తిరుత్తు—(తె) తిద్దు—తిద్దు—దిద్దు.
నిఁళ్ + ఉతు = నిళ్ + ఉంతు—నిఱుంతు—నిండు—నింపు.
అడ్—అడై + ఇసు = అడైసు—అడైచ్చు—(తె) అడచు,
అణచు.

ఈ యవశిష్ట భాగములే కొన్ని నామవాచక రూపము లలోఁ గానవచ్చుచు, ధాతువులనుండి నామవాచక రూపము లను జేయుటకుఁ జేర్పబడిన యనుబంధములుగా (formative particles) గ్రహింపఁబడుచున్నవి.

వెళ్—వెలుగు, వెళక్కు etc.
కాయ్—కాఞ్గు—కాఁగు.
గెల్—గెలుపు—గెల్పు.
కోయ్—కొమ్బు—కొమ్ము.
వేయ్—వేమ్బు—వేము.
తీర్—తీర్పు.

తూఱ్—తూఱ్పు

కాయ్—కాపు.

మరు—మరుందు—మందు.

తిర్—తిరుందు—తిరుత్తం. = correction.

(8) ధాతువుల కర్థభేదమును గలిగించుట కుపసర్గలను జేర్చుట సంస్కృతాద్యార్య భాషలలోవలె నీ భాషలలో సహజముగనే లేదు.

సంస్కృతమునందుపసర్గలతోఁ గూడిన క్రియా రూపములట్లే—లేదా యించుక స్వరభేదముతో ప్రాకృతములలోనికి వచ్చినవి. ఈ ప్రాకృతము లనుండి యేర్పడినవని చెప్పఁబడుచుండిన యాధుని కార్యభాషలలో నా యుపసర్గలను వాడుకొను పద్ధతి లోపించి ధాతువులపై క్రియా విశేషణములను జేర్చి ధాతు పల్లవముల నేర్పాటుచేసికొను విధానము ఇటీవలి కాలమున వాడుకలోనికి వచ్చుటచే, నిది ద్రావిడభాషా సంపర్క సంప్రదాయ బలమునఁ గలిగినదని చెప్పవలయునే కాని ఆధుని కార్యభాషలయందును, ద్రావిడ భాషలయందును నొక్కటే తీరున నేర్పడినదని తలంచుట కవకాశము లేదు.

(9) ద్రావిడభాషలలోని క్రియారూపములు క్రియా విశేషణములనుండి యేర్పడినవి. ఇందు సంస్కృతమందువలె దశలకారములు లేవు. సంస్కృతమునను, ఆధుని కార్య భాషలలోను సంపూర్ణ క్రియల స్థానమున క్రియా విశేషణములు వాడుట ద్రావిడభాషా సంపర్క బలముచేతనే యైయుండును.

3. వర్ణసమామ్నాయము :—

(1) అ, ఇ, ఉ, ఎ, ఒ హ్రస్వదీర్ఘములు గలవు. ఈ భాషలలో సంస్కృతములలో వలె ఋ, ౠ వర్ణములు లేవు. ఋ వర్ణము "రి" కారముగాఁ బలుకఁబడును. ఋషి—రుషి—లేదా—రిషి; కృష్ణ—కిష్ట. ఎ, ఒ, హ్రస్వములు సహజములు, ఐ, ఔ లు అయి, అవు లుగా మారును. కొన్ని పదముల తుదిని అర్ధ మాత్రములగు ఇకార ఉకారములు పలుకఁబడును. హల్లులగు వర్గాక్షరములలో క, చ, ట, త, పలు వాని వర్గానునాసికలు మాత్రమే కలవు. బిందుపు లేదు. కచటతపలే పద మధ్యమందు సరళములుగా నుచ్చరింపఁబడును. మహాప్రాణములు లేవు. శ, ష, స లు లేవు. య, ర, ల, వ లు శకట రేఫ ఴకార ళకారములు పదాంత నకారమును గలవు. ఇది యిపుడు తమిళమున మాత్రమే కనఁబడుచున్నను దాని పరిణామ మితర భాషలలోను గనిపట్టవచ్చును.

(2) తెలుఁగు కన్నడములకు సంస్కృతభాషా సంపర్క మెక్కువగుటచే నివి తమిళముకంటె మూల భాషకు మిగుల దూరస్థములుగాఁ గనఁబడును. మూలభాషలోని రూపములు తెలుఁగున కన్నడముకంటెను విశేషముగా మారిపోయినవి.

(3) పదాదిని క, ట, త, ప, మ వర్ణములుమాత్రమే యచ్చుతోఁ గూడి యైనను రావచ్చును. చకారము ఇ, ఉ, ఎ, ఒ లతోఁ గూడియే వచ్చును. వకారము ఉ, ఊ, ఒ, ఓ లతోఁ గూడిరాదు. యకారము అకారముతోఁ గూడియే

వచ్చును. ర, ల లు పదాదిని నిలువవు. ఇది తొల్కాప్పి యర్ చెప్పిన తమిళభాషా సంప్రదాయము. ఇది తక్కిన భాషలకును వర్తించుచునే యున్నది. కాని యీ ద్రావిడ భాషా సంప్రదాయములకు విరుద్ధమైన రూపము లాయా భాషలలో నేర్పడుటకు వానిలోఁగలిగిన వర్ణ సమీకరణ వర్ణ వ్యత్యయాదులు కారణము లగుచున్నవి.

(4) ఈ భాషలలో సంస్కృత శబ్దజాలము తత్సమ రూప మున విశేషముగాఁ బ్రవేశించియుండుటచేత, నందు సహజముగ లేని మహాప్రాణములు శ, ష, స లు మొదలగు వర్ణములా శబ్దములతోపాటు చేరి వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. తమిళము నందా శబ్దములు దేశీయోచ్చారణ సంప్రదాయానుసారము మార్పు నొందియే వ్యవహరింపబడుటచేత నం దీ వర్ణములకు తావు చిక్కలేదు.

4. ధ్వని లక్షణములు :—

(1) పదాంతమందు ముఖ్యముగా పరుష వర్ణాంతములగు పదముల తుదిని యొక అర్ధమాత్రోకారము నుచ్చరించుట యీ భాషల కొక సహజ లక్షణముగాఁ గనఁబడుచున్నది. ప్రాచీనభాషలో ననేకములగు ధాతువులు హలంతములే యైనను కాలక్రమమున తమిళమున పరుషాక్షరములపైని, తెలుఁగు కన్నడములలో హల్వర్ణములపైని, ఒక పొట్టి "ఉ" కారమును జేర్చి—ఆ పదములను అజంతములుగాఁ జేసి పలుకు నలవాటు ప్రబలినది కావుననే తెలుఁగు కన్నడములు ప్రాయిక

ముగా నజంతభాష లైనవి. సంస్కృత హలంత శబ్దములకుఁ గూడఁ దెనుఁగున ఉవర్ణము చేర్పఁబడుచున్నది. అచ్-అచ్చు, విల్-విల్లు; నీర్-నిరు, etc. వాక్-వాక్కు, రోడ్-రోడ్డు. ఇట్లే యీ భాషకొక యపూర్వమార్దవము చేకూరినది.

(2) స్వరసామ్యము (Harmonic Sequence of vowels) ఏక పదమందు సన్నిహితములగు నక్షరములలోని స్వరము లొక దానిని బట్టి మరియొకటి మారుట. సమీపాక్షరము లోని "ఇ" కారము—ముందు వెనుకల యక్షరములలోని "ఉ" కారమును "ఇ" కారముగా మార్చుచుండును. పూర్వ మకారముండినచో ఉకారము మారదు. పరమందలి ఉకారము పూర్వమందున్న ఇకారము నుకారముగా మార్చుటయుఁ గలదు. ఇది తెనుఁగున విశేషముగాఁ గాననగును.

హరి + కు = హరికి. రామున + కు = రామునకు.
తమ్ముని + కు = తమ్మునికి. కత్తి + లు = కత్తులు.
కొట్టితి + వు = కొట్టితివి.

(3) పరుష సరళముల వినిమయము—

ద్రావిడ భాషలలో ముఖ్యముగా తమిళ మళయాళ ములలో పదాదిని సరళముండదు. పదమధ్యమున పరుష ద్విత్వమే గానవచ్చుచుండును. పదమధ్యమునందలి పరుషము నిటీవలి కాలమునందే సరళముగ నుచ్చరించు నలవాటు ప్రబలినది. కాని ప్రాచీనకాలమునుండియు నీ యలవాటే కలదని

చెప్ప వీలులేదు. తొల్కాప్పియర్ వ్యాకరణమున క,చ,ట,త, ప, ఱ అను పరుషాక్షరములు మాత్రమే చెప్పబడియుండుటచే నా కాలమున పదమధ్యమునను నివి పరుషములుగనే పలుకఁబడి కాలక్రమమున నజ్మధ్యస్థములైనపుడు, ననునాసిక సంయోగము గలిగినపుడును సరళోచ్చారణము గలవైన ట్లగపడు చున్నది. కావుననే "దంతం" అను సంస్కృత పదము— "తందం" అని తమిళమున పలుకఁబడవలసి వచ్చినది. ఈ సంప్రదాయ మితర దేశీయ భాషా విలక్షణమునకు తీరదు.

గ్రియర్సన్ పండితుఁడు ప్రాకృతములలో నీ మార్పు గలుగుటకు ప్రాచీనములగు ద్రావిడభాషల సంపర్కమే కారణ మని తలంచినాఁడు. అతి విలక్షణముగాఁ గలిగిన ద్రావిడ భాషల సంపర్కముచేతనే యిట్టి మార్పుగలిగి యుండును. కాని యిది ప్రాకృతభాషలయందే సహజముగ గలిగినదనుట కవకాశములేదు. పదమధ్యమందు ద్విత్వాక్షరముతక్క భిన్న పరుషాక్షరముల సంయోగ మీ భాషా పదములలో రాదు. ట్ర, ప్ప, అంత స్థానునాసికములతోడి సంయోగమునే పద మధ్యమున రావచ్చును. పదాది నేవిధమైన సంయుక్తాక్షర మును రాఁగూడదు. ఈ కారణముచేతనే—"బ్రాహ్మణ" శబ్దము "పిరమిణ" యగుట తటస్థించినది. భిన్నహల్సంయోగ మెచ్చటగలిగినను దానిమధ్యమున నచ్చొకటిచేరి దానిని భిన్నాక్షరములుగా మార్చుచుండును. అనఁగా పరుషాక్షర సంయోగోచ్చారణము ద్రావిడ భాషలను వ్యవహరించువారి యుచ్చారణ సంప్రదాయములకు విరుద్ధమైనదన్నమాట.

కావుననే—(శ్రీ)—సిరి, లేదా తిరు, భక్తి—బగితి, స్నేహ—సినేహ; హర్ష—హరుష, భాగ్య—పాక్కియం—ఇత్యాది తద్భవరూపము లేర్పడినవి. ఇటీవల కొన్ని తెలుఁగుపదముల మొదట గాననగు రేఫ సంయోగమునకు వర్ణ ప్లుతియే కారణము వ్రై-వ్రాయు; మరం-మ్రాను. etc.

మహా ప్రాణముల యుచ్చారణముకూడ ద్రావిడభాషా సంప్రదాయమునకు విరుద్ధము. ఈ భాషలలో మహా ప్రాణములు లేవు. కావుననే తద్భవములతో నవి యల్ప ప్రాణములుగ మారుచుండుట. భూతి-బూది; వ్యధ-వెత. శ, ష, స లును లేవు. ఇవి తద్భవములలో చకారముగ మారుచుండును. లేదా లోపించుచుండును. cf. సంధ్యా—అంది, శ్రావణ—ఆవణి, సీస—ఈయం, శ్రేణి—ఏణి.

ర, ల, లు పదాదియందు రావు. కావుననే తమిళమున నుచ్చారణ సౌకర్యముకొరకు వాని ముందు అ, ఇ, ఉ లు చేర్పఁబడుచుండును. రాజన్ — అరశన్, లోకం — ఉలగం. తెలుఁగులో దేశ్యశబ్దముల మొదటి రేఫ లకారములు వర్ణ ప్లుతిచే గలిగినవే. ఉరల్-రోలు; ఎఱక-రెక్క, ఉల్-లో.

తమిళములో పదాదిని హకారముకూడ లోపించును— హారం—ఆరం, హోమం—ఓమం, హేతు—ఏతు, హరి—అరి.

హింగు—ఇంగువ, హరివాణం-అరివాణం.

(4) హ్రస్వ ఎకార, ఒకారములు, ట, డ, ణ అను మూర్ధన్యాక్షరములు, శకటరేఫ, ఱ-కారములు, తమిళమున నిలిచియున్న తాలవ్య నకారమునకు భిన్నమగు పదాంత నకా

రము, అనునవి యీ భాషలకు విలక్షణములగు వర్ణములని చెప్పవలసి యున్నది. ఎ, ఒ లును మూర్ధన్యములగు ట, డ, ణ, లు నీ ద్రావిడ భాషలకు సహజములు. వైదిక భాషలోగాని, సంస్కృత ప్రాకృతములలోగాని, యివి ప్రత్యేక పరిస్థితులను బట్టియో, అనార్య జనులయొక్కయు, వారి యుచ్చారణ పరిపాటియొక్కయు సంపర్కమువలననో, కాలక్రమమున నేర్పడినవేగాని, ఆ యా భాషలకు సహజములని చెప్పుటకుఁ దగిన యవకాశము లేదు. శకటరేఫ, ఱ కారములు పదాంత నకారము నిప్పటికిని తమిళ మళయాళములలో ననేకములైన శబ్దములలో ప్రాధాన్యమును వహించి నిలిచియున్నవి. తొల్కాప్పియర్ నాటికే, అనఁగ తమిళ భాషను వ్యాకరించు నప్పటికే ఆ భాషలో నవి కలవు. అంతకుఁ జిరపూర్వమే యా భాషాసాహిత్యములు వ్యాప్తిగాంచియున్నవి. కన్నడాంధ్రము లందివి క్రమముగ కొన్ని మార్పులను జెందియున్నను, ఈ భాషలలోని ప్రాచీన వాఙ్మయమున ఱకారమును, ఇటీవల కొంతకాలమువరకు శకటరేఫమును వ్యాప్తిలో నుండినవి. ఈ వర్ణములు సంస్కృతాద్యార్య భాషలలో లేకుండుటే గాక, ఆధునికార్య భాషలలో ద్రావిడభాషా సంసర్గమువలన సుమారు క్రీ. శ. 10-వ శతాబ్దినుండి బయలుదేరినవేగాని, వీనికి మూలము లనఁదగు ప్రాకృత భాషలలోఁగూడ నీ వర్ణములు కానరావు. కావున నివి యీ ద్రావిడ భాషలకు విలక్షణము లనుటకు సందేహము లేదు. ద్రావిడభాష లన్నిటిలోను సజాతీయములని చెప్పఁదగిన పెక్కు శబ్దముల

లోను ధాతువులలోను నీ వర్ణముల యునికి నిశ్చయింపఁదగి యుండఁగా, నిన్ని శబ్దములలోని యీ వర్ణములు నేవో కొన్ని సంస్కృత శబ్దములలోని షకార రకారాది వర్ణ సంయోగము వలన జనించినవని చెప్పుట కేవలము హాస్యాస్పదము.

(5) ఈ భాషలలోఁ గొన్నిటిలోని యనుస్వార-బిందు సంప్రదాయము సంస్కృత భాషా సంసర్గ సంస్కారములనుబట్టి వచ్చినదే గాని, వర్గానునాసికము వ్రాయుటయే యీ భాషల లోని సహజ సంప్రదాయము. ఈ యలవాటే యిప్పటికిని తమిళ భాషా విలేఖనమున ననుసరింపఁబడుచున్నది. తెలుఁగు కన్నడములలో ప్రాచీన వేంగిలిపి కాలమునాటికి ద్రావిడ సంప్ర దాయమే దేశీయ శబ్దముల విషయమున ననుసరింపఁబడినను, కాలక్రమమున సంస్కృత లిపి సంప్రదాయమే ప్రబలఁ జొచ్చి నది. కావుననే, దిగు బఋ, పసుపు బఋ, కొడికి మొదలగు కొన్ని శబ్దములలో బిందువు పూర్వస్వరము ననుసరించునట్లుగా దిగుంబఋ పసుపుంబరు అని వ్రాయుక దిగుమ్బఋ, కొడిఙ్కి అను వ్రాతయొక్క సంప్రదాయమునుబట్టి మ, జ ల స్థాన ముఁ దే బిందురూపమునగు బొట్టునుంచుటచేత—ఈ శబ్ద ములను చదివినవారు దిగుబంరు, కొడికిం, పసుపుబంరు—అని చదువుట తటస్థించినది. అనుస్వారము తల్లేఖన పద్ధతి సహజముగ ద్రావిడభాషా సంప్రదాయమునకుఁ జెందినది కాదని ఆ నాటి శాసనములలోని వ్రాతయు—దానికి భిన్నమగు సంప్రదాయమున కలవాటుపడినవారు వానిని చదువుట లోఁబడిన తబ్బిబ్బులే, మనకు వ్యక్తము చేయుచున్నవి.

(6) సంధి :— ఈ భాషలలోని సంధి సామాన్యముగా పరరూప సంధియే. సంధి లేనపుడు సాధారణముగా యకార వకారములాగమములగును. సవర్ణ దీర్ఘ, గుణ, వృద్ధి, యణా దేశాదు లింకు రావు. ప్రాచీన ప్రాకృత భాషావస్థయందును పదమధ్యమందు హల్లులు లోపించినపుడు ఉద్వృత్తాచ్చుల నడుమ యవలను జేర్చుట ద్రావిడభాషా సంపర్క బలమునే సూచింపఁగలదు.

(7) వర్ణములలోని మార్పులు :— తమిళమునందలి ఇకారము తెలుఁగు కన్నడములలో ఎకారముగా మారును.

ఇ-ఎ గా మారుట :—

త. ఇళ, తె. ఎల, క. ఎళె; త. విళంగు—క. బెళగు—తె. వెలుఁగు. త. పిట్టు—తె. పెట్టు—క. పెట్టె etc.

ఉ. ఒ—ముళై - మొళె; పుకటో—క. పొగటో, తె. పొగడు; ముదల్ - మొదలు; కుళం-కొళం-కొలను.

ఆ-ఏ—త. ఆఱు-ఏఱు, ఆల్ -ఏలు; యానై-ఏనుఁగు, ఆండు-ఏండు.

పదమధ్య పరుషము సరళముగా మారుట :—

త. పుకటో-పొగడు; పుకై-పొగ, పొగ; అకల్ -అగల్.

పదాది కకారము గకారముగా మారుట :—

త. కూఱు - గూచు; కిళి - గిళి; కూండు - గూడు, కీఱ్-గీరు, కుటి-గుడి.

పదమధ్య తకారము సకారముగా మారుట :—

త. నుతల్-నొసల్-నొసలు; ముదలై-మొసలి.

ణ, ఱ, ళ కారములు తెలుగున న, డ, ల లగును :—

త. అణ్ణన్ - అన్న; కణ్ - కన్ను; మాణ్ - మాను,
పూణ్-పూను, పుగఱ్-పొగడు, పాఱ్-పాడు,
అఱ్-ఏడు, కోఱి-కోడి.
కుళం - కొలను, ఆళ్ - ఏలు, విళంగు - వెలుంగు,
ఇళమ్ - ఎల.

"ఱ" కారము తెలుగునందు రేఫ ణకారములుగా మారుటకలదు:

త. పుఱల్, క. పొఱల్-ప్రోలు; త. కీళె-క. కెఱగె-
తె. క్రింద; ముఱంగు-మ్రోగు, పొఱుదు-పొద్దు-
ప్రొద్దు; ముఱుకు-మునుగు.

"న్ఱ"—తెలుగు కన్నడములలో న్డ-'న్ద' గా మారును :—

త. ఒన్ఱు-ఒన్దు-ఒణ్డు; కున్ఱు-కొండ; తిన్ఱి-తిండి;
కన్ఱు-కంగు.

5. లింగవివక్ష :—

ద్రావిడ భాషలలోని నామవాచక శబ్దములు రెండు విధములుగ విభాగింపఁబడినవి. తమిళమున ఉయర్ తిణై—అఱ్ఱిణై అని, తెలుఁగులో మహత్తులు—అమహత్తులు అని. వివేకముగలవారిని సూచించునవి "ఉయర్ తిణై" విభాగమున కును తద్భిన్నములు "అఱ్ఱిణై" విభాగమునకును జెందును.

స్త్రీతిర్యగ్గడ భిన్నంబులు—మహత్తులు, స్త్రీతిర్యగ్గడ వాచకములు—అమహత్తులు, అని తెలుగు వైయాకరణుల విభాగము తెలుగులో స్త్రీవాచక శబ్దములుకూడ తిర్యగ్గడ వాచకములతోఁ జేర్పఁబడినవి. ఇట్టి విభాగ మితర భాషా గ్రంథములలో నెచ్చటను లేదు. స్త్రీ పురుష భేద ము—స్త్రీ పురుష వాచక శబ్దములను జేర్చి చెప్పుటచే (మడకాళ్లు మగకాళ్లు అను రీతిగా) సూచింపఁబడును. కాని ఇది వ్యాకరణమునకు—శబ్దములకు సంబంధించినది కాదు. అర్థమును బట్టి వచ్చినది.

మహత్తులలో తమిళ కన్నడముల—లింగభేదము సర్వనామ ప్రత్యయములను జేర్చుటచే సూచింపఁబడినది—అవన్, అవళ్. బహువచనమున స్త్రీపుం భేదము లేదు. "అవర్" అనునదొక్కటే రూపము. బ్రాహుయిభాషలో మహత్తులలో కూడ లింగభేదమును సూచించు మార్గము లేదు. కుయి, కురుక్, మాల్టో, గోండి, కొలామి, తెలుగుభాషలలో స్త్రీ ప్రత్యయము వేరుగాలేదు. అమహత్తు ప్రత్యయమే స్త్రీలింగ సూచకమగుచున్నది. కావుననే స్త్రీవాచక శబ్దములు అమహద్వర్గములోనే చేర్పఁబడినవి. బండి వచ్చినది, గుఱ్ఱము వచ్చినది అన్నట్లే "సీత వచ్చినది" అన్నప్పుడునుకూడ తిర్యగ్గడ వాచక ప్రత్యయమే చేర్పఁబడుచున్నది. తమిళ కన్నడములందు మాత్రము స్త్రీవాచక శబ్దములకు "అళ్" అను ప్రత్యేక చిహ్నము కల్పింపఁబడుటచేత, వండి వందదు, కుదిరై వందదు, అని చెప్పినను, సీతా వందాళ్, అమ్మా వందాళ్ అని స్త్రీవాచక శబ్దములకు "అళ్" ప్రత్యయము చేర్చి చెప్పుదురు.

కుయి, గోండి, భాషలలో స్త్రీవాచక శబ్దములకు బహువచనమునఁగూడ నపుంసక—బహువచనరూపమే వాడఁబడును. తమిళ కన్నడములందువలె స్త్రీలింగ వివక్ష లేకపోవుటచేతను, ద్రావిడభాషా కుటుంబములోనిదైయైనను — వీనికి కొంత దూరస్థమై ఆర్యభాషల నడుమ తన వ్యక్తిత్వమును, విశేష లక్షణములను నిలుపుకొనియున్న బ్రాహుయి భాషలో నిట్టి లింగ వివక్షయే లేకపోవుటచేతను, లింగ వివక్షయనునది కాల్డ్వెల్ పండితుఁడు చెప్పిన ట్లీభాషలలోఁ గాలక్రమమున, సక్రమాభివృద్ధినంది యేర్పడినదిగాఁ దలంపవలసియున్నది.

వచనము :—ఏకవచన బహువచనములే యీ భాషలలోఁ గలవు. ద్వివచనము లేదు వచనమును సూచించుటకు సర్వనామ ప్రత్యయములును, కళ్, గళ్, లు అను ప్రత్యయములును జేర్పఁబడును.

6. విభక్తిస్వరూపము :—

ఈ భాషలలోని విభక్తులను సూచించునవి స్వతంత్ర శబ్దములే, లేదా వాని రూపశిష్టభాగములు. ఇవి నామముపైఁగాని క్రియా విశేషణ రూపముపైఁగాని చేరి వాని ప్రత్యేకతను నిలుపుకొనుచునే యున్నవి. నామవాచక శబ్దముపై విభక్త్యర్థక శబ్దము చేరినపుడు స్థాన బలిమిచేతనే పూర్వమందలి నామము పరమందలి దానికి విశేషణమగుచున్నది. వచనములు రెండే. బహువచనమున నామముపై విభక్త్యర్థక శబ్దము నకుఁ బూర్వము బహువచన చిహ్నము చేరుచున్నది.

సంస్కృతాది భాషలలో ప్రతి విభక్తియందును ప్రతి వచనము నకు నొకొక్క ప్రత్యేక చిహ్నముకలదు. వచనమును మాత్రము సూచించు ప్రత్యయము వేరుగానుండదు. ద్రావిడ భాషలలో విభక్తిప్రక్రియ యొక్క-రీతి కలదేగాని, సంస్కృతము నందువలె శబ్దములయొక్క స్వరూపమునుబట్టి మారుచుండు నదిగాదు. ఒక విభక్తి యర్థమును సూచించుట కనేక శబ్దములు ప్రయోగింపఁబడుటయుఁగలదు. సామాన్యముగా విభక్తి పరమైనపుడు ప్రాతిపదికయందును మార్పేమియు జరుగదు. దాని విశేషణత్వమును వ్యక్తముచేయుట కొకప్పుడు ప్రత్యేక చిహ్నములు చేర్పఁబడును. నామవిభక్తివలెనే క్రియావిభక్తి ప్రక్రియయు నొకేరితి గలది. ధాతువుపై కాల వాచక చిహ్నములు, లేదా తత్తదర్థబోధక శబ్దములు వానిపై సర్వనామ రూపములు చేర్పఁబడుటచే క్రియారూపములు సిద్ధించును. ధాతుస్వరూపమున మార్పేమియు గలుగదు.

మొత్తముమీఁద విభక్తి లక్షణమంతయు, భిన్నశబ్ద—ధాతు—సంయోగ రూపమును, విశేషణ విశేష్యభావ సంబంధ మూలకమునై యున్నట్లగపడక మానదు.

7. విశేషణములు :—

ఇవి సామాన్యముగా గుణ వాచకములు, సంబంధ వాచకములు. వీనికి విభక్తులులేవు. వీనియందలి తర తమ భావము సంస్కృతమందువలె ప్రత్యయముల మూలముగా సూచింపఁబడదు. విశేషణములు విశేష్యములనుబోలి లింగ విభక్తి వచనములను పొందిక గలిగియుండవలసిన యావశ్య

కతము లేదు. భిన్నశబ్దసంయోగముచేతనే తరతమ భావములు వ్యక్తము చేయబడును. సామాన్యముగా నామవాచక శబ్దముల షష్ఠీ రూపము విశేషణముగను. క్రియాజన్య విశేషణములును విశేషణములే. శిరియ, పెరియ, ఉయర్న్ద.

8. ఉత్తమపురుష సర్వనామ బహువచన రూపము—

మనము, మేము, వాటివి—(ఎదుటివానిని చేర్చి చెప్పునదొకటి, ఎదుటివానిని పరిహరించి తమనుగూర్చి చెప్పునదొకటి) —సంస్కృతాద్యార్యభాషలలో లేవు. మరాటీ - గుజరాతీ లలో నిట్టి రూపము లేర్పడుట ద్రావిడభాషా సాహచర్యబలమువలననే యైయుండును.

9. ఈ భాషలలో ప్రథమపురుషలో ప్రత్యేక సర్వనామ శబ్దము లేవు :—

ఆ, ఈ, ఏ—అను నిర్దిష్టార్థక రూపములపై—పుంస్త్రీవాచక చిహ్నములను జేర్చుటచే నవి యేర్పడుచున్నవి. అవన్, ఇవన్, ఎవన్ - వాఁడు, వీఁడు, ఎవఁడు; అవళ్, ఇవళ్.

10. సంబంధార్థక సర్వనామములకీ భాషలలో వాడుక లేదు. వీనికిఁ బదులు క్రియా విశేషణములనే వాడుదురు.

11. ఈ భాషలలోని క్రియారూపము :—

ఒక కాలమున నిది సర్వనామ ప్రత్యయములు లేకయే యుండిన ట్లగపడును — (cf. త. క. శెయ్‌గుమ్-గెయ్‌గుమ్, తె. చేయున్ - చేసెన్.) మళయాళమున నిప్పటికినీ లేవు-

కాలవాచక, సకర్మకాకర్మక, ఆత్మనేపద, కర్మార్థ, విధ్యాగ్యర్థ, ప్రేరణ వ్యతిరేకార్థకములగు చిహ్నములును లింగవచన ద్యోతక చిహ్నములు నొకదాని ప్రక్క నొకటి చేర్పఁబడి యెట్టి మార్పు నొందకయే—క్రియా రూపములగుచుండును క్రియా రూపములలో సామాన్యముగా తుదిని నిలుచు సర్వనామ చిహ్నమునకు పూర్వభాగమంతయు విశేషణమగును. అనఁగా సర్వనామ చిహ్నములు ధాతువుపై గాక, కాల సూచక చిహ్నములతోఁగూడిన క్రియా విశేషణముల పై నిలుచుచుండును. భిన్నధాతు సంయోగముచే నర్థభేదము లేర్పడును, ధాతు పల్లవములు, శబ్ద పల్లవములు కల్పితములగుచుండును. ఉపసర్గలీ భాషలలో లేవు. కర్మణ్యర్థము భిన్నధాతు సంయోగముచే సూచింపఁబడునేగాని, సంస్కృతమునందువలె దీనికి ప్రత్యేక క్రియారూపము లేదు. ఈ భాషలలో సనాద్యంత ధాతు వృత్తి లేదు. అన్నంతమగు ధాతువుపై తత్తదర్థబోధక ధాత్వంతరములను జేర్చుటచేతనే ఆయా రూపము లేర్పడుచున్నవి. చేయ నిచ్ఛయించినాడు, చేయఁదలచినాడు.

12. వ్యతిరేకార్థక క్రియారూప ప్రక్రియ యీ భాషల విశిష్ట లక్షణములలో నొకటి.

13. ఈ భాషలలో సముచ్చయార్థకములకు బదులు క్రియాజన్య విశేషణ రూపములే వాడఁబడుచుండును:—వాఁడు వండి పెట్టి పోయినాఁడు.

14. నామక్రియలు (Appellative verbs.) :—

నామవాచక శబ్దములకు విశేషణములకు సర్వనామ చిహ్నములను జేర్చుటచే నీ భాషలలో నామక్రియ లేర్పడును. (నేను రాజను, నీవు కవివి. త. కోనేన్, అడియేన్, ఎల్లామ్, ఎల్లీర్.) సంస్కృతా ద్యార్యభాషలలో నిట్టివి లేవు.

15. వాక్య నిర్మాణము :—

నామమునకు ముందు విశేషణమును, క్రియకు ముందు క్రియా విశేషణములును నిలుచుచుండును. వాక్యము కర్తృవాచి పదముతోఁ బ్రారంభించి క్రియాపదముతో నంతమందును. వాక్యమున మొదట విశేషణములతోఁ గూడిన కర్తృవాచి పదముగ తరువాత కర్మము, తరువాత క్రియావిశేషణము, వాక్యాంతమున క్రియాపదము నిలుచుటయు నుండి యుండవలె వాక్య నిర్మాణ పద్ధతి. సంస్కృతమున వాక్యమునందే శబ్ద మెచ్చటనైనను రావచ్చును. విశేషణములకు విశేష్యంబులం బోలె లింగవచన విభక్తులకును ద్రావిడభాషలలోని వాక్యము అందలి పదముల స్థాననియమము, అందు వానికి గలిగిన విశేషణ విశేష్యభావ సంబంధముపై నాధారపడి యేర్పడినది. అది సంస్కృత ప్రాకృతములందువలె విభక్తి ప్రత్యయములు లోపించుటచే నాధునికార్యభాషలతో పాటు ఇటీవల నేర్పడినది కాదు. ప్రాకృతావస్థలోఁగూడ విభక్తి ప్రత్యయములుండనే యుండినవి. ఆధునికార్య భాషలలో నవి లోపించి, వాని స్థానమున ప్రత్యేకపదములు వచ్చుటకును వాక్య నిర్మాణపద్ధతి మారుటకును ద్రావిడభాషా సంపర్కమే కారణ మనక తప్పదు.

ప్రాకృతములలో వలె ద్రావిడభాషలలో సంస్కృత విభక్త్యంత శబ్దముల రూపములొక కాలమునను౦డి, తరువాత లోపింప లేదు. ఈ భాషలలో నట్టివి మొదటినుండియు లేనేలేవు.

16. శబ్దజాలము :—

ఈ ద్రావిడభాషా కుటుంబములో దక్షిణ హిందూ దేశమునందలి భాషలేకాక, ఉత్తరదేశమునందలి గాండు, కుయి, ఒరెయన్, బ్రాహుయి మొదలగు ననాగరక భాషలుకూడఁ జేరియున్నవి. ఈ యనాగరక భాషలను గూర్చి పరిశోధన మింక జరుగవలసియున్నను, వాయవ్య దిగ్భాగమున బ్రాహుయి భాషయు, మధ్యదేశమున గాండు, కుయి, ఒరెయన్, మొదలగు భాషలును—ఆర్యభాషల నడుమ నింతకాలమునుండియు నిలిచి వాని ప్రభావమున కపరిమితముగ లోనైయున్నను, వానికి సహజములగు ద్రావిడభాషా లక్షణ ముల నింకను విడువకుండెననుటయే ఆశ్చర్యకరము. దీనివలన ద్రావిడ భాషలను వ్యవహరించిన జనమీ దేశమందంతటను వ్యాపించి యుండిరనియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. సంస్కృత భాషా సంపర్కము తత్ప్రభావము ద్రావిడభాషలపై నపరి మితముగా ప్రబలుటచేత సహజములగు దేశ్య శబ్దము లనేక ములు ఆర్య శబ్దములచే వ్యవహారమునుండి తొలగింపఁబడిన వగుటచే, నిప్పటి స్థితిలో సంస్కృత శబ్దజాలము లేకయే ద్రావిడ భాషలకు నిలువలేని స్థితి యేర్పడినను నేర్పడవచ్చును. అంతమాత్రముచే సామాన్య వ్యవహారమునకుఁ దగిన శబ్దజాల మీ భాషలలో లేదనుటకు వీలులేదు. ఇప్పటి హైందవ

సంస్కృతిని నాగరకతను వ్యక్తీకరింపఁగల దేశి శబ్దజాలము
కప్పుడీ భాషలలో లేకపోవచ్చును. ప్రాకృత భాషలలోను,
ఆధునికార్యభాషలలోను గల దేశిశబ్దజాలమునంతను
ఏదోవిధముగా సంస్కృత ధాతుపాఠములోని యే ధాతువుల
తోనో ముడివెట్టి సంస్కృత జన్యమని సాధించుటకై చేయఁ
బడిన యత్నము లెంతమాత్రమును సఫలము కాలేదు.

ద్రావిడ భాషాతత్త్వమును గనుగొనుటకు పెక్కుమంది
విదేశీయ పండితులును కొందరు దేశీయులుగూడ కృషిసల్పుచునే
యున్నారు. ద్రావిడ భాషలలోని దేశ్యపద జాలమంతయు
నార్యభాషాజన్యమని రుజువుచేయఁగలిగిన సాహసికులెవ్వరు
నింకను బయలుదేరలేదు. ఇతరములగు దక్షిణదేశ భాషలతోఁ
బోల్చి దొరికినంతవరకైనను ఈ దేశ్యశబ్దముల మూల రూప
ముల నన్వేషణకు దొరకొని సాధింపకయే, యీ భాషలకు
సహజములగు ధ్వని పరిణామ పద్ధతుల నన్వేషించి నిర్ణయింప
కయే యేదో యొక తెలుఁగు భాషలో మాత్రమే యనేకవిధ
పరిణామములను బొంది యేర్పడిన కొన్ని దేశి శబ్దములను ఏ
యక్షర సామ్యమునుబట్టియో—యేవో కొన్ని సంస్కృత
ధాతువులతో ముడివెట్టి వ్యుత్పత్తులను కల్పించి రూప నిష్పత్తి
చేయుటకై చేయఁబడిన యత్నములు సఫలములనిగాని, భాషా
తత్త్వ శాస్త్రసమ్మతములనిగాని తలంచుట కవకాశము లేదు.
క్రీ. శ 7 వ శతాబ్దినాఁడే కుమారిలభట్టాచార్యుఁడీ సంస్కృత
పండితులెట్లు భాషలోఁజేరిన యన్యభాషాశబ్దములకు సంస్కృత
ధాతువులనుండి వ్యుత్పత్తులను గల్పించి, నిష్పత్తి చేయుచుండిరో

సూచించియేయున్నాఁడు. పాప్, వయిర్, అతర్—మొదలగు ద్రావిడ శబ్దములకు—పాప శబ్దముతోను, వైరి శబ్దముతోను (తర్తుం న శక్యత ఇతి అని) త్రా ధాతువుతోను సంబంధము కల్పించి తచ్ఛబ్ద నిష్పత్తి సాధింతురని చెప్పి ఆనాడే ఇట్టి సాహసిక నిష్పత్తి కల్పనోద్యమమును ఖండించి వారించినాఁడు. అటఁగా దీనివలన నాతని కాలమునకు ద్రావిడభాషలనఁబడునవి ప్రత్యేకములగు దేశీయ భాషలుగా నేర్పడి యుండినవనియు, నివి సంస్కృత జన్యములో ప్రాకృతజన్యములో, లేదా ప్రాకృత భాషా వికారములనియో తలంపక, అవి స్వతంత్రములగు దేశ భాషలనియే ఆ కాలమున నాతఁడు తలఁచియున్నాఁడనియుఁ దే[illegible]న్నది [illegible] భా[illegible]తు[illegible] నాటికే ద్రావిడము, ఆంధ్రము [illegible] కర్ణాటకో ద్భూత భాష[illegible] కంఠను, శౌరసేనీ మొదలగు ప్రాకృత[illegible]లకును భిన్నములను భావమే ప్రబలినట్లు తెలియుచున్నది. కావున నివి 10-వ శతాబ్ది ప్రాంతమున నాధునికార్యభాషలవలెనే ప్రాచీన ప్రాకృతములనుండి యేర్పడినవనుట యేమాత్రము సంభావ్యముకాదు.

కుమారిల భట్టు సూచించిన పిక నేమాది విదేశీయభాషా శబ్దములవలెనే, దేశీయభాషా శబ్దములును వేదభాషయందును సంస్కృతమందును కూడ నా యా కాలములందుఁ జేరియుండు ననుటకు సందేహము లేదు. అట్టివానిని గూర్చి ద్రావిడభాషా తత్వ పరిశీలకులగు గ్రియర్‌సన్, గండర్టు, కిట్టెల్, కాల్డ్వెల్ మొదలగువారు చర్చించి నిర్ణయించియే యున్నారు. వైదిక

భాషలోని అణ్ము, అరణి, కటుక, కపి, కర్మార, కుట, కుండ, నీల, పుష్ప, ఫల, మయూర, మొదలగు శబ్దములును, బ్రాహ్మణములలోఁ గానవచ్చు, అటవి, కంబళ, తిల, మర్కట, వళక్ష, వ్రీహి, శవ మొదలగునవియు దేశీయములగు ననార్య ద్రావిడ భాషలనుండి గ్రహింపఁబడినవే యని తలంపఁబడుచున్నవి. కాని పికనేమాది శబ్దములు సంస్కృతీయములే యని వాదించినట్లే, పై శబ్దములన్నియు సంస్కృతీయములే యనువారును లేకపోరు. ఇది యిట్లుండ క్రీ. శ. 11 వ శతాబ్దిని ప్రాకృత వ్యాకరణమును రచించిన హేమచంద్రుఁడా భాషలలోఁ జేరిన దేశ్య శబ్దములనుగూర్చి "దేశీ నామమాల" యను నొక గ్రంథమునే రచించినాడు. వీనిలోఁ గొన్ని తద్భవరూపములు ప్రక్షిప్తములై యుండిన యుండవచ్చును గాని అంతమాత్రమున "దేశీ" నామమాలను రచింపఁదలఁచిన హేమచంద్రునకు "దేశీ" తద్భవభేద పరిజ్ఞానమే లేకపోయినదనుట యుక్తముగాదు. వీనిలో కోల్, ముండా భాషాపదములును కొన్ని చేరియుండ వచ్చును. కాని యీ దేశీనామములలోని యీ క్రిందివి ద్రావిడభాషా పదములనుటకు సందేహము లేదు.

అక్కా - వృద్ధభగినీ, (అంబార్థస్తు సంస్కృత సమః), అత్తా-పితృష్వసా, శ్వశురభార్యా; భావః మమ్మా, మామా; ఉడిదో- మాషాధాన్యం (cf. ఉఴున్దు-ఉద్దు) ఊరో-గ్రామః; కల్లా-కల్లు; కురుల-కుటిలకేశే; ఖడ్డా-శ్మశ్రుః; చించా-అమ్లికా; ణేసరో-రవిః; (కన్న-నేసర్, త. ఞాయిఱు); పసిండీ-కనకం; పాపో-సర్పః; పుల్లీ-వ్యాఘ్రః; ముంగుసా-నకులం; ముద్దీ-

చుంబిత ; రొట్టా - తండులపిష్టం, మాడియం - గృహం, మొగ్గర-కుట్మల- మొగ్గ; వెళ్ళాం-ధవళం, కావి-నీలివర్ణా; కప్పో-పంకః etc.

ఇవి దక్షిణదేశభాషలన్నిటిలోను సమానముగాఁ గొంత వరకు సరూపములునై కనఁబడుచున్నవి. తద్భవములుకూడ నీ భాష లన్నిటిలోను నట్లే కనఁబడునని చెప్పవచ్చును, గాని వానికి ప్రకృతియనఁదగిన శబ్దము సంస్కృతమున సహజమా, భాషాంతరములనుండి సంక్రమించినదా యను విషయము పరి శీలనార్హంబగును. ద్రావిడభాషా కుటుంబమునకుఁ జెందిన బ్రాహుయిభాష యిప్పటికిని బెలూచిస్థానమున, తన యనా ర్యత్వ చిహ్నములను, ద్రావిడభాషా లక్షణములను నిలుపుకొని బెలూచిస్థాను ప్రాంతమున నిలిచియుండుటచేతను, వింధ్య ప్రాంతమునందలి కొండ జాతులలో కొండు, మాల్టో, ఒరె యాన్ మొదలగు ద్రావిడభాష లిప్పటికి వ్యాప్తిలో నుండుట చేతను, ఈ దేశ మార్యజనాక్రాంతమగుటకుఁ బూర్వమే యా దేశ భాగమునందంతటను ద్రావిడాదిభాషలను మాట్లాడిన జనులు నివసించియుండిరే కాని ఇది నిర్జనారణ్యమనఁదగదు. కావున వారితో నార్యులకీ దేశము ప్రవేశించుటకు పూర్వము నుండియు సంసర్గము కలుగుచునేయుండి, హిందూశమునకు వచ్చి నెలకొనినపిదప హెచ్చుగాఁ గలిగినదనియు నిశ్చయింపఁ దగియున్నది. కావుననే ఋగ్వేద కాలమునుండియుఁ గలిగిన యీ యనార్య ద్రావిడ సంపర్కమువలన నార్యభాషలోఁ గొలుత కొన్ని యనార్య శబ్దములుమాత్రమే ప్రవేశించినను,

కాలక్రమమున నీ యనార్య ద్రావిడజన మార్యభాషను నేర్చి వ్యవహరింపవలసినవారైనపు డా భాషారూపములను స్వీయోచ్చారణ సంప్రదాయానుసారముగాఁ బలుకఁ జొచ్చుటచే, వైదిక సంస్కృతభాషా ధ్వని సంప్రదాయములలో మార్పు గలిగి ప్రాకృత భాషలనున వేర్పడుట తటస్థించినది. ఈ కారణముచేతనే తొలియుగమున కొన్ని యనార్య శబ్దములు మాత్రమే చేరుటయు, తరువాతికాలమున అనఁగా మధ్యహింద్వార్యావస్థలో లేదా ప్రాకృతభాషావస్థలో ధ్వనుల మార్పులే విశేషముగాఁ గనబడుటయుఁ దటస్థించినదేగాని, భాషానిర్మాణము వ్యాకరణ రూపములలో మార్పులు విశేషముగాఁ గనఁబడలేదు. వైదిక యుగమునందలి భాషలో గల రూపసంపత్తి తగ్గినదేగాని, వ్యాకరణ పద్ధతి మారలేదు.

ఇంకను మరికొంత కాలమునకు దేశమునందలి యనార్యజను లార్యసంఘములో నంత్యజాతివారై స్థిరపడుట తటస్థించినతోడనే, అనార్యభాషలలోని వాక్య నిర్మాణపద్ధతులు వ్యాకరణ సంప్రదాయములుగూడ నార్యభాషలగు ప్రాకృతములపై తమ ప్రభావమును నెరపి, ప్రాకృతములకు క్రమేణ యపభ్రంశావస్థను, ఆధునికార్య భాషావస్థను దెచ్చి పెట్టినవి. కావుననే ప్రాకృతావస్థలో నార్యభాషాధ్వనుల యుచ్చారణ విషయములోనే కనబడఁ జొచ్చిన యనార్య సంప్రదాయములు ఆధుని కార్యభాషలలో వ్యాకరణ పద్ధతియందును, భాషానిర్మాణ రీతులయందునుగూడఁ జొరబడినవి. వైదిక యుగము నుండియు గొద్దిగనో గొప్పగనో దేశ్య శబ్దములాభాషలో చేరు

చునే యున్నవి. వానికి సంస్కృత ధాతువులనుండి వ్యుత్పత్తులను పండితులు కల్పింప యత్నించుచుండిరి. ప్రాకృతావస్థలో నీ శబ్దజాలము పెరిగిపోవుటచేతనే వైయాకరణులు దేశి నామమాలలను పట్టికలనే తయారుచేయవలసినవారైనారు. ఇవి దేశభాషలనుండి ప్రాకృత భాషలకు సంక్రమించినవనియే నిశ్చయింపవలసియున్నది.

ఈ "దేశి" శబ్దములకు దేశభాషా శబ్దములతోఁ గల సంబంధమును బరిశీలించి వ్యుత్పత్తుల నారయవలసినదే గాని, సంస్కృత సంబంధమే యెట్లో చూపి వాని యార్యత్వ మునో, అదేశీయత్వమునో స్థాపించు నుద్దేశముతోడనే కృషి సల్పవలయునని వాదించువారి నేమనగలము? కుమారిల భట్టాచార్యుఁడా కాలమున ననినట్లే "తద్యథా ద్రావిడాది (దేశీయ) భాషా స్వేచ్ఛాస్వచ్ఛంద కల్పనా, తదా పారశీక యవన రౌమకాది భాషాసుకిం వికల్ప్యైకిం ప్రతిపత్స్యన్త ఇతి న విద్మః"—అనియే యనవలసియుండును. ఈ ఆంధ్రదేశ్యము యొక్క మూలరూపముల నితర దక్షిణదేశ భాషా రూపము లతోఁ బోల్చి కనుఁగొనకయే, మూలభాషా శబ్దములనుండి విశేషముగా మార్పుజెందియున్న యిప్పటి తెలుఁగు రూప ముల నేసంస్కృత రూపములకో ముడిపెట్టి వ్యుత్పత్తులను గల్పింప యత్నించుటవలనఁ బ్రయోజనమేమి? ఇకనైనను దక్షిణదేశీయములై సన్నిహితములైయున్న భిన్న భాషా రూప ములకుఁ గల పరస్పర సంబంధము, వాని పరిణామ క్రమమును గూర్చి విశేష పరిశోధనలు జరుగవలసినదేగాని, ద్రావిడ భాషా

తత్వజ్ఞాన సంపాదనమునకు—ప్రాకృతభాషలను గూర్చి యింకను పరిశోధనలు జరుగవలయుననుట, ఎంతమాత్రము ప్రయోజనకారికాఁబోదు.

ప్రాకృత వైయాకరణులవలెనే దేశభాషా వైయాకరణులు నీ భాషాశబ్దములను తత్సమ, తద్భవ, దేశ్యములని మూడు విభాగించిరి. తద్భవము లేర్పడు పద్ధతులీ భాషలన్నిటిలో చాలవరకు సమానములే. అనఁగా నీ భాషలలో లేని వర్ణములను పరిహరించి, వీరి యుచ్చారణ సంప్రదాయానుసారముగా నా శబ్దములను మార్పు నొందించి గ్రహించుటయే ఆ పద్ధతి. తత్సమ శబ్దముల విషయమునఁ గొంత భేదము కలదు. తమిళమునకు సంస్కృతభాషా ప్రభావ మంతగా తగులకపోవుటచే, నీ రెండు భాషలకు సమానములుగానున్న వర్ణములతోఁగూడిన సంస్కృత శబ్దములా భాషలో తత్సమములనుపేర నట్లే గ్రహింపఁబడినవి. కావుననే మహాప్రాణములు, శ, ష, స లు మొదలగు సంస్కృత వర్ణములీ భాషలో ప్రవేశింపలేదు. కన్నడాంధ్రములలో ద్రావిడ భాషలకు విజాతీయములగు వర్ణములతోఁగూడిన సంస్కృత శబ్దములనుగూడ నట్లే గ్రహించి వానిపై మహ దమహత్సూచక ప్రత్యయములను జేర్చి వాడుకొను నలవాటు ప్రబలినది. ఇట్టి తత్సమభాష సంస్కృత పండితుల శిష్ట వ్యవహారముననే బయలుదేరియుండును. ఈ భాషలలోఁ దొలుత శిష్ట వాఙ్మయమును లేవదీసినవారును వీరే యగుటచే, నా శిష్టమార్గకవితయందీ భాష ప్రాధాన్యము వహింప జొచ్చినది.

ఇక దేశ్యము :—తత్సమ తద్భవములతోపాటు దీనికిని ప్రాకృత వైయాకరణులవలెనే, దేశభాషా వైయాకరణులును ఒక విభాగ మేర్పరచినారు. ప్రాకృతములలోని శబ్దజాలము వ్యాకరణ రూపములు నన్నియు సంస్కృతభాషారూప జన్యములే యగుటచే నచ్చటి భాషయంతయు సంస్కృతభవమే యగును. కొన్ని శబ్దములుమాత్రము దేశభాషలనుండి యెరువు తెచ్చుకొనఁబడినవగుటచే వానిని వారు "దేశి" యని వ్యవహరించిరి. కాని దేశభాషలకు సహజమై యందు వ్యవహారములో నున్న శబ్దజాలమును "దేశి"యని విభాగించుటలో నర్థము లేదు. భాషయంతయు దేశియేగదా. ఎంత శబ్దజాలము తత్సమ, తద్భవరూపముగ భాషలోనికివచ్చినను "తల్లి సంస్కృతంబె యెల్ల భాషలకును" అని చెప్పిన కేతనాది లాక్షణికు లాభాష నెంత గౌరవముకలవారైనను, "దానివలన గొంత" వరకే "గానఁబడియె" ననియు "కొంతతానకలిగె ననియు నంతయు నేకమై తెలుఁగు భాష నాగ వికృతికెక్కె ననియు"—చెప్పిరే గాని, వారి భాషయంతయు నిందలి దేశ్య శబ్దజాలము—వ్యాకరణ రూపములు, ధాతుకూటము, అనునదంతయుఁగూడ సంస్కృత ప్రాకృతములనుండి యేర్పడినదే యని యెంత మాత్రము తలంపలేదు, అట్లు చెప్పనూలేదు. వారాంధ్ర భాష "వికృతి" అని చెప్పినంతమాత్రమున, అందలి తద్భవ తత్సమభాగమే "వికృతి" యని వారు తలంచిరనియే మనము భావింపవలయును గాని, భాషయంతయు ప్రాకృతమువలె నామూలాగ్రముగా సంస్కృత భవమని తలంచిరని నిశ్చయించు

టకు వీలులేదు. "వికృతి" శబ్దమున కట్టి యర్థము, తెలుఁగు ప్రాకృత పరిణత రూపమేయనియు నార్యభాషా వర్గమునకుఁ జెందినదే యనియుఁ దలంచి దానిని సమర్థింపఁజూచిన యాధునిక పండితుల కల్పనయే కాని వేరుకాదు. వారు తమ భావమును ప్రాచీనాంధ్ర వైయాకరణులకుఁగూడ నంటగట్టి తమ వాదమునకు బలము చేకూర్చుకొన నెంచిరేగాని ప్రాచీన వైయాకరణుల కట్టి భావ మెన్నఁడు నున్నట్లగపడదు. దైవభాషయందు వారికిఁ గల గౌరవముచేతను, దేశభాషలన్నిటిలోను గూడ సంస్కృతశబ్దజాలము ఇంతో అంతో కనఁబడుచుండుటచేతను, వారట్లు చెప్పియుందురు. చెప్పినను వెంటనే కొంత తానగలిగెనని చెప్పి వాస్తవస్థితిని వెలిబుచ్చియే యున్నారు. ఇంతేగాక ఒక్క వ్యాకరణ రూపమునైనను సంస్కృత భవమని వారు నిరూపింప యత్నింపలేదుగదా. కావుననే వానితోపాటు ఈ భాషలో సహజముగాఁ గలిగిన యీ శబ్దములను అచ్చతెనుఁగులని, అందరికి సులభముగాఁ దెలిసెడివని కేతన చెప్పియున్నాఁడు.

"తలనెల వేసవి గుడి మడి
పులి చలి, మడు గూరు, పేరు బూరుగు, మగవా
డలుక యని యెల్లవారికిఁ
దెలిసెడి యీ పలుకు లచ్చతెనుఁగన బరగుఁ"

ప్రాకృత వైయాకరణులవలె, సంస్కృతమునుండి వచ్చినవని చెప్పుటకు వీలు లేనివి, అర్థము సులభముగాఁ దెలియునవి యగు శబ్దములనుగాక వీరు "దేశి"అని చెప్పినది ఈ దేశి శబ్ద

ములకు "ఊరో గ్రామః" అన్నట్లు అర్థము చెప్పవలసి యావశ్య
కతయు, కేతనాదులకుఁ గలుగలేదు. ఇది "కలితీ" లేని
అచ్ఛమైన—స్వచ్ఛమైన, తేరిన—తేట తెనుఁగు. తెనుగు దేశము
నందలి యెల్లవారికి సప్రయత్నముగనే, సహజముగనే తెలిసెడి
పలుకులు గావున—వీని కచ్చతెనుఁగని కేతన పేరుపెట్టినాఁడు.
దీనినే "సహజాంధ్రదేశ భవము" అని విడమరచి చెప్పి కేతన
భావము నీ క్రింది విధముగా మరింత వ్యక్తము చేసినాఁడు విన్న
కోట పెద్దన—

> ఈ మూఁడు తెఱఁగులలో
> నేమిటనుఁ దొరలకున్న నెల్ల జనులకున్
> లోమిగులఁ దేట పడియెడు
> నా మాటలు యచ్చతెనుఁగు లన నెగడొందున్.

తత్సమ తద్భవ దేశ్య శబ్దములు (దేశ్యము లనఁగా నన్య
దేశ్యములని యీతని భావము) ఎల్ల జనులకు నర్థముకాకపో
వచ్చునుగాని, సహజాంధ్రదేశ్యములైన అచ్చతెనుఁగుమాటలు
ఎల్ల జనులకున్ మిగులఁ దేటపడియెడునవియే. వీని కర్థము
చెప్పనక్కఱలేదు. ఈ "అచ్చ తెనుగు" అనునది "తద్భవము"
దొరలని దని పెద్దన చక్కగా వ్యక్తమే చేసినాడు. కాని
తరువాతి వారు తద్భవమునుగూడ అచ్చ తెనుఁగులోనే చేర్పఁ
గడఁగినారు. తొలుత సంస్కృత భూయిష్ఠ రచనకు పోటీగా
నీ యచ్చదెనుఁగు రచన ప్రారంభమైనది. కాని అప్పకవినాటి
కీ కేతన పెద్దనల సంప్రదాయము మారి అచ్చతెనుఁగున కర్థ
భేదమే కలిగినది—

దైత్యదమన తత్సమమునఁ దద్భవమున
దేశ్యమున గ్రామ్యభాష నాఁ దెనుఁగు నాల్గు
విధములగు నందుఁ దత్సము విడిచి మూఁడు
నాంధ్రములె యెందు నందు గ్రామ్యంబు దిరుగు.

దీనినిబట్టియే "తత్సమేతరంబగు భాషయచ్చయనంబడు" అని బాలవ్యాకరణ సూత్రముకూడ నేర్పడినది. కేతన పెద్దనలు "అచ్చతెనుగు, దేశ్యము" అనువానిని భిన్నములుగాఁ జేసి, అచ్చతెనుఁగు సహజాంధ్రదేశభవ మనియు దేశ్యము "బహుదేశానేయములై యాయా నెలవులఁ జెవులకుఁ దీయము లగు పలుకు" లనియు, "తేరనాడిన దేశ్యంపు బలుకులని"యుఁ జెప్పగా, అప్పకవి "దేశ్య"మునే శుద్ధాంధ్రదేశ్యమని, అన్యదేశజాంధ్రమని, రెండు భాగములుగాఁ జేసినాఁడు. ఈతని శుద్ధాంధ్ర దేశ్యమనునది కేతన పెద్దనల యచ్చతెనుఁగే. అది "ఆంధ్రదేశపుర స్థాయులైన సకల జనములకును మఱుగు దేశంబు లేక తేటతెల్లముగాఁ బల్కు మాటలతోఁగూడినది. అట్టివి పాలు, పెరుగు, నేయి మొదలగునవి.

ఆంధ్రులు నానా దేశంబులయందు నిలిచి, తెలుఁగుతె తత్తద్దేశోక్తులంటఁ బలికిన నా శబ్దము లన్యదేశ జాంధ్రము లయ్యె. ఇట్టివి బహుదేశానేయము లగుటచే మాండలికములు (Provincialisms) అనవచ్చునేమో. కాని యివి శుద్ధాంధ్ర దేశ్యములవలె నంత సులభముగా నర్థమగునవిగా మాత్రము లేవు. అయినను వీనిలో పెక్కింటి కితరభాషలలో సజాతీయ

రూపము లగపడుచునే యున్నవి. శుద్ధాంధ్రములు నచ్చ తెలుఁగులు ననఁబడుచున్న వానిలో—కేతన చెప్పినవి.

తల, నెల, వేసవి, గుడి, మడి, పులి, చలి, మసుగు, ఊచు, పేరు, బాసింగు, పగవాఁడు, అలుక అనునవి. పెద్దన యిచ్చినవి వీనికంటె భిన్నములే,

ఎనుములు, గుఱ్ఱములు, మొదవులు, ఎద్దులు, బండులు పండులు, ఉప్పు, పప్పు, అనుములు, కొల్లులు, ఆయుదము, ఆకులు, పోకలు, నెయి, నూనె.

ఇట్లు భిన్నములైనను ఇవన్నియు చాలవరకు నిత్య వ్యవహారమునఁ బ్రయోగింపఁబడు వస్తువుల పేళ్ళగుటచే నెల్ల వారికి దెలిసెడి పలుకులే. అప్పకవి యిచ్చినవి యిట్టివే—పాలు, పెరుగు, నేయి, ఉట్టి, ఱోలు, బిడ్డ మొదలగునవి. కాని కేతన అచ్చతెనుఁగు శబ్దముగాఁ బేర్కొనిన "వేసవి"—శబ్దమును "అప్పకవి" అన్యదేశ్యముగా నిచ్చినాఁడు. ఇది తద్భవమే యని యు విశాఖ శబ్దభవమని సులభముగా వాదింపవచ్చుచు. శబ్ద రత్నాకరకారుఁడును దీనిని వైకృతమనియే తెల్పినాఁడు. కేతన పొరబడి యట్లు చెప్పినాఁడనియు కొందరనవచ్చును. కాని దీని నీ భాషలోని యితరశబ్దములతోడను, ఇతర సన్నిహిత భాషా శబ్దములతోడనుఁ బోల్చి చూచినచో నిది దేశీయమేగాని తద్భవము కాదని తెల్లము కాకపోదు. "వేసవి"—వేసఁగి—వేసంగి శబ్దములు కన్నడమునందలి బేసగి, బేసగె; త. వేనిల్, వేనల్ అను సమానార్థక శబ్దములతోఁ బోల్పఁదగియున్నవి. ఇంకను ఇవి కన్న-బిసు, బిసి, బెం, బెచ్చనె, బిసికల్ (సూర్యకాంతి

-వేడిమి) బెంకి; త-వెయిల్, వెయ్యిల్, వేఁల్; తె-వేడి, వెట్ట, వేఁగు; వేయించు, వేడిమి; వెచ్చన; వేపు-వేపుడు, మొదలగు శబ్దములతో సంబాధించి యుండుటచే, నిది దేశీయమే గాని, "విశాఖ" శబ్దముతో సంబంధించినదిగాఁదోఁపదు. నిత్య వ్యవహారములో నున్న యితర శబ్దములకుఁగూడ చాలవరకు నితర దక్షిణదేశభాషలలో సజాతీయ శబ్దములను సులభముగ నేపోల్చుకొనవచ్చును. అట్టివి యీ భాషలన్నిటిలో సజాతీయ (congnate) రూపములుగలవగుట చేతనే యవి దేశమునకు సహజములు, దేశ్యములు నగుచున్నవి.

తల—త. తలై; క. తలె.

నెల—త. నిల, నిలా.

మడి—త మడి; క. మడి=a fold, తె. మడత.

పులి—త. పులి; క. పులి, హులి.

చలి—త కుళిర్; క-మ. కుళిర్=to be cool, coolness.

మడుగు—త. మడు; క. మడు=a pool of deep water.

ఊరు—త-క-తు. ఊర్. a town, village.

పేరు—త. పెయర్, పేర్ cf (పేసు—to speak); క. పేళ్=
to speak.

బూరుగు—క. బూరుగు; త. పూళై; మ. పూళ=silk cotton.

మగవాఁడు—త. మగన్, క. మగన్=son.

అలుక—త. అలంగు, అలుంగు=to shake, tremble. త. అలై
=to shake.

ఎనుము—త. ఎరుమై; క. ఎర్మె, ఎమ్మె; తు, ఎమ్మె.

గుఱ్ఱము—త. కుదిరై; క. కుదిరె.

ఎడ్లు—ఎద్దులు; క. ఎత్తు ఎత్తు-ఎద్దు=ox. త-మ. ఎరుమ;
తు. ఎరు = an ox.

బండులు—త. వండి, వండి; క.బండి, మ. వణ్ణి - వణ్డిల్ =
a carraige.

పండు—త-క. పణ్ణమ్.

ఉప్పు—త-క-మ-తు. ఉప్పు.

పప్పు—త. పరుప్పు; క. పప్పు.

ఆకు—క. ఆకు=a leaf, a herb.

పోక—త. పాకు, పాక్కు.

నూనె—నూల్ + నెయ్, cf. త. ఎళ్ నెయ్.

నేయి—క. నేయ్, నేయి = ghee, త. నెయ్ =fat. ghee, oil.

పాలు—త..క. పాల్.

ఉట్టి—త. ఉఱి; క. ఉఱి.

పట్టి—క. పడు, పడె = to obtain, to catch. మ. పట్టు =
to catch.

వంచు—క బగ్గు; త. వళ్-వళై, వణఙ్, వాంగు.

ఱోలు—త. ఉరల్, క. ఒరల్, ఒరళ్.

ఎక్కు—త-క-మ. ఏఱు = to ascend, mount, to climb,
తు. ఏరు; క. ఎక్కు.

అన్యదేశ్యములని గిరిచ్చిన శబ్దములలో పెక్కు పైవాని వలెనే తెలతెల్లములు, సుబోధములుగ నర్థమగు శబ్దములు గాఁ గనఁబడుట లేదు. ఇవి సామాన్యముగ కావ్యభాషలో నా యా ప్రాంతములవారు ప్రయోగించిన ప్రాంతీయ శబ్దములని తోఁచుచున్నది. తమిళ వైయాకరణుఁడగు—తొల్కాప్పియరు కూడ ఇయర్ చ్చొల్, (సులభముగఁ దెలియవచ్చు తమిళ శబ్దములు) తిరిచొల్ (కావ్యభాషా పదములు) తిశైచ్చొల్ (విదేశీయ పదములు) వడచొల్ (సంస్కృతమునుండి వచ్చినవి) అనియే యీ భాషాశబ్దములను విభాగించినాఁడు. అందాతఁడు చేసిన "తిశైచ్చొల్" అను శబ్దముల విభాగమువంటిదే—మన భాషలోని "అన్యదేశ్య" విభాగము కావచ్చును. ఆంధ్రులె నానా దేశములందు నిలిచి తెలుఁగులె తత్తద్దేశోక్తులంట బలికినవి అన్యదేశజాంధ్రము లన్నారు. వీరు ప్రత్యేకముగా కావ్యభాషాపదము లను విభాగమును పేర్కొనపోయినను ఆ శబ్దములు ఆయా ప్రదేశములందలి వారు రచించిన కావ్యముల నుండియే గ్రహింపబడియు నుండవచ్చును. వీరుదాహరించిన శబ్దముల తీరు నట్లే కనఁబడుచున్నది. పెక్కు శబ్దములు సమాసములు—

నెత్తమ్మి, లేమావి, తెమ్మెర, వలరాజు, రేఱేడు, అలరుపిండు, వాలుగంటి, క్రొమ్మించు, కెమ్మోవి, కెంజాయ, కమ్మతావి, రేమొండ, క్రొన్నెల, నెమ్మోము, వేవేలు, ఇత్యాదులు.

ఇవి చాలవరకు నిత్యవ్యవహారములో లేక ప్రాతవడ్డ మాటలుగానే కనఁబడుచున్నవి. ఈ విషయమునే అప్పకవి కూడ "ప్రాఁదెనుఁగుల" ప్రశంసను దెచ్చి మనకుఁ దెలుపు చున్నవాఁడువలె నున్నాఁడు. ఇది తొల్కాప్పియర్ చేసిన "తిరిసొల్" వర్గముతో సరిపోవును.

"తొల్లింటి కవుల వాక్యము
లెల్లను బ్రాఁదెనుఁగులయ్యె నిప్పటివారల్
చెల్లుబడి వాడు నవియే,
దెల్లమిగా నింకఁ బ్రాఁత తెనుఁగులు నృహరీ"

ఇట్టి ప్రాఁదెనుగుల కుదాహరణముగా పుడమి, సిరి, పడతి, వెడవిలుతుఁడు, పసిడికడుపు వేల్పు; మొదలైన శబ్దముల నిచ్చినాఁడు. అయితే యివి యాయా మండలములందలి వ్యవహారమునుండి యీ లాక్షణికులు సేకరించినవనుటకును వీలుకనఁబడదు. కావున నాయా మండలమందలి కవులచే తమ కావ్యములందు ప్రయోగింపఁబడినవై, యందరకు సులభముగా నర్థము కానివగుటచే, నిట్టి శబ్దములు – అప్పకవి చెప్పినట్లు "ఆంధ్రులె నానా దేశములందు నిలిచి తత్తద్దేశోక్తులంట బలికి నవేయైనను" నవి వారి కావ్యములనుండియే సంగ్రహింపఁబడిన వగుటచేతఁ దొల్లింటి కవుల వాక్యములలో నివి యగుటయుఁ గూడ తటస్థించియుండును. ఇట్టివి అన్యదేశ్యములని పేర్కొనఁ బడినను వాస్తవముగా నవి మాండలికములే. కావుననే వీనికి నితర దక్షిణదేశ భాషలలో సజాతీయములగు రూపములు సులభముగాఁ గనఁబడుచునే యున్నవి.

కేతన పెద్దనలు అచ్చతెనుఁగు దేశ్యము, అని ప్రత్యేక విభాగముఁజేసి చెప్పఁగా అప్పకవి 'దేశ్యము'—అనుదానినే శుద్ధాంధ్రదేశ్యము, అన్యదేశజాంధ్రము అని రెండు భాగములుగాఁజేసి చెప్పుటయేగాక "అచ్చ దెనుఁగను" దానికి వేరొక యర్థమునుగూడ గల్పించినాఁడు.

"నెలకొను సంస్కృత తత్సమ
ములు దొరలక తజ్జ దేశ్యములు మాటను సం
ధిలి కేవలాంధ్రములు నా
నలరు కృతుల "నచ్చ తెనుఁగులంద్రు తెలుఁగునకా"

దీనినిబట్టి తద్భవములు శుద్ధాంధ్ర దేశ్యములు (అనగా కేతన పెద్దనలు చెప్పిన అచ్చ తెనుఁగులు) అన్యదేశ్యజాంధ్రములు (అనగా కేతనాదులు చెప్పిన దేశ్యములు), ఇవన్నియు గలిసి, అప్పకవి మతములో నచ్చ తెనుఁగులయినవని తెలియుచున్నది. ఇంతమాత్రమే కాదు. ఈతఁడింకను మరి రెండు రకముల తెలుఁగులనుకూడ నీ యచ్చతెనుగులలోఁ జేర్పఁదలఁచినాడు. అవి తెలుఁగు మఱుంగులు ప్రాదెనుగులు ననునవి.

"తెలుఁగుమఱుంగులు ప్రాఁదెను
గులు తద్భవదేశ్యములును గూర్చి మృదుపదం
బులుగాఁగ నచ్చతెనుఁగులు
మెలకువతోఁ జెప్పఁదగు శమీ ప్రాంత గృహా."

తొల్లింటి కవుల వాక్యములు ప్రాదెనుఁగులు. తెనుఁగున కావ్యరచనచేయఁదలఁచినవాడు తొల్లింటి కవులు ప్రయో

గించిన శబ్దములను మాండలికములైనను గ్రహించి తాను ప్రయోగించుకొనుననుటలో నాశ్చర్యము లేదు. కాని అప్పకవి కావ్యమునకు "తెనుఁగుమఱుగుల"ను నవి యీ భాషలో విశేష పదములుగా నేర్పడుట తటస్థించినదని మనము గుర్తింపవలసి యున్నది. వీనికి ప్రత్యేకముగా లక్షణము చెప్పక తెనుఁగు మఱుఁగులనునవి ఇట్టివి అని మాత్రముదాహరించి యూరకున్నా డప్పకవి—

"అబ్ధిమేఖలకుదయించినట్టి సీతఁ
జేకొనియె రాఘవుండని చెప్పుచోట
కడలిమొల నూలిచేడియఁ గనిన పసుచుఁ
దెచ్చుకొనె రాముఁడనఁగను దెనుఁగు మఱుఁగు."

అనఁగా సంస్కృత సమాసముల యర్థమును దెలుపుటకుఁగా, దేశ్యపదములతోఁ జేయఁబడిన దీర్ఘసమాస పదములే తెలుఁగు మఱుఁగులని తేలుచున్నది. సహజముగాఁ దెనుఁగులో నిట్టి దీర్ఘ సమాసములుండవు. సంస్కృత దీర్ఘ సమాసములను తత్సమ శబ్దములుగాఁ దెచ్చికొని తెలుఁగులోఁ బ్రయోగించుటకు వెనుకాడిన తరువాతి కవులు కొందరా దీర్ఘ సమాసముల యర్థమును దెనుఁగుపదములతో మాటి ఢొంకతిరుగుడు తెనుఁగు సమాసములుగాఁ జేసి ప్రయోగించుచు నట్టివాని నచ్చతెనుఁగు సమాసములని చెప్ప మొదలిడిరి. ఈ రీతి రచన అప్పకవికి చిరపూర్వమే ప్రారంభమైనది. కన్నడాంధ్రములయం దిదే మొట్టమొదట "జాణ్ణుడి" "జాను తెనుఁగు" అను పేర వెలసినది. సంస్కృత సమాసముల యర్థము సులభ

మైన తెలుఁగుపదములలోఁ గొంత జానుతెనుఁగు వ్యక్తమగు నట్లుగా మఱుఁగువెట్టియు చెప్పఁబడినదగుటచేత నట్టిది జాను తెనుఁగయినది. సంస్కృతపద ఘటిత దీర్ఘ సమాసములకంటె, మృదువులైన తెనుఁగు పదములతోఁ దదర్థ బోధకములగు సమాసములు రచింపఁబడినచో, నట్టి జాను తెనుఁగురచన సర్వజనసామాన్యమును ప్రసన్నతగలదియుఁగూడ నగునుగదా. ఈ విషయమే పాల్కురికి సోమనాథుఁడు

"అరూఢ గద్యపద్యాదిప్రబంధ
పూరిత సంస్కృత భూయిష్ఠ రచన
మానుగా సర్వసామాన్యంబుగామి
జాను దెనుఁగు విశేషము ప్రసన్నతకు"

అని చెప్పి అట్టి జాను తెనుఁగెట్టిదో, వృషాధిప శతకమందలి జాను దెనుఁగు పద్యమున దాను స్వయముగా రచించి చూపినాఁడు. అప్పకవి రచనలో అచ్చతెనుఁగని పేర్వడిసిన యా తెలుఁగు మఱుంగులకును, సోమనాథుని వృషాధిప శతకమందలి యుదాహరణములోని "జాను తెనుఁగునకు"ను నేమియు భేద మగపడదు. రెండు నొక్కటియే. అనాటి జానుదెనుఁగే కాలక్రమమున నప్పకవినాటికి తెనుఁగు మఱుఁగై యచ్చతెనుఁగు పేర్వడసి అచ్చ తెనుఁగు కావ్య రూపమును దాల్చినది. ఇది తొలుత దీర్ఘ సమాసయుక్తమై తత్సమ బహుళంబగు భాష నరికట్టుటకుఁగానె దేశమున బయలుదేరినదే యైనను అప్పకవి కాలమునుండియు నీ యచ్చ

తెనుఁగనునది "అచ్చతెనుఁగు కావ్యము"లలో వెఱ్ఱితలలు వేయుటకు మొదలుపెట్టి, అతి దీర్ఘములగు డొంక తిరుగుడు సమాసములతో నిండిపోయి, యా సంస్కృత భూయిష్ఠ రచన కంటెను మఱుఁగై దుర్బోధంబు గాఁజొచ్చినది. సోమనాథుని రచనలోని "బలుపొడతోలు సీరయును" (వ్యాఘ్రచర్మాంబర మనుటకు) అను పద్యములోని జానుదెనుఁగునకును తరువాత నప్పకవి "తెనుఁగు మఱుఁగు" న కుదాహరణముగా నిచ్చిన "కడలిమొలనూలిచేడెయుగనిన పడుచు" (అబ్ధిమేఖల కుదయించినట్టి సీత అనుటకు) అనుదానికిని భేద మే మాత్రమును లేదుగదా. తద్భవరూపములనుగూడఁ జేర్చికొనిన గాని యీ విధమగు రచన సాధ్యముగాదని కాఁబోలు వానిని గూడఁ జేర్చుకొని దీనినంతను "అచ్చతెనుఁగని" వీరు పేరు పెట్టినారు. ఈ విధముగా కేతనపెద్దనల నాటి "అచ్చ తెనుఁగు" అప్పకవినాఁటికి మాఱు రూపుజెంది, క్రొత్త యర్థమునుగూడ సంపాదించినది.

కేతన పెద్దనల అచ్చతెనుఁగు దేశ్య శబ్దములును, అప్పకవి చెప్పిన శుద్ధాంధ్రాన్యదేశ జాంధ్రము లునుగూడ సహజములగు నాంధ్రదేశ్యములే యనుటకు సందేహము లేదు. కావుననే వీని కితర దక్షిణదేశ భాషలలో సజాతీయ రూపములు గానవచ్చుచున్నవి. ఈ లాక్షణికుల అన్యదేశ్యములలో సజాతీయము లేగాక యితర దక్షిణదేశ భాషారూపములుగూడ జేరియుండవచ్చును. ఈ క్రింది యాంధ్రదేశ్యములకు సజాతీయ శబ్దములను సులభముగా గనిపట్టవచ్చును :—

ఎఱుకువ:—"ఎఱుక"రూపాంతరము. క. అఱిక, అఱికె, అఱివు, అఱిత, అఱియమొ; త. మ. అఱిక్కై, అఱివు. (కువ. cf మెలకువ, తేకువ, వేకువ; మక్కువ etc.).

నెత్తమ్మి :— నెఱ + తమ్మి; త. నిఱై; క. నెఱ (=full)

ఎరగలి: —కార్చిచ్చు. ఎరియు = మండు, కాలు. క. ఉరి =to burn, blaze. తుళు - ఎరి, త. మ - ఎరి =flame, blaze.

ఎసకంబు:— క. ఎసె (= to shine, to be brilliant) ఎసక (=splendour, beauty).

నొసలు :—క. నొసల్ (=forehead), త. మ. నుదల్ ; తు. నెసల్ cf. తె. నుదురు.

ఇంతి:—(ఇల్ + తి) ఇల్ - త. మ. క. ఇల్ =being, place. క. అల్లి, ఇల్లి = in that place, in this place.

తేఁటి :—(తేన్ + ఈ) తేనెటీఁగ - తేన్ + ఈ= తేన్టీ- తేఁటీ. తేఁటి, అయినది. "ఈఁగ"అనునది ఈ+గళ్ = ఈగలు. అను బహువచనరూపమునుండి కత్తిరింపఁబడి యేర్పడిన యేకవచన శబ్దము. త. తేన్, క. తేన్, జేను (=honey).

వెక్కసము :—క. బెక్కస=ashtonishment, amazement, surprise. బెక్క-సంపడు.

నమ్మి:—క. నమ్బుగె, నమ్బిగె; నమ్బు (=to confide, trust, rely upon) విశ్వాస, విస్రంభ, నెమ్బుగె, నెమ్బి = నమ్బి, నమ్బికె. (cf. నెమలి - నవిల్)

మక్కువ, మచ్చిక :—క. మచ్చు = devotion, to like. cf. మరుగు_మరుల్

చెచ్చెర :—క. చెచ్చర, చచ్చర (=haste, with haste, care.)

పొచ్చెము:—క. పుసి=to become or prove false, to lie; త. పొయ్, పొయి=a falsehood. క. పుసె=a falsehood, a lie, uselessness.

కడిమి :—క. కడిమె (=That which firm, strong). కడు (=firmness, hardness.) క. కటి.

ఏడ్తెఱ :—ఏడు (Time, year) తెఱ (తెఱవు)=opening, clearing, course. కాలముయొక్క తెఱపి, అభ్యుదయము.

లగ్గు :—అల్ - ధాతువు. క. అల్ =to be fit, proper, to be desirable, desired. అల్+అగు=అలగు - అల్గు - లగ్గు =what is desirable=శుభము.

వెన్ను :—క. బెన్, బెన్ను, బెమ్; త. వెన్ = The back. వెన్కన=at the back.

ఏనులు :—విను - ధాతువు. ఏను - నామవాచకము. ఇతర ద్రావిడభాషలలో నీ ధాతువగపడదు.

ఎక్కలి:—cf. క. ఎక్కటి – greatness, wonder.

తివురుట :— తివురు = తిమురు, తివిర్ = to rub, to annoy, to rub on. "తివిరి యిసుమున తైలంబు తీయవచ్చు" తివిరి = గట్టిగారాచి-నూరి. by rubbing hard, దీనినుండి, తివురు = ప్రయత్నించు అను నర్థము వచ్చినది. తివురు ధాతువున కిది లాక్షణికార్థముగాని, తొలి యర్థము కాదు.

ఉక్కు :—క. ఉక్కు = steel, తమిళ; త. మ. ఉరుక్కు, cf. ఉరుచు = to draw or attract towards oneself.

మేటి :—క. మేటి = loftiness, greatness, superiority, = a big man, chief, త. మేట్టిమై, మేల్ = what is aloft, upwards. మేడు = height, rising ground.

బాగు :—క. బాగు = bending, a bend, curve. తనకు బాగున్నది—తన వైపునకు వంగినది. "బాగు" కన్నడము నుండి తెనుఁగున సంక్రమించిన శబ్దముగా గ్రహింపవలసి యుండును.

బోటి, జోటి:—పోడిమికలది. క. పోణిసు=to couple, unite, to string together. పోడిమి=proportion fitness.

పేసలి :—Tam. పేసలి.

పొలపంబు :—క. పొళె=shine. పొళపు=Radiance, lustre, brightness.

విన్ను :—త. విణ్=sky. . క. వెళ్.

మన్ను:—క. త. మణ్=earth, clay. మణ్, మణ్ణు.

నెల్లి :—నెల్లికూర. త. క. నెల్లి=myrobalan, ధాత్రి.

ఉల్లము:—త. ఉళ్ళం; క. త. ఉళ్ = the inner side, what is inside, మనస్సు. ఉళ్ళంజిసు=to frighten the mind.

కొఱలుట :—తు. కొరఉ=to blaze or shine. cf. తె. కొఱవి; క. కొళ్ళి=a firebrand.

వీఁక:—వీఁగు. క. బీగు; త. వింగు, (త. మ. విఙు-వీఙ్గ)=to be great or grand, puffed up. cf Te. "ఓబ్బిగు" (inflated, proud.)

కాటిము :—కాఱులు. క. కాటళ్=wildness, ferocity, wickedness, a bad man, an enemy. కాఱాగు =to become troublesome, hostile, కాటళ్ మాతు=to utter bad language.

గ్రద్దలు:—త. కఴు=a kite.

వేట :—త. వేట్టమ్; క. బేటె=hunting. బేణ్టె; తుళు. బాణ్టె.

కోను:—పదాంత మందలి ఱకారము ద్రావిడ భాషా సంప్రదాయసిద్ధము కాదు. తద్భవములయందు కొన్నింట గనఁబడవచ్చునుగాని దేశ్యములందు సహజముకాదు. కావున నిది "కవును" శబ్దమునకు రూపాంతరమై యుండును. ఇది కవి, కవు, కవియు (to cover, to come upon, to overspread) అను ధాతువు నుండి యేర్పడినదై యుండును. "కవుంగలి" దీనికి సంబంధించినదే యై యుండును.

పాలిండులు :—సమస్త పదము — పాల్ + ఇల్లు = పాలకు స్థానములు. పాల్. త. క. పాల్, పాలు; త. క. ఇల్.

ఒగి :—క. ఉగ=to pull, to draw towards. ఒగ=to comeforth, to arise, appear, to be born.

మొగి :—(cf. ఒక్క— మొగిని) క. మొగసు=to exert one's self, to act zealously. త. ముయల్ = to apply one's self to a thing. to make effort.

తెమ్మెర :—ఇది దక్షిణదేశ భాషలలో నతి ప్రాచీనశబ్దము. ప్రాచీనభాషలోనిది తెమ్ + ఎరల్ = దక్షిణపు గాలి, అను నర్థమున ఏర్పడినది. "తెమ్మెరల్" అను శబ్దము తెనుగుదేశపు వాడుకలో "తెమ్మెరలు" అను రూపమును బొందగా, ఈ భాషలో "లు" అనునది బహువచన ప్రత్యయముగా రూఢి చెందినపిదప "తెమ్మెరలు" అనుదానిలోని తుది "లు" బహువచన ప్రత్యయమే యైయుండునను భ్రమచే నా 'లు'ను విడదీసి "తెమ్మెర" అను నేకవచన శబ్దమును గల్పించినారు. ఈ విధముగా "తెమ్మెర" శబ్ద మీ భాషలో నేర్పడినది. క. తెం - తెంక - తెంబు= The south; త. మ. తెన్, తెఱ్కు. తెక్కు; క. తెంగాళి = South wind. క. ఎరల్, ఎరళ్, ఎలర్ = wind, air.

లేమావి:—ఎల + మావి, త. క. ఎళ్, ఎళ (=tenderness, youth, tender). త. క. మా, మాం, మావు = mango tree.

తెలిగన్ను :—తెలి + కన్ను. క. తెళ్, తెలుపు = fine, fineness, thinness, delicate, transparent. త. క. కణ్, కణ్ణు = eye.

క్రొన్నన:—క్రొత్త + నన: క. కొర = profit, use, good, advantage. తె. క్రొ, క్రొం; క. ననె; త. ననై = a flower-bud, a sprout, shoot.

వలరాజు:—వల + రాజు. ఇందు రెండవ శబ్దము దేశ్యము కాదు. వల-(వలపు) అనునది "ఒల్-ఒల్లు" ధాతువునకు సంబంధించినది. త. క. ఒల్, వల్ = to be pleased, to desire, to love. ఒలప్పు = pleasure.

రేతేడు :—రే + తేడు. ఇదియు సమస్తపదమే. రాత్రికి జేడు. రే - రేయి అనునది దేశ్య శబ్దము లేయైనను, పదాదిని రేఫముండుట ద్రావిడ సంప్రదాయసిద్ధము కాదు. తెనుఁగునను ఇరులు = చీకటి అను శబ్దము కలదు. ఇది బహువచన శబ్దముకాదు. 'ఎరల్' వలె లకారమంతమందుఁగలది cf. క. ఇరళు, ఇరుళ్. త. ఇరా = రేఁడు. దీని ప్రాచీనరూపము "తే"అనియే ప్రాచీన తెలుఁగు శాసనములలోఁ గనఁబడుచున్నది. (cf. పాలతేగారికి) బహు. తేలు. కాలక్రమమున "డు" ప్రత్యయము చేర్పఁబడినది. పదాదియందు "ఱ"కారముండుట ద్రావిడ సంప్రదాయము కాదు. రాజశబ్ద భవమే యనుటకు నిది శకటరేఫ యుక్తము.

వాలుగంటి:—వాలు + కన్ను, వాలు—ఇందలి వకారముకూడ ఓకారమునుండి యేర్పడినదే. క. ఓలు = to bend, slope, slant. ఓరె - ఒరగు = leaning, aslant. going sideways. cf. ఓర—వార.

అలరులపిండు:—అలర్ = to bloom, blossom, a flower.

తెకళ్లికాడు:—తెకళ్ల్. cf. క. తెగె = to take away, to steal.

క్రొమ్మించు:—క్రొ - క్రొర్ + మించు, మిన్ - మించు = to glitter, lightning.

కెమ్మోవి:— కెం + మోవి. క. కెం, చెం, చెన్ను = red. మోవి - మో (ముఖ ?) + వాయ్, త. మ. వాయ్ = mouth. క. బాయ్ = mouth.

కెంజాయ:— కెం + చాయ - చాయ - ఛాయా శబ్దభవము.

కమ్మతావి :— కం - కమ్మని - కంపు = సువాసన, దుర్వాసన క. కమ్పు = fragrance. తావి.

కడలి :— త. క. కడల్ - సముద్రము, కడ = అల.

వెడవిల్తుడు :— వెడ, విల్. త. క. విల్, బిల్ = bow.

నలువ:— నలు + వ = నాలుగు - వాయి = నలువ. నలు - క. త. మ. నాల్ = four, క. నాల్కు, త. నాన్గు, తె నాలుగు.

నాన:— సిగ్గు. త. క. మ. నాణ్, నాణ = bashfulness, shame, modesty.

ఎడకాడు:— తార్పుకాడు, దూత. ఎడ = సంధానము. త. క. ఎణె-(ఎణై) = to unite, match, pair. cf. ఎనయు.

ఎలనాగ :— ఎల + నాగ ; ఎల-లే-లేత. నాగ - నాణ్గ = నాణ్చి - నాచ్చి = సిగ్గుగలది, స్త్రీ.

చెలువ:— చెలువము, చెలువు, చెలువ్ = అందము. క. చెలు, చెలువు, చెలువికె, చెలువత = beauty. క. చెలువి,

చెలువతి = handsome woman. ధాతువు—చెం, కెం, చెన్ను. చూ. పాం. "చెల్" - చెఱ. చెలువు-చెన్ను,

చిగురు-బోఁడి :—క. చిగుర్ = పల్లవోత్పత్తౌ = to sprout, to shoot. cf. త. కిళై.

తెఱవ :—క. తెఱవు = the price paid for a wife. తెఱ = tax (cf. దంగుతెఱ సిద్ధాయంబు etc.)

తలిరుబోఁడి - మెఱుగుబోఁడి:—తలిరు, తలిర్చు = చిగుర్చు. క. త. తళిర్ = to sprout. క. త. మెఱె = to shine. మెఱయు.

పదరు :—త్వరపడు, ఆక్షేపించు. త. క. పదఱు (తె. వదఱు) = to be over-hasty, to talk nonsense.

పరి :—పర్యాయము, సేన. క. పరి = to flow, advance a course, way, manner, flowing, stream. రీతి, భంగి.

గమి :—సమూహము. cf. క్రమ్ము, కవియు, "మేఘంబులెల్ల మొదలం గ్రమ్మి"

పసి :—సారము, చాతుర్యము. పసి, పసిమి = greenness, freshness, కాంతి, శక్తి. క. పొస = newness, freshness, beauty.

పొద్దు :—ప్రొద్దు. త. మ. పొఴుదు.. క. పొత్తు = the sun. సూర్యుడు.

పోటు :—యుద్ధము. cf. పొడు, పొడుచు, పోటు. త. క. పుడై, పొడై=to strike, beat, to smite.

ముట్టు :—తాకు. త. మ. ముట్టు = to dash against, strike. ముట్టు=to touch, come in contact with.

తనివి:—తనివు. క. తణివు, తణివు=Satisfaction. తణిపు =to satisfy, refresh. cf. తణి - cool.

చెంత :—cf. కిట్టు, సమీపించు. క. త. కిట్టు = to be reached, to come to hand, to touch. మ. కిడై, "కిణె"=to approach, come near.

ఆలము :—ఉపేక్ష. cf. క. అలె=to annoy, disgrace, పరిభవము.

సోలము-వారుట:—క. జోలు, సోలు=hanging down, slackness, loosenes. క. సోలు=to fail, to fall of in respect of vigour, to lose oneself.

పోరు·—యుద్ధము. త. క. పోర్=battle, fight, quarrel.

కలను :—కల, కలసు, కలయు=to mix together etc.?

చెలి :—(cf. చెలిమి) క. కెళె, కెళది = a female companion or friend. కెళె. గణె= friend-ship. Union.

పొలతి :— క. పొలతి = a low-caste woman. పొలది = a lewd, profligate woman. పొత = The menstrual flux; impurity due to child birth.

మేను :— త. మ. మెయ్, మేని ; క. మెయ్, మెయి, మై = The body.

కేలు :— క. కెయ్, చెయ్. కేలు - కయి శబ్దమునుండి యేర్పడిన బహువచన రూపమై యుండును. కయి - ఏకవచన రూపముండనే యున్నది.

తునక :— క. తునక, తుణుకు = a fragment, a bit, a piece. త తుణి, తుణిక్కు. త. తుణి = to cut to pieces. తుణి + కళ్ = తుణికలు - తునకలు. తె. తునుగు.

ఇట్లు ప్రాచీన లాక్షణికులు పేర్కొనిన దేశ్యాన్యదేశ్య శబ్దములలో పెక్కింటి కితర దక్షిణదేశ భాషలలో సజాతీయ రూపము లగపడుచునే యున్నవి. వీనింబట్టి వీని మూలరూపములను, ధాతువులను, వ్యుత్పత్తులను నిరూపించుట దుర్ఘటము కాదు. ఇట్లే యీ భాషలోని యితర దేశ్యశబ్దములను ధాతువులను ఇతర దక్షిణదేశభాషా రూపములతోఁ బోల్చి వాని మూలస్వరూపమును, పరిణామక్రమమును నిర్ణింపవలసినదే గాని, యిప్పటి తెనుఁగుభాషలో దేశ్యధాతువులని చెప్పఁబడినవానిని యథాస్థితములుగా నే సంస్కృత ధాతువులతోనో, యేదో విధమున ముడిపెట్ట యత్నించినంతమాత్రమున నాంధ్ర

దేశ్యముయొక్క యథార్థస్వరూపమును గనుగొన్నవారమని
కాని, అదియంతయు సంస్కృతభవమని నిరూపింపఁగలిగినవార
మనిగాని తలంచుట కవకాశము లేదు. అటు ప్రాకృత వైయా
కరణులు, ఇటు దక్షిణదేశ భాషా వైయాకరణులునుగూడ,
చాలవరకుఁ బరిశోధించియే సంస్కృత వికారమని చెప్పుటకు
వీలులేని శబ్దజాలమును "దేశి" యని, "దేశ్య" మని, వేఱుపరచి
యున్నారు. అచ్చటి "దేశి" లో కొంత శబ్దజాలము మాత్రమే
చేరినది. కాని, యిచ్చటి దేశ్యములో శబ్దజాలమేగాక అచ్చ
మగు తెలుఁగుభాషయంతయు (భాషారూపములు-వ్యాకరణ
రూపములుగూడ) చేరినది. కావున నీ దేశ్యమునకు—నీ యచ్చ
తెనుఁగు భాషకు—నే ప్రాకృతముతో సంబంధము గలదని పరి
శోధనలు సలుపవలెననియు, దేనితోడను సంబంధము చూపు
టకు సాధ్యము కాదని తోఁచినపుడు దీనికి సంబంధించిన ప్రాకృత
మేదో అంతరించియుండును గావున నది బయలుపడువరకు,
ప్రాకృతములనుగూర్చి పరిశోధనలు జరుగుచుండవలెనే గాని,
ఆంధ్రభాషాస్వరూపలక్షణములనుగూర్చి మాత్రము నిర్ణయింప
వీలులేదనియు, ద్రావిడభాషల తత్త్వమునుగూర్చియే నిర్ధారణ
చేయలేమనియు చెప్పుట, స్వీయవాదాభినివేశమును సూచించు
నేమోగాని, సత్యాన్వేషణపరత్వమును సూచింపదు. వైయా
కరణులే సంస్కృతభవము ప్రాకృతభవము అని శబ్దములను
విడదీసి చెప్పి, దేశ్యమును వేఱుపరచి చెప్పినపుడు, ఈ దేశ్యము
నకు సన్నిహితములగు దేశీయభాషలలోని రూపములతోఁ గల
సంబంధ మెట్టిదో పరిశోధించి ఆయా భాషల పూర్వ చరిత్ర

నన్వేషించి - ఆయా రూపముల పరిణామ క్రమమును దెలిసి కొన యత్నింపవలయునేగాని, భాషా లక్షణములలోను, వ్యాకరణ రూపముల విషయమునను సంబంధమే లేదని నిర్ణయింపఁబడిన ప్రాచీన ప్రాకృతములలో దేనితోనో ముడిపెట్టుటకై చేయు దీర్ఘవిచారణమువలన ప్రయోజనమేమి! ఎట్టి ప్రయోజనము లేదని తెలియవచ్చుట చేతనే వారాధునికార్య భాషలలోని యనార్య ద్రావిడభాషా లక్షణముల మాత్రగాఁ గాని యందనార్యములని చెప్పఁబడుచున్న లక్షణములు వానికి సహజములేయైనట్లును, వానిలోవలెనే ద్రావిడభాషలలోఁ గూడ నవి యేర్పడినట్లును నిర్ణయించుచు, నట్లవి యేర్పడుటకు వీలుగా, నీ ద్రావిడభాష లనునవి ఆధునికార్యభాషలవలెనే, క్రీ. శ. 7, 8 శతాబ్దములనాడు బయలుదేరినవేగాని, అంతకుఁబూర్వము లేనే లేవని చెప్పి - వాని యస్తిత్వమును గూర్చియే శంకింపవలసిన వారైనారు. "అహో సుగాలచ్ఛేదీ తవ పాండిత్య ప్రకర్షః" అనునట్లైనది.

కావున స్టెన్ కోనో పండితుఁడు చెప్పినరీతిగా ద్రావిడ భాషల కితరభాషాకుటుంబములతోఁగల సంబంధమునుగూర్చిన విచారణమును వదలిపెట్టి, వానినొక ప్రత్యేకకుటుంబముగానే గ్రహించి తత్పరిణామక్రమాన్వేషణమునకుఁ గడంగుటయె యుక్తము.

పైని జూపిన విశేష లక్షణములనుబట్టి దక్షిణ హిందూదేశభాష లొక ప్రత్యేక కుటుంబమునకుఁ జెందిన భాషలని నిశ్చయింపవలసియున్నది.

దక్షిణదేశ భాషా సారస్వత లక్షణములు

ఒక్క కుటుంబములోనివయ్యు — యొక మూలభాష నుండియే వచ్చిన వని చెప్పఁబడుచుండిన యీ దక్షిణదేశభాష లే కాలమున ప్రత్యేక భాషలుగా నేర్పడినవో చెప్పుట కవకాశము లేదుగాని క్రీస్తుశకమునకు చిరపూర్వమే యివి యొక దానినుండి యొకటి విడివడి, ప్రస్తుతమవి వ్యాప్తిగాంచి యున్న దేశభాగములందు నెలకొని యుండినవని మాత్రము చెప్ప వచ్చును. ఈ దేశమున ప్రస్తుతము ప్రాధాన్యము వహించి యున్న తమిళ, కన్నడ, మళయాళ, తెలుఁగు భాషలలో— తెలుఁగు తక్కినవానికంటె కొంతపూర్వమే మూలభాషనుండి విడివడి యుండుననుటకును కొన్ని నిదర్శనము లగపడుచున్నవి. (1) ఉత్తమపురుషస్వరనామ ప్రథమేతర విభక్త్యంగము — తక్కిన భాషలలో హ్రస్వాచ్చమై యుండ తెలుఁగున నొక్క ద్వితీయయందు దక్క తక్కినవానిలో ప్రథమలోవలె దీర్ఘాచ్చుతోఁగూడియుండుట. (నా-నే-నన్ను-నాచేతను, త. ఎన్-ఎన్నాల్-ఎనక్కు, క. నన్న-ననగె). (2) ప్రథమపురుషలో స్త్రీ వాచక రూపము తమిళ కన్నడములలోవలె, "అవళ్" అనునది లేకుండుట; అమహత్ప్రత్యయమగు—ది—అది అనునదే స్త్రీ వాచక శబ్దములకు సూచకమగుట మొదలగునవి. తమిళ

కన్నడములకంటె హెచ్చు మార్పులకు లోనై, ఇందలి రూప ములు సులభముగ సజాతీయ శబ్దములతోఁ బోల్చుకొనుటకు వీలులేనంతగా మిగుల వికారముల బొందుటకుగూడ నిదియే కారణము గావచ్చును. స్వరసామ్యము, వర్ణసరళీకరణము, వర్ణప్లుతి మొదలగునవి తక్కిన భాషలలో వానికంటె నీ భాషా రూపములపై విశేషముగా పనిచేసినవి. తమిళ కన్నడములు — తెలుగు తమిళములకంటె కొంత సన్నిహితములుగాఁ గన్పట్టక పోవు. తమిళమళయాళము లత్యంత సన్నిహితములనియే చెప్పవచ్చును. అట్లే తుళు కన్నడములకును దగ్గర సంబం ధము కలదు.

ఇక నీ భాషలకు సంస్కృతభాషతోఁ గలిగిన సంబంధ స్వభావమును బట్టికూడ నీ భాషలస్వరూపము మారియున్నది. తెలుఁగు కన్నడములపైవలె తమిళ మళయాలములపై సంస్కృతభాషాప్రభావమంత ప్రాచీనమును బలవత్తరమునుగా గనబడదు. క్రీస్తునకు పూర్వమే తమిళదేశమున వైదిక మత వ్యాప్తికై అగస్త్యాదులవంటి యార్య మహర్షులు, బౌద్ధమత వ్యాప్తికై బౌద్ధ సన్యాసులు వచ్చి చేరి తత్తన్మత వ్యాప్తి గావించిన సందర్భమున నా భాషకు సంస్కృత ప్రాకృత భాషల సంపర్కము బాగుగనే గలిగియుండవచ్చును. కాని వింధ్య దక్షిణభాగమునందలి తెలుగు కన్నడ దేశమువలె నా దేశ మార్యజనాక్రాంతమే యగుటగాని యుత్తర దేశీయులగు రాజుల పరిపాలన ప్రాభవములకు లోనగుటగాని తటస్థింప లేదు. కావుననే క్రీస్తు శకారంభమునాటికే యా భాషలో

దేశీయ ప్రభువుల యాదరణమున దేశి కవిత పెంపొందు టయు, నచిరకాలముననే దేశీయ చ్ఛందోబద్ధములగు రచనలు —విజయ గీతములు—ప్రేమ గీతములు మొదలగునవి ప్రోవు చేయఁబడి గ్రంథరూపమును దాల్చుటయుఁగూడఁ దట స్థించినది. ఇంతేగాక తమిళ భాషాలక్షణమును అందలి ఛంద స్సాహిత్య లక్షణమును గూర్చిన యుద్గ్రంథ మొకటి తొల్కా ప్పియమనునది యానాటికే యీ భాషలో బయలుదేరుటచే, నీ భాషా సాహిత్యము లంతకుపూర్వము చిరకాలమునుండి దేశ మున స్థిరపడి యుండెననుటకు సందేహింపవలసిన పని లేదు. తొల్కాప్పియము మను లక్షణగ్రంథము సంస్కృతభాషా వ్యాకరణ సంప్రదాయముల ననుసరించి రచింపఁబడినదేయైనను ద్రావిడభాషా సాహిత్యముల విశిష్ట లక్షణములను చక్కగా వ్యక్తీకరించునదై యున్నది.

అందు ఎళుత్తు, శొల్, పొరుళ్—అను పేరఁబరగు మూఁడధికారములు గలవు. మొదటిదానిలో సంజ్ఞా వర్ణ సంధి ప్రకరణములు గలవు. రెండవది పదాధికారము. పద లక్షణము—విభాగము, నామవిభక్తి—క్రియా విభక్తి ఆగమ ములు—నిపాతలు మొదలగువానినిగూర్చి తెలుపును.

ఈ రెండును భాషాలక్షణమునకు సంబంధించినవి. ఇక మూఁడవది పొరుళధికారము కావ్య వస్తువునుగూర్చినది. శృంగారవీరరసములు—బాహ్యాభ్యంతర వస్తువులు—నాయికా నాయకులు—దేశ కాలపరిస్థితుల కనువైన వస్తు చిహ్న

రూపములగు కవి సమయములు, ఛందోలంకారములు, వీనిని గూర్చి వివరించునది పొరుళధికారము. దీనినిబట్టి ద్రావిడ భాషా వ్యాకరణములన్నిటిలోను నతి ప్రాచీనమని చెప్పఁదగిన యీ తొల్కాప్పియమను తమిళ లక్షణ గ్రంథము భాషా వ్యాకరణ చ్ఛందోలంకారములనుగూర్చి తెలుపు గ్రంథమని తెలియుచున్నది. తమిళమున బయలుదేరిన యీ లక్షణ గ్రంథ రచనా సంప్రదాయమే తరువాత తెలుఁగు లక్షణ గ్రంథముల లోఁగూడఁ గానవచ్చుచుండుటయే విశేషము. వీనిని సరిపోల్చి చూచినచో వీనికి మూలములగు సమాన సంప్రదాయములను గనిపెట్టుట కవకాశము కలుగవచ్చును. భాషావిషయమున వలెనే ఛంద సాహిత్య రీతుల విషయమునను సంస్కృత సంప్ర దాయములు తెలుగు కన్నడములలోవలె తమిళమునఁ బ్రవే శించినట్లులేదు. అక్షరగణబద్ధములగు సంస్కృత వృత్తములు గాని, సంస్కృత కావ్యపద్ధతి నష్టాదశవర్ణలు, గర్భబంధ కవిత్వ రీతులు మొదలగున వందవలంబింపఁబడలేదు. ప్రాచీన కవిత్వ మంతయు మూఁడేసి నాలుగేసి దేశీయ చ్ఛందోగణములు గల మూడేసి—నాలుగేసి పాదములతోఁగూడిన పద్యములుగలది. "కురళ్" గ్రంథము మూడేసి పాదముల పద్యములతోఁ గూడి నదే. షట్పదులు, అష్టపదలు మొదలయినవానివలె మరి కొన్ని 6, 8, 10, 12 పాదములతోఁ గూడినవియుఁ గలవు. పురనానూరు, అగనానూరు కావ్యములు—వీరగీతములు—ప్రేమ గీతములు ప్రధానముగాఁ గలవి. "కురళ్" కావ్యము నీతిగీత ములతోఁ గూడినది. తరువాత ఆళ్వారుల కాలములో భక్తి

గీతములు ప్రబలినవి. క్రీ. శ. 7, 8 శతాబ్దుల కాలమున పెరుం దేవనార్ అను కవిచే భారతము దేశీయంబగు "వెంబా" పద్యములలో రచింపఁబడినది. క్రీ. శ. 10, 11 శతాబ్దుల కాలములోఁగాని "జీవక చింతామణి" వంటి కావ్యముల రచన వాడుకలోనికి రాలేదు.

సుమారు ఈ ప్రాంతముననే కన్నడమునను తెలుఁగు ననుకూడ కావ్యరచన ప్రారంభమైనది. కాని తమిళమునందలి రచనలకును తెలుఁగు కన్నడలములందలి రచనలకును ముఖ్య భేదమొకటి కలదు. ఈ భాషలలో కావ్యరచన ప్రారంభమగు నప్పటికే సంస్కృత సాహిత్యాగు కగణము ప్రబలిన సూచనలు కనఁబడుచున్నవి. క్రీ. శ. 7, 8, శతాబ్దములనాటికే సంస్కృత వృత్తములు—సంస్కృత సాహిత్యాలంకారిక రీతులు కన్నడ కవితయందు ప్రవేశించినవి. క్రీ శ. 8-వ శతాబ్దినాటి శ్రావణ బెళగోళ శాసనములోనే "స్రగ్ధరా" వృత్తములో రచింపఁబడిన కన్నడ పద్యమగపడుచున్నది. 9-వ శతాబ్దిలో దండిభామహాదుల యాలంకారిక లక్షణము ననుసరించి రచింపఁ బడి, రాష్ట్రకూట ప్రభువగు నృపతుంగుని మూలముగ ప్రచారములోనికిఁ దేఁబడిన "కవిరాజ మార్గ" పద్ధతియే కన్నడ శిష్ట కవితాపద్ధతియై వెలసినది. 10-వ శతాబ్దిలో నాగవర్మ రచించిన ఛందోంబుధిలో సంస్కృత వృత్తముల ప్రశంసయే ప్రాధాన్యమును వహించినది. కాని దేశీయ చ్ఛందముల కట్టి ప్రాధాన్యము లేదు. వీని ననుసరించియే యీ శతాబ్దియందు పంపాదులు భారత కథను చంపూపద్ధతిని ప్రబంధములుగా

రచించినారు. వీరి జైన పురాణముల రచనయంతయు మార్గ పద్ధతిని అనఁగా, సంస్కృత వృత్తములు, తత్సమ బహుళంబగు భాష ప్రాధాన్యము వహించిన గద్యపద్యాత్మకమగు చంపూ కావ్య పద్ధతి ననుసరించి రచింపఁబడినదే.

12-వ శతాబ్ది మొదలు బసవాదులు తమ మతమును పండితలోకమునఁ బ్రబలిన జైన బ్రాహ్మణమతములకు పోటీగా జనసామాన్యమున వ్యాపింపఁజేయవలసినవారగుటచేత, వారికి సుబోధంబగు రచనారీతి నవలంబింపవలసినవారైనారు. కావు ననే లింగాయతవాఙ్మయ మంతయు - వచనములు, రగడలు, షట్పదులు, సాంగత్యము మొదలగు - దేశీయ రచనా పద్ధతి ననుసరించినది. వచన రచన బసవనితోడనే ప్రారంభించి నట్లున్నది. షట్‌స్థలవచనము, కాలజ్ఞానవచనము, మొదలగునవి తద్రచనలేయని చెప్పుదురు. ద్వార సముద్రము రాజధానిగా నేలిన బళ్ళాళరాజులకాలములో హరీశ్వర కవి శివగణద రగడ యును, కెరెయ పద్మరస —"దీక్షాబోధె" యను రగడయును రాఘవాంక కవి సిద్ధరామపురాణ, హరిహర మహాత్మ్యములను షట్పదీ కావ్యములను రచించియున్నారు. షట్పదీ కావ్య రచనకీ రాఘవాంక కవియె మొదటివాఁడు. ఈ షట్పదీ రగడ లను క్రీ. శ. 10-వ శతాబ్దిలోనే నాగవర్మ తన ఛందోం బుధిలో కన్నడ దేశి చ్ఛందములక్రింద చెప్పి వాని లక్షణమును దెలిపినాఁడుగాని, ఆ రచనతెచ్చుటను ఆ కాలము గౌనరాలేదు. నృపతుంగుని కాలమున వేయఁబడినట్టియు—పంపాదు లనుగమ నించినట్టియుఁ కన్నడ కవిరాజమార్గమగు "మార్గకవితాపద్ధ—"

యీ దేశమున దృఢత్వమును జెందుటచే నీ దేశి కవితామార్గ ములు మాసిపోయినవి. రైలుమార్గములు వచ్చిన వెనుక నాటు మార్గములు మాసిపోయి పూడిపోవుచుండునుగదా.

ఇట్లు మార్గ కవిత కవిరాజమార్గమై కన్నడదేశమున వెలసినపిదప, నా దేశమున దేశి కవితామార్గము మాసి పోవుటచేతనే, చాళుక్యరాజాదులు పలువురీ యంధ్ర విషయ మున తెలుఁగు భాషలో దేశి కవితను పుట్టించి పెంపొందించి తెలుఁగు రచనల నీ యంధ్ర విషయమున నిలువబెట్టినారు. తెలుఁగు దేశమున నన్నయకుఁ బూర్వము దేశీయ ఛ్ఛందో రీతులలో రచింపఁబడిన పద్యములు — తరువోజ, అక్కరలు, సీసములు, గీతములు, శాసనములలోనైనను కనఁబడుటకును, కన్నడదేశ శాసనములో నేడవ శతాబ్దినుండియు స్రగ్ధరాది సంస్కృత వృత్తములేగాని దేశీయవృత్తములు గానరాకుండు టకు నిదియే ముఖ్యకారణము. ఈ దేశీయ చ్ఛందో రీతులు కన్నడమునను వ్యవహారములోనే లేవనుటకు వీలులేదుగదా. ఏమనఁగా ఛందోంబుధిలో నాగవర్మ వీనికి లక్షణము చెప్పియే యున్నాఁడు. అంతకుమున్నే కవిరాజ మార్గమున అప్పటికే ప్రాచీన కావ్య భేదములని పేర్కొనఁబడిన చత్తాణ, బెందడె అనువానిలో రెండవది కందముతోపాటు అక్కర, గీతికె, తివది మొదలగు దేశీయ రచనలతోఁ గూడినదిగాఁ జెప్పఁబడియే యున్నది. కావున దండిభామహాదుల ననుసరించి వేయఁబడిన కన్నడ మార్గపద్ధతి రాజమార్గమగుటచేతనే దేశి పద్ధతి యంతరించినదని తలంపక తప్పదు. తెలుఁగులో నన్నిచోడుని

వలెనే పంపాగాలు దేశిని కూడ స్మరించి కొంత దేశి సంప్ర
దాయమును మార్గపద్ధతిలోఁ జేర్చినను, కేవల దేశి రచనా
పద్ధతి మరుఁగువడిపోయినది. లింగాయతము వీరశైవము
ప్రబలిన వెనుకగాని మరల కన్నడాంధ్రములందు దేశీయచ్ఛ
దేశి రచనలు బయలువడుట తటస్థించినది కాదు. కన్నడ
దేశమున బయలుదేరిన యీ వీరశైవము తెలుఁగు దేశమున
గూడ వ్యాపించినతోడనే పాల్కురికి సోమనాథుడిక్కడ దీనికి
పట్టుగొమ్మయైనాఁడు. కన్నడమునువలెనే తెలుఁగునను
దేశీయచ్ఛందోభేదములై ప్రచారములోనున్న రగడ రచన నతఁ
డును కన్నడ కవులవలెనే చేపట్టి — బసవరగళె, సద్గురురగళె,
చెన్న బసవస్తోత్రద రగళె, అనువానిని కన్నడ భాషలోనే
రచించినాఁడు. కన్నడమునందలి వచనములను బోలిన గద్య
లను, "అక్షరాంక గద్య, నమస్కార గద్య, పంచప్రకార
గద్య" అను వానినిగూడ తెలుఁగున రచించినాఁడు. ఇంతే
గాక కన్నడదేశమునఁ బ్రచారములోఁ గానరాక తెలుఁగు దేశ
మున మాత్రమే నిలిచియున్నవనఁదగిన దేశీయ చ్ఛందములోని
ద్విపదోదాహరణ సీస రచనారీతులనుగూడ నతఁడు గ్రహించి,
బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రలను ద్విపద కావ్యములను,
చెన్నమల్లుసీసము లను సీసపద్య రచనను, తెలుఁగు భాషలోను
బసవోదాహరణమును తెలుఁగు సంస్కృతములలోను రచించి
నాఁడు. ఈ ఉదాహరణ మనునది రగడభేదములగు కళికో
త్కళికలతోడను, విభక్త్యంతములు, సార్వవిభక్తికములు నగు
శార్దూలచంపకాది వృత్తములతోడను గూర్పఁబడిన కన్నడ

శెదెండెవంటి, కలగాపులగపు రచనయే యైనను దీనిని తెలుఁగులోనేగాక, సంస్కృతభాషలోఁగూడ సోమనాథుఁడు రచించుట మిగుల విచిత్రమైన విషయము. సంస్కృత పండితులకు గూడఁ దన దేశిరచనా పాండిత్యమును చవిజూపఁదలఁచినాఁడేమో! దీనివలన జనసామాన్యమున పునరుద్బోధము కలిగింప నెంచిన వీరశైవ మతము కారణముగా, కన్నడాంధ్ర దేశములలో నంతకుపూర్వము జైన బ్రాహ్మణ మత వాఙ్మయముల మార్గపద్ధతి మూలముగా రూపుమాసియున్న దేశిరచనారీతులొక్కమారుగా మరల బయలువడినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ దేశిరచనా సంప్రదాయము తెలుఁగు దేశమునకు సహజమే యైనను, తొలుత మార్గపద్ధతికి కన్నడదేశి సంప్రదాయమే మూలమైనట్లు, పిదప 12-వ శతాబ్దిని తెలుగున దేశికి పునరుద్బోధకారణము కన్నడదేశమున బయలుదేరిన లింగాయత మత ప్రచారమే యైన దనక తీరదు.

కన్నడమున హరీశ్వర కవి "పంపాశతకమును" వ్రాసినట్లే తెలుఁగున సోమనాథుఁడు "వృషాధిప శతకమును" వ్రాసి యీ భాషలో శతక కవిత్వమునకుఁ గూడ దారితీసినవాఁడై నాఁడు.

13-వ శతాబ్దిలో జైనులుకూడ సీ దేశి రచనా ఫక్కినవలంబింప మొదలుపెట్టినారు. కావుననే శిశుమాయణ కవి సాంగత్యములు, కుముదేందురచిత షట్పదీరామాయణము బయలుదేరినవి. తెలుఁగులో రంగనాథ రామాయణము ద్విపద రచనయు నప్పుడే బయలుదేరినది. తెలుఁగు ద్విపదరామా

యణములో గొన్ని దేశీయములగు నాచారములు కథలు (సుంకో చనా వృత్తాంతము - లక్ష్మాదేవర నవ్వువంటివి) చేరినవే గాని కన్నడ జైన రామాయణమును కథాస్వరూపమే జైన సంప్రదాయానుసారము విశేషముగా మారిపోయినది.

పాల్కురికి సోమనాథుడు తెలుగులో రచించిన ద్విపద బసవపురాణము ననుసరించియే పదునాలవ శతాబ్దిని (1369) కన్నడ బసవపురాణము షట్పదీ కావ్యముగా భీమకవియను నారాధ్య బ్రాహ్మణునిచే రచింపబడినది. ఇదివరకు పెక్కు విధముల కన్నడ కవితారీతులు తెలుగు కవితకు మార్గదర్శకము లైనను, ఈ విషయమున తెలుగు కవిత కన్నడ రచనకు మార్గమైనది. విజయనగర రాజగు ప్రౌఢదేవరాయల కాలమున అనగా 15-వ శతాబ్ది ప్రారంభమున చామరస కవి అల్లమ ప్రభుచరితమును "ప్రభు లింగలీల" అను పేర రచించి ప్రౌఢదేవరాయల గౌరవమునకు పాత్రుడైనాడు. ఈ కన్నడ గ్రంథమే రాయల ప్రోత్సాహముచే తెలుగు తమిళములలో ననువదింపబడినది. వీరశైవుడగు నీచామరసుని బావమరిదియే కన్నడమున షట్పద భారతమును రచించిన కుమారవ్యాస కవి. గురు బసవకవి యను శైవ గురువు గురుశిష్యసంవాద రూపమున శైవమత సూత్రములను "సప్తకావ్య" ములను షట్పదీ చ్ఛందమునను, "అవధూతగీతె" యను దానిని గీతములుగను రచించినాడు.

విరూపాక్ష రాయని కాలమున వీరశైవమత ప్రచారమును విరివిగా చేసిన సిద్ధలింగయతి "షట్స్థల జ్ఞానామృతము"

ను వచన గ్రంథమును రచించెను. కృష్ణరాయలకాలమున మల్లనార్యుడు జ్ఞానసంబంధరు వ్రాసిన తమిళ కావ్యమును “భావ చింతారత్నము”ను పేర కన్నడ షట్పదీకావ్యముగ ననువదించినాడు. “వీరశైవామృత” మనునది యీ కవి రచించిన మరియొక షట్పదీకావ్యము. ఇది శివుని 25 లీలలను వర్ణించుచు లింగాయత మతాచారములను వ్యక్తీకరించునది. క్రీ. శ. 16-వ శతాబ్ద్యంతిమ భాగమున సర్వజ్ఞమూర్తియని ప్రసిద్ధిగాంచిన పుష్పదత్తుడను కవి రచించిన “సర్వజ్ఞపదము” లనునవి దేశీయంబగు త్రిపదీచ్ఛందస్సులో రచింపబడియున్నవి.

ఇట్లు దేశీయంబగు పదకవిత్వములో తెనుగున ద్విపద రచన వాడుకలోనికి వచ్చి నిలిచినట్లే కన్నడమున త్రిపద, షట్పద కవిత్వము ప్రాముఖ్యము వహించినది. తెనుగులో త్రిపద వాడుకలోనికే వచ్చినట్లగపడదు. షట్పద రచన కొంత లేకపోలేదుగాని, కన్నడమునవలె షట్పదీకావ్యము లీ భాషలో లేవు. కన్నడ కవు లే కారణముననో ద్విపద రచన నవలంబింపనేలేదు. గీతము విషయమునకూడ కన్నడ “గీతిక” కును తెలుగు “గీతము” నకును లక్షణమున గొంత భేదముగ పడుచున్నది. అక్కరల విషయమునకూడ కన్నడాంధ్రముల లోనివానికి గొంత సామ్యము కొంత భేదమునుకలవు. ఇవి దేశీయ చ్ఛందమునకు సంబంధించినవేయైనను, ఈ రెండు భాషలలోనుగూడ తొలియుగమునందే యంతరించినవి. యతిప్రాసల విషయమునగూడ కన్నడాంధ్రముల కించుక భేదమే కలదు. కన్నడ కవులు సంస్కృత సంప్రదాయమును గలిగిన విచ్ఛేద

రూ: యతి నవలంబించి దేశీయంబగు నక్షర సామ్యరూపం బగు వడిని విడనాడియు, తెలుగు కవులవలెనే దేశీయంబగు ద్వితీయవర్ణ సామ్యరూప ప్రాసనుమ దప్పక పాటించిరి. ఈ ప్రావళ్లు సహజముగ దేశీయములే యనుటకు తమిళమునం దవి మోనైయుగై అను రూప మున గానవచ్చుటయే నిదర్శనము. ఇట్టి దేశీయ రచనారీతులు కొన్ని భాషలలో గొన్నికొన్నియే నిలిచియుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

తొలుదొలుత లింగాయతమతమే దేశి రచనలకు ప్రోద్బలకమైనను, తరువాతికాలమున వైష్ణవాది గ్రంథములును దేశీయ చ్ఛందమున రచింపఁబడుచు వచ్చినవి. అట్టివానిలో కుమారవ్యాస విరచిత షట్పదీభారతము ముఖ్యమైనది. ఇతఁడు దీనికి శాంతిపర్వమువరకు మాత్రమే రచించియుండుటచే మిగిలిన భాగము క్రిష్ణరాయల కాలమున "క్రిష్ణరాయ భారత మను పేర" తిమ్మణ్ణకవిచే పూర్తిచేయఁబడినది. కుమార వ్యాస భారతమువలె కుమారవర్మ విరచితమగు రామాయణముకూడ సిద్ధే కన్నడభాషలోనికి వచ్చినది. చాటు విట్టల నాథకవి భాగవతపురాణమును రచించెను. ఇట్టి క్రిష్ణరాయల కాలమున విజయనగరాస్థానమున వెలువడిన కన్నడ కావ్య ములు దేశీయ చ్ఛందోబద్ధములగు షట్పదీరచనలై వెలయఁగా తెలుఁగున ప్రబంధ రచనలు చంపూపద్ధతినే వెలయుచుండుట విశేషము.

ఈ విజయనగర రాజుల కాలముననే కన్నడభాషలో ననేకములగు భక్తిగీతములు వైష్ణవ దాసులచే రచితములుగా

దేశీయ చ్ఛందమునసే రచింపఁబడినవి. ఇవి సామాన్యముగా "దాసర పదగళు" అనుపేరఁ బరగుచున్నవి. ఈ భక్తిగీతముల రచనలో ప్రముఖుడు, మిక్కిలి ప్రసిద్ధిగాంచినవాఁడు పురందర దాసు, పండరపుర నివాసి. ఈతని సమకాలికుఁడే యగు, కనకదాసు "మోహనతరంగిణి" యను సాంగత్యమును, నలచరిత్ర, "హరిభక్తిసార''ము లను షట్పదీ కావ్యములను రచించినాఁడు. తరువాత నీ దాసర పదములను రచించిన వారిలో ప్రముఖులు - విట్టలదాస, వెంకటదాస, వరాహ తిమ్మప్పదాస యనువారలు కలరు.

17-వ శతాబ్ది తుదిభాగమున లక్ష్మీశుఁడను వైష్ణవ బ్రాహ్మణుఁడు జైమినిభారతమును షట్పదీ కావ్యముగా రచించి నాఁడు. ఈ షట్పది రచన కన్నడ వాఙ్మయమునందలి యుత్తమ గ్రంథములలో నొకటిగాఁ బరిగణింపఁబడుచున్నది. పండరిపుర నివాసియగు నాగరస అను నాతఁడు "భగవద్గీత"ను, శ్లోకమున కొకషట్పది చొప్పున కన్నడములోని కనువదించినాఁడు.

అద్వైతమతమును పురస్కరించికొని రచించిన గ్రంథములలో రంగావధూత రచించిన "అనుభవామృత" మను షట్పదీకావ్యము కన్నడభాషలోని ముఖ్య వేదాంత గ్రంథముగా దలంపబడుచున్నది. ఇట్టి షట్పద రచనలు, రగడలు తొలుత లింగాయత మతముతో బయలుదేరినను కాలక్రమమున నన్ని మతముల వారిచే నాదరింపబడి చంపూ కావ్యములతో సమాన మగు— అంతకంటె నెక్కువేయగు నాదరమును ఈ భాషలో

గాంచినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఇవియే తరువాత కన్నడ వాఙ్మయమున నొక ముఖ్యశాఖలై ప్రాధాన్యమును బడసినవి.

ఇంక కన్నడాంధ్రములకు సమానమై రెండు భాషల యందును ఇటీవలికాలముననే పొడసూపి వ్యాప్తిగాంచిన దేశి రచనా భేదములలోనిది — యక్షగాన మొకటి.

ఇక్కడ ముఖ్యముగా గమనింపదగిన విషయమొకటి కలదు. ఈ పైని దెలుపఁబడిన దేశి రచనా రీతులన్నియు — సాంగత్యము, రగడ, షట్పది మొదలగునవన్నియు — తాళ లయానుగుణములగు మాత్రాగణబద్ధములగుటచేత, పాట లుగా పాడుకొనుట కనువగు రచనా ఫక్కి గలవై యున్నవి. అక్షరగణ బద్ధములగు సంస్కృత వృత్తములిందుకు పనికిరావు. అవి పాండిత్య ప్రదర్శనమునకు చదువుకొనుటకు మాత్రమే పనికివచ్చును. కావుననే గద్యపద్యాది రచన సర్వజన మాసా న్యము గాదని చెప్పి సోమనాథుఁడు జనసామాన్యమున మత వ్యాప్తి కనువగు ద్విపద రచనను సాగించినాడు. శిష్టులు సంస్కృత పండితులు జనసామాన్యము పాడుకొన వీలగు నీ దేశి రచనలను వదలివేసి, సంస్కృత భూయిష్ఠ రచనను సంస్కృత వృత్తములలో రచింప దొడంగుటచేతనే, దేశి రచనా ఫక్కి దేశమున నడుగంటినది. వీనిని గ్రంథరూపమున వ్రాసి నిలువబెట్టువారు లేకపోయిరి. సామాన్య జన ముఖ స్థములై యీ పాటలు తరతరములుగా వచ్చినన్ని వచ్చినవి. అంతరించి నన్ని అంతరించినవి. వీనిని గ్రంథస్థము చేసిన వారు లేరు. మార్గపద్ధతిని వీనిని సమన్వయపరచి శిష్టకవితలో

జేర్పగలిగిన కొన్ని రచనలకుమాత్రమే లాక్షణికులు లక్షణము చెప్పిరిగాని దేశి వ్యవహారమునఁగల యనేక విధములగు పాటలను కొంత కాలమువరకు వీరు స్మరింపనైన లేదు. కవిజనాశ్రయకారుఁడు కన్నడ ఛ్ఛందోంబుధిలోవలెనే, పెద్ద వృత్తాధికారమును సంస్కృత వృత్తములనుగూర్చి చెప్పి జాత్యధికారములో తెలుఁగు జాతులనుగూర్చి స్వల్పముగనే తెలిపినాఁడు. అందు సీస, గీత, తరువోజా క్కరలను, ద్విపద, త్రిపద, చౌపద షట్పదములను జెప్పినాడు. వీనికుదాహరణములు లేవు. లక్షణపద్యమె లక్ష్యము. చౌపదివలెనే షట్పదికూడ నాలుగు పాదములుగల వృత్తముగనే చూపఁబడినది. రగడ భేదములనుగూర్చి యీతఁడెత్తుకొననే లేదు.

విన్నకోట పెద్దనయు మాత్రాగణరచనలకుఁ బాత్రముౖౖన జాతులనుగూర్చి చెప్పుచు, సీస, గీత, అక్కర తరువోజ భేదములను, షట్పది, చౌపది, త్రిపది, ద్విపద మంజరులను మాత్రమే చెప్పినాఁడు. కాని కావ్యభేదములను జెప్పుచో మాత్రము ముక్తకాదిచాటు ప్రబంధములను బేర్కొనుచు ఉదాహరణముతోపాటు రగడ నొక కావ్యభేదముగాఁ జెప్పినాఁడు.

"ధరచాటు కృతులలోనం
బరగు నుదాహరణమను ప్రబంధము తద్వి
స్తర లక్షణంబు బరువడి,
భరికింపఁగఁదగు నశేషభాషా కవులున్"

అని ఉదాహరణమును చేర్కొనినాడు. దీనికి తెలుగు దేశి రచనలలోఁ గొంత ప్రాధాన్యము కలదు.

చతురశ్రత్ర్యశ్రాది
వితతయతి తాళములుగల దళముల నెల్లన్
గృతగుచ్ఛాను ప్రాసం
బతులితగతి నిలుపఁదగు నుదాహరణలకున్"

అనుటచే నిందలి దళములు తాళగతులపై నేర్పడిన వనియు నవి ప్రధానముగాఁ బాడఁ గొనుట కుద్దేశింపబడినవనియు సుస్పష్ట మగుచున్నది. అయితే యీ యుదాహరణమును చాటు ప్రబంధము కేవలము పాటయూగాక పద్యమునుగాక, కన్నడ బెదండె కావ్యమువలె వృత్తములతోను, జాతుల తోనుగూడ సంఘటింపఁబడిన రచన మైయున్నది. ఫల యనఁగా.

మును శుభగణవర్ణిత బ
ద్ధనమాలిని యొండె జండ వృత్తమ యొండెం
దనరింపవలయుఁ బ్రథమకు
ఘనకలికాష్టక తదర్థకలికాయుక్తిన్.

ఈ ప్రబంధానికి ముందుగా ప్రథమా విభక్త్యంత శబ్ద ములతోఁగూడిన యొక మాలినీ వృత్తమునో, చండ వృత్త మునో - అనఁగా శార్దూలాదులనో రచింపవలెనట. ఆ పైని కళికలు - అర్థ కళికలు రావలెను. ఇట్లే ప్రథమాది విభ క్త్యాలంబన పద్యముల నిడగవలయును. మరియు "కళిక యే

తాళమనఁ బరిఘటితయవ్యో నుత్కళికయు దానన నుచుప వలయు" అని యీ కళకోత్కళికలు తాళగతి ననుసరించినవని చెప్పెనేగాని వీని లక్షణము మాత్రమీతడు చెప్పలేదు. కేవల కళికా సంగతిని గావించిన కృతికిఁ బేరు కల్యాణియగునని యు నుత్కళికలతో మాత్రమే చెప్పిన నుత్ఫుల్లకమగునని, యుదాహరణములలోఁ గల భేదమును దెల్పుచు—

"గ్రంథబాహుళ్యభీరుత్వ కథనమిదియు
ధరనుదాహరణాది భేదములు పెక్కు
తెలియ నొండెడు.

అని వీనిలో భేదము లనేకములింక గలవని సూచించి వదలివేసినాడు. ఈతడు చెప్పిన సద్దళి, పద్దళి, విద్దళి, కల్యాణి, ఉత్ఫుల్లకములకే మనకుదాహరణములు దొరకలేదు. పాల్కురికి సోమనాథుడు చెప్పిన "బసవోదాహరణ" మొక్కటే యీ కాలపు టుదాహరణ ప్రబంధముల కుదాహరణముగు చున్నది. ఈ దేశీయ రచనలు తాళలయ బద్ధములై పాటల రూపమున నుండుటచేతను, శిష్ట కవులచే నా రూపమున నాదరింపబడక పోవుటచేతను, వారు నలనామగణ బద్ధములు గను నాలుగంఘ్రులు గలవానిగను జేసి మార్గపద్ధతిలోఁ జేర్చుకొని యాదరించిన తరువోజ, సీస, అక్కర, గీతాదులుతప్ప తక్కినవాని యునికి మనకు స్ఫుటముగాఁ గనఁబడదు గాని, నన్నయ కాలముననే కోరుమిల్లి శాసనములోని తెక్కిన సంస్కృతభాషారచిత "రగడ" భాగమునుబట్టి యీ కాలము ననే "రగడ"రచన యీ దేశమున విశేష వ్యాప్తిలో నున్నదని

మనము నిశ్చయింపవచ్చును. కన్నడమున రగడ రచన సాగుచుండెననుటకు నాగవర్మ పేర్కొనుటేగాక, పంపాదులుగూడ వాడియుండుటయే నిదర్శనము. కావున నివి నన్నయకు పూర్వమునుండియు తెలుఁగు కన్నడ దేశముల వాడుకలో నుండెననవచ్చును. సోమనాథాను లుదాహరణ కావ్యమునఁ బ్రయోగించిన కళికలును రగడభేదములే. చతురశ్రత్ర్యశ్ర్యాది తాళములు గల దళములతోఁ గృతగుచ్ఛానుప్రాసంబు గలవనియు, "కళిక" యే తాళమునఁ బరిఘటితమయ్యె, నుత్కళికయు దానన యనుపవలయు నని యీ కళికల లక్షణమున తాళప్రాధాన్యమును మాత్రము పెద్దన సూచించినాడేగాని, అప్పకవి యేరగడ కేతాళమో వ్యక్తముచేసినాఁడు. వృషభగతికి త్రిపుట తాళము. తురగవల్గనమునకు రూపకము

తుదనేడు లఘువులు తొలగించి చదివిన
  ద్రిపుటకు వృషభగతి పదయుగము
లలిఁగడపల నొక్క లఘువుమానిన జంపె
  మను ద్విరదగతి సమపదయుగము
గురుతు రూపకమునకుఁ దురగవల్గనా
  హ్వయమేక తాళి యా మధురగతికి
హరికినిర్వదినాలు గటతాళమునమాత్ర
  లోలి విశ్రాంతి పద్మాలుగింట
తెలియ నర్థంబు వర్ణ చంద్రికలు వీట
యక్షగాన ప్రబంధంబు నతుకవచ్చు
రగడ భేదంబులివి యంద్రు రసఁ గవీంద్రు
లవిత నిజసేవక స్తోమ యద్రిధామ.   అప్పకవీయము. 4 ఆ.

ద్విరదగతికి జంపె, మధురగతి ఏకతాళి, హరిణికి అటతాళము. ఈ విధముగ తాళగతులుగలవై మాత్రాగణ బద్ధములైన అర్ధ చంద్రికలనే రగడభేదంబులనియందురట. ఈ రగడభేదంబులనే యక్షగాన ప్రబంధంబులో నతుకవచ్చునట. దీనివలన నుదాహరణములలోని చంద్రికలు అర్ధ చంద్రికలేగాక యక్ష గానములలోని పాటలుగూడ రగడభేదంబులే యనియు, నివి యన్నియు తాళ ప్రధానములగు గేయ రచనలేయనియు నప్ప కవి యభిప్రాయమైనట్లు స్పష్టమగుచున్నది. పెద్దన "రగడ" యనుదానినొక చాటు ప్రబంధ భేదంబు మాత్రమే తలం చెనుగాని, "దేశి" కవిత్వములో వెలసియున్న యనేక విధము లగు పాటలు తాళ బద్ధములగు రగడలే యని గుర్తించినట్లగ పడదు. గుర్తించినను మార్గకవితాభిమాన మాతని నీ పాటలు కూడ లక్షణయుక్తములే యని చెప్పుట కాతనిని ప్రోత్స హించియుండదు. ఐనను మాత్రాగణ బద్ధంబేయైన ద్విపద రెండుపాదముల నొక పాదముగాఁ జేసి కల్పింపఁబడిన "తరువోజ" దంపుళ్ళ పాటగా నుపయోగపడుచున్నదే యని యాతఁడు సూచింపకపోలేదు. రగడను ప్రత్యేకచాటు ప్రబంధముగాఁ జెప్పిన విన్నకోట పెద్దనయు యక్షగానప్రబంధము నెత్తుకొననే లేదు. కాని ఆనాటికివి లేవనియు దలంపరాదు. మార్గపద్ధతి ప్రబలిన కాలమున వీని నాదరించు ప్రభువులు లేక యివి సామాన్య పామరజన వినోదములుగ నిలిచిపోయినవి. 17-వ శతాబ్దిని నాయక రాజుల యాదరణమును బడయుటచే నవి యాస్థాన రంగస్థలమునకెక్కి గ్రంథస్థములై నిలిచినవి. (శ్రీ

శైలమున నేకాదశినాటి రాత్రి జాగరణోత్సవ సందర్భమున పాల్కురికి సోమనచే వర్ణింపఁబడిన బహువిధ నాటకములలో నీ యక్షగానములుకూడ నుండియుండును. తొలి లాక్షణికులలో విన్నకోట పెద్దనాదులు వీనిని స్మరింపకున్నను చిత్రకవి పెద్దన వివరించిన మధురకవితా రీతులన్నియు నంతకుపూర్వము—నన్నయకు పూర్వముననుకూడ లేవనిగాని, యాతని కాలమున నే యొక్కసారిగా బయలుదేరినవనిగాని తలంపకూడదు. ఆతనికి పూర్వముఁగల లాక్షణికులకు, నన్నిచోడ పాల్కురికి సోమనాథుల కవిత్వము సువలెనే, యీ దేశిరచనలయం దాదరము లేకపోయినది. కావున వారు వీనిని గ్రహింపలేరు. లక్షణదీపికాకారునికి దేశికవితయగు మధురకవితయం దాదరము కలిగినది. అతఁడు దాని భేదములను వర్ణించుటచే నా కాలముననైనను అవి కలవని మనము తలంచుట కవకాశము కలిగినది. కాని యీ మధుర కవితయంతయు తాళ లయబద్ధమై జనసామాన్యమున వ్యాప్తిలో నున్న యనేకవిధములగు పాటల రూపముగలదై, కన్నడాంధ్ర దక్షిణదేశీయ సామాన్య సాహిత్యమునకుఁ జేరినదై యున్నది. వీనిలో కొన్ని రచనలు కొన్ని దేశ భాగములందే నిలిచియుండవచ్చును. కాని రగడలు, అక్కరలు, ఏలలు, గీతికలు త్రిపద, షట్పదాష్టపదులు మొదలగునవి కన్నడాంధ్ర సామాన్యములే. మధురకవితలోని యుదాహరణాది ప్రబంధములలో కళికోత్కళికలు మాత్రమే—అవియు వృత్తములతో గూడి — వచ్చుచుండును. గాని యక్షగానములలో నింక ననేక విధములగు దేశి రచనలు

నిలిచియుండుటయే వీనిలో గల పెద్ద విశేషము. దేశి రచనారీతులెన్నియో వీనియందు చేర్పఁబడియున్నవి. అప్పకవి యైనను తాళానుబద్ధములగు కొన్ని రగడ భేదంబులను మాత్రమే తెలిపి వానిని యక్షగానములలో నతుకుదురని చెప్పి యూరకున్నాఁడుగాని యక్షగాన లక్షణమునుగాని స్వరూప మునుగాని వివరింపలేదు. చిత్రకవి పెద్దన తెలుఁగు కవితా భేదములగు ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తరములను చేర్కొని అందు మధుర కవిత్వంబన్నదానిని వివరించుచు నందు యక్ష గానమునవచ్చు దేశి రచనలను చెప్పినాఁడు. దేశీయ కవిత్వము నిట్లు నాలు విధములుగలదానిగా విభజించి చెప్పుట 12-వ శతాబ్దిని "పాట్టియల్" అను తమిళ లక్షణ గ్రంథమునందు గూడ గానవచ్చుచున్నది.

మధుర కవిత్వములో పెద్దన — నాటకాలంకారములను జేర్చినాఁడు. నాటకములనేగాక, మరల యక్షగానంబు లను వానిని చేర్కొని యుండుటచే, నివి భిన్నజాతులేమోయని యనిపించును గాని, మధుర కవిత్వములో యక్షగానంబున వెలయు పదంబులు దరువులు, ఏలలు, ధవళంబులు, మంగళ హారతులు, శోభనంబులు, ఉయ్యాలలు, జోలలు, జక్కులరేకు పదంబులు, చందమామ సుద్దులు, మొదలగువానిని చేర్కొను టచే, యక్షగానంబుల వచ్చు నీ పదముల నన్నిటిని దేశి రచనా భేదములుగాఁ జెప్పదలచెనేమో యనియు తలంప వచ్చును. లేదా నీ ప్రదర్శనములలోనే కొన్నిటికి నాటకము లని, కొన్నిటికి యక్షగానములని పేళ్లుండి యుండవచ్చును.

రుద్రకవి సుగ్రీవ విజయమును యక్షగానమని, రంగాజమ్మ రచనను, మన్నారు దాసవిలాస నాటకమని అన్నారుగదా. కొన్నిటిని ప్రబంధములనుటయు గలదు. పల్లకీసేవా ప్రబంధము, త్యాగరాజ వినోద ప్రబంధము, అనునవి శాహాజీవిర చిత యక్షగానములు తంజావూరు గ్రంథాలయమున గలవు. ఏ పేరనున్నను ఇవన్నియు ప్రదర్శనీయములుగా రచింపబడినవే. అన్నియు చాలవరకు దేశీయములగు ననేకవిధ గేయ రచనలతో గూడినవే. వీనిమూలముగనే యనేకవిధములగు దేశి రచనలు సంరక్షింపఁబడియున్నవి. వానిలో ఏలలు, జోలలు, సువ్వాలలు, ఆరతులు, ధవళములు, వెన్నెల పదములు, నివాళి పదములు, తుమ్మెద పదములు, గొబ్బి పదములు, అల్లోనేరేళ్లు, త్రిభంగులు, ద్విపద, త్రిపద చౌపద, షట్పదాష్టపదులు, మంజరులు, జక్కులరేకలు మొదలగునవి గలవు.

ఇవియన్నియు పాటలుగనే తాళబద్ధములై యేర్పడి జనసామాన్యముచే నిత్య జీవితమునఁ బాడుకొనబడునవి. పాట కనుకూలముగా హ్రస్వ దీర్ఘములు తారుమారగుచుండుటయు సంభవించుచుండుటచే గాబోలు వీనిలో నెక్కింటికి లక్షణమేర్పడ లేదు.

మనకిప్పుడు లభించి ప్రకటింపఁబడియున్న యక్షగానములలో 16-వ శతాబ్దివాఁడగు రుద్రకవి యక్షగానమే మొదటిదిగాఁ గానఁబడుచున్నది. 17-వ శతాబ్దిని నాయకరాజుల కాలములో ననేకములు బయలుదేరినవి. పెక్కు తంజావూరు

పుస్తక భాండారములోను, మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారములోను గలవు. ఇంకను వీధినాటకములు కురవంజులు అను పేరుతో నచ్చుపడినవియుఁ గొన్ని గలవు.

దక్షిణదేశమునందలి యక్షగాన కర్తలలో ఉత్తర రామాయణ కర్తయగు కంకంటిపాపరాజు, గిరిరాజకవి, శివాజి యను వారు కలరు. పాపరాజు, విష్ణు మాయావిలాసమును, గిరిరాజకవి శాహేంద్ర చరిత్రమును, శివాజి అన్నపూర్ణా పరిణయము—అను యక్షగానములను రచించిరి. వెంకటాద్రి వాసంతికా పరిణయమను యక్షగానమును, చంగల్వరాయకవి పారిజాతము, ఎరుకల కథ, సత్యభామ కథ, అనువానిని రచించెను. కామపీడితయగు సత్యయొద్దకు బ్రహ్మ నిజాంగనను కొరవంజివేషంబున బంపుటయు నామె యెఱుకచెప్పి సత్యభామను హర్ష మొందించుటయు, రెండవదానిలోని కథ. మూడవదానిలో రుక్మిణీ సత్యభామల సవతులకయ్య మీవిధముగాఁ గలదు.

"మంచిదీ కానీవె రుక్మిణీ, వేలు, వంచాలేవే సత్య భామినీ,
నాఫరీ దానవా రుక్మిణీ, భామ, నీసారివారిలో దెల్పుకో
గద్దారితనములు విడువవే, భామ, సుద్దూలకేమాయె, వేగదే
కొంచాపు గుణములు మానవే, నీ, కొంచాపు వగలెల్ల విడువవే,
కయ్యానికొచ్చిన విధ మేటూ, నీ గయ్యాళి సుద్దుల భయమేమీా
జాతికొద్ది మాటలాడవే, అక్క, సీతిగాను నోరు ముయ్యవే
పొందులమారివే రుక్మిణీ, నీ విందారిలో నిజము చేసుమీా
చేతులంతిప్పాకె రుక్మిణీ,—మూతులూ తిప్పాకె భామినీ."

ఇక నాటకములని కొరవంజులనియు మరికొన్ని గలవు. యక్షగానములకు వీనికిని రచనలో విశేష భేదమున్నట్లగ పడదు. నాటకములను రచించినవారిలో, విజయరాఘవ నాయకుండు (1633-1673) షాజీ, శివాజీ, మన్నారుదేవుండు మొదలగు తంజావూరిరాజులే కలరు. విజయరాఘవనాయకుండు కాళీయమర్దనము, పూతనాహరణము, రఘునాథాభ్యుదయము, ప్రహ్లాద చరిత్రము మొదలగు నాటకములనే గాక యింక ననేక దేశి రచనలనుగూడ రచించిన ట్లీ ప్రహ్లాద చరిత్ర వలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇరువది ముప్పది నాటకములనే గాక ఫాల్గుణోత్సవరగడ, రాజగోపాల దండకము, వీర శృంగార సాంగత్యము, సంపంగిమన్నారు సాంగత్యము, విన్నపములు, దరువులు, ఏలలు, పదాలు, సంకీర్తనలు, కురవంజి, చౌపదము, జక్కిణి, సూటుపదము, చిందు, సవతిముత్సరంబు, మొదలగువానినిగూడ నీతఁడు రచించినట్లు—ప్రహ్లాద కథా నాటక చాటు కావ్యంబునఁ జెప్పికొన్నాడు. ప్రహ్లాద చరిత మునే త్యాగరాజస్వామికూడ యక్షగానముగా రచించినాడు. "నౌకా చరిత్ర"మను యక్షగానమును గూడరచించినాడు. ఇది మద్రాసు యూనివర్సిటీ సంగీతశాఖవారిచే చక్కఁగ ముద్రింపబడినది. మన్నారుదేవుడుఁ హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరమును, మహారాష్ట్ర రాజగు ఏకోజీ విఘ్నేశ్వర కల్యాణము, తులజరాజు శివకామసుందరీ విలాసము, వెంకటపతి సోమయాజి విజయరాఘవ చంద్రికా విలాసము, శాహరాజు— రతీ కల్యాణము, పార్వతీ పరిణయము, వల్లీ కల్యాణము మొద

లగు వానిని రచించిరి. గిరిరాజకవి రచించిన "రాజమోహన కొరవంజి" అనునది శాహమహారాజున కంకితము. ఈ "కొరవంజి" నాటకమున ముఖ్య విషయము, విరహపీడితులగు నాయికా నాయకులకు ఒక యెరుకత వచ్చి ఎరుక చెప్పుట యనునదిగాఁ గనఁబడుచున్నది.

భోసలకుల శాహ భూపాలుకూడ
చెన్నుగా మోహిత చిత్తమై రాజ
కన్యకామణి సరి కాంతలు గొలువ
గరిమెత్తోడుతమున్న కదలివచ్చుటయు
విరహాభరంబుచే వెతలఁజెందుటయు
నెరుకత వచ్చి తా నెరుక జెప్పుటయు
గురుతుగా శాహేంద్రు గూడియుండుటయు
అనియెడి రాజమోహన కురవంజి"

అని యుదలి కథాసూత్రము నెరుకపరచినాఁడు కవి. ఈ కొరవంజి యనునది తొలుత కొండలజాతివాళ్లగు ఎరుకలు నివసించు కొండప్రదేశములకుఁ జెందిన నాట్యకథా రూపమై యుండెనేమో. ఈ కురవంజి కన్నడాంధ్రములందేగాక తమిళ దేశమునగూడ నిటీవల వ్యాప్తిగాంచియున్న రచనా విశేషము.

తొల్కాప్పియం పొరుళధికారమున తమిళ కావ్య వస్తువు. తద్వర్ణనారీతులును చెప్పఁబడు సందర్భమున—కావ్యములోని శృంగారముగాని వీరరసముగాని యా యా దేశ కాల విభాగమున కనుగుణమునగనే వర్ణింపఁబడవలయుననున దాక కవి సమయముగా నేర్పడుటయేగాక దీని కనుగుణ

ముగాఁ జేయబడిన దేశ విభాగము లయిదింటిలో కొండ ప్రదేశము "కురుంజి" యని పేర్కొనబడినది. ప్రాచీన తమిళ కవిసంప్రదాయప్రకారము దేశ విభాగము కురుంజి, (పర్వత ప్రాంతము), పాలై (మరుప్రదేశము), ముల్లై (అడవిప్రదేశము), మరుదం (మాగాణి ప్రదేశము), నెయ్‌దల్ (సముద్రప్రాంతము) అని యైదు విధములుగలదై యున్నది.

ఈ ప్రదేశములందు శృంగార వీర సంప్రదాయములగు కథలను వర్ణించునప్పుడు, కొన్ని ప్రత్యేక కవి సమయముల ననుసరించి చేయవలయునను నియమముకూడ కలదు. ఒక్కొక్క ప్రాంతమునకు చిహ్నములగు రంగు పుష్పములు, మొదలగునవికూడ తెలుపఁబడినవి. శృంగారము రసమైనప్పుడు నాయికానాయకుల సమాగమము (పుణర్తల్) కురంజి అనఁగా పర్వత ప్రదేశములందే జరిగినట్లు, రాత్రి మొదటిజాముస సంఘటిల్లినట్లును వర్ణింపఁబడవలయును. యుద్ధాదివర్ణనము మొదట గోగ్రహణముతోఁ బ్రారంభింపబడవలయును. అది కురింజి — పర్వతప్రదేశమందే జరిగిట్లు సూచింపబడవలె. దాడి వెడలుటకు సంబంధించినది ముల్లై ప్రదేశము. ముట్టడి (మరుదం) మాగాణి ప్రదేశమున జరిగినట్లును, యుద్ధము నెయ్‌దల్ సముద్ర పాంతమున జరిగినట్లును, సూచింపవలె. విజయమునకు సంబంధించినది పాలై (ఎడారిప్రదేశము). ఇక పుష్పములలో ఎఱ్ఱని రంగుగల "వెచ్చి"పూవులు రుధిరస్రావముగల యుద్ధమునకు సూచకములుగా వర్ణింపవలె. పసుపుపచ్చని "వంచి" పువ్వులు అప్రతిహత శక్తి చిహ్నములు. తుంబె

ద్రోణపుష్పములు కోటను ముట్టడించువారిచే ధరింపబడును వాహై యను తెల్లని పుష్పములు విజయ చిహ్నములు. ఈ కవి సమయములన్నియు దేశీయములేగాని సాంస్కృతాలంకారిక పద్ధతుల కేమాత్రము సంబంధించినవి కావు కాని యివి యితర భాషలలోనికి రాలేదు. "కురుంజి"—"కురవంజు" లకు సంబంధమేమైన నుండునా ?

ఈ విధముగా యక్షగానము, కురవంజి, నాటకము అను నాట్య ప్రదర్శనార్హములగు రచనలుగూడ షట్పదీ ద్విపద కావ్యాది రచనలవలెనే, దక్షిణదేశమున కంతకును సమానమగు "దేశి" సాహిత్య సంప్రదాయ రీతులలోఁ జేరినవే యని మనము నిశ్చయింపవలసి యున్నది.

వీరశైవ మతోద్బోధము కలిగినపిదపనే దేశీయచ్ఛందో ఫక్కి ననుసరించి రచింపబడిన షట్పదీ సాంగత్యాది కావ్యముల వలెనే కన్నడ భాషలో మరికొంతకాలమునకు యక్షగాన వాఙ్మయశాఖయు బయలుదేరినది. తెలుగున నిట్లే జరిగినది. అంతకు పూర్వమే కన్నడములో పంపాదులు "కవిరాజ మార్గ" ఫక్కి ననుసరించి పురాణ ప్రబంధ కవితను కన్నడ భాషలోనికి దింపినట్లే, వారిని జూచియే నన్నయయు సంస్కృత వృత్తాదులను వర్ణనా రీతులను ఆలంకారిక పద్ధతులను తెలుఁగు కవితలోనికి దింపి, భారత రచనను సాగించిన తోడనే యిది శిష్టలోకము నాకర్షించుటచే, దేశీయ రచనలకు తగిన యవలంబనము లేకపోయినది. అవి సామాన్య జనుల

లోనే వ్యాప్తిగాంచియుండినవి. ఈ దేశమునగూడ బ్రాహ్మణ మతమునకు పోటీగా వీరశైవ మతము ప్రబలినపిదప, జనసామాన్యమున నా మతమును వ్యాప్తి గావించుటకై - పాల్కురికి సోమనాథుడు ప్రసన్నమైన జానుదెనుఁగులో ద్విపద రచనను సాగించినాఁడు. దీనిఁబట్టి సామాన్య జనాదరణము బడసిన ద్విపద రచనలో-రామాయణాదిగ్రంథములును బయలు దేరినవి. కన్నడమున షట్పదీ రచన ప్రాధాన్యమును వహించి యొక ప్రత్యేక వాఙ్మయ శాఖ యయినట్లే, తెలుఁగులో ద్విపద రచన ప్రాధాన్యము వహించి—ప్రబంధ శాఖకు భిన్నముగా—నొక ప్రత్యేక వాఙ్మయశాఖగా నేర్పడినది. మార్గ పద్ధతి నవలంబించిన కన్నడభాషలోని శిష్ట వాఙ్మయము పంపాదులు తీర్చిన ప్రబంధరచనతోడనే ప్రారంభమైనను, తెలుఁగులో నిచ్చటి దేశ కాల పరిస్థితులనుబట్టి నన్నయకు భారతమందు సంహితా దృష్టియే ప్రాధాన్యమును వహించుటచేత, నా మార్గ పక్కి ప్రబంధ రచనారూపము నొందక, పురాణ రచనారూపమునే పొందుట తటస్థించినది. నన్నయకు తరువాత వచ్చిన నన్నిచోడుఁడా కన్నడ కవుల ప్రబంధపక్కి-నే యనుసరించి తెలుఁగు భాషలోఁగూడ ప్రబంధశాఖ కంకురార్పణము చేయనే చేసినాఁడు. కాని యందాతఁడు జోడించిన "దేశి" పక్కి, యా కాలపు శిష్టలోకమునకు రుచింపక పోవుటచేఁగాఁబోలు, ని ప్రబంధ రచనారీతిని వెనుకకు నెట్టివేసి, నన్నయ పూరాణ రచనా పద్ధతియే ముందుకు సాగి, తొలియుగమునంతను పురాణయుగమనుపేరనే బరగుదానినిగాఁజేసి

నది. కాని అంతర్వాహినిగా "ప్రబంధ" దృష్టి ప్రవహింపక
పోవుటయులేదు. తిక్కన భారత "సంహితనే" ప్రబంధ మండ
లిగాఁ జేయఁజూచినాడుగదా. ఎఱ్ఱన భారతారణ్య పర్వశేష
రచనమూలముననే ప్రబంధపరమేశ్వరుఁడైనట్లుకూడఁ జెప్పు
కొన్నాఁడు. ఈ రీతిగా ప్రబంధపక్షి పురాణయుగమున ప్రసిద్ధ
కవులని చెప్పఁదగిన యీ రిద్దరిని వెంటాడించుచునే యున్నది.
అయినను ఆంధ్రభాషలో "ప్రబంధ" మనునది వెలువడుట
కింకను గొంతకాలము పట్టినది. 16-వ శతాబ్దికిగాని ఆంధ్ర
ప్రబంధ స్వరూపము తేటపడలేదు. ఈ నడుమ దేశి ద్విపద
శాఖయు చిలువలుపలువలు వేయుచునే వచ్చినది. గౌరన
హరిశ్చంద్ర నవనాథచరిత్ర ద్విపదలు, శ్రీనాథుని పల్నాటి
వీరచరిత్ర మొదలగునవి కొన్ని బయలుదేరి యీ శాఖను
పెంపొందించినవి.

17-వ శతాబ్ది ప్రాంతమున దేశ కాలపరిస్థితులలో
గలిగిన మార్పు సహాయకారిగా నేర్పడినపిదపగాని—దేశి కవిత
రాజాదరణమును బడయుట—ద్విపద యక్షగానాది రూపముల
మరల విజృంభించుట తటస్థింపలేదు. అనగా 11-వ శతాబ్దిలో
నన్నయ పెంపొందించిన మార్గ కవితా మూలముగా వెనుక
బడిపోయిన దేశి కవిత 12, 13 శతాబ్దులలో మత వ్యాప్తి
మూలముననను, 17-వ శతాబ్దిలో—రాజకీయ పరిస్థితులవలనను
— అనగా తెలుఁగువారు విదేశంబగు తమిళదేశమున నెలకొనిన
వారగుటచేతను — అనుకూల వాతావరణము కలుగువరకు
మరల తలయెత్తుట కవకాశము కలుగలేదన్నమాట. ఈ

విధముగా కన్నడాంధ్రములలో మార్గపక్కి ననుసరించిన పురాణ ప్రబంధ వాఙ్మయశాఖలేగాక, "దేశి" పద్ధతి ననుస రించిన – షట్పదీ ద్విపదోదాహరణ యక్షగానాది శాఖలును ఆయా కాలములందు గలిగిన యనుకూల వాతావరణమును బట్టి యీ భాషలలో వృద్ధినొందుచు వచ్చినవి. కాని తెలుగున పురాణ ప్రబంధశాఖలతోడి సమానగౌరవ మితర శాఖలకింకను రాలేదు. వానినిగూర్చి తగినంత పరి శ్రమయు జరుగలేదు. ఇటీవల కొంత ప్రారంభమైనది.

అయితే క్రీస్తు శకారంభముననే తమిళ భాషలో తగి నంత వాఙ్మయము, భాషా సాహిత్య లక్షణము నేర్పడియుం డగా, సోదర భాషలేయగు తెలుగు కన్నడములలో నా కాలము నుండియు దేశి వాఙ్మయము లేకపోయెనా? ఏ వాఙ్మయమును లేకపోవుటకుఁ గారణమేమి. ఈ దేశీయులంత వెనుకపడి యుండిరా. ఇప్పటికిని తోడ, కుయి, గాండ్ మొదలగు భాషలవలెనే యివియు నంత యనాగరక భాషలై యుండెనా. లేక యే దేశాక్రిష్టములవలననైన, మత రాజకీయ కారణములచే నైన, బయలుదేరిన వాఙ్మయము నశించినదా? అంతకు పూర్వము వాని స్థితుగతులెట్టివి. వీనినిగూర్చిన ప్రశంస యొంత వరకు గలదు. మన భాషకు ఆంధ్రము, తెలుఁగు అను రెండు పేళ్లుగలుగుటకు గారణమేమి? ఈ మొదలగు విషయములను దెలిసికొనవలెనన్నచో నీ భాషలకు నెలవగు మధ్యదేశీయ పరిస్థితులను కొంత పరిశీలింపవలసి యుండును.

IV

ఆంధ్రము — తెలుఁగు

ఆంధ్రము, తెలుఁగు అను నీ రెండును సహజ సంబంధము లేని శబ్దములే యైనను, సమానార్థబోధకములే యై మన కీ దేశమున వ్యవహరించు భాషను సూచించునవై యున్నవి. లోకములో నొక మనుజునకుగాని, ఆతని భాషకుగాని, దేశమునకుగాని తత్సంకేత రూపమగు నొక్క పేరుండుటయే స్వాభావికము. కాని మనకు, మన భాషకు, మన దేశమునకు రెండు పేళ్లుగలుగుట కొంత విపరీతముగాఁ గనఁబడక మానదు. ఇట్టి స్థితియే అఱవము (తమిళము, ద్రావిడము) మొదలగు మఱికొన్నిటి విషయమునఁ గూడఁ గనఁబడవచ్చునుగాని, లోకవ్యవహారమున కది సౌకర్యమనికాని, స్వాభావికమనికాని చెప్పవలనుపడదు. ఇట్లు గలుగుటకుఁ గల కారణముల నించుక పరిశీలించితిమేని మన భాషా సాహిత్యముల యొక్కయు, సంఘముయొక్కయు ప్రాచీనస్థితియుఁ బరిణామక్రమమునుకూడ కొంతవరకు బయలుపడకపోవని తోఁచుచున్నది.

భాష యనునది మానవులు తమ హృద్గతాభిప్రాయములను దమ సంఘములోని యితరులకు వ్యక్తపరచుటకై యేర్పరచుకొనిన సంకేతరూపమగు నొక సాధనము. కావున నాయా మానవ సంఘములు, లేదా జాతుల పేళ్లనుబట్టియే

వారు నివసించెడి, దేశమునకును, వ్యవహరించెడు భాషకును పేళ్లేర్పడుచుండుట స్వాభావికము. ఆంగిలుల దేశ మాంగ్ల లాండు. అదియే ఇంగ్లాండైనది. వారి భాష ఇంగ్లీషు. పారసీకుల భాష పరిషియన్; దేశము పరిషియా. ఓడ్రుల భాష ఓడ్రము. తుళువల భాష తుళు, కోదుల భాష కోదు. ఎరుకలవారిది ఎరుకల భాష. ఒక్కొక్కప్పుడు దేశ నామమును బట్టికూడ నందలి జనులకును, భాషకును పేళ్లేర్పడు చుండుటయుఁ గలదు. "సింధు" నదినిబట్టి, లేదా దానికి రూపాంతరమగు "హిందు"శబ్దమునుబట్టి యీ దేశము హిందూ దేశమైనది. అందలి భాష హిందీ. మహారాష్ట్రము, శౌర సేనము, మగధ, కర్ణాటము (కఱు+నాడు), మలయాళము (మలై +ఆళం) అను దేశనామములనుబట్టి యేర్పడినవే మహారాష్ట్రి, శౌరసేని, మాగధి, కన్నడము, మలయాళము మొదలగు భాషలు. దక్షిణదేశభాషలలో తమిళము "తమిళర్"అను ద్రవిజాతివారినిబట్టి యేర్పడినదే. దీనికి "అఱవము" అను నామాంతరముకూడ "అఱువాళర్" అను నొక తెగ వారినిబట్టి యేర్పడినదే. కాని తమిళ దేశమునగాని, తద్వాఙ్మయమునగాని యీ పేరు వాడుకలో లేదు. ఇది ఉత్తర మున పీరికి సమీపస్థులైయున్న యాంధ్రులచే పెట్టఁబడిన పేరుగాఁ గనఁబడుచున్నది. కాని భాషమాత్ర మొక్కటే. తమిళము, అఱవమువలెనే ఆంధ్రము, తెనుఁగు అను పేళ్లుగూడ నానాజాతుల నామములనుబట్టి యేర్పడినవే. చిరకాలము నుండి యీ పేళ్లు రెండును దేశపరముగను, భాషాపరముగను

నా దేశ జనులచే నభిన్నముగనే వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి.
కాని యీ రెండు తెగలవారు నాదికాలమునుండియు తమిళులు
వలెనే యొక భాషనే వ్యవహరించిరా, లేక వేర్వేరు భాషలు
గల భిన్నజాతులవారైయుండిరి. యీ దక్షిణాపథమున నెల
కొనినవెనుక నేకజాతివారై యేకభాష నవలంబించిరా యను
విషయము విమర్శనీయమైయున్నది. ఐతరేయ బ్రాహ్మణము
నందలి కథనుబట్టి యార్యాంధ్రు లార్య సంఘమునుండి బహి
ష్కరింపఁబడి పుండ్ర పుళింద మూతిబాది – తెగలతోపాటు
వింధ్య దక్షిణభాగమున నెలకొనినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.
వీరు కాలక్రమమున దక్షిణాపథమును జేరి యందు కృష్ణా
గోదావరీ ప్రాంతములందలి యాదిమనివాసులగు తెలుఁగులతో
గలిసి, కొంతకాలమునకు కృష్ణానది యొడ్డున నాంధ్రరాజ్య
మును స్థాపించిరి. మెగస్తనీస్ కాలమునకే, అనఁగా క్రీస్తుకు
పూర్వము మూడవశతాబ్దినాటికే యిది అప్పటి మగధరాజ్యము
తరువాతఁ జెప్పఁదగిన ప్రబలరాజ్యముగ నాతనిచే నెన్నబడినది.
అశోకుని కాలమున కించుక తరువాతివని తలంపబడుచున్న
భట్టిప్రోలు శాసనములలో గృష్ణానదీ ప్రాంతమున "కుబీరకు"
డను ఆంధ్రరాజొకఁడు పేర్కొనఁబడియున్నాఁడు. క్రమముగా
నాంధ్రులు పశ్చిమ దిగ్భాగమునగూడ వ్యాపించి మగధ
రాజ్యము నాక్రమించి హైందవ సామ్రాజ్యధురంధరులైరి.

ఇట్లుత్తరదేశీయులగు నార్యాంధ్రులు కృష్ణా గోదావరీ
ప్రాంతమును దమ నివాసముగాఁ జేసికొని యచ్చటి జనులతో
గలిసి సామ్రాజ్యపాలకులగుటచేతనే యీ దేశ మాంధ్రదేశ

మైనది. ఇందలి జను లాంధ్రులైనారు. అప్పటి యాంధ్రుల ప్రాభవాతిశయముచే నిచ్చటి యాదిమనివాసుల యూరు పేరులు కొంతకాల మంతరించినను ఆర్యాంధ్రులు వచ్చునప్పటి కిది నిర్జనారణ్యముగా నుండెననిమాత్రము తలంపరాదు. బౌద్ధ యుగమున నుత్తరదేశమునందలి తామ్రలిప్తి ప్రాంతమునుండి సముద్రమార్గమున దక్షిణదేశమునకుఁ బోవుచుండిన బౌద్ధ యాత్రికులకుఁ గృష్ణానదీ ముఖద్వారమున నాగరాజు లాతిథ్య మిచ్చినట్లు సూచించెడి యమరావతీస్తూప శిల్పమున జిత్రితము లగు గాథలనుబట్టి యీ దేశమున నాగజాతివారుకూడ నున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఆ కాలమున భూమిమీదకంటెను సముద్రముమీద ప్రయాణ మెక్కుడు సుకరమై యుండియుం డును. ఇక్ష్వాకులనాటి నాగార్జున కొండ శాసనములలో నొకదానియందు వీరపురిసదత్తుని రాజ్యకాలమున "బుధిణ్ణకు"ని భార్యయగు "బోధిసిరి" యను నామె శ్రీపర్వతమునకు సమీ పమున నున్న విజయపురియందలి "చులదమ్మగిరి విహారము" లో నొక 'చెతియఘర' (చైత్యగృహము) నిర్మించినట్లున్నది. అది "తంబపణ్ణ"—అనగా తామ్రపర్ణి యనఁబడు సింహళము నుండి వచ్చు బౌద్ధ సన్యాసినులకును (థెరీస్), ఇంకను కాశ్మీర, గాంధార, చీన, చిలాత, తోసలి, అవరాంత, వంగ, వనవాసి, యవన, దమిల, పాలూర దేశములనుండి వచ్చు సన్యాసిను లకును నివాసముగా నుపయోగపడునట్లామె యుద్దేశించిన దని చెప్పఁబడుటచే నా కాలమున నాయా దేశములనుండి బౌద్ధ సన్యాసినులు ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చుచుండెడివారనుట

నిశ్చయము. అప్పటికి జిరకాలమునుండి కృష్ణా నదిమొగ్గున నున్న "కంటకోస్సుల" (ఘంటసాల) గొప్ప రేవుపట్టణమైనట్లు తెలియుచున్నది. కావున కృష్ణా గోదావరీనదుల మధ్యప్రాంత మా కాలమున నిర్జనారణ్యమై యుండెననుట కవకాశము లేదు. కానియప్పటి తెలుఁగువారినిగూర్చిన ప్రశంసమాత్ర మెచ్చటను గానరాదు. బహుశః చిరకాలముక్రిందటనే బర్మా దేశమునకు వలసపోయిన యచ్చటి త్రైలంగులనువారును, ఈ దేశమున నిప్పటికి నిలిచియున్న తెలగాణ్య బ్రాహ్మణులు, తెలగాలు అనువారును మాత్రమే యిందాదిమనివాసులగు "తెలుఁగు" జాతివారిని స్మరింపఁజేయుచున్న ట్లెంచవలసి యున్నది. ఆంధ్రుల మూలమున నీ తెలుఁగుదేశ మాంధ్రదేశ మైనతరువాత పెక్కు శతాబ్దములవరకును దాని ప్రశంస గానరాలేదు. కాని క్రీస్తు శకారంభకాలమున నీ దేశమున కీ నామము కేవల మంతరించిపోయిన ట్లగపడదు. యవన యాత్రికుఁడగు టాలమీ యను నాతఁడు "ట్రిలింగాన్", "ట్రిగ్లిఫాన్" అను పదములచేఁ బేర్కొనిన దేశమిదియే యనఁదగి యుండుటచే, నాతని కాలమున, అనఁగా క్రీ. శ. ౨-వ శతాబ్ది నాటి కీ దేశమున కీ పేరు కొంచెము మార్పుతోనైన నింకను సుప్రసిద్ధమైయున్నట్లే తలంపనగును. త్రిలింగములనుగూర్చిన కథ పౌరాణికము. తరువాతి కాలమునఁ గల్పింపబడినదే యై యుండును. అట్లే యైనచో టాలమీ ప్రయోగించిన శబ్దము లోని తొలి వర్ణము రేఫయుక్తమగుట యెట్లు సంభవించునను సందేహము కలుగవచ్చును. త్రైలంగులు, తెలగాలు, తెలిం

గానా, తెలుఁగు మొదలగు శబ్దములనుబట్టి "తెలుఁగు" అను నదే తొలిరూపమైయుండినను, ఆ కాలమునందలి సంస్కృత పండితులు దీనిని సంస్కృతీకరించి యీ దేశీయ శబ్దమునకు స్వభాషానురూపమగు రూపమును, వ్యుత్పత్తిని గల్పించి యుందురనుటకు సందేహములేదు. అట్టి రూపమే వారి మూలముగా "టాలమీ"కి జేరియుండవచ్చును. కృష్ణానదికి ప్రాచీననామము "మైసోలాస్" అని యున్నట్లగపడుచున్నది. తత్ప్రాంతదేశము "మైసోలియా." అదియే "మచిలీపట్టణ" మైనది. "మై" శబ్దమునకు ద్రావిడభాషలలో నలు పర్థము. దీని సంస్కృతీకరణము మూలముననే యీ నది "కృష్ణ" మై యుండెను. ప్రాచీన కాలములలో నిది "కృష్ణబేణ్ణా" అని పేర్కొనఁబడియుండగా తరువాత "కృష్ణవేణి" యైనదిగదా. "గోదావరిః" అను శబ్దములోని రెండవభాగము కావేరి, పొన్నేరి, పెన్నేరి (పెన్నార్), పాలార్, అడైయార్ మొదలగు నదీ నామములలోని రెండవ భాగమువలెనే, "ఆర్"అను ద్రావిడ (తె. ఏరు) శబ్దమే. కాని యది సంస్కృతీకరణము మూలముగా "వరిః, వేరీ" అని మారినది. ఇట్లు ప్రాచీనకాలమున సంస్కృత పండితులు మ్లేచ్ఛభాషా శబ్దములనుగూడ సంస్కృతీకరించి సంస్కృత శబ్దానురూపములగు వ్యుత్పత్తులను గల్పించి వాని యర్థము నెట్లు సాధింప యత్నించుచుండిరో కుమారిల భట్టు తంత్రవార్తికమున ద్రావిడభాషా శబ్దముల

నుదాహరణముగా గ్రహించి వివరించియేయున్నాడు.† త్రిలింగ శబ్దము నట్టి సంస్కృతీకరణము మూలముగా నేర్పడిన శబ్ద మనియే తలంపనగును.

మొత్తముమీద టాలమీ తరువాత చిరకాలమువరకు నీ దేశమునకును, నిందలి జనులకును, వారి భాషకును గూడ నాంధ్ర శబ్ద వ్యవహారమే ప్రబలుటచేత తెలుఁగుశబ్ద వ్యవహార మంతరించినదనియే చెప్పవచ్చును. క్రీ. శ. ౪-వ శతాబ్ది ప్రాంతమందలి యువమహారాజ శివస్కందవర్మ మైదవోలు శాసనములో నీ దేశ "మంధపథ" మనియే పేర్కొనబడినది. (అంధపథగామో విరిపరదత్తా). భరతుఁడు నాట్యప్రయోగమున కిరాతాంధ్రద్రవిడాది జాతుల విషయమున వారివారి భాష ప్రయోగింపఁగూడదనియు, శౌరసేని ప్రాకృతమే సమాశ్రయింపఁదగినదనియుఁ జెప్పినాడు. కాని ఒకప్పుడిచ్చవచ్చినచో ద్రావిడాదిజాతులకు ద్రావిడియుఁ బ్రయోగింపవచ్చు నన్నాడు. దీనినిబట్టి ఆంధ్రము, ద్రావిడము ననునవి శౌర

---

† "తద్యథా ద్రావిడాదిభాషాయా మేవతావత్ వ్యంజనాంతభాషా పదేషు స్వరాంత విభక్తి స్త్రీ ప్రత్యయాది కల్పనాభిః స్వభాషానురూపా నర్థాన్ ప్రతిపాద్యమానా దృశ్యంతే. తద్యథా-ఓదనం "చోర్" ఇత్యుక్తే చోరపదవాచ్యం కల్పయంతి. పన్థానం "అతర్" ఇత్యుక్తే "అతర్" ఇతికల్పయిత్వాహుః. సత్యం దుస్తరత్వా దతర ఏవ పన్థా ఇతి. తథా "పాప్" శబ్దం పకారాంతం సర్వవచనం అకారాంతం కల్పయిత్వా సత్యం పాపఏ వాసా వితి వందతి......తద్యథా ద్రావిడాదిభాషా ఈ దృశీ స్వచ్ఛందకల్పనా తదా పారసీక బర్బర యవన రౌమకాది భాషాణాం కిం వికల్పైః కిం ప్రతిపత్స్యంత ఇతి నవిద్మః".

సేనాఁగలకంటె భిన్నములైన ప్రత్యేక భాషలని వ్యక్తమగు చున్నది. కుమారిలభట్టు దేశభాష నాంధ్రమనియే పేర్కొని నను, నిది ద్రావిడభాషకంటె భిన్నమనియు, నీ రెండునుగూడ నార్యభాషలలోనివికాక మ్లేచ్ఛభాషలలోనివని యుఁ దెలిపి యున్నాఁడు. ఇట్లుత్తర దేశమునుండి యార్యాంధ్రులు దక్షిణా పథమునకు వచ్చి తెలుంగుదేశమున నెలకొనినపిదప తెలుఁగు లాంధ్రులలోఁగలిసి యాంధ్రులైనట్లే తెలుఁగుదేశ మాంధ్రదేశ మైనది. ఆంధ్రరాజులు వారి శాసనములలో మాత్రమే ప్రాకృతము నవలంబించినను, నిత్యవ్యవహారమున నీ దేశీయభాషనే యవలంబించిరన్నచో భాషావిషయమునగూడ నీ యభిన్నత్వ మా కాలముననే యేర్పడిన దనవచ్చును. కాని కొందఱిటీవల తలంచినట్లుగా నాంధ్రరాజుల శాసనములలోని భాషయే యాంధ్రమనియు, దాని పరిణతరూపమే యిప్పటి మన తెనుఁ గనియు నెంచినచో నీ విషయ మింకను బరిశీలింపదగియుండును. అంతకుఁబూర్వ మీ మాట యెటులున్నను నన్నయభట్టు కాలమునకు మాత్ర మీ రెంటికి నభిన్నత్వమేర్పడినదనుట స్పష్టము గదా. నందంపూడి శాసనమున నీతఁడు నారాయణభట్టు నాంధ్రభాషా కవీశ్వరుడని చెప్పుటయు, నీతనిని రాజరాజేంద్రుఁడు భారతమును "దెనుఁగున రచియింపు"మనగా నీ నన్నయ భట్టు తెనుంగనన్ మహాభారతసంహితా రచనబంధురుఁ డగుటయు నిందుకు నిదర్శనములు. తిక్కనయు నాంధ్రావళి మోదముం బొరయునట్లు "ప నేనింటి దెనుఁగుభాషనే" రచి యించెను. నన్నయకు బూర్వ మీ భాషను "తెనుఁగ"ను

పేరుతో స్మరించినవారెవరు నున్నట్లగపడదు. నన్నయయు నంతకుఁబూర్వ మీ భాషస్థితి గతులనుగూర్చి యేమియు తెలుపలేదు.

క్రీస్తు శకారంభమునుండియు నాంధ్ర రాజుల కాలములో నీ మధ్య దేశమున ప్రాకృతభాషకే ప్రాధాన్యము కలుగుటచే దేశభాషలు వెనుకబడిపోయినవి. క్రీ. శ. 3-వ శతాబ్దివఱకును ప్రాకృతభాష, బౌద్ధమతము నీ దేశమున విశేషవ్యాప్తి గాంచి యున్నవి. అటుపిమ్మట వైదిక మతమునకును, సంస్కృత భాషకును ప్రభావము హెచ్చినది. కావుననే యీ దేశమున నైదవ శతాబ్దినుండి బయలుదేరిన పల్లవ, శాలంకాయన, విష్ణుకుండిన రాజుల శాసనము లన్నియు సంస్కృతభాషారచిత ములే యై కనఁబడుచున్నవి. రాజాదరణయు సంస్కృత కవితకే. దేశభాష, దేశి రచనలు సామాన్యజనుల నోళ్లలో నిలిచినవేగాని, వానికి స్థిరరూపమును దాల్చుట కవకాశము కలుగలేదు.

ఈ స్థితి సుమారేడవశతాబ్దివఱకు సాగినది. కాని రాష్ట్రకూటులు చాళుక్యరాజులు దక్షిణాపథమున ప్రభుత్వము వహించినప్పటినుండియు సంస్కృత భాష నాదరించినను దీని ప్రాబల్యము మూలమున దేశమున వెనుకఁబడియుండిన దేశి కవితను లేవనెత్తి, దేశభాషలలోగూడ తమ శాసన ములను రచింప మొదలుపెట్టినారు. కన్నడదేశమున సంస్కృత భాషాలంకార ఛ్ఛందస్సంప్రదాయముల ననుసరించిన మార్గ కవిత 8-వ శతాబ్దికే పొడసూపినది. 9-వ శతాబ్దిలో రాష్ట్ర

కూటరాజుల ప్రోత్సాహమున "కవిరాజమార్గమే" యేర్పడినది. కాని యాంధ్రదేశమంతకుమాత్రము పూర్వ చాళుక్యరాజులు పలువురు దేశి కవితకే ప్రోత్సాహమిచ్చి దానిని తెనుఁగున నిలిపినారు.

ఇట్టిటీవల బయలువడిన చాళుక్యరాజుల తెలుఁగు శాసనముల మూలముగా రాజనరేంద్రుని ప్రోత్సాహముచే నన్నయచేతనే సృష్టింపబడెనని కొందరచేఁ దలపబడుచుండిన తెలుఁగు భాషయొక్క ప్రాచీనత క్రీ. శ. ఏడవ శతాబ్ది ఆరంభమువఱకు బోవుచున్నది. అంతకుఁబూర్వము రెండుమూడు శతాబ్దముల వఱకు గల శాసనము లన్నియు సంస్కృతభాషలోను, ఇంకను వెనుకటి శాసనములు ప్రాకృత భాషలోను రచియింపబడియుండుటచే నేడవ శతాబ్దికి బూర్వము తెనుఁగుభాషయొక్క స్థితిగతులనుగూర్చి తెలిసికొనుట కాధారమేమియు గనబడుట లేదు. దాని యూరుపేరుల నెచ్చటను గానము. అవి రెండు నాంధ్రములోనే లీనమైపోయిన ట్లున్నవి. ఈ కాలమున శ్రీకాకుళమందలి శ్రీవల్లభుఁడుకూడ నాంధ్రవల్లభుఁడుగనే యణిగి మణిగి యుండెనే కాని, ౧౬-వ శతాబ్దమున విజయనగర సామ్రాజ్యాధీశ్వరుఁడగు తెనుఁగురాయలు తనను దర్శించువరకు "దేశంబు తెలుఁగేను, తెలుఁగువల్లభుండ" నని తన నిజస్వరూపమును బ్రకటించుకొని "దేశభాషలందు దెలుఁగు లెస్స" యని చాటలేకపోయినాడు. కాని ఏడవ శతాబ్దికి బూర్వము తెలుఁగుదేశ మాంధ్రదేశమున లీనమైనదని చెప్పగలిగినట్లుగనే తెలుఁగుభాష ఆంధ్రమున లీనమైనదని

చెప్పఁగలుగుటకు పూర్వము అప్పటి ఆంధ్రభాషయొక్క స్వరూపమేదో మనము నిర్ణయింపవలసి యుండును. ఆంధ్రరాజుల శాసనములలోని ప్రాకృతభాషయే యా కాలపుటాంధ్రమని తలంచినచో, నేడవ శతాబ్దమునాటి చాళుక్యరాజుల శాసనములలోని తెలుఁగు, ఆంధ్రరాజుల శాసనభాషయగు నా యాంధ్రమున లీనమైనదనికాని, యీ రెంటికి నభిన్నత్వ మేర్పడినదనికాని చెప్పుటకు వలనుపడదు. కాని యాంధ్రరాజులా కాలమున దేశమందలి బౌద్ధమత ప్రాబల్యమువలన ప్రాకృతభాషకుఁ గలిగిన విశేష వ్యాప్తిఁబట్టి దానిని నీ కాలపు టింగ్లీషువలె రాజభాషగా గ్రహించి, వారికి దానియందుగల యభిమానముచే శాసనములను మాత్ర మా భాషలో రచించియుండిరే కాని, ఆ కాలమున నాంధ్రదేశీయులగు జనులతోపాటు నిత్యవ్యవహార మంతయు దేశీయమగు తెనుఁగు భాషనే నడపుచుండిరని తలంచినచో, తెలుఁగున కాంధ్రముతో నభిన్నత్వ మప్పటినుండియే కలిగెనని చెప్పవచ్చును. అనఁగా ఆంధ్రు లీ దేశమునకు వచ్చి యందలి జనులతోఁ గలిసి, వారి కాంధ్రత్వమును గలిగించినట్లే యీ దేశభాషను దాము చేబట్టి దాని కాంధ్రత్వము కలిగించినవారని చెప్పుట కవకాశము గలుగును. భరతుడు, కుమారిలభట్టు, హ్యూయెన్ త్సాంగ్ మొదలగు వారీ యాంధ్రమునుగూర్చి వారివారి కాలములఁ జెప్పినదానిని బట్టి చూడగా వారీ యాంధ్రమును ప్రాకృత భాషలకంటె భిన్నమైనట్లును, మ్లేచ్ఛభాషగాఁగూడఁ బరిగణించినట్లును తెలియవచ్చుచున్నది. కావున తెలుఁగున కాంధ్రముతో నభిన్న

త్వము గ్రహించినపుడు ఆంధ్రము ప్రాకృతమునకంటె భిన్న మనియే గ్రహింపవలయును. కావున తెలుఁగుభాషయొక్క ప్రాక్తన స్వరూపమును దెలిసికొని దాని చరిత్ర నింకను వెనుక కన్వేషింపవలెనన్నచో నాంధ్రరాజుల ప్రాకృత శాసనముల లోని భాష యీ విషయమున నిరుపయోగము కాకమానదు.

ఇక ప్రాచీనాంధ్రరాజులు తమ శాసనముల నుపయో గించిన ప్రాకృత భాషయే యీ దేశమున నా కాలమున నిత్య వ్యవహారములో నుండిన యాంధ్రభాష యని చెప్పువారు ఏడవశతాబ్దికి బూర్వ మాంధ్రమున శాసనములేమియు గనఁబడ కుండుటచే నా కాలమునందలి చాళుక్య శాసనములలోని తెలుగుభాష యీ ప్రాకృతాంధ్రముయొక్క పరిణత రూపమే యనియు, తక్కిన ప్రాకృతములతోపాటు ఈ యాంధ్రము నార్యభాషాజన్యమగుటచే దెనుఁగుభాషకూడ నార్యభాషా జన్యమే యనఁదగుననియు వాదింతురు. కాని చాళుక్య శాసన ములలోని తెలుఁగు ఆంధ్రరాజుల శాసనములలోని ప్రాకృత భాషతో నభిన్నమనికాని, తత్పరిణతరూపమనికాని, చెప్పుట యెంత యసమంజసముగాఁ గనబడునో వాని నించుక సరిపోల్చి చూచిన వారికి వ్యక్తము కాకపోదు.

ఆంధ్రరాజులనాటి యమరావతీస్తూప శాసనము :—

"సిధం రనొ వాసిఠిపుతస సామిసిరిపులమావిసనవచ్ఛరె ......పిండసుతరియాణం కహూతర గహపతిస పురి గహపతిస చపుతస ఇసిలస సభాతుకస సభగినికస నా కానికాయస ప్రత

కస భగవతొ మహాచేతియె చెతికియానం నాకా(యు)స పరి
గహె అపరదారె ధమచకం దెధమ్మం ఠాపిత."

ఇందలి శబ్దములే కాక విభక్తి ప్రత్యయములు, క్రియా
రూపములు, వాక్య నిర్మాణపద్ధతి యంతయు సంస్కృతభాషకు
ఛాయయే యనుట యీ క్రింది ఛాయవలన బోధపడగలదు.

"రాజ్ఞోవాశిష్ఠీ పుత్రస్య స్వామి శ్రీపులమావి(స్య)
సంవత్సరే... ఇసలస్య (ఋషిలకస్య) సపుత్రకస్య, సభ్రాతృకస్య
...దేయధర్మచక్రం అపరద్వారే స్థాపితం."

క్రీ. శ. నాల్గవశతాబ్ది మధ్యభాగమున పల్లవరాజు శివ
స్కందవర్మ కాంచీపురమునుండి చేసిన యాజ్ఞప్తి శాసనము
ప్రాకృతముననే కలదు :—

"కాంచీపురతొ యువమహారాజొ భారదాయసగొత్తొ
పలవానం సివఖందవమ్మో ధర్మఖడెవాపతం ఆనపయతి.
అంధపతీయగామొ......విరిపరం అంహేహి ఉదకాదిం
సంపదతొ. ఏతస గామస విరిపరస సవబంహదేయపరిహారొ
వితరమ."

తరువాత నేడవశతాబ్దివరకు నాంధ్రదేశమును పాలిం
చిన శాలంకాయనులు, విష్ణుకుండినులు మొదలగువారి శాస
నము లన్నియు సంస్కృతభాషలోనే యున్నవి. 7-వ శతాబ్ది
ప్రారంభమున చాళుక్యరాజగు జయసింహవల్లభుని శాసనము
పై ప్రాకృతమునకు భిన్నమనియే చెప్పదగిన తెలుగులోనున్నది.

"జయసింహవల్లభ మహారాజులాకున్ ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య సంవత్సరంబుళ్ ఎణుంబొది అన్నేణ్డి అమ్మ్రక్ పూర్ణ్ణమనాణ్డుంపల్లావిండిరాజులముట్లు కలిముడిరాజుల్ ప్లావిండిసముద్రరకై నాకు బణిసేసిన కల్చిపీఱి రుల్లి మద్దికదుమూటికి పిత్పఱ్ఱి ఉత్తరంబున పులొంబున చెఱువు పడుమాటికోటక్ ఎణుంబొదిపుట్లు ఆఱ్ఱపట్టుసేను తాఱితోంటళాయు... పడువారంబు ఇచ్చిరి."

ఇందలిభాష పై యాంధ్రరాజుల శాసనములలోని భాషకంటె నెంతయు భిన్నమై ప్రాత తెనుఁగులక్షణములకలదై యున్నదనుటకు సందేహము లేదుగదా. కొన్ని తత్సమ శబ్దములు, సుబోధ్యముగాని ప్రాచీనరూపములు నున్నను, విభక్తి ప్రత్యయములు, శబ్దస్వరూపము వర్ణక్రమము మొదలగునవన్నియు సంస్కృత ప్రాకృత భాషాపద్ధతినిగాక, యితర దక్షిణదేశ భాషాపదతిం బోలినవై కనఁబడుచున్నవి. ప్రాకృత భాషల యపభ్రంశ రూపములను క్రీ శ. ౧౦, ౧౧-వ శతాబ్ద ప్రాంతముల బనులు దేశములని చెప్పఁబడుచున్న ఉత్తర హిందూస్థాన భాషలలో నయితము సంస్కృతభాషా వ్యాకరణ పద్ధతులే నిలిచియుండుటనుబట్టి, యంతకు పెక్కు శతాబ్దములకుఁ బూర్వమే తద్భిన్నపద్ధతుల ననుసరించి వృద్ధినొందియున్న యీ దక్షిణదేశభాషలు తజ్జన్యములే యనుట యసంభవమనక తప్పదు. కావున నాంధ్రరాజుల కాలముననే యీ దేశమునందలి యాంధ్రులు ఆ కాలపు ప్రాకృత శాసనములలోని భాషకంటె భిన్నమైన మఱియొక తెలుఁగుభాష నే వ్యవహ

రించియుండిరని తలంచినగాని, తరువాతి చాళుక్యరాజుల శాసనములలోని తెలుఁగుభాష దాని పరిణతరూపమని చెప్పుటకవకాశమేర్పడదు.

దీనినిబట్టి 7-వ శతాబ్దమునాటి శాసనములలోని తెలుఁగుభాషయొక్క పూర్వచరిత్ర నన్వేషించి తెలిసికొనుటకంతకుపూర్వమున గల యాంధ్రరాజుల ప్రాకృత శాసనములేమాత్రమును తోడ్పడఁజాలవని విశదమగుచున్నది. కావున దీని పూర్వచరిత్రమును, ప్రాచీనస్వరూపమును దెలిసికొనవలెనన్న చోఁ బరిసరములందున్న యితర దక్షిణదేశ భాషల లక్షణములతో సరిపోల్చియే చూడవలసియుండును.

క్రీ. శ. 7-వ శతాబ్దికి బూర్వము తెలుఁగుశాసనములు లేకున్నను, తెలుఁగుదేశమున బయలుదేరిన యా సంస్కృత ప్రాకృతశాసనములలోని నదులు, ఊళ్లు మొదలగువాని పేళ్లును కొన్ని బిరుదనామములు నా కాలపు దేశభాషాస్వరూపచిహ్నములను వ్యక్తపఱచుటకుఁ దోడ్పడుచునే యున్నది. నాగరలిపిలో వ్రాయబడిన కొన్ని సంస్కృతశాసనములలో తద్భాషా వర్ణసమామ్నాయమున లేని నూతనవర్ణములతోఁగూడిన దేశీయ శబ్దములను వ్రాయవలసివచ్చినపుడు ఆ శాసనములను జెక్కినవారు ఈ దేశీయవర్ణములనే యా నాగర లిపి నడుమఁ జొనుపవలసినవా రగుటచే నా కాలమున సంస్కృత ప్రాకృతభాషా సంప్రదాయములకు భిన్నములగు సంప్రదాయములతోఁగూడిన భాషలు దేశమున వ్యాప్తిజెందియున్నవనియే వ్యక్తమగుచున్నది. అట్టి శబ్దములే యీ దేశభాషల ప్రాచీనచరిత్రను సూచించు

నవై తదన్వేషణమున మనకు మిగులఁ దోడ్పడఁగలవు. ఇట్టి వాః లోఁ గొన్నిటి నిచ్చటపరిశీలింతము.

పై ఆంధ్రరాజుల ప్రాకృత శాసనములలోఁ గానవచ్చు "నాగనిక" మొదలగు పేళ్లు ఆర్యులగు నాంధ్రజాతివారివి గాక, దేశీయులగు నాగజాతివారివేయై యుండుననుటకు సందేహము లేదు. అమరావతీ శాసనములలో నొక రాతిపై గానంబడు "నాగబు" శబ్దముకూడ ద్రావిడభాషా సహజమగు "బు" వర్ణకముతోఁగూడిన దేశ్య శబ్దమే యై యుండును. cf. త. పామ్బు, వేమ్బు, ఇరుంబు తె. మరబు.

ఆంధ్ర శాతవాహనుల తరువాత ఆంధ్రదేశములోని కృష్ణా గుంటూరుప్రాంతదేశమును ఇక్ష్వాకు వంశీయులు పాలించిరి. వారిలో వాశిష్ఠీపుత్ర శాంతమూలు అను నాతఁడు మొదటివాఁడు. ఈ చాంతమూలుని కుమారుఁడు వీరపురిసదత్తుఁడు. ఈతని రాజ్యకాలమున జయులుదేరిన నాగార్జున కొండ శాసనములలో నొకదానిలో శాంతమూలుని చెల్లెలు చాంతిసిరి మహాసేనాపతి, మహాతలవరుఁడగు ఖందసిరి భార్యయైనట్లు తెలుపఁబడినది. ఈ "మహాతలవర" శబ్దము "సేనాపతి" వలెనే యొక బిరుదచిహ్నముగా గనఁబడుచున్నది. జైన గ్రంథములలో గణరాజులలో నీ మహాతలవరులుగూడ గ్రహింపఁబడుటచే నిది జైనసంప్రదాయము సిద్ధమై యుండునని తోచుచున్నది. జైనకల్ప సూత్రములో దీని నిట్లు నిర్వచించి యున్నారు. "తలవరాః తుష్టభూపాల ప్రదత్త పట్టబంధ విభూషిత రాజస్థానీయాః" అని. కాని యీ శబ్దము స్వత

స్సిద్ధముగ ద్రావిడభాషలలోనిదై జైనులలోనికి సంక్రమించి యుండునని తలంపఁదగియున్నది. తెలుఁగున "తలారి" శబ్ద మొకటి గ్రామ నాయకుఁడు; గ్రామమునందలి కాపలా వాఁడు అను నర్థమున గలదు. ఇదే త. తలైయారి, కన్న. తళవర, తళవార అను రూపముల పై యర్థములనే కలదు. తమిళమున "తలైవన్" అనునది అధ్యక్షుడు, శాసకుడు, రాజు అను నర్థమునఁగూడ గలదు. దీని బహువచనరూపము "తలైవర్." ఐకారాంత శబ్దములు తెలుగున అకారాంతములగుట సహజము (తలై - తల, వలై - వల, మలై - మల). కావున "తలైవర్" అనునది తెలుఁగున 'తలవర' అగును. కావున పై తెలుగుదేశమునందలి ప్రాకృత శాసనములోని "తలవర" అనునది తెలుఁగు శబ్దమే కావచ్చును. అది యా నాఁడొక బిరుద చిహ్నముగా ప్రాకృతభాషలో గ్రహింపఁబడి కాలక్రమమున గ్రామ రక్షకుఁడను నర్థమున వ్యవహరింపబడియుండును. ఇక్ష్వాకులకు తరువాత వచ్చిన బృహత్ఫలాయనరాజగు జయవర్మ కొండముడి తామ్రశాసనములోఁగూడ నీ "మహాతలవర" శబ్దము గానవచ్చుచున్నది. "మహాతలవరేన మహాదండనాయకేన భాపహానవర్మణా కటతి" అని శాసనమును జెక్కించిన వాని బిరుదముగా నున్నది. ఇందు "కూడూరాహారే గామం పాంటూరం బమ్హదేయందదామ" — కూడూరాహారమందలి పాంటూరను గ్రామమును బ్రహ్మదేయముగా నిచ్చినట్లున్నది. కూడూరు, పాంటూరు తెలుఁగుదేశములోని పేళ్లగుటయేకాక, యిందలి "కూడూ"రనునది యిప్పటి మచిలీపట్టణ సమీపము

నందలి "గూడూరే" యని తలంపఁబడుచున్నది. ప్రాచీన శబ్దములోని కకారాదికకారము తెలుఁగున తరువాతి కాలమున గకారముగా మారుచుండుటనుబట్టి యీ దేశభాషా సంప్రదాయమున కీ శబ్దములు నిదర్శనమగుచున్న వనవచ్చును (cf. కడప—గడప, త. కాల్, కాఱ్ఱు—తె. గాలి; త. కిళి—క. గిళి; త. కిణ్ణి—తె. గిన్నె).

బృహత్ఫలాయనుల తరువాత వేంగిపురమునుండి యాంధ్రదేశము నేలిన శాలంకాయన రాజులలో మొదటివాడగు దేవవర్మ ఏళూర శాసనముకూడ ప్రాకృతభాషలోనే యున్నది. ఈతడు క్రీ. శ. నాల్గవశతాబ్ది పూర్వభాగమున నున్నవాడని చారిత్రకుల యభిప్రాయము. ఈ శాసనమునందు ప్రాచీన వేంగిపురమునకు సమీపమునను్న "ఏలూరు" అను గ్రామము "ఏళూరు" అను పేరుతోఁ గనఁబడుచున్నది. ఈ శబ్దములోని "ళ"కారము తరువాత "ల"కారముగా మాఱి యుండును. ఇది ప్రాచీన ద్రావిడ శబ్దమగు "ఆళ్" అనునది (=govern, rule) ఏళు-ఏలు అని తెలుఁగులో మాఱినది. ఈ శాసనమునందలి రూపములో నీ తెలుఁగు శబ్దముయొక్క ప్రాచీనరూపము పొడసూపుచున్న దనవచ్చును.

ఇంక ని శాసనములలోఁ గానవచ్చు కడతూరు, కాండురూరు, విరిపర మొదలగు నూళ్లపేళ్లు తెలుఁగుదేశమునందలి వానివే. "ఊరు" అనునది సంస్కృతి "పుర" శబ్దభవమని చెప్పుదురుగాని, అది దేశ్యమనుటయే సమంజసము.

దక్షిణదేశ భాషలన్నిటిలో నిది "ఊరు, ఊర్" అను రూపము లందే గనఁబడుచున్నది. హేమచంద్రుఁడు దీనిని దేశి శబ్దము గానే పరిగణించినాడుగదా. శివస్కందవర్మ శాసనములోని ఆంధ్ర పథీయగ్రామముగు "విరిపరు" అనునదే తరువాతికాలమున "విప్పఱ్ఱు" అను గ్రామము. ఇందలి "పఱ్ఱు" అనునది ఆంధ్ర దేశమునందలి యనేకగ్రామనామముల తుదిని గనఁబడుచున్నది. ౫-వ శతాబ్దమునాటి సింహవర్మ "ఒంగోడు" శాసనమున "పెణుకంబఱ్ఱు" అను గ్రామమును, రెండవ అమ్మరాజు మచిలి పట్టండి శాసనమున "మల్కపఱ్ఱు" గ్రామమును పేర్కొనఁబడి నవి. ఇట్లే యనేకములు గలవు. ఇందొక్క విశేషము. ప్రాచీనములగు ప్రాకృత శాసనములలో నీ "పఱు" శబ్దము రేఫముతోడనే వ్రాయఁబడియున్నది. కాని తరువాతికాలపు సంస్కృత శాసనములలో నీ గ్రామనామము వ్రాయవలసి వచ్చినపుడు ఇప్పటి తెలుఁగు లిపిలోని శకటరేఫమునుబోలిన వర్ణమే నడుమఁ జొనుపఁబడుచువచ్చినది. ఇందుకు నిదర్శ నము పై శివస్కందవర్మ ప్రాకృతశాసనములోని 'విరుపరు' అను దానిలో రేఫమే వ్రాయఁబడియుండగా, ఈ గ్రామనామమే క్రీ. శ. ౭-వ శతాబ్దమునా రెండవ పులికేశి కొప్పరపు తామ్ర శాసనములో "విపఱు" అని శకటరేఫముతో వ్రాయ బడియుండుటయే. ఈ రెండు శాసనములలో గ్రహింపబడిన యీ గ్రామ మొకటియే. విరిపరు—విపఱు అయి తరు వాతి కాలమున "విప్పఱ్ఱు" అయినట్లున్నది. ప్రాకృత శాసన ములలో శకట రేఫము వ్రాయు నాచారము లేదు,

కొన్ని గ్రామములలో నీ "పఱ్ఱు"—"వఱ్ఱు, మఱ్ఱు" రూపములను బొందుచున్నవి. (గొడవఱ్ఱు, పెనుమఱ్ఱు, పామఱ్ఱు, పోతుమఱ్ఱు మొ.). దీని యాపవిభక్తిక రూపము పఱ్ఱి, మఱ్ఱి యగును. ఈ గ్రామనామములే కొందఱి గృహ నామము లైనప్పుడు గొడవఱ్ఱి, పెనుమఱ్ఱి, పామఱ్ఱి అనువాని యాపవిభక్తి రూపములే వాడుకలోనికివచ్చినవి. ఈ "పఱ్ఱు" అనునదే "పట్టు" అను రూపమునుగూడ బొందినది (చెంగల్ పట్టు మొదలగువానిలో గానవగును.) ఈ శకట రేఫము సంస్కృత ప్రాకృతాద్యార్యభాషలలో లేక దక్షిణదేశభాషా సహజమగు నొక ప్రత్యేకవర్ణము. ద్విత్వమును బొందినపుడు, ట్ర-వలె రేఫసహిత టకారమువలె నుచ్చరింపఁబడును. ప్రాచీన ద్రావిడభాషలోని యీ యుచ్చారణ పద్ధతి యిప్పటికిని తమిళ భాషలో నిలిచియున్నది. తెలుఁగున నీ సంప్రదాయము కొన్ని ప్రాచీన రూపములలోఁ గనఁబడుచున్నను, ప్రస్తుత మది ద్విర్భావమునొందిన రేఫముగానే యుచ్చరింపఁ బడుచున్నది. పఱ్ఱు—పట్ట్రు—పట్టు అయినట్లే, చిఱు చిఱ్ఱు—చిట్ట్రు—చిట్టి; వఱు వట్ట్రు—వట్టిపోవు—వఱు వట్టు; మిఱు, మిట్టిచూచు—మిఱుమిట్లు; మాఱు—మాఱ్ఱు—మాట ఈ మొదలగు రూపము లేర్పడినవి. ఇట్లనేకములగు తెలుఁగు శబ్దములలోని "ట" కారము ప్రాచీన రూపములలోని "ఱ" కారమునుండి యేర్పడినదై యుండును. ఇంక ననేకములగు ప్రాచీన శాసనములలో నీ శకటరేఫము కనఁబడుచునే యున్నది.

ఈ శకటరేఫమువలెనే ద్రావిడభాషాసహజమై సంస్కృత ప్రాకృతములలో లేని మఱియొక వింత యక్షరము "ఱ" ఇది అనునది. ప్రాచీన సంస్కృత శాసనములలోని దేశ్య పదములలోఁ గనబడుచున్నది. ఇదియొక విలక్షణమైన యుచ్చారణము కలదగుటచే ద్రావిడభాషలలోనే యొక వింత యక్షరముగాఁ బరిగణింపబడుటయే కాక ఆయా భాషలలో భిన్నరూపములను బొందియున్నది. ప్రస్తుతకాలమున నిది తమిళము మలయాళములందుమాత్రమే వ్యవహారమందున్నను కన్నడభాషలో ౧౩-వ శతాబ్దివరకును, తెనుఁగున ౧౦-వ శతాబ్ది వరకును వ్యవహారమున నుండెను. ఇటీవలి కాలమున నీ వర్ణమీభాషలలో ళకారముగానో, డకారముగానో, రేఫముగానో మాఱుచువచ్చినది. క్రీ. శ. ౪-వ శతాబ్ది ప్రాంతమునందలి ఆనందమహర్షి వంశ సంభూతుఁడగు అత్తివర్మ గోరంట్ల తామ్ర శాసనమున కృష్ణబేణ్ణా దక్షిణకూలమునందలి "తాన్ట్ఱికొన్ట్ఱ" గ్రామములోని అష్టతపట్టికా క్షేత్రము కోటిశర్మ యను బ్రాహ్మణునకు దానము చేసినట్లుకలదు. ఇందలి "తాన్ట్ఱికొన్ట్ఱ" అను గ్రామము తరువాత "తాడికొండ" యయినట్లగపడుచున్నది. ఇందలి "తాన్ట్ఱి" తెలుఁగునందలి "తాడి చెట్టు" అను శబ్దములోని తాడి శబ్దముయొక్క ప్రాచీనరూపము. ఇది సంస్కృత "తాళ" శబ్దభవమని చెప్పనగును గాని, తమిళమున నతి ప్రాచీన కాలమునుండి యిప్పటివఱకు "ఱ"కారమను వింత యక్షరముతోఁ గూడిన "తాఱి" శబ్దమే కనబడుచుండుట చేతను, తెలుఁగుదేశమునందలి ప్రాచీన సంస్కృతశాసనములలో

గూడ గ్రామనామములలో వచ్చిన యీ శబ్దము "తాన్ఱి" అని "ఱ"కారసహితముగా దేశీయమగు లిపిలోనే వ్రాయబడి యుండుటచే బట్టియు నిది దక్షిణదేశ భాషా సహజమగు శబ్దమే యనియుఁ దలంపనగును. ప్రాచీన ద్రావిడభాషలోని యీ "ఱ"కారమే తెలుఁగు కన్నడములలో వరుసగా డకార ళకారములుగా మాఱినదనుట కనేక నిదర్శనములు గలవు. cf. త. కోఱి—తె. కోడి, కన్న. కోళి; త. చోఱు—తె. చోడ, కన్న. చోళ; త పఱం—తె. పండు, కన్న. పళం; త. ఏఱు—తె. ఏడు, క. ఏళ్; త. నెఱిల్—తె. నీడ, క. నీళల్; త. చుఱి—తె. సుడి, క. సుళి మొ.

"తాఱి" శబ్ద మా ప్రాచీనరూపముననే 7-వ శతాబ్దము నాటి పై జయసింహ వల్లభుని తెలుఁగు శాసనమునను "తాఱి తోంట" అను శబ్దమున గానవచ్చుచున్నది. ఆ "తాఱితోంట"యే యిటీవల "తాడితోఁట" యయినది. క్రీ శ. ౬౬౦ నాటి మొదటి విక్రమాదిత్యుని తలమంచి శాసనమున "कोत्चुंकोन ग्रामस्योत्तर पार्श्वे" అని "కొఱ్చుంకొన్ఱ" అను గ్రామము పేర్కొనఁబడినది. "కొన్ఱ"శబ్దము ప్రాచీన ద్రావిడభాషలోని "కున్ఱు" శబ్దభవము. త. కున్ఱు, తెలుఁగు కన్నడములలో (కొన్ఱ) "కొండ"అను రూపమును బొందినది కాని "కొఱ్చుం కొండ" ఇప్పు డే గ్రామముగా మాఱినదో తెలియదు. మొదటి విష్ణువర్ధని తిమ్మాపురము శాసనములో "पऱकि विषये कुमुल्रुर नाम ग्रामे" అని "పఱకి"విషయ మొకటి పేర్కొనబడినది విష్ణుకుండిన వంశీయుఁడగు రెండవ విక్రమేంద్రవర్మ

'చిక్కుళ్ల' శాసనములో (క్రీ. శ. 200) "విజయతెంబులూర వాసకాత్ ... రేణోస్త్రమ్ నామ గ్రామం దత్తం" అని 'తెందులూరు', "రేగోస్త్రం" అను ఊళ్లు పేర్కొనబడినవి. ఈ 'తెంబులూరు' ఇప్పటి యేలూరు ప్రాంతమందలి దెందులూరే కావచ్చును. దీనికి "డెందులూరు" పూర్వరూపము. పల్లవ విష్ణుగోపవర్మ చూర శాసనములో ఒగుబంఱు (=ఒగుంబట్టు?) మేఱితాఞ, అను గ్రామముల పేళ్లునుగలవు.

ద్రావిడ భాషలకు విలక్షణములగు నీ వింత యక్షరములేగాక, విష్ణుకుండిన వంశీయుడగు విక్రమేంద్రవర్మ చిక్కుళ్ల శాసనములో "విజయరాజ్య సంవత్సరంబుళ్" అను "బు" వర్ణాంత శబ్దముపై "ళ్" అను బహువచన ప్రత్యయము చేర్పఁబడిన రూపమొకటి కనఁబడుచున్నది. ఇది తమిళ కన్నడాది భాషలలోని 'గళ్' ప్రత్యయమునకు సంబంధించినదిగాని సంస్కృత భాషారూపములనుండి యేర్పడినదికాదు. ఆ కాలమునకు ప్రాకృతములలో బహుత్వసూచకముగ 'లోగ్' వాడుకలోనికైనను రాలేదు. దీనినిబట్టి తమిళము కన్నడము తెలుఁగు నాయా దేశములందింతకు పూర్వము చిరకాలమునుండియు నెలకొనియే యున్నవని తెలియుచున్నది. తమిళమున క్రీ. శ. ప్రారంభమునాటికే వాఙ్మయము—భాషాలక్షణము, ఛందస్సాహిత్య లక్షణము బయలుదేరుటకు బాహ్యావరోధము లేమియు గలుగలేదు. కాని మధ్యభాగమునున్న తెలుఁగు కన్నడ దేశములు (అనగా దక్షిణాపథము, నాంధ్రపథమును) ఆర్యజన సంఘమునుండి విడిపోయి వచ్చిన యాంధ్రుల ప్రాజాపత్యా

మానకును, ఆధిపత్యమునకును గోనపుటయేగాక, ఆ యార్యాంధ్రులీ దేశమున ననగా కృష్ణాగోదావరీ మధ్యదేశమగు తెలుగు దేశమున స్థిర నివాస మేర్పరచుకొని యచ్చటి తెలుఁగు జనులతోఁ గలిసిపోయి, వారితోనే కీ భావమునొందిన యచిరకాలముననే సామ్రాజ్య స్థాపకులునగుటచే, నిచ్చటి తెలుఁగువారు నాంధ్రులై ప్రఖ్యాతిగాంచినను వారి దేశభాషా సాహిత్యము మాత్రము వెనుకఁబడిపోవుట తటస్థించినది.

ఇట్లు దేశీయంబగు తెలుఁగుభాషయొక్కయు నందలి జనులగు తెలుఁగువారియొక్కయు నామరూపములే అడుగంటి ఆర్యాంధ్రుల సామ్రాజ్య భానూదయముతోపాటు, ప్రాకృత భాషా సాహిత్య దీధితులే యీ దేశమున వ్యాప్తిగాంచ దొడంగినవి. ఆంధ్రభానుని బౌద్ధమత కాషాయకాంతులు ప్రసరింపదొడంగినంతనే, అంతుకుపూర్వము దేశీయ నభోభాగమున మినుకు మినుకుమనుచున్న దేశ భాషా నక్షత్ర కాంతులంతరించుటయు, దేశీయుల కళా చాతుర్యము భాషా సాహిత్య రంగమునఁ బ్రసరింపక, శిల్పకళా వైభవరూపమున వ్యక్తము కాఁజొచ్చినది. క్రీస్తు శకారంభమునాటి మధ్యదేశపుస్థితి యిది. దక్షిణదేశ భాగమున విదేశీయ జన, భాషా మతప్రాబల్య మంతగా లేకపోవుటచే—నచ్చట దేశీయభాషా కవితా కళా ప్రాదుర్భావమునకంత రాయము కలుగలేదు. మధ్యదేశమునకు మహాసామ్రాజ్యానుభవ సంపత్తి కలిగినను, స్వీయభాషా సాహిత్యకళాభిచ్యుతికూడ సంభవించినది ప్రాకృతము దేశ భాషనణద్రొక్కి రాజభాషయై శాసనములలోని కెక్కి, దేశ

భాషా పరిణామమును క్రొత్తమార్గమును ద్రొక్కించినది. దేశమున నెలకొన్న బౌద్ధమతమునెడల దేశీయుల కాదరాభిమానములు మిక్కుటములే యైయున్నను, వానిని వ్యక్తపరచుటకు స్వీయభాష నుపయోగించి కవితాకళను పెంపొందింపక దానికి రాజాశ్రయము పోషణము లేకుండుటచే శిల్పకళమూలముగా దమ యాదరాభిమానములనువ్యక్తము చేసినారు. అమరావతీ నాగార్జున కొండ బౌద్ధశిల్పములే ఆ కాలమునందలి యాంధ్రదేశీయుల కళా వైదగ్ధ్యము నిప్పటికిని దేశాంతరములందుగూడ చాటుచున్నవి. ఆంధ్ర సామ్రాజ్యము నశించిన వెనుకగూడ భాషా మతప్రాబల్యమునుబట్టి యీ పరిస్థితులే వెలసినను, తరువాత సంస్కృతభాషా సాహిత్యముల ప్రభావముచే, దేశీయ సాహిత్యమున కవలంబనము లేకనే పోయినది. బౌద్ధయుగమునందలి ప్రాకృత శాసనములలోవలెనే క్రీ.శ. 5-వ శతాబ్దినుండియు గానవచ్చెడి యాంధ్రదేశపు రాజుల సంస్కృత భాషా విరచిత శాసనములలోను, గ్రామ నామములు—దేశీయంబగు తెలుగుభాషకు సంబంధించినవేయై, తక్కిన దక్షిణదేశ భాషాపదములతో సజాతీయములుగనే కనబడుచున్నవి. ఈ శాసనములలో సంస్కృతా ద్యార్యభాషా సంప్రదాయములకు విలక్షణములగు ధ్వనులు రూపములు కలిగిన యీ శబ్దములనుబట్టియే యీ దేశీయ భాషా వ్యాప్తి వ్యక్తమగుచున్నది. క్రీ. శ. 7-వ శతాబ్దివి చాళుక్య రాజుల యాదరణమును బడసినపిదపగాని దేశభాష యగు తెలుఁగు శాసనముల లోని కెక్కగలిగిన గౌరవమును బొందలేదు. కన్నడభాష

లో నింతకుఁబూర్వమే, 5-వ శతాబ్దికే హాలిమిడి శాసనముల వంటి శాసనములుగలవు. 9-వ శతాబ్దినాటికిగాని చాళుక్యుల శాసనములలోనికిఁ దెలుఁగుపద్యము లెక్కుట తటస్థించినది కాదు. అంతకుఁబూర్వమునను దేశి కవిత చాలవరకు పాటల రూపమున నుండియుండును. ఇది కొంత సంస్కారమును బొంది పద్యరూపము నొందిననేగాని శాసనములలోని కెక్కు నర్హత దానికి రాలేదు. ఈ శాసనములను రచించినది సామాన్యముగా చాళుక్య రాజుల యాస్థానమునందలి పండితులే యగుటచే వారే యీ సంస్కారమును జరుపవలసిన వారై యుందురు. అట్టివారు మార్గపక్కి నవలంబించుటలో నాశ్చర్యములేదు. అయినను చాళుక్య రాజులకు దేశి కవిత యందుఁగల యాదరమే వీరిని సంస్కృత వృత్తావలంబనము నుండి మరల్చి, పాటలరూపముననున్న దేశిరచనలను, గొన్నిటిని సంస్కరించి పద్యరూపము నొందింపఁ బ్రోత్సహించియుండును. అట్టి సంస్కార ఫలితమే మనకు క్రీ శ. తొమ్మిదవ శతాబ్దిని పాండురంగని అద్దంకి శాసనములోఁ గానవచ్చెడి నొకటి శాసన పద్యముగు తరువోజ. ఇది ద్విపద రెండు పాదముల నొక పాదముగాఁ జేసి, యట్టి నాల్గు పాదములను ప్రాసబద్ధములుగా జేసి కూర్చిన పద్యము. దేశీయంబగు ద్విపదరచన నాలుగు పాదములుగల తరువోజ వృత్తముగాఁ గూర్పఁబడుటచేతనే దీనికి మార్గకవితా వాసన కొంత గలిగినదని స్పష్టమగుచున్నది. కాని కన్నడమునవలె సంస్కృత వృత్తములే తెలుఁగు శాసనములలోని కింక నెక్కకుండుట యొక విశేషమే.

తెలుఁగు శాసనములలో మాత్రము నన్నయకుఁ బూర్వమున, దేశీయ చ్ఛందమున రచింపఁబడినవే గాని సంస్కృత చ్ఛందోరీతిని రచింపఁబడిన వృత్తము లింతవరకు గానరాలేదు. 9-వ శతాబ్దిని "ద్విపద" వృత్తరూపమునొంది తరువోజయై శాసనముల కెక్కినదన్నచో నంతకుఁబూర్వము చిరకాలమునుండియు నీ ద్విపద దేశమున ప్రచారమందుండి యుండవలయునుగదా. దీనితోపాటు దేశీయ చ్ఛందోరీతిని మాత్రాగణబద్ధములై జాత్యుపజాతి వర్గమునఁ జేర్పఁబడిన సీసగీతములు చాళుక్య భీముని శాసనములలోను, మధ్యాక్కరలు యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనములోను నన్నయకుఁ బూర్వమునగల శాసనములలోఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఇవియు ద్విపదవలెనే దేశమున పాటలరూపమున వ్యాప్తిలో నుండియుండును. ఇవి సంస్కృత చ్ఛందమునుండి కల్పింపఁబడినవైనను కావు. తాళానుకూలములగు మాత్రాగణములతోఁ గూర్పఁబడినవి. ఇవి చిరకాలమునుండి దేశమున వ్యాప్తిగాంచి యుండినగాని, పండితుల దృష్టిలోఁ గెక్కి శాసనములలోని కెక్కుట తటస్థింపదు. ఇట్టి గణములతోనే గూడిన అక్కర, గీతికె, ద్విపద, రగళె మొదలగు పాటలు పద్యములు కన్నడభాషలోఁగూడ నుండినట్లు 10-వ శతాబ్ది నాగవర్మ లక్షణమునుబట్టి తెలియుచున్నదిగదా. వీనిని తమిళభాషా పద్యముల లక్షణముతోఁ బోల్చి చూచినచో వీనికిఁగల సన్నిహిత సంబంధము బోధపడగలదు.

ద్విపదను తరువోజ వృత్తముగా మార్చుటలో మార్గ శక్తి ననుసరించిన సంస్కృత పండితుల సంస్కార మించుక కనబడుచునే యున్నదని యిదివరకే యూహించినాముగదా. ద్విపద యనునది — మూడింద్రగణములు ఒక సూర్యగణము అను 4 గణములతోఁగూడిన రెండు పాదములుగలది. అనగా నాలుగేసి మాత్రలుగల, నాలుగు గణములను జేర్చి, తుది నొక మాత్ర తగ్గించినచో, ద్విపదకొక పాదమగునన్నమాట. నాలుగు మాత్రల నాలుగు గణములు—అట్లే ఉంటే — మధుర గతి రగడ అగుచున్నది. అనఁగా దేశీయములగు పెక్కు-రచనలు 4 గేసి, 3 జేసి గణములతోఁ గూడిన పాదములు గలవిగానే కనఁబడును. పాదమునకు 4 గేసి గణములుగల ద్విపద రెండుపాదములు నొకపాదముగాఁజేరి తరువోజ వృత్త మేర్పడఁగా ద్విపద — ఒక్కొక్క పాదములోని మూడేసి ఇంద్రగణములను—రెండేసి సూర్యగణములను—ఒకచో జేర్చి నచో అనగా 6 ఇంద్రగణముల తరువాత నాలుగు సూర్య గణములను జేర్చినచో నొక సీసపద్యపాదమగును. ద్విపద పాదములనే యించుక మార్చి యొక్క పాదముగాఁ గూర్చి అట్టి నాలుగు పాదములనొకచోఁ గూర్చినచో సీసపద్యమగు చున్నదన్నమాట. ఇట్లవి నాలుగేసి గణములుగల పాదము లతోఁగూడిన దేశీయ రచల నినుమడించుటచే గల్గినవి. గీత పాదమునకు నొక, సూర్యగణము రెండింద్రగణములు, నొక సూర్యగణముకలసి నాలుగేగణములు. దీనికి సీసమునకును ప్రాసనియమముకూడ లేకపోవుటచే నివి యుపజాతులైనవి.

ఇఁక మధ్యాక్కరకు లాక్షణికులు చెప్పిన లక్షణముసు బట్టియే మూఁడు గణములు గల పాదము ననుమడించుటచే నేర్పడినదని స్పష్టమగుచున్నది. ద్విపదలోని మూఁడింద్ర గణములు నొక సూర్య గణమును జేర్చి రెట్టించిన తరువోజ యైనట్లే రెండింద్ర గణములను ఒక సూర్య గణమును జేర్చి దాని ననుమడించిన మధ్యాక్కర పాదమగుచున్నది. దీనినిబట్టి చూడగాఁ దొలుత మూఁడేసి నాలుగేసి గణములుగల పాద ములతోఁగూడిన పద్యములే యీ దేశికవిత్వమున నుండెడివని తోఁచుచున్నది. అట్టివాని రెండు పాదముల నొక పాదముగాఁ జేసి, తరువాతివారు, దేశి వృత్తములఁగూర్చి యుందురు. తమిళ మున మూఁడేసి గణములతోఁగూడిన పాదములుగల పద్యము లుండనే యున్నవి. వానిని "చిందడి" అని ఆ భాషలోఁ జెప్పుదురు. "అగవల్" పాదమునకు నాలుగేసి గణము లుండును.

ఇట్లీ తెలుఁగు దేశమందలి "దేశి" రచనలు—సంస్కృత పండితుల సంస్కారమునకుఁ గొంతలోనైనను వాని పూర్వ స్వరూపమును గుర్తించుటకుఁ గొంత యవకాశము లభించు చుండుటచేతను, ఇట్టివి తమిళ కన్నడ భాషలయందలి దేశీయ రచనలతోఁ బోల్పదగియుండుటచేతను, ఇవియన్నియు మాత్రా గణ బద్ధములేయై, సంస్కృత వృత్తములవలె నక్షర గణబద్ధ ములు కాకుండుటచేతను, పరస్పర సన్నిహిత సంబంధము సామ్యము గలవగుటయేగాక సజాతీయ సహజ సంప్రదాయ బద్ధములుగూడ కాకపోవనని తలంపఁదగియున్నది. ఇట్టి దేశి

రచనలతోఁగూడిన యీ భాష క్రీస్తు శకారంభమునకే యీ దక్షిణాపథమున వ్యాప్తిగాంచియున్నను, ఈ తెలుఁగుదేశ ముత్తర దేశీయులగు నార్యాంధ్రులకు వలసభూమి యగుటచే నీ దేశ మాంధ్రదేశమై భాషయాంధ్రమై, తెలుఁగుభాష పేరు కొంతకాలము మరచిపోబడినట్లే యీ "దేశి" రచనలును దేశమునఁ గొంతకాలమువరకు మరచిపోబడుట తటస్థించినది.

నన్నయకుఁ బూర్వమున నాతని భారతమువంటియుద్గ్రంథములొకవేళ లేకుండినను, జన బాహుళ్యమున వ్యాప్తి గాంచియుండిన దేశి రచనలు లేకపోవు. నన్నయ భారత రచనముఁ గావించిన పిదప నట్టివాని నాదరించువారెవ్వరు అవి గ్రంథస్థములగుటెట్లు? కావున నన్నయయే ఆంధ్రభాషా వాఙ్మయములకు సృష్టికర్తయను భావములుగూడ ప్రబలుట తటస్థించినది. ఇటీవలి కాలమున నన్నయకుఁ బూర్వమునందలి చాళుక్య రాజుల శాసనములు ప్రకటింపబడునంతవరకుఁ దెనుఁగున దేశీయచ్ఛందమున రచింపఁబడిన కొన్ని పద్యములైనను గలవనిగాని, దేశి సారస్వత మనునదొకటి యుండియుండుననిగాని, యూహించుటకైన వీలు లేకపోయినది. నన్నయయే యాదికవియైనాఁడు. అతఁడు తెనుఁగున రచించిన ఆంధ్ర భారతమే ఆది గ్రంథమైనది.

V

ఛందస్సాహితీ రీతులు

ఆంధ్రభాషా సారస్వతము నన్నయభట్టారకుని భారత రచనతోడనే ప్రారంభించినట్లు సామాన్యముగాఁ దలంపఁబడు చున్నదిగదా. అతనికిఁ బూర్వకాలమున రచింపబడిన గ్రంథ మేదియు లభింపకపోవుటయే దీనికి ముఖ్యకారణ మైనదనుట నిశ్చయమే కాని, యట్టి యుద్గ్రంథ మీ భాషలో రచింపఁబడు టకుఁ బూర్వ మీ దేశములో నెట్టి సాహిత్యసంచలనము కలుగ నిది భాష యెట్టి సంస్కారమును బొందనిది, దానిలో నెట్టి కవితాసంప్రదాయములును నిరూఢిగాంచనిది, యట్టి గ్రంథము రచింపబడుట సాధ్యముకాదుగదా. భాషాసంప్రదాయములు సాహిత్యసంప్రదాయములు నొక్కసారిగా నొక్కరిచే సృష్టింపఁ బడునవి కావు. దేశకాలస్థితిగతులనుబట్టి యొక ప్రతిభా వంతుఁడు భాషాకవితా సంప్రదాయములలోఁ గొన్ని మార్పు లను బ్రవేశపెట్టవచ్చును. నూతనమార్గములను దీయవచ్చును. కాని భాషా సారస్వతముల నొక్కసారిగా సృష్టింపలేఁడు. కావున నన్నయభట్టారకుఁ డాంధ్రభాషలో నట్టి యుద్గ్రంథ మును రచించునప్పటికీ దేశమునఁగల భాషా సాహిత్యపరిస్థితు లెట్టివో, కొంతవరకిదివరకే పరిశీలించియున్నాము. ఇంకను తద్రచనకుఁ ద్రోవఁజూపిన ఛందసాహిత్య రీతుల పరిణామ మెట్టిదో, వాని నాతఁ డెట్లుగ్రహించి సమన్వయించుకొనెనో మనము పరిశీలించి తెలిసికొనవలసియున్నది.

నన్నయకుఁ బూర్వ మాంధ్రభాషా వాఙ్మయము ప్రపంచ మంధకారబంధురమే కదా. తరువాతి వాఙ్మయము జ్యోతి వెలుగునఁ గొంతవరకు తడవులాడవచ్చునేమో! ఆంధ్రభాషా రచిత శాసన రూపములగు నుషఃకాంతుల జాడలు మఱికొంత దూరమువరకును మనకు మార్గదర్శులు కాఁగలవు. ఇంకను వెనుకకుఁ బోవలయునన్న చిమ్మచీకటిలో తడవులాటయే. ఇచ్చట నితర సన్నిహిత భాషా వాఙ్మయ పరిణామపద్ధతుల జాడలు తప్ప నితరాధారము లేదు.

బాగుగా పరిశీలించినచో నీ దక్షిణదేశమందు భాషా పరిణామమునకువలెనే, తద్భాషా సాహిత్య పరిణామమునకును మూలబీజము లొకటే యనఁదగి ట్లగపడుచున్నది. ఇవి భిన్నప్రదేశముల, భిన్నములగు పరిసర పరిస్థితులలోఁ బెంపొందిన వగుటచే భిన్నజాతి వృక్షములుగఁ గనబడుచుండెనే కాని వాస్తవముగ నట్టివి కావు. ఈ భాషలన్నిటికిని మూలములగు ప్రధాన బీజములును దక్షిణదేశీయమగు నొక ప్రాచీన భాషా వృక్షమునుండి యేర్పడినవే యని యెట్లు తలంపబడుచున్నదో, అట్లే యీ భాషాసాహిత్యముల కన్నిటికిని సమానములగు మూల బీజములు నా ప్రాచీనభాషా సాహిత్యమునకు జెందినవే యని తలఁపనగును. నారుగాఁ బోసిన బీజము లొక జాతివేయైనను, అవి నాటబడిన ప్రదేశముల సారమునుబట్టియు నచ్చటి శీతోష్ణస్థితులు, చేయబడిన దోహదము, నీటి సౌకర్యములు, సంరక్షణ మొదలగువానిలోఁ గల భేదమునుబట్టియు భిన్న రీతుల వృద్ధి నొందినవై వేరువేరు రుచులు గల ఫలముల

నిచ్చుచుండుననుట మన కనుభవసిద్ధమేకదా. ఒకటి సుగుణగా ఫలించుట, మఱియొకటి యాలస్యముగాఁ గాపునకు వచ్చుట సంభవించుచుండును. ఫలములు రుచిలోనేకాక యాకారమున కూడ భిన్నములైయుండును. ఒక చెట్టును మఱియొకదానితో నంట (టు) గట్టుట తటస్థించినచో నాయంటు విజాతీయములు, రుచ్యతరములు నగు ఫలముల నిచ్చుచుండును. ఈ సామ్యము దక్షిణదేశభాషా సాహిత్యములపట్ల నన్వయించినచో వాని సామ్య భేదములకుఁ గల కారణములు వ్యక్తము కాకపోవు.

ఆంధ్రభాషా సాహితీ వృక్షమువలన మనము పడయఁ గలిగిన తొలిఫలము క్రీ. శ. ౧౧-వ శతాబ్ది దగుటచే తమిళ కన్నడ భాషావృక్షములకంటె నిది మిగుల నాలస్యముగా ఫలించినదని చెప్పవలసియుండును. కాని ఈ యాలస్యమునకుఁ గారణము లేకపోలేదు. ఇది సంస్కృతభాషా సాహిత్య శాఖతో నంటఁగట్టఁబడినపిదప నది మన కొసంగిన మహాస్వాదు ఫలము. అంతకుఁబూర్వ మీ వృక్ష మెట్లు పెరిగి యెట్టి ఫలముల నిచ్చుచువచ్చినదో మన కిప్పుడు తెలియుటలేదు. బహుశః సంస్కృత సాహితీశాఖతో నంటగట్టబడినపిదప నీ వృక్షపు టితరశాఖల యేపు తగ్గిపోయి యవి నశించియుండును. లేదా రుచ్యతరములగు నీ నూతనశాఖాఫలముల పంట యధికమగుటకుగా తొలిమూలిశాఖ లొకప్పుడు ఖండింపబడుటయుఁ దటస్థింపవచ్చును. శాఖ లొకప్పుడు ప్రాతమూను కొమ్మలను దాడిగి చిగిర్చి పూచి కాచి ఫలించినను ఫలింపవచ్చును. ఇందు నూతనశాఖాసారము కొంత చేరుటయు గలదు. ఎట్లై

నను వాని స్వరూపలక్షణము లితర సన్నిహిత భాషా సాహితీ ఫలములతోఁ బోల్చి చూచిననే కాని సుబోధములు కావు. వాని పరిణామక్రమమును దెలిసికొనలేము.

నన్నయకుఁ బూర్వముగల యాంధ్రసారస్వత స్వరూప లక్షణములనుగూర్చి సూచింపఁగల సాధనములలో నన్నయాది కవుల గ్రంథములే యొక విధమగు సాధనము కావచ్చును. ఏల యనగా, కన్నడమున తొలి గ్రంథముగా గ్రహింపఁబడిన కవి రాజమార్గ మా భాషలోని గద్యపద్య కావ్య రచయితల నామములను గూర్చియు, పద్యకావ్యములలోని భేదములు, వాని లక్షణములనుగూర్చియు బ్రశంసించుటచే నంతకుఁ జిర పూర్వమే భిన్నరీతులు గల కవితాశాఖలు కన్నడభాషలో వెలసియుండెనని తెల్లమగుచున్నది. తెలుఁగులో నన్నపార్యుని గ్రంథమున నట్టి విషయము లేమియు గానవచ్చుటలేదు. పైగా తరువాతి తెలుఁగు కవులలోఁ బెక్కండ్రు అతనిని ఆంధ్రభాషా వాగనుశాసనుడు, అజ్ఞానవకల్పుడు అను నిట్టి విశేషములతోఁ బ్రశంసించియుండుటచే నీతఁడే యాంధ్రభాష ననుశాసించి అందు కవితను సృష్టించినాడను భావము ప్రబలుట కవకాశము గలిగినది. పౌరాణిక బ్రాహ్మణమతాభిమాన ప్రోద్బలకము లగు పురాణేతిహాసములను, నన్నపార్యుడు చూపిన మార్గమునే యభిమానించి యనువదించిన తరువాత తెలుఁగు కవుల మూలముగా వ్యాప్తిగాంచిన భావమే కాని యిది మఱియొకటి కాదు. ఏలయనగా, నన్నయకుఁ దరువాత నొకటి రెండు శతాబ్దములలో గల శైవ కవులెవ్వరు నీతని పేరైన నెత్తినవారు కారు. భిన్న

మతాభినివేశముచేతనే శివకవులు భవికవుల వేఱైయుండి రనియుం జెప్పవచ్చును. కాని మతాభినివేశముచేతగాని, మత ప్రచారముకొఱకుగాని వా రవలంబించిన పద్ధతులు, వ్రాసిన వ్రాతలు నన్నయకుం బూర్వమునుండియు వచ్చుచుండిన ప్రాచీనాంధ్రకవితారీతులను, సంప్రదాయములనే కొంతవఱకైన సూచించుచున్నవనక తప్పదు. ఇట్టి రీతులు, సంప్రదాయములును ప్రధానముగా మనకు పాల్కుఱికి సోమనాథుని రచనలనుబట్టి కొన్ని తెలియవచ్చుచున్నవి. నన్నపార్యునితరువాత సుమారు రెండు శతాబ్దముల కాలములో నున్నవాఁడగుటచేతను, నన్నయాది శిష్టకవులవలంబించిన తత్సమ భూయిష్ఠమగు పురాణ కవితామార్గమును గాక సర్వసామాన్యమగు జాను దెనుఁగున దేశీయమగు ద్విపద కవితారచన ననుసరించినవాఁడగుటచేతను నాతనిచేఁ జేకొనఁబడిన కవితారీతులు, కావ్యభేదములు మొదలగునవి నన్నయ కవితాపద్ధతికంటె ప్రాచీనములును, భిన్నములు నగు పురాతనాంధ్రదేశ కవితారీతులే యని మనము తలంపవచ్చును. మతవిషయమునఁ గలిగిన భేదమును బురస్కరించుకొనియే భాషావిషయమును, కవితారీతుల విషయమునను గూడ నీతఁడు భిన్నమార్గమును ద్రొక్కెననుటకు సందేహములేదు. శిష్టకవులచే నిరసింపబడినను ప్రాచీనకాలమునుండియు, జనసామాన్యమున కనువైయుండి వారిచే నాదరింపబడుచుండిన కవితామార్గములనే చేపట్టి, తన ప్రతిభాశక్తిచే వానికొక "నూత్నసంగతిఁ దనరఁ జేసి" "సత్కృతు"లనే రచించి యాతఁడు నన్నయాదులను తలదన్ని దొరకొనెను.

"తేట తెనుఁగున ద్విపదలనే" యాతఁడు రచించినను అవి "తొమ్మిది రసములతోఁ సలుకాడునవి", "తొమ్మిది వర్ణనలతో నెసంగు" నవి, ద్విగుణములగు నలంకారములతో నసలారునవి, ద్విగుణార్థ భావములతో దీటుకొనునవి. ఇంతకు పూర్వము నన్నయాదులు రచించిన

"అరూఢ గద్యపద్యాది ప్రబంధ
పూరిత సంస్కృత భూయిష్ఠరచన
మానుగా సర్వసామాన్యంబు గామి"

తాను గ్రహించిన "జాను తెనుఁగు విశేషము ప్రసన్న తకు"అని తలంచియే తేట తెనుఁగున ద్విపదలు రచింపఁ బూను కొనెను. అనాగరక జనసామాన్యము పాటలుగాఁ బాడుకొను ద్విపదలలోనా నీవు "వరకవుల్ గొనియాడ వర్ణనకెక్క" గల కృతిని రచింపఁ దలఁచినదని శిష్టకవు లీసడింతురేమో యని కాబోలు "ఆది ప్రాసనియతిఁ దప్పకుండఁగ ద్విపదలు రచింతు" నని ప్రతిజ్ఞ చేసియు, "ఒప్పదు ద్విపద కావ్యోక్తి నావలదు" అని తానే యాక్షేపించుకొని, ద్విపదకు కావ్యప్రౌఢిని తన నేర్పరితనము చేఁ గల్పింపఁదలఁచినట్లు వ్యక్తము చేసినాడు.

'అట్టులుకాక కావ్యప్రౌఢిపేర్మి
నెట్టన రచియింప నేర్చినఁ జాలు
నుపమింప గద్యపద్యోదాత్తకృతులు
ద్విపదయు సమమ భావింప"
"అటుగాన యభివినుతానందితోక్తి
బటుగద్యపద్యప్రబంధసామ్యముగ

గావ్యకళా ప్రౌఢి గల్పింతు. ద్విపద
కావ్యంబు భావ్యంబుగాన......
... ...
తెనుఁగిట యింతొప్పఁజెప్పెనే యనుచు
సన్నుతి చేయుచు సత్కవు లలర
తిన్నని సూక్తుల ద్విపద రచింతు”

అని చెప్పినాఁడు. నన్నయాదు లవలంబించిన గద్య పద్యోదాత్తకృతులకు బదులు ద్విపదలు, వారి సంస్కృత భూయిష్ఠ రచనకు బదులు జాను తెనుఁగు నవలంబింపదలచినట్లు చెప్పుకొనుటకు సోమనాథుఁ డిన్ని విధముల సమర్థించుకొనవలసినవాఁడైనాఁడు. దీనినిబట్టి నన్నయ గ్రహించిన చంపూకావ్య పద్ధతిని, తత్సమ భాషాబహుళమగు రచనయే యాతఁడు మన మందిడుకొని చెప్పుచున్నాఁడనుటకు సందేహము లేదు. కావున ప్రాచీనాంధ్రకవిత్వమున ద్విపదలకు, జాను తెనుఁగునకు విశేష ప్రాముఖ్యముండియుండవలయును. సంస్కృత భూయిష్ఠము, లేదా తత్సమబహుళము కాక, యందలి దీర్ఘసమాసములయర్థము జాణతనంబు మీఱ తేటతెనుఁగు మాటలలోఁ జెప్పఁబడినచో నదియే జాను తెనుఁగు. అది “తిన్నని సూక్తుల”తోఁగూడినది; “ఉరుతర గద్యపద్యోక్తులకంటె సరసమై పరగు”నది; సర్వజనసామాన్యమైనది. నన్నెచోడ మహాకవి చెప్పినట్లు“సరళములైన భావములు జానుదెనుంగున నింపుసొంపుతోఁ బిరిగొనును.” కావుననే దేశిమార్గములను దేశీయములుగఁ జేసి రచించుటయే యిటీవలి “పరకవీశ్వరులు” సాధింపఁదగిన

విషయమన్నట్లుగా నాతఁడు కుమారసంభవమున హెచ్చరించి నాఁడు. ఇట్టి జానుదెనుఁగు భాషలో, ద్విపదాది దేశీయచ్ఛంద స్సులలో రచింపఁబడిన కృతులే నన్నయకుఁబూర్వమున సర్వజన సామాన్యములైన దేశి రచనలై యుండునని మన మూహింప వచ్చును. తెలుఁగున నప్పటికింకను సంస్కృత వృత్త రచన ప్రచారములోనికి రాలేదన్నమాట. నన్నపార్యుఁడే వీనిఁ దొలుత తెలుఁగుకవితలోఁ బ్రవేశపెట్టియుండును. శాస నములే దేశీయ చ్ఛందస్సులలో రచింపఁబడియుండుటనుబట్టి యా కాలపు దేశి కవితా రచనలు పక్లే యుండునని తలంప వచ్చును. అట్టి రచనలనుగూర్చి యింకను దెలిసికొనుటకు సోమనాథుఁడే మన కాధారము.

పాల్కురికి సోమనాథుని మూలముననే మన కెఱుక పడిన ప్రథమశైవకవి మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు. ఈతఁడు సోమనాథునికిఁ బూర్వుఁడు, నన్నయ కొక శతాబ్దము తరువాతి వాఁడు. ఈతఁడు రచించిన శివతత్త్వసార మను కృతి మన కిటీవలనే లభించినది. ఇది కేవలము కందపద్యమయము. జాతు లలోఁ జేర్పబడిన యీ కందపద్యములు నన్నయాదుల కృతు లలో నచ్చటచ్చట గానవచ్చినను, వారి కృతులు కందపద్య బహుళము లనిమైనను జెప్పుటకు వీలులేదు. తరువాతికాల మున గందపద్యములలోఁ జెప్పబడిన శతకము లనేకము లాంధ్ర మున వెలసినవి. వానికి శివతత్త్వసారము మార్గదర్శియని చెప్పవచ్చును. నన్నయకుఁ బూర్వమునఁ గల శాసనములలో సంపూర్ణమగు కందపద్య రచన యింతవరకుఁ గానరాలేదు. కాని

కన్నడభాషలో నిప్పటికి లభించిన తొలి రచనలలో కందపద్య బాహుళ్యమున్నట్లగపడుచున్నది. ఆ భాషలో తొలిగ్రంధము, తొలిలక్షణ గ్రంథము ననదగిన కవిరాజమార్గము కందపద్య బహుళమైయున్నది. కొన్ని సంస్కృత వృత్తములును, కొద్ది గీతికలునుగూడ లేకపోలేదు. అందు పేర్కొనఁబడిన ప్రాచీన కావ్యభేదములగు చత్తాణ, బెదెండె అనునవి కందపద్యము లతోఁ గూడినవిగానే కనబడుచున్నది. ఒక కందపద్యము తరువాత నొక వృత్తమును రచించి అచ్చటచ్చట "జాతుల"ను పొదిగిన నది "బెదెండె" కావ్యమగునట.[1] చత్తాణ కావ్యమును కందపద్య బహుళముగాఁ జేసి అందక్కడ సుందర వృత్తములను, అక్కర, చవుపది, గీతికె, తివది మొదలగువాని అందముగాఁ జేర్చవలయునట.[2] ఇట్లు ప్రాచీనకాలములోని కన్నడ కావ్యములలో కందపద్యమునకుఁ గల ప్రాధాన్యము తరువాతికాలమున తగ్గిపోయినట్లున్నది. పంపాది కవుల కావ్య

---

1. "కందముమమళినవృత్తము,
మొందొందెడెగొందు జాతిజాణెసెయె బెదం
గొందివరీళమరోళేలు
ల్సుందరరూపిం బెదెండెగబ్బమదక్కుం."

2. "కందళ్ళలవాగిరె
సుందరవృత్తంగళక్కరంచవుపదిమ
త్తంగ్గీతికె తివదిగ
ళందంబెత్తెసెయె పేళ్దొడదు చత్తాణం."

—కవి రా. ౧–౩౩, ౩౪.

ములలో నవి నన్నయాది కవుల కావ్యములలోవలె నచ్చటచ్చట వాడబడినవే కాని, అందు కందపద్యములకుఁ బ్రాధాన్యము లేదు. దక్షిణదేశభాషాచ్ఛంద స్సంప్రదాయములకు సరిపచ్చు మాత్రాగణచ్ఛందములోని ఆర్యాజాతి భేదమే యీ కందపద్యమగుటచేత ప్రాచీన దేశీయకవిత్వములో దీనికి ప్రాధాన్యము కలిగియుండవచ్చును. ఆర్యాగీతియే ప్రాకృతమున "ఖందసీ" యను పేరుగలదైయుండినట్లును, ఆంధ్ర కన్నడములలోని కందము ప్రాకృతము మూలముగా నీ భాషలలో జేరినట్లును దలంపఁబడుచున్నది. కాని కన్నడాంధ్రములందలి కందపద్యములలో సంస్కృతమున నార్యజాతులలో లేని ద్వితీయాక్షర ప్రాసనియమ మొకటి కలదు. మఱియు నీ కందాది జాతులలో

> "గురులఘువులలో నెయ్యది
> మురసంహార ప్రథమపాదము ఖమున నిలిచెన్,
> ధర నుపజాలు దక్కఁగ
> బరగ నిలుచుననియె నాల్గు పదముల మొదలన్."

ఇదియేకాక తెలుఁగులో రెండు నాలుగు పాదములలో యతి నియమమునూడ గలదు. క్రీ. శ. ౮-వ శతాబ్దినాటికే కన్నడకందములు ప్రాకృతఖందసీ పద్యములకంటె విలక్షణములై కనబడుచున్నవి. ప్రాకృత ఖందసీల ప్రాచీనత యెట్టిదో తెలియదుగాని దక్షిణదేశభాషా సంప్రదాయసిద్ధమగు యతిప్రాసముల విలక్షణత వీని కుండనేయున్నది.

తెలుఁగున శివతత్త్వసారమును రచించిన పండితారాధ్యుఁడే కన్నడమున "బసవగీత" లను గ్రంథమును రచించెను. ఇంక నీతఁడు "పంచగద్దెలు" "శంకరగీత భాస్వత్పదావళి" "ఆనందగీతంబు" లను పదంబుల చేతనే కాక యింకను ప్రాక్తన నూతన భవ్యగీత ములచేఁగూడ ఈశ్వరుని బొగడెనని సోమన చెప్పుటచే వీనిలో గొన్ని తద్రచితములే యనియు, నిట్టి గద్య రచన, పదకవిత్వము నా కాలమున సామాన్యజనప్రచారములో నుండెననియుఁ దలంపవచ్చును. కవిరాజమార్గమున విమలోదయ, నాగార్జున, సునీతి, జయబంధు, దుర్వినీతాదులు కన్నడమున ప్రాచీన గద్యకవితా రచయితలుగఁ జెప్పఁబడిరి. వారి గద్య రచనలకును, నీ శైవ గద్యలకును సంబంధముండి యుండును. ఇట్టి దేశీయ గద్యకవిత్వము గేయమై యాంధ్ర కన్నడ దేశములలో నా కాలమున విశేషప్రచారములో నుండెననుటకు సందేహము లేదు. పండితారాధ్యుఁడు వెలనాటి చోడుని బౌద్ధగురువుతో వాదించుటకుగా నా రాజసభకు బోవు సందర్భమున నాతని వెంట వచ్చు శిష్యులు, సద్భక్త సంకులము నాడుచు బాడిన పదములు మఱికొన్ని కలవు.

> "పదములు, తెమ్మెదపదముల్, ప్రభాత
> పదములు, శంకరపదముల్, నివాళి
> పదములు. వాలేశుపదములు, గొబ్బి
> పదములు, వెన్నెలపదములు, సంజ
> వర్ణన మఱి గణవర్ణన పదములు
> బాడుచు నాడుచు..........."

నేగుదేరిరి.

శివరాత్రియందు శ్రీశైలమున మల్లికార్జును సేవించు టకై చేరిన భక్తగణములు రాత్రి జాగరణముచేయు సందర్భమున చదువు గ్రంథములు—

"శతకంబు శివతత్త్వ సారంబు, దీప
కళిక, మహానాటకము, నుదాహరణ
ములు, రుద్రమహిమయు, ముక్తావళులు
గీతసూక్తములు, భృంగీస్తవంబులు, బు
రాతనమునిముఖ్య రచితాష్టకములు
అరుదొంద జదువుచు నంకించువారు."

మఱియు అరువత్తుమూఁడు చరితంబును వేలలువెట్టుచు జదివిరట. ఇంకను సకల పురాతనచారుగీతములు ప్రకటించి పాడెడువారు కొందరు. దీనినిబట్టి శతకము, దీపకళిక, నాటకము, ఉదాహరణము, ముక్తకము, అష్టకము మొదలగు కావ్యరచనాభేదములు క్రీ. శ. ౧౨-వ శతాబ్దికిఁ బూర్వమే సుప్రసిద్ధములై యుండెనని తెలియవచ్చుచున్నది. కళికోదాహరణ ముక్తకాది రచనాభేదముల లక్షణములను లక్షణ గ్రంథములలో తరువాతి లాక్షణికులు కొందరు చెప్పినను, అట్టి రచనలు తరువాతి గద్యపద్యాది ప్రబంధ సంస్కృత భూయిష్ఠ రచనల ధాటికి కాగలేక తెలుఁగు కవితలో వెనుకబడి పోయినవి. శతక వాఙ్మయము తరువాతి కాలమునకూడ తెలుఁగు నాట బాగుగనే వృద్ధి నొందినది. కాని యుదాహరణ గ్రంథములు మొత్తము, పది పండ్రెండుకంటె విశేష

ముగా బయలుదేరలేదు. అందు సోమనాథుని బసవోదాహరణము, త్రిపురాంతకోదాహరణము, అప్పకవి కృష్ణోదాహరణము, తాళ్ళపాకవారి వేంకటేశోదాహరణము ప్రసిద్ధములు. మహానాటకస్వరూప మెట్టిదో తెలియదు. "దీపకళిక" అనునది ప్రత్యేకరచనాభేదముగాఁ జెప్పఁబడినది. కాని యిటీవల నిది "యుదాహరణ" గ్రంథములలో నొక రచనభేదముగా నుండెనేకాని, ప్రత్యేకరచనాభేదముగాఁ గానవచ్చుట లేదు. అరుదగు దాసయ్య అఱువత్తుమూఁడు చరితంబులును, బసవపురాణంబును ఏలలుపెట్టుచు నింపుసొంపారు శైలిలో జరిపినారట. ఏలలువెట్టుచుఁ, జనువుట యనఁగా రెండేసి పాదములకో, మూఁడేసి పాదములకో నడుమ నే మహాదేవుని పేరో రాగవరుసతో నుచ్చరించుచు జదువుట కావచ్చును. ఏలపాట లనునవి తరువాతి యక్షగాన గ్రంథములలోఁ జేర్పఁబడి యున్నవి. ప్రత్యేక రచనలుగాఁగూడ కలవు. సుగ్రీవ విజయములోని యేల యొకటి యిట్లున్నది :

"భానువంశ మూన బుట్టి,
దానవకా మీని గొట్టి
పూని మఖము నిర్వహింపావా, ఓ రామచంద్ర
మౌనివరులు సమ్మతింపఁగాన్.
రాతి నాతి జేసి పూరా
రాతిచేతి విల్లు విరిచి
భూతలేంద్రూలెల్ల మెచ్చాగా, ఓ రామచంద్ర
సీతనూ వివాహమాడాఁవా."

ఇట్టి ఏలలలో నడుమనడుమ వచ్చు "ఓరామచంద్ర" అను సంబోధనలను బోలిన సంబోధనలతోఁగూర్చి బసవపురాణాములను జదివియుందురు. ఈ యేల లనునవి నాలుగేసి సూర్యగణములతోఁగూడిన నాలుగు పాదములు గలిగి నడుమ సంబోధనలతోఁ గూడినవిగాఁ గనబడుచున్నవి. బసవగీతములే గాక సకలపురాతన చారుగీతములుగూడ పాడఁబడుచుండెనని చెప్పుటచే నవి పాటలలో భేదములేకాని గీతపద్య రచనలు కావని తోచుచున్నది. ఇట్టి వనేక విధములగు పాటలు, స్తోత్రములు, గీతములు మొదలగు రచనాభేదము లా కాలమున జనసామాన్యమున ప్రచారములో నుండెడి వనుట నిక్కము ఇక నా శివరాత్రిజాగరమున వేడ్కలు, ప్రదర్శనములు ననేకరీతులుగ నున్నవి[1]. బహునాటకము లాడుట,

---

1. "ప్రమథపురాతనపటుచరిత్రములు
క్రమమొంద బహునాటకము లాడువారు
భారతాదికథల జీరమరుగుల
నారంగ బొమ్మల నాడించువారు
ఆదట గంధర్వ యక్షవిద్యాధ
రాదులై పాడెడు నాడెడువారు
పురములు గాల్చినపోల్కి యాడుచును
సతికర్ధమిచ్చిన పోల్కియాడుచును
యతులు గొల్వగ నున్నయంద మాడుచును
గంధగజాసుర గడపుటాడుచును
జన్నంబు ద్రుంచినచాలి నాడుచును
వెన్నుండు గన్నిచ్చువేళ నాడుచును
గరళంబు దాల్చినకరణి యాడుచును"

తోలుబొమ్మల నాడించుచు భారతాది కథలను బ్రదర్శించుట, వీథిభాగవతములనుబోలు ననేక విధములగు ప్రదర్శనములలో శివుని బహువిధ చరిత్రములను నాటకములుగాఁజేసి యాడుట మొదలగు వేడ్కలు జరిగినవి. దీనివలన నాటక రచనయు, బ్రదర్శనమునుగూడ నా కాలమున జనసామాన్యమున ప్రబలముగనే యుండెనని తెలియుచున్నది. అది యిటీవలికాలమున బ్రదర్శింపబడుచుండెడి వీథిభాగవతములను బోలియుండునని సోమనాథుని వర్ణనలనుబట్టి మన మూహింపవచ్చును. ఆ వేషములు, చర్యలు, ఆటలు పాటలు, గంతులు, చిందులు మొదలగువాని వర్ణనము[1] చూడ సోమనాథుని కాలమునుండి

---

1. "భసితంబు పూఁతపై జరుగు బచ్చెనలు
నసలారు చిరుగద్దియలు నందియలును
గరమొప్పు తొంగళ్లు గల చల్లడములు
బొల్చు దంతావళుల్ పుష్పమాలికలు
దాల్చి యత్యద్భుతోత్సవలీల దనర
జనులు వార్షింప నా స్థానముల్ సొచ్చి
యనుకూల వివిధ వాద్యసమేళనమున
నార్భటించిచ్చి యొయ్యన జవనికల
గర్భంబు వెడలి యక్కజము వఱ్ఱిల్ల
నిక్కుచును ద్రిభంగి నిలుచుచు నట్లు
చొక్కుచు సభ జూచి యొక్కింత నగుచు,
అలరి శిరఃకంప మాచరించుచును
తనుపాదఘట్టన దనరుసుద్ఘటన
లనునయించుచు నందియల్ గదల్చుచును

యు, నంతకుం జిరపూర్వమునుండియు గూడ, నిప్పటివరకు నీ వీథి నాటక ప్రదర్శనము లోకరీతినే యున్నవాయని యాశ్చర్యము కలుగక మానదు. ఆంధ్రలోకమున నిట్టి నాటక ప్రదర్శనములు పండితపామరజనుల కాకాలమునుండియు నానందమును గూర్చుచున్నవి గనుకనే కాంబోలును శిష్టకవులు ౧౮-వ శతాబ్ది వరకు నాంధ్రమున నాటకరచనాభారమును వహింపలేదు. ప్రాచీనమగు నీ రీతి నాటకరచనకు దక్షిణదేశమున నాయక రాజుల కాలమున రాజావలంబనము కలుగుటచేం గొంత సంస్కార మేర్పడి యక్షగానరూపమునం బెక్కు గ్రంథములు వెలసినిలుచుట తటస్థించినది. ఈ యక్షగానములందే యనేక రీతులగు దేశీయచ్ఛందోబద్ధములగు రచనావిశేషములు నిలిచి యుండుటచే దాని స్వరూపములనైనను మన మిప్పుడు తెలిసికొనుట కవకాశము కలుగుచున్నది. ఇందలి దేశీయచ్ఛందో రచనాభేదము లనేకము లిప్పటికిని పామరజనులును, ముసలమ్మలును పాడుకొను పాటలలో నిలిచియుండుటచే నివి

జతులు పాడుచు దాళగతుల కాడుచును,
గంతులు వైచుచు......
నొడ్డోలంబుల నొఱపి తిర్గుచును
బురములు గాల్చినపోల్కి యాడుచును
సతి కర్ధమిచ్చిన చందమాడుచును
గరళంబు దాల్చినకరణి యాడుచును
వేఁడియు భవు బహువిధ చరిత్రముల
ఖండితగతి నాటకంబు లాడుచును."

ప్రాజ్ఞన్నపార్యయుగమునుండియు మనకు సంక్రమించిన దేశీయాంధ్రకవితా వైభవమే యని గ్రహింపవలసియున్నది. ఈ పదములు, పాటలు, గీతములు మొదలగునవే యాంధ్రకవితా వైభవమునకు మూలధనము; ఆంధ్ర వాఙ్మయ మహాసౌధమునకు పునాదులు; ఆంధ్రభాషా సారస్వత మహావృక్షమునకు మహత్తర మూలములు, తల్లి వేళ్లు.

ఆంధ్రకన్నడ సారస్వత వృక్షము లింకను లేత పరువుననుండగనే సంస్కృతసాహితీ మహావృక్షముతో నంటగట్టఁబడినవి. కావుననే యాయంట్లు శీఘ్రకాలముననే యతుకుకొని క్రొత్తవృక్షములై యతిరుచ్యములగు నూతనస్వాదుఫలముల నొసంగ మొదలిడినవి. ఈ ప్రయత్నము సుమారు క్రీస్తుశకారంభముననే జరిగియుండును. అప్పటికే తమిళ సారస్వత వృక్షము ముదురుబారి ఫలవంతమగుటచే నాంధ్ర కన్నడములందువలె సరియైన సమ్మేళనము కుదురలేదు. అంటుకట్టుటలోను, దోహదక్రియలోనుగూడ కొంత భేదమేర్పడిపోయినది; ఆయా దేశములం దప్పటి సాంఘిక రాజకీయ పరిస్థితులే దీనికి ముఖ్యకారణము. కావుననే తమిళ సంస్కృతభాషావృక్షముల యంటుసరిగా నంటుకొనకుండుట, నూతన వృక్ష ఫలముల కొక వింతరుచి కలిగినను మొదటి తమిళభాషాసారస్వత ఫలముల పొంకము, వాసన, రుచియు పోకుండుట తటస్థించినది. కన్నడాంధ్రములలో క్రొత్త అంట్లు చక్కగనే యేర్పడినవిగాని, అవి నాటఁబడిన క్షేత్రములందు కలిగిన దోహదభేదముచేఁ గాబోలు నొకదానికంటె మఱియొకటి యతిశీఘ్రకాలముననే

ఫలవంతమగుట తటస్థించినది. క్రీస్తుశకము నాలవ శతాబ్దము వరకు సామాన్యముగా హిందూదేశమందంతటను బౌద్ధమత ప్రాబల్యము కలిగినది. అందు దక్షిణాపథమున, ముఖ్యముగా నాంధ్రకన్నడ దేశము లందు పాలకులు బౌద్ధమతాభిమానులే యగుటచే నా కాలమున ప్రాకృతమే రాజకీయ భాషగా నేర్పడుటయుఁ దటస్థించినది. ఆ కారణముచే జనసామాన్యవ్యవహారములలో నున్న తెలుఁగు కన్నడభాషల కప్పుడు గలిగిన సన్నిహిత ప్రాకృతభాషాసాహిత్య సంపర్కమువలనఁ దత్పదజాలము, సాహితీరీతులు కొంతవర కీ భాషలలో సక్రమించినవి. సంస్కృత ప్రాకృత భాషాపండితులు దేశభాషా సాహితీరీతులను గనిపట్టి వానిని సంస్కృత ప్రాకృతభాషాసాహితీరీతులతో సమన్వయించి దేశభాషలకు లక్షణము నేర్పరుపఁ దొడంగిరి. సంస్కృతభాషాసాహిత్యము లప్పటికే లక్షణ సహితము లై యుండుటచేఁ దల్లక్షణ దృష్టితో నేర్పరుపఁబడిన దేశభాషా సాహిత్య లక్షణములు నా దృష్టికి ప్రతిబింబములే యగుటలో నాశ్చర్యములేదు. ఆంధ్ర కన్నడ భాషలలో వెలసియున్న దేశికవిత యప్పటి పండిత కవులకు సంస్కృత సాహిత్యము ముందు విశేషముగా నచ్చకపోవుటచే వారు దీనియెడల ననాదరభావము కలవారైనను, సంస్కృత భాషారూపములను, సాహిత్యరీతులను, ఛందోరీతులను దేశభాషలలోనికి దింపి వీని కొక విధముగ గౌరవమును గలిగింపఁజూచిరి. వీరి యీ యుద్యమము కారణముగా నప్పటినుండియే యీ భాషలలోఁ దత్సమ పదజాలము విశేషముగా జేర మొదలుపెట్టినది.

సంస్కృతపద భూయిష్ఠమగు నీ భాష శిష్ట జనసంఘమునందు మాత్రమే వ్యాప్తిలోనికి వచ్చి జనసామాన్యములోని కంతగా దిగియుండలేదు. కావుననే యంతకుఁబూర్వము జనసామాన్యమునందు వ్యాప్తిలోనున్న తెలుఁగు కన్నడభాషలకును, శిష్టజనసంఘమునందలి యీ సంస్కృతభూయిష్ఠమగు తెలుఁగు కన్నడభాషలకును గల యంతరము విశేషము కాఁజొచ్చినది. రాజాస్థానములయందలి సంస్కృత ప్రాకృతాది భాషా పండితు లయిన శిష్టకవులు తత్సమభూయిష్ఠమగు నీ శిష్టభాషలో రచించిన గ్రంథములకే రాజావలంబనము కలుగుటచే నీ శిష్టభాషకే ప్రామాణ్య మేర్పడుస్థితి కలిగినది. ఈ శిష్టకవులకు సామాన్యజనుల భాషయందుగాని, ఆ భాషలో రచింపఁబడిన కవితయందుగాని, యాదరము లేకపోవుటచే నవి వీరి యీసడింపులకుమాత్రమే గురియగుచువచ్చినవి. ఈ స్థితి కన్నడభాషలో ౮, ౯ శతాబ్దములనాటికే వచ్చినదని కవిరాజమార్గము వలననే తెలియవచ్చుచున్నది. ఆంధ్రకన్నడ భాషాసాహిత్యములలో నీ కవిరాజమార్గమే మనకు లభించిన మొదటి గ్రంథమగుటచే, తద్భాషాసాహిత్య చరిత్రాన్వేషణ సందర్భమున నిది మిగులఁ దోడ్పడఁగలదనుటకు సందేహము లేదు. కన్నడములోని యప్పటి తత్సమభాషారచనను బ్రోత్సహించుచు నంతకుఁబూర్వము, లేదా అతని కాలముననుగూడ సామాన్యజన వ్యవహారములో నుండిన పఱగన్నడములో కావ్యరచనమును గూర్చి యీతఁడేమి చెప్పియున్నాఁడో చూడుడు:

"అరిదాదంకన్నడోళ్
తిరికొళెగొండఱియె పేళ్వొంబుదిదాగ్రఁ
పరమాచార్యర్ వోల్స
యిరల్ అఱి పుర్ కన్నడక్కె నాడవరోజర్."

(కన్నడభాషా స్వరూపమును నేను బాగుగా చెప్ప గలుగుదు ననుట మిక్కిలి అసాధ్యము. అది పరమాచార్యు లకే బాగుగా తెలియను. కన్నడదేశీయులగు జనులే ఆ విష యమున సమర్థులు.)

"దోసమిని తెంసబగెను
ద్భాసిసితఱిసంను కన్నడంగళొళెందుం
వాసుగియు మఱియలారదె
బేసఱుగుం దేశిబేఱె బేఱప్పుదఱిం."

దేశి వేరువేరు విధముగా నుండుటచేత కన్నడభాష లోని దోష మింత యని విచారించి నిశ్చయముగాఁ జెప్పుటకు వాసుకికిఁగూడ సాధ్యముకాదు. వేసటకూడ కలుగునట. కావున దానికి, అనఁగా నీ కన్నడ దేశీయభాషకు, లక్షణము చెప్పుట సాధ్యముకాదు అని తేల్చినాఁడు. 7-వ శతాబ్దినాటి తెలుఁగుభాషయు నట్లే యుండెడిదని యప్పటి శాసనము లనుబట్టి తెలియుచునేయున్నదిగదా. అయినను అప్పటికి నిలిచియున్న కావ్యములను ఆ కావ్యముల లక్షణమును సతతముగా—అవశ్యాదరణీయములుగా నెంచి శాస్త్రమును, లేదా లక్షణమును బాగుగా నెఱుఁగనివారు ఆ పలఁగన్నడ

మును పాడుచేసి చెప్పెదరు. అది అందముకాదని వారికే తెలియును.[1] ఆ ప్రాతకన్నడము పురాణకావ్య ప్రయోగమున నా కాలమునందు సొగముగా నున్నను (ఇప్పటి) వారి దృష్టికి జరద్వధూవిషయ సురతరసరసికతను బోలి విరసం కరముగుచు[2] అని యిట్లు ప్రాచీన కన్నడభాషలోని కవితారచనాప్రయత్నమును నిరసించి కవిరాజమార్గకర్త సమసంస్కృతమును కన్నడ భాషలో మిశ్రమముచేసి చెప్పుటనుగూర్చి ప్రశంసింపఁ దొడగి నాఁడు. అనఁగా ప్రాచీన కన్నడభాషను త్రోసిపుచ్చి సంస్కృత భూయిష్ఠమగు తత్సమభాష నెట్లు కల్పించుకొనవలెనో, ఎట్లు వాడుకొనవలెనో చెప్పినాఁడన్నమాట. ఈ దేశభాషలలో సంస్కృత శబ్దముల నెట్లు చేర్చుకొనవలెననునదే యా కాలపు శిష్టకవులను, లక్షణకర్తలనుగూడ బాధించిన ప్రధాన విషయము. కొందరు సంస్కృతావ్యయములను, విభక్త్యంతములగు శబ్దములనుగూడ దేశభాషా శబ్దములతోఁ జేర్చి ప్రయోగించి, వానికి సమన్వయము కల్పించి మణిప్రవాళ శైలిని రచింపఁ దొడగి యుండిరి. కాని ఇది శిష్టకవులలోఁ

1. నెలసిద కావ్యం కావ్య
క్కె లక్షణం సతతమెంనె పళగన్నడమం
పాల(గ)డిసి నుడివరాగమ
బలహీనర్ దేసియల్ల దెందరిదిదుఃం ౧-౪౮

2. దొరకొండి రసాగ యిసుగుం
పురాణకావ్యప్రయోగదోళ్ తత్కాలం
విరసంకరమవు దేసిగె
జరద్వధూవిషయ సురతర సరసికతవోల్. (౫౦)

గొందరకు రుచించినట్లులేదు. కావుననే యిది "యాగమకోవిద నిగదితమార్గము" కాదని కవిరాజమార్గకర్త దీని నాక్షేపించినాడు.[1] అహరహాః, ఉచ్చైః, నీచైః, మహుర్ముహుః, ఇతస్తతః, అంతః, బహిః మొదలగు సంస్కృతావ్యయములను కన్నడమునఁ బ్రయోగింపఁగూడదు. అట్లు చేసిన వో గరడెయు మద్దెళయు కలిపి వాయించినప్పుడు కలుగు జర్ఝరధ్వనివలె పరుషతరమై యుండును. "బహిరంతరుపవనంగళొళహరహ మాపరభృతంగళులివావంగళ్" అని చెప్పఁగూడదు. "బహిరుద్యానాంతర దొళ్ సహాసోదితమత్త కోకిలోచ్చైర్ధ్వానం" అని సంస్కృత సమాసములుగాఁ జేసియే చెప్పవలయును. అరసకుమారం, ఆయతతరకటాక్షాంగం — ఈ రీతి అరిసమాసములుకూడ పనికిరావు. "నరపతితనయనం, ఆయతతరళాపాంగం" అనియే చెప్పవలెను.

ఇట్టి సంస్కారమే తరువాతికాలమున నన్నపార్యుఁడాంధ్రభాషకును జేసి యాంధ్రభాషావాగనుశాసనుఁడైనాడు. ఇందాతనికిని నృపతుంగాది కన్నడ లాక్షణికులు, కవులునే మార్గదర్శకులైయుందురనుటకు సందేహములేదు. తరువాతి కేతనాది లాక్షణికులుగూడ తత్సమభాష యెట్లు కల్పింపవలెనో యను విషయమును దెలుపుటలోనే చాల శ్రద్ధవహించినారు. వృక్షేణ, దక్షాయేత్యాది సంస్కృత విభక్తులు, పచతీత్యాది

---

1. సమసంస్కృతంగళోళ్ త
ళ్తిమడిఱెకే కన్నడమనజీదు పేర్(ల్గిం)బుదిదా
గమకోవిదనిగదితమా
ర్గమిదం బెరసల్కెమాఱదీ సక్కదదొళ్ ।

క్రియలు, అపి, చ, తు, హీత్యాది అవ్యయాదులు తెలుఁగునఁ జొనిపి చెప్పఁగూడదని కేతన ప్రత్యేకముగా నిషేధించినాఁడు.[1] కావున నా కాలమున సంస్కృతమును తెలుఁగుచేయుట యెటులా యను విషయమే లాక్షణికులను బాధించినట్లగపడు చున్నది. ఈ లక్షణము సంస్కృత పండితులకొరకే చేసిరా యనునట్లీ యాంధ్రకన్నడ భాషాలక్షణములను గొందరు సంస్కృతభాషలోనే రచింపఁబోడంగిరి. ఇట్లీ దేశభాషలు తత్సమభూయిష్ఠములైనకొలది పఱగన్నడను, దేశి తెనుఁగు అనునవి, వానిలో రచింపఁబడిన కవితతోపాటు వెనుకఁబడి పోయినవి. ఇది భాషావిషయము.

ఇక కవితాసామగ్రియగు కథాంశములు గుణదోషాలంకారాదులన్నియు సంస్కృతాలంకారికుల రచనల యను

"వృక్షేణదక్షాయ పక్షిభిః పుత్త్రిస్య
యను విభక్తులు దెనుంగునకుఁ జొరవు,
అస్తిప్రయాతిగాయంతిభుంక్తే సంతి
నయతిస్మరతి యను క్రియలు సొరవు
గత్వాహసిత్వాప్రకాశ్య సంత్యజ్య నాఁ
దనరుత్వాంతల్యబంతములు సొరవు
గతుంపురీంరిపుంహంతుంసుతంపాతు
మనుతుమున్నంతంబులరయఁ జొరవు
అపిచతుహివైనవా ననులనఁగఁ బెక్కు
లవ్యయంబులు చొరవెందు నాంధ్రకవిత
బెఱపదంబులతోడను దొరలినిల్చు
నవి తెనుంగులు గావింత నభిమతముగ" ఆం. భా. భూ.

కరణములే. ఆ కాలమున దండిభామహాదుల ననుసరించి గుణ దోషాలంకార ప్రకరణములను రచించిన కవిరాజమార్గమే దీనికి నిదర్శనము. తెలుఁగున విన్నకోట పెద్దనాదులు నట్లే చేసిరి. సంస్కృతమున ప్రతాపరుద్రీయమునకు బదులుగాఁ దెలుఁగున నరసభూపాలీయము వెలసినది. అందలి ధ్వనిభేద ములకు, రీతి గుణాలంకారాదులకు మూల గ్రంథములనుబట్టి యా యా లక్షణకర్త లుదాహరణములను స్వీయముగ కల్పిం చిరే కాని, తెలుఁగు కవుల రచనలలోనుండి యుదాహరించి వాఙ్మయముతో లక్షణసమన్వయము చేసి చూపుటకు వారు యత్నింపలేదు. సంస్కృత పదములను, సమాసములను దెనుఁగునఁజేర్చుట యెట్లో యను విషయమున వైయాకరణులు తాపత్రయము పడినట్లే, సంస్కృతచ్ఛందోలంకారపద్ధతిని తెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చుటయే వీరు తమ ధర్మమనితలచి దానిని నెరవేర్చిరి. ఈ లక్షణమునుబట్టి ముందెవ్వఁడైనను వ్రాయ నేమో యని కాబోలు. కన్నడమున కవిరాజమార్గ కర్త కన్నడఛందస్సునుగూర్చి వ్రాయలేదు. తెలుఁగున కవిత్ర యమువలెనే కన్నడమున రత్నత్రయమును, భారతాది సుప్రసిద్ధ గ్రంథములను రచించిన తరువాతగాని ఛందోలక్షణమును గూర్చిన గ్రంథము బయలువెడలలేదు క్రీ. శ. ౧౦-వ శతా బ్ద్యంతమున "ఛందోంబుధి" యను ఛందోలక్షణ గ్రంథమును రచించిన మొదటి నాగవర్మ రత్నత్రయమునకు దరువాతివాఁడే. మరియు నీ కన్నడ కవులందరునుగూడ నన్నయకుఁ బూర్వులే. నాగవర్మ ఛందోంబుధి వ్రాయుటకుఁ జిరపూర్వమే, అనఁగా

3 వందల సంవత్సరములకు బూర్వమే కన్నడభాషలో సంస్కృత వృత్త రచన ప్రారంభమైనది. క్రీ. శ. 200 నాటి శ్రావణ బెళగొళ శాసనములలో సంస్కృత వృత్తములలో రచింపఁబడిన చక్కని కన్నడ పద్యములు గలవు. అంతకుఁ బూర్వపు శాసనములు వచనముననే యున్నట్లగపడుచున్నవి. తెనుఁగునందుచు ఇప్పటికి లభించిన 2, 3 శతాబ్దులనాటి శాసనములన్నియు వచనరచనలతోఁ గూడినవే. శాసనములలో పద్యరచన 9-వ శతాబ్దినుండియే గానవచ్చుచున్నది. అయితే 3-వ శతాబ్ది నుండియు కన్నడ శాసనములు సంస్కృతవృత్తబహుళము లై యుండఁగా, దెనుఁగు శాసనములలోని పద్యములు — నన్నయ కాలమువరకును, అతని కాలమునగూడ—దేశీయ ఛందోరచనలే యై యుండెనుగాని సంస్కృతవృత్త రచన లింతవరకు గనబడ లేదు. ప్రాచీన కన్నడశాసనములలో దేశీయ ఛందోరచన లత్యల్పముగానున్నవి. దీనినిబట్టి సంస్కృతభాషాచ్ఛందోలంకార లక్షణ ప్రభావ మాకాలమున, అనఁగా (నన్నయకుఁ 2 శతాబ్దములకు బూర్వము) చాళుక్య ప్రభువుల కాలమున నాంధ్రభాషాకవితలపై — కన్నడభాషా కవితలపైవలె — నంత ప్రబలమై యుండలేదని తోఁచుచున్నది. దీనికిఁ దగిన కారణము లేకపోలేదు. కన్నడ వాఙ్మయమునందలి తొలియుగము జైనయుగము. ఈ యుగమునందలి ప్రసిద్ధకవులు, కవిరాజమార్గకర్త, పంప, పొన్న మొదలగువారిచే ప్రాచీనకవులుగా నెన్నఁబడిన సమంతభద్ర, పూజ్యపాద, కవిపరమేష్ఠి, విమలోదయ, నాగార్జున, జయబంధు, దుర్వినీతాదులు జైనులు, జైన

మతాభిమానులునైనను గొప్ప సంస్కృత పండితులు. అంకు వ్యాకరణాది గ్రంథములనగూడ రచించినవారును కొందరు గలరు. వీరందరుమ క్రీ. శ. ౯, ౧౦, శతాబ్దములవారుగాఁ దలంపఁబడుచున్నారు. కావున నప్పటినుండియుఁ గన్నడభాషలో బండితకవులు కవితారచనను ప్రారంభించియుండినయెడల ౭, ౮ శతాబ్దములనాటికి శాసనములలోఁగూడ సంస్కృతవృత్తములలో రచింపఁబడిన కన్నడ పద్యము లగపడుటలో నాశ్చర్యమేమున్నది? క్రీ శ. ౮-వ శతాబ్దినాటి శ్రావణ బెళగొళ శాసనపద్యములలో నొకటి (Ep. car, II. 88): మహాస్రగ్ధర—

"సురచాపంబోలె విద్యు
ల్లతెగళ్ తెఱవోల్ మంజువోల్ తోఱిబేగం
పిరిగుం శ్రీరూపలీలా
ధనవిభవమహారాశిగళ్ నిల్లవార్గం
పరమార్థం మెచ్చెనా నీ
ధరణియొళ్ ఇరవా నెందు సన్యాసనంగె
య్దురు సత్వన్ నందిసేన
ప్రపరమునివరన్ దేవలోకక్కె సన్దాన్.

ఇందలి "శ్రీరూప...రాశిగళ్", "నంది......వరన్" ఇత్యాది దీర్ఘసమాసములు కన్నడముపై సంస్కృత భాషా ప్రాభవమును దెలుపుచునేయున్నవిగదా. ఇట్లే మత్తేభము, శార్దూలము, వసంతతిలకాది వృత్తము లనేకములు శాసనముల లోనికే యెక్కినవి. కాని యీ వృత్తముల కన్నిటికి నేదో విధముగా నొక దేశీయతాముద్ర వేయనిది వీరు కన్నడమునను

గ్రహింపలేము. వీని కీ దేశీయత ద్వితీయాక్షర ప్రాస నియ
మములవలనఁ గలిగినదనవచ్చును. ఇది దేశీయములగు అక్కర,
చౌపది, త్రిపది మొదలగు పద్యములందువలెనే సంస్కృతము
నుండి గ్రహింపఁబడిన వృత్తములందును పాటింపఁబడినది.
ఇంతేకాక సంస్కృతమందలి విశ్రమరూపమగు యతి నియమ
మిం దుల్లంఘింపబడినది. ఈ యతివిలంఘన మనునది కన్నడ
కవితా విశేష లక్షణములలో నొకటిగా కేశిరాజు శబ్దమణి
దర్పణమున మఱికొన్నిటితోఁ జేర్చి యిట్లు చెప్పినాఁడు:

“గమక సమాసదిం అతిశయశబ్దదిం
శ్రుతిసహ్యసంధియిం
సముచితమాగి బర్పసతిసత్వదియిం
సమసంస్కృతోక్తియిం
విమహాప్రభేదదిం విరహితాన్వయ
సంస్కృత లింగదిం పదో
త్తమ శిథిలత్వదిం యతివిలంఘనదిం
దరిదత్తెకన్నడం.”

సంస్కృతమునందలి యార్యాజాతిభేదమగు ఆర్యాగీతి
ప్రాకృతమున “ఖందనీ” అనుపేర బరగినదై, కన్నడాంధ్రము
లలో “కంద” పద్యమైనది. ఈ రెండు భాషలలోనుగూడ నీ
దక్షిణదేశ భాషాసంప్రదాయసిద్ధమగు ప్రాసనియమ మీ కంద
పద్యమునఁగూడఁ బాటింపఁబడినది. ఇట్లు సంస్కృత ప్రాకృత
వృత్తములలోనికిఁగూడ నెగప్రాకిన యీ ప్రాసనియమము
కన్నడాంధ్రభాషా సామాన్యములగు అక్కర, చౌపది, రగడ,

ఉత్సాహ, షట్పది, తరువోజ మొదలగు దేశీయపద్యములన్నిటి లోను సహజముగా నున్నదే. కన్నడాంధ్ర లక్షణకర్తలు పై దేశీయ పద్యములకు జాతులని పేరుపెట్టియున్నారు. కన్నడమున "గీతికె" అనుదానికిఁగూడ నీ ప్రాసనియమ ముండుటచే నది జాతులలో నే చేరును. తెనుఁగునందలి "గీతము"నకుఁ బ్రాస నియమము లేదుకాని వడినియమముమాత్రము కలదు. ఇంతే కాక పద్యలక్షణమందే యీ రెంటికిని భేదమేర్పడినది. తెనుఁగున సీసమనునది ప్రాసనియమము లేని మఱియొక దేశీయ పద్య భేదము. ఈ గీతమును, సీసమును జేర్చి యుపజాతులను నొక తెగ కల్పించినారు తెలుఁగులాక్షణికులు. వీని భేదము నప్ప కవి యిట్లు వివరించినాఁడు:

"జాతులు కందాదిక ముప
జాతులు గీతాదికములు సరసిజనయనా"

"గురులఘువులఁ జెయ్యాది
మురసంహార ప్రథమపాదముఖమున నిలిచెఁ,
ధర నుపజాతులు దక్కఁగ
బరఁగ నిలుపు నది మొదలు నాల్గుపదముల మొదలన్.
ధరణిఁ జాతుల కదివర్ణ మొకటే
తప్పంగరా దెల్లెడన్
హరి తజ్జాతిగణంబులైన సరి యి
ట్లైన గావచ్చు మం
దరదారీ యుపజాతులం బ్రథమవ
ర్ణంబుల్ యథేచ్ఛంబుగా

సోఁడిం జెప్పఁగవచ్చుఁ బ్రాసములు ని
ల్చు న్వళ్లకై యొక్కచోఁ."

ఇట్లు తెలుఁగు కవితలోని పద్యరచనలో సంస్కృత మందుగాని, కన్నడమందుగాని లేని వడి నియమ మొక ప్రత్యేక విశేషముగాఁ గనఁబడుచున్నది. కన్నడకవులు సంస్కృత వృత్తములలోని విచ్ఛేదరూపయతినే యుల్లంఘించియుండఁగా, తెలుఁగు కవులు కన్నడాంధ్రములకు సమానమై దేశీయ సాంప్రదాయసిద్ధమగు ప్రాసమునే కాక యతిస్థానమున వర్ణసామ్య రూపమగు వడినిగూడఁ బ్రవేశపెట్టినారు. ఇది కన్నడాంధ్రములకు సమానము లేయగు అక్కరాది దేశీయచ్ఛందోరచనలలో గూడ కన్నడమున బాటింపఁబడక తెలుఁగులో బాటింపఁబడుచుండుటనుబట్టి యతిచిరకాలము క్రిందటనే కన్నడాంధ్రముల లోని దేశీయకవితారచన భిన్నమార్గములనుబట్టి సాగుచున్నదని తలంపఁదగియున్నది. ఈ వడి, ప్రాసనియమములు రెండును గూడ సంస్కృత ప్రాకృత కవితా సంప్రదాయసిద్ధములు గావు గనుక, నవి ప్రాచీన దేశీయ సంప్రదాయసిద్ధములని తలంపనగును. ఈ భాషలలోని ప్రాచీన శాసనయుగమునకుఁబూర్వస్థితి యంధకారమయమే కావున, వీనికి సన్నిహితమగు తమిళ భాషా వాఙ్మయమందలి కవితా సంప్రదాయములనుబట్టి పరిశీలించినచో నొక మార్గ మేర్పడవచ్చునని తోచుచున్నది. తమిళ భాషా వాఙ్మయము తక్కిన దక్షిణదేశభాషలలోని దానికంటె నతి ప్రాచీనమైనదని యిదివరకే తెలుపఁబడినది. అందు సాంఘ వాఙ్మయ మనునది క్రీస్తుశకారంభముననే మిగుల నుచ్చస్థితిలో

నున్నదనుటకు సందేహము లేదు. ఈ వాఙ్మయమునుబట్టియు, నా కాలపు ప్రధానలక్షణగ్రంథమగు "తొల్కాప్పియ"మును బట్టియుఁ దత్కవితా సంప్రదాయములను మనము గ్రహింపవచ్చును. వాని మూలమున నాంధ్రకన్నడ కవితా సంప్రదాయములయందలి విశేషలక్షణములు కొంతవరకు సమన్వయము కాకపోవు.

ప్రస్తుతము కన్నడాంధ్రములందు విశేషలక్షణములుగాఁ గనఁబడుచున్న యీ ప్రాసవళ్ళనునవి తమిళమునందలి "తొడై" అనుదానికి సంబంధించియున్నవి. "తొడై" అనఁగా మైత్రి—అక్షరమైత్రి. ఇది యెనువిధములుగానున్నది. అందు మోనై త్తొడై, ఎదుగైత్తొడై అనునవే ఆంధ్ర కన్నడములందు యతి ప్రాసరూపములుగాఁ బరిణమించినవని చెప్పవచ్చును. వీనిలో నొక్కొకదానిలో నెనిమిదేసి రీతులుగలవు.[1] అంకు—పొఱిప్పు

---

1. అడిమోనై—పాదములోని అన్ని శీర్ల మొదటి అక్షరములు మైత్రి కలిగియుండుట.
2. ఇణైమోనై—ప్రతిపాదములోని మొదటి రెండు శీర్ల మొదటి అక్షరములు మైత్రికలిగియుండుట.
3. పొఱిప్పుమోనై—1-3, 2-4 శీర్ల మొదటి అక్షరములకు మైత్రి.
4. ఒరూఉమోనై—1-4 శీర్ల మొదటి అక్షరములకు మైత్రి.
5. కూళైమోనై—మొదటిది తప్ప అన్నిశీర్ల మొదటి అక్షరముల మైత్రి.
6. మేల్ కదువాయ్ మోనై—రెండవది తప్ప అన్నిటికి.
7. కీఴ్ కదువాయ్ మోనై—తుది శీర్ వెనుకటిది తప్ప తక్కినవానికి మైత్రి.
8. ముఱ్ఱుమోనై—అన్ని శీర్ల మొదటి అక్షరము మైత్రి,

మోనై—అనునదొక పద్యము లోని యొక్కొక్క పాదములోని మొదటిగణముయొక్క తొలియక్షరము, మూడవగణము యొక్క మొదటియక్షరముతో మైత్రిగలదై యుండుట. రెండవగణ నాల్గవగణముల తొలియక్షరములుకూడ మైత్రి కలిగియుండవలెను. ఇది సామాన్యముగా పాదమునకు నాలుగు గణములు గల పద్యములనుగూర్చి చెప్పినట్లే కనఁబడుచున్నది. కావున మన దేశీయ పద్యములలోఁ బ్రధానములగు ద్విపద, తరువోజ, సీసము, రగడ మొదలగువానినుండి మన ముదాహరించుట కవకాశము కలుగవచ్చును.

ద్వి. సురపతి-త్రితయంబు-సూర్యుఁ డొక్కండు
విరమంబు-రెంటిపై-వెలయునొ-క్కటికి.

ద్విరదగతిరగడ— కర మొప్ప పంచలఘు-గణచతుష్టయముచే
విరమంబు రెంటిపై -ద్విరదగతి పేరిచే.

సీ. విజయసా-రథిగాని-వినుతింప-గా నొల్ల
గిరినాయకునిగాని-కీర్తిసేయ...

పైవానిలో మొదటిగణము మూడవగణముల మొదటి యక్షరముల మైత్రి కలదుగాని, రెండవగణము నాలవగణముల మొదటియక్షరముల మైత్రి పాటింపఁబడలేదు. కాని యీ పద్యము లిటీవలికాలమునాటివి. ప్రాచ్నన్నపార్య యుగములో నట్టివే యుండియుండవచ్చును. ఇప్పటికిని దేశీయములగు పాటలలోను, పద్యములలోను రెండవవిధమగు మైత్రి పాటింపబడినవి పరిశీలించిన లభింపవచ్చును.

ఒరూఢమైత్రి:— ఒక పద్యములోని నాల్గు పాదముల లోను ఒకొక్క పాదమునందలి మొదటి గణముయొక్కయు, నాల్గవగణముయొక్కయు మొదటి యక్షరములకు మైత్రి యుండవలెను. తెలుఁగునందలి యాటవెలది, తేటగీతి మొదలగు పద్యములలో నిట్టి నియమము పాటింపఁబడుచున్నది.

ఆ-వె. మూఁడు నగణహగణ-ములు రెండు నలనామ
కములు హగణపంచ-కంబు గూర్ప
నాటవెలదియగుఁ-లంబునిధులపట్ల
ప్రాలువళ్లు జెంది-వఱలెనేని.

గీ. నగణ మొక్కండు మఱి నల-నామకములు
రెండు నగణంబులును దుద-రెండునాలు
గడుగులును దేటగీతికి-నబ్ధివిరతి
వలయు వళ్లైన ప్రాలైన వరుస నిలుప.

"పువ్వు పేరే జాజి-పువ్వు
పురము పేరే అయోధ్య-పురము
దేవి పేరే సీతా-దేవి"

ఈ రెండురీతుల మైత్రి తప్ప తమిళమునందలి తక్కిన ఆరు రీతుల మైత్రులును తెలుఁగు శిష్టకవితలోని పద్యములలో గానరావు. వానికి ప్రాచీనదేశీయకవితలో నుదాహరణములు దొరకిన దొరకవచ్చును. తమిళ కవితలోఁగూడ నివి నియతములు గాలేవు. ఐచ్ఛికములే.

కూత్తై మోనై:—తుదిగణముఁదప్ప ఒక పద్యపాదము లోని అన్ని గణముల మొదటి అక్షరములును మైత్రి గలిగి యుండవలయును.

గుడుగుడు గుంచం గుండే రాగం
పాముల పట్టం పడగా రాగం.

చమ్మచక్క చారెడేసి మొగ్గ
అట్లుపొయ్యంగ ఆరగించంగ.

ముట్రుమోనై:—అన్నిగణములలోని మొదటి యక్షరములును మైత్రి గలిగియుండవలయును.

ఆంధ్ర కన్నడములలోని ప్రాసమును తమిళమున "ఎదుగై", లేదా "ఎదుగైత్తొడై" అని యందురు. పద్యము నందలి ప్రతిపాదములోని రెండవయక్షరము మైత్రి కలిగియుండుట. ఇదియు నా భాషలో నెనిమిది రీతులు గలిగియున్నది. వీనిలోఁ గొన్నిటికి మాత్రమే తెనుఁగులో నుదాహరణములు దొరకుచున్నవి.

"అడిమెదుగై":—అనఁగా నొక పద్యము అన్నిపాదములలోని మొదటిగణము రెండవయక్షరములు పరస్పరము మైత్రి కలిగియుండుట. ఇదియే యాంధ్ర కన్నడములలోని జాతులను పద్యములన్నిటిలోనే కాక సంస్కృత ప్రాకృతములనుండి గ్రహింపఁబడిన పద్యము లన్నిటిలోనుగూడఁ బాటింపబడుచుండినది. తెలుఁగున నుపజాతిగణములోఁ జేర్పఁబడిన గీత సీస పద్యములలోమాత్రము లేదు. కాని వీనిలో యతికి బదులుగా

దీనిని వాడుట కలదు. కావున నాలుగు పాదములలోను ప్రాసయతి వేసినయెడల నా పద్యముకూడ "అడియెకుగై" కలదగును. కన్నడమున గీతికలలో నీ ప్రాసనియమముకలదు. తెలుఁగునందలి సర్వతః ప్రాససీసమున నీ "అడియెకుగై" పాటింప బడినదని చెప్పవచ్చును.

ఇణై యెదుగై:—అన్ని పాదములలోని మొదటి రెండు గణములలోని రెండవయక్షరములు మైత్రి గలిగియుండవల యును. వృత్త ప్రాససీసము లేదా అక్కలి ప్రాస సీసము అనునది దీని కుదాహరణము కావచ్చును.

శిక్షించె నెవ్వాఁడు చేలుకై సభలోనఁ
జెడుమాట లాడిన చేదివిభుని
రక్షించె నెవ్వాఁడు ద్రోణిబాణము చేతఁ
జిడియకుండఁగఁ బరిక్షిన్నృపాలు
భక్షించె నెవ్వాఁడు పర్వతాకృతిచేత
నాభీరు లర్పించు నారగింపు
వీక్షించె నెవ్వాడు వేడ్కతో సేవకుల్
బ్రతుకునట్లుగఁ గృపాపాంగదృష్టి...

పొటిప్పెదుగై:—అన్ని పాదములలోను గణములలో నొకటి విడిచి యొకదాని రెండవ యక్షరములు మైత్రి గలిగి యుండవలయును.

సర్వతః ప్రాససీసము దీని కుదాహరణము కాఁగలదు.

వేదండవరదుంపా వేధో డగాంగుండు
కాదేనళయనుండు యాదవేంద్రుం
డాదిత్యవంద్యుండు నాదాసనులభుండు
వేదాంతవేద్యుండు కాదనీలుం
డాదితేయుఁడు బిందు నాదకళాతీతుఁ
డాదిత్యకులజుఁడు బాధితారి
మేదినీశ్రీశుండు భూధరగాత్రుండు
శ్రీదమిత్రసఖుండు ద్వాదశాత్ముఁడు.

ఒరూఢవెదుగ్గై:—అన్ని పాదములలోని ఒకటవ నాలవ గణములలోని రెండవ యక్షరములు మైత్రి కలిగియుండ వలయును.

అర్ధచంద్రికలు : అక్షర హారివిక - చాంబునహాక్షుక
యక్షపసఖనుత - యదుకులదక్షుక
రక్షకసురవిదు - రద్విపగక్షుక
రాక్షసవిదళన - ప్రరుచిరవక్షుక.

ముల్లెదుగ్గై:—అన్ని పాదములలోని అన్ని గణముల రెండవ యక్షరములు మైత్రికలిగియుండవలెను.

మధురగతిరగడ: కరధృతకరుహాలుని - గరిహితకరణుని
గరుహాసఖరుచిని - గరుడఖగధరుని
ఖరఘునకరవిని - ఖరతరకరగుని
గరళముఖరిపుని - గరధరకరతుని.
(అప్పకవీయము, గీ—౧౮౨)

పాటిప్పిరైమెప్పు అనునది ఇరైమెప్పుత్తొడై అనుదాని మెని మిది భేదములలో నొకటి. ఇందు ఒకటి విడిచియొకటిగా గణముల తుదినుండు అక్షరములు మైత్రి గలిగియుండవలెను. దీని కప్పకవి గుచ్ఛబంధమున కుదాహరణముగానిచ్చిన మాణవక వృత్త ముదాహరణము కాఁగలదు.

గాడిలితో మాలదిగా - గా దిలకించ్చి బదిగా
గాదిబకృష్ణుండదిగా - గాదిడవా చాలిదిగా.

ఇంకను వీనిలో భేదములు కలవుగాని వాని కుదాహరణములు తెనుఁగు కవితలో లభించుట దుర్లభముగా నున్నది. ఇంతవరకు తెనుఁగు కన్నడములలో నక్షరసామ్యరూపముగ నున్న యతిప్రాస లనునవి యేదో యలంకారముకొరకై మధ్య కవులు కొందరు తెచ్చి పెట్టుకొన్నవి కాక క్రీస్తుశకమునకు మున్నే తమిళ వాఙ్మయమునఁ బరిపాటిగా నిలిచియున్న ప్రాచీన ద్రావిడ కవితా సంప్రదాయసిద్ధమైన "తొడై" అనుదాని రెండు రీతులతో సంబంధించినవే యని తెలుసుకొనగలుగుచున్నాము.

తొడై అనుదానిలో మఱియొక భేదము కలదు. ఇది ఇరైమెప్పుత్తొడై. ఇది పాదములలోని తుదిగణములయొక్కగాని, అక్షరములయొక్కగాని, మైత్రితో సంబంధించినది. దీని కుదాహరణముగా నొక కళిక.

"మఱియు బ్రహ్మమాయ గెల్చి-మసలుమంత్రవాది చేత
నెఱిగి సాంభకునకు వరము-లిచ్చి మెఱయుమోది చేత"

లాలిపాట—"లాలి శంకరసదా లాలితకుమారా
లాలి పటుతాండవోల్లాస ఘనధీరా"

"భూదేవికూతుర్ని కోయిలారో
జనకునికూతుర్ని కోయిలారో
దశరథు కోడల్ని కోయిలారో
శాంతకు మదల్ని కోయిలారో"

"వద్దనగూడదమ్మా - వినవమ్మ
ఎట్టావుపాలుసుమ్మా,
ఎట్టగా గాచిరమ్మా - మాయమ్మ
జుట్టవే ముద్దుగుమ్మా
సుదతి భుజియించలేకా - నిజప్రసవ
వేదనకు నిలువలేకా
నొప్పులని చెప్పలేకా - చెప్పకను
చెలుల కనుగప్పలేకా."

దీనిలో ననేక భేదములు కలవు: అడియైెప్పుత్రొడై — ప్రతిపాదములోని మొదటిగణము తుదియక్షరముల మైత్రి.

"గుమ్మడేడే గోపిదేవీ
గుమ్మడేడే కన్నతల్లి
గుమ్మడిని పొడచూపగదవే
అమ్మ గోపెమ్మా"

"త్రొడై"లో మఱియొక భేదము అళపెడైత్రొడై. పద్యములలోని గణములకొరకు కొన్ని అక్షరములను పొడిగించుట. ఒకపదము ఆదియందుగాని, మధ్యనుగాని, అంతమందుగాని ఒక దీర్ఘాచ్చుకు హ్రస్వాచ్చును చేర్చవచ్చును. హ్రస్వాక్షరముల

తరువాత పదమధ్యమందు గాని, పదాంతమందుగాని అనునాసి కాక్షరములను, అంతస్థములకు ద్విత్వము కల్పించుట వీనిని కొన్ని పాటలలో గుర్తింపవచ్చునేమో.

"(శ్రీ)రామభూపాలు-డూ (ఉ)-పట్టాభి
షేకుడై యుండగానూ (ఉ)"
"గుడుగుడుగుంచం - గుండేరాగం
పాములపట్టం పడగారాగం
... ..."
"నీ(-ఇ)గుఱ్ఱం నీళ్లకు పోతే
నా(-అ) గుఱ్ఱం పాలకు పోతే"
"కొండామీదా కొక్కీ-రాజూ
గుండూ విరిగీ పా(=ప)డే
దానీ(=ని)కేమి మం(మ్)దూ"

ఇట్టీయతిప్రాసాదినియమ విశేషములవలెనే తెలుఁగు కవితకు విశేషలక్షణములుగాఁ గనఁబడుచున్న సీసగీతాదులును, ఇంక నితరములగు ఛందోరచనలును తమిళమునందలి నేరిశైశీర్లు అను గణములతోఁ గూడిన ఛందోరచనలతోఁబోల్చి పరిశీలించిన, నివి యన్నియు ప్రాకృతభవములు గాక ప్రాచీన ద్రావిడ కవితాసంప్రదాయసిద్ధములే యని యేర్పడవచ్చునని తోచక మానదు.

ఈ దక్షిణదేశీయ చ్ఛందమును సంస్కృత ప్రాకృతములందలి మాత్రాచ్ఛందములతో సమన్వయించి లక్షణకర్తలు విశేష ప్రయత్నము చేసి, యక్షరగణము లనేకాక

సూర్యేంద్ర చంద్రగణములని, బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రగణము లని భిన్నరూపముల మాత్రాగణ విభాగమును కూడఁ జేసి చూపిరికాని, యివి శిష్టకవితలోని రచనలకు సరిపోయినను ప్రాచీనకవితలోని దేశీయ రచనలకును, తమిళమునందలి ప్రాచీనకవితలో నిలిచియున్న రచనలకును సరిపోకుండుటచే వాస్తవముగు దక్షిణ దేశీయ చ్ఛందస్సంప్రదాయ మింత కంటె విపులము, భిన్నము నై యుండవలెనని తోఁచుచున్నది. కావున తెలుఁగు కవితయందలి సీస, గీత, ద్విపద, రగడాదుల యొక్కయు, శిష్టకవులచే నిరసింపబడి యడుగంటిన పామరజన కవితారచనలయొక్కయు లక్షణ సమన్వయమునకుగాను తమిళ కవితాసంప్రదాయజ్ఞాన మావశ్యకమగుచున్నది. మార్గకవితా రచనాభేదములను దేశీయములుగా జేయుటఁ కందలి వృత్త రచనలందును, జాతుల రచనయందును తెలుఁగుకవులు ప్రవేశ పెట్టిన వడిప్రాసలు, దక్షిణదేశమం దంతకు చిరపూర్వమే దేశీయకవితాసంప్రదాయసిద్ధము లైయుండెనని తమిళకవిత యందలి తుడై భేదములగు మోనై, యెదుగై అనునవి ఎట్లు వ్యక్తము చేయుచున్నవో, అట్లే ప్రాచీనకాలమునుండియు దేశ మున వ్యాప్తిజెందియుండియు శిష్టకవుల గద్యపద్యాది సంస్కృత భూయిష్ఠ రచనాధాటి కాగలేక వెనుకపడిపోయిన దేశీయరచ నలలోని పెక్కురీతులను తమిళచ్ఛందోరీతులతోఁబోల్చిచూచిన నవియు లక్షణసమన్వితములే యగునని తోఁచకపోదు. ముందు కన్నడాంధ్రముల గల యిట్టి దేశీయ రచనలను గుర్తించి, పిదప వానికి తమిళ రచనలతోఁ గల సామ్యము నారయుదము.

నన్నయకుఁ బూర్వ్వ మందలి తెలుఁగుశాసనములలో నిప్పటికి లభించినంతవరకు దేశీయములగు అక్కర, సీసము, తరువోజ మొదలగు ఛందోరచనలే కనఁబడుచున్నవిగదా. సోమనాథుని మూలముగా మనకుఁ దెలియవచ్చిన దేశీయ రచనలు — గద్యలు, ఉదాహరణములు, రగడలు, ఏలలు మొదలైనవి. కన్నడసాహిత్యమున పంపాదు లవలంబించిన చంపూమార్గమునే చేపట్టిన తెలుఁగుకవులు నన్నయాదు లిట్టి దేశీయ రచనల పొంతఁబోకుండుటచేఁగాఁబోలు తరువాతి సన్నిహిత లాక్షణికులుగూడ వీనినిగూర్చి తెలుపలేదు. ఉదాహరణమునుగూర్చి విపులముగా దెలిపినవాఁడు అప్పకవి. అతఁడు దీనిని చాటు ప్రబంధములలోఁ జేర్చినాఁడు.

"నాల్గుదెగల యుదాహరణములు ముక్త
కాదిపంచాదశయును సంఖ్యాన్వితములు
గద్యరడద్విపదదండకములు మంజ
రులును సంఖ్యారహితచాటువులు నృసింహా."

(అప్పకవి. I-౨౯)

మఱియు నీయుదాహరణ మనునది సద్దళి, బద్దళి, విద్దళి, ఉత్కళికము నని నాలుగు తెరగులుగా నుండుననియు, నందు

"సంబుద్ధి మొదలించి సప్తవిభక్తులు
పలికిన భక్తి సద్దళి యనంగ
సంబుద్ధిలేకఁగూడ సప్తవిభక్తులు
పలుకఁ నొప్పారు బద్దళి యనంగ

సాంబుద్ధితోడ విషమవిభక్తులతోడఁ
బలికిన కృతియు విద్ధళి యనంగఁ
గళిక లుత్కళికలు గమకింపఁ బలికిన
కావ్యంబు నుత్ఫుల్లకంబు ననఁగ
నవనిఁ జాటు ప్రబంధంబులందు మిగుల
నాటుకొని యొప్పుచుండు నీ నాల్గు దెగలుఁ
గానఁబడు నుదాహరణముల్ గానలోల."

అని చెప్పుటచే, నితరపద్యశూన్యమై కళికోత్కళికలతో మాత్రమే గూడినది యుత్ఫుల్లకరూపమగు నుదాహరణమై యుండునని తోఁచుచున్నది. ఈతనికిఁ బూర్వుఁడు 13-వ శతాబ్దివాఁడునగు ననంతామాత్యుఁడీయుదాహరణ లక్షణమును దెలిసియున్నాడు గాని తరువాతి యప్పకవి చెప్పిన నాలుగు భేదములనుగూర్చి తెలుపలేదు. వీనికిఁ బూర్వులగు విన్నకోట పెద్దనగాని, కవిజనాశ్రయకారుఁడుగాని వీనినిగూర్చి తెలుపనే లేదు. ఇట్లే దేశీయ రచనా విశేషములలోఁ బ్రధానములనఁదగిన రగడభేదములనుగూర్చి పెద్దన చెప్పియున్నను, అతనికిఁ బూర్వుఁడగు కవిజనాశ్రయకారుఁడు తెలిపియుండలేదు. అప్పకవి వీనిని వైతాళీయములతో ముడివెట్టి, వానిలో ననేక భేదములు గలవనియు, నందు నవవిధ రగడలనుమాత్రమే తెలిపెదననియుఁ జెప్పగా, పెద్దన తొమ్మిదింటినిమాత్రమే చెప్పియూరకున్నాడు. ఇట్లు వెనుకకుఁబోయినకొలదిని దేశీయ రచనలనుగూర్చిన ప్రస్తావము సన్నగిలుచువచ్చిన దనిమాత్రము

తెలియుచున్నది. ఇందుకు నన్నయాది శిష్టకవులు వీనిని గ్రహింప కుండుటయే కారణము కావచ్చును. కవిత్రయమువారును, ఆ తరువాతి ప్రసిద్ధశిష్టకవులనుగూడ రగడ, ద్విపద, కళిక మొదలగువానిని గ్రహింపలేదుగదా. కావుననే సామాన్య జనులలో మత ప్రచారమున కనువైయుండునని సోమనాథుడు దేశీయ రచనలను గ్రహించియుండును.

సోమనాథుఁడు రచించినవి రెండుదాహరణ గ్రంథములు గనబడుచున్నవి, అందొకటి తెలుఁగున రచింపఁబడిన "బసవోదాహరణము". మరియొకటి సంస్కృతభాషలో రచింపబడినదైనను ఆంధ్రోదాహరణ లక్షణమునే యనుసరించుచున్నదనుట వ్యక్తమే. ఇంతకుఁ బ్రాచీనమనఁదగిన సంస్కృతోదాహరణ గ్రంథమేదియు గానరాదు. దీని లక్షణమునుగూర్చి ప్రాచీనాలంకారిక గ్రంథములలోను దెలుపఁబడినట్లగపడదు. విద్యానాథుఁడుమాత్రము ప్రతాపరుద్రీయమున నుదాహరణ లక్షణమును దెలిపియున్నాఁడు. కాని యిది యతనికిఁ గొంత పూర్వుఁడో, సమకాలికుడో యనఁదగిన సోమనాథుడు రచించిన సంస్కృతోదాహరణమునుబట్టియే కల్పించియుండు ననవచ్చును. లేదా యాతని లక్షణమునకు సరియగు మఱికొన్ని కాలగతి నంతరించినవనవలె. అతని లక్షణమిది :

"యేన కేనాపి తాళేన గద్య పద్యసమన్వితం
జయేత్యుపక్రమం మాలిన్యాది ప్రాసవిచిత్రితం
తదుదాహరణం నామ విభక్త్యష్టాంగ సంయుతం"

ఈ లక్షణమునకును, సోమనాథుని రచనాభాగమున కును యతిక్రించిద్భేద మగపడినను అందలి విభక్తియుతము లగు పద్యములనుబట్టియు, కళికోత్కళి కాది రచనను బట్టియుఁ జూడగా, నిది దేశభాషలలోని జాతీయకవితారచనలకు, వీనితో సన్నిహిత సంబంధము లేని సంస్కృతాలంకారికులు లక్షణ మేర్పరచు సందర్భమునఁ గలిగెడి భేదమేకాని విశేషము కాదని తోచుచున్నది. ఏలయనగా నేదోయొక తాళమునకు సరిపోవు గద్యములతోడను, పద్యములతోడను గూడినదై, ప్రాసవిచ్ఛిత్తమై, అష్ట విభక్తియుతమై యుండవలయుననుట సమానమే. దేశీయ రచనలగు కళికోత్కళికలు గద్యలుగా గ్రహింపఁ బడెననుటలో నాశ్చర్యము లేదు. సోమనాథుని పంచప్రకార గద్య వాస్తవముగా నుత్కళికారూపమేయైనను, వచనమువలె వ్రాయబడుచుండుటనుబట్టి గద్యగానే గ్రహింపబడుచుండి యుండును. కోరుమిల్లి శాసనమునను అట్లేయున్నదిగదా. ఇంతే కాక "గద్యమనుదాని నుత్కళికాప్రాయముగా" గ్రహింప వలయునని విద్యానాథునికిఁ బూర్వుఁడగు వామనుఁడు తన కావ్యాలంకార సూత్రవృత్తిలోఁ దెలిపియున్నాఁడు.

"గద్యాం వృత్తగంధి చూర్ణ ముత్కలికాప్రాయంచ"
"పద్యభాగవ ద్వృత్తగంధి"
"అనావిద్ధలలితపదం చూర్ణం"
"విపరీత ముత్కలికాప్రాయం"

(కా. సూ. వృ. ౧-౩-౨౩)

గద్యము పద్యభాగమువలె వృత్తగంధియై యుండుట యనఁగా నేమో సంస్కృత కవితారచనలనుబట్టి తెలిసికొనుట సాధ్యమగునో కాదో! కాని దేశీయములగు స్త్రీలపాటలు మొదలగువానిలోని "కందార్థము" లనఁబడునవి వీనిక్రిందఁ జేర వచ్చును. ఇవి ముందు కందాదిపద్యముల ధోరణి కలిగి తరువాత పాటగా మారుచుండుటకలదు. ఈ క్రింది పాటలోని పద్య ముత్పలమాలగా నున్నది.

"శ్రీమధురాధరీ వినవె-శేషగిరీశుఁడ నీకు కేళికా
ధామమునందు నింతవడి-దర్పకలీలల నుంచి యంతటన్
వేమరు వేటలాడఁ జని-వేగమె వచ్చితి తల్పుతీయవే —
భామా సద్గుణా గుణాధామా లావణ్యాచతురా సీమా!
అలమేలు మంగానామా"

ఇట్టి దేశీయరచనలనుబట్టి యీ విభాగము చేయఁబడినదా యను సందేహము కలుగకమానదు. ఇంతేకాక కన్నడమున గద్యపద్యసమ్మిశ్రితమగుదానిని గద్యయని యందురను ప్రతీతిని కవిరాజమార్గకర్త దెలిపియున్నాఁడు.[1] పైని వృత్తగంధులని చెప్పఁబడిన గద్య లట్టి దేశీయరచనలే యేమో. వామనుని లక్షణమునుబట్టి గద్య మనావిద్ధ లలితపదమగు చూర్ణము—

1. "మిగెకన్నడ కబ్బంగళొ
ళగణితగుణ గద్యపద్య సమ్మిశ్రితమం
నిగదిసువర్గద్యకథా
ప్రగీతియం తచ్చిరంతనాచార్యర్కళ్."

చూర్ణిక - ఉత్కళికా ప్రాయముకూడ నగుచున్నది. దేశీయ రచనలలోని యీ యుత్కళికలు గద్యములుగా వ్రాయఁబడి యుండుటనుబట్టి దేశీయచ్ఛందోరీతుల నంతగాఁ బాటింపని సంస్కృత లాక్షణికులు వీనిని గద్యలనియే తలంచియుందురు. ఈ గద్యములు చూర్ణికలునుగూడ గేయములే.

కన్నడమునందలి బెదండె కావ్యమువలెనే తెనుఁగున వృత్తములతోపాటు దేశీయ రచనలతోఁగూడిన ప్రాచీన కావ్యము, లేదా చాటు ప్రబంధము "ఉదాహరణ" మను నది కలదనియేకాక, ఇందుఁ జేర్పఁబడిన యుత్కళికలు "రగడ" భేదములే యను విషయముఁగూడ మనము ముఖ్యముగా గుర్తింపవలసియున్నది.

> "పతిపేరు దొరలంగఁ బద్య మొకటి చెప్పి
> రగడభేదములు మార్గములుగాఁగ[1]
> కళికలు నెనిమిది దళములు గావించి
> దానిలో సగము నుత్కళికఁజేసి"

అని అప్పకవియే చెప్పియున్నాఁడుగదా. ఈ కళికో త్కళికలు రగడభేదము లగుటచేతను, ఇవి కన్నడాంధ్ర దేశీయ రచనలలోఁ బ్రాచీనములు, ప్రధానములు నగుటచేతను ఈ రగడల స్వరూపలక్షణములను దెలిసికొనుట యావశ్యకమే. ఆంధ్ర లాక్షణికులకంటె కన్నడ లాక్షణికుఁడగు నాగవర్మ

---

1. "రగడభేదములు మార్గములుగాఁగను జేసి" యని చివర మూడక్షర ముల జేర్చినచో నీ సీసపద్యముకూడ రగడభేదమే యగుచున్నది.

ప్రాచీనుడును, నన్నయకుఁ బూర్వుఁడు నగుటచే నాతని మతమును ముందు గ్రహింతము. గణ నియమవిపర్యాస ముండినను, సమములైన మాత్రలు గలిగి తాళబద్ధమైయుండునది రఘటాబంధమగు [1] నని రగడలక్షణముగాఁ జెప్పినాఁడు నాగవర్మ. అనఁగా నొక్కొక పాదములో మూఁడో, నాలుగో, ఐదో మాత్రలుగల గణములే యుండుననుట. ఇవి తాళప్రధానములగుటచే పాటల కనుకూలమైయుండును. కన్నడమున నాగవర్మ మూఁడు విధములగు రగడలనే—మందానిల, లలిత, ఉత్సవ అనువానినే— చెప్పియున్నాఁడు. అనంతామాత్యుఁడు, అప్పకవి నవవిధములను జెప్పినారు. ఈ తొమ్మిదిరగడలు నంకుఁ జేరు మాత్రాగణముల భేదమునుబట్టి యనేకరీతులు గలవైనను అవి యన్నియుఁ జాలవరకు ౩, ౪, ౫, ౭ మాత్రలుగల నాలుగేసి గణములతోఁ గూడిన పాదములు గలవని మాత్రము చెప్పవచ్చును. దక్షిణదేశీయ సంప్రదాయసిద్ధమగు గణములలో నా యా మాత్రలు గల వనేక విధములుగలవిగా నుండును గావున నీ రగడభేదములు ననేకవిధము లై యుండుననుటకు సందేహములేదు. కావుననే యప్పకవి వీనిని వైతాళీయములతో ముడివెట్టి "వైతాళీయంబులగు రగడ లనేకవిధములుగ నుండు నందు నవవిధరగడలనుమాత్రము వివరించెద"నన్నాఁడు.

---

1. "గణనియమ విపర్యాసదొ
ళేనొవడె దొళ్పెసెరెూ మాత్రె సమనాగి గుణా
గ్రణియ మతదిందె తాళద
గతిగొడం బట్టెడదు వె రఘటాబంధం." (ఛందోం. ౩-౨౨౨)

మరియు నివి ద్విపద దండకములతో పాటు సంఖ్యా నియమ రహితములగు చాటువులు కావున నాలుగు పాదములే యుండవలయు నను నియమము వీనికి లేదు. కాని తక్కిన పద్యములందువలెనే ప్రాసనియమము, అద్యంత ప్రాస నియమముకూడ గలదు.

"ఆద్యంతప్రాసంబులు
హృద్యంబుగ రెంట రెంట నిడి పాదము లు
ద్యద్యతులఁ గూర్పఁదగు నన
వద్యంబగు రగడలందు వారిజనాభా". (అనం. ఛం.)

కన్నడమందలి "మందానిలము" నాలుగుమాత్రల గణములతోఁ గూడినదగుటచేఁ దెనుఁగున మధురగతి రగడకు సరిపోవుచున్నది.

మందానిలము :—

"ఆవే శియెొళతి సంభ్రమ మెసెదిరె
పూవలి పురవీ ధిగళొళ్ నెజెదిరె..."

"శ్రీకరు ణేశా శ్రుతితతి దేశా
శోకని ఘర్షా శోభిత హర్షా."

మధురగతి :—

"నాలుగు మాత్రలు నాటిన గణములు,
నాలుగు రెంటికి నలి విరమణములు." (అప్పకవి)

కన్నడలలిత :—

౫ మాత్రలుగల గణములు నాలుగేసి గల పాదము లతోఁ గూడిన దగుటచే తెలుఁగు ద్విరదగతికి సరియగును.

ద్విరద :—

"కర మొప్పు పంచలఘు గణచతుష్టయముచే
విరమంబు రెంటిపై ద్విరగతి పేరిచే."

లలిత :—

"అల్లిమా మరదల్లి మల్లికాలతెయల్లి
మెళెయసుగె మరదల్లి జళరుహాకరదల్లి..."

కన్నడ ఉత్సవ :—

ఆరు మాత్రలుగల గణములు నాలుగేసి యొక పాదమున గలది.

"ప్రేమవాస సద్గుణైక ధామసూర్య కోటిభాస
కోమలాంగ సంతతాభి రామనిర్మలాంతరంగ"

ఇది తురగవల్గనమునకు సరియగును. ఇందు తుది గణమున నొక మాత్ర తొలఁగించి యొక్క గురువునే నిల్పి నచో నిది యుత్సాహ వృత్తమగుచున్నది.

"ఈహమీర సూర్యగణము లేడు గాంతమైనను
త్సాహవృత్త మనగఁజెల్లు"

అని అప్పకవి లక్షణము. కొద్ది మార్పుతోఁగూడిన యిట్టి రచన లప్పటికే గల వనుటకు నిదర్శనముగా నాగ

వర్మయే మరియొక "యుత్సాహ"కు లక్షణమును దేశీయ జాతులక్రిందఁ జెప్పియున్నాఁడు.

సోమనాథుని యుదాహరణమందలి కళికాదు లీ రగడ భేదములే యనుట కీ క్రింది యుదాహరణములు చాలును.

కళిక :—

"వెండియుఁ ద్రిభువన వినుతిసమేతుఁడు
మండిత సద్గుణ మహిమోపేతుఁడు"
(నాలుగుమాత్రలు నాటిన గణములతో గూడినది.)

"వెండియును భక్తాభివృద్ధిఁ బెంచినవాని
బంధమాయాచారపథముఁ ద్రుంచినవాని"
(ఐదేసి మాత్రల నాలుగు గణములతోఁ గూడినది)

ఉత్కళిక :—

"భువనోపకారా భవమోదవీరా
భక్తిసంయోగా ముక్తిసంభోగా."

చందోంబుధికారుఁడు వృత్తజాతి విభాగమునుగూర్చి చెప్పుచు, సంస్కృత ప్రాకృతపైశాచికమను మూఁడున్నర భాషలనుండి పుట్టిన ద్రావిడాంధ్ర కర్ణాటాదిషట్పంచాశత్ సర్వవిషయ భాషాజాతులలో సమ మర్ధసమం విషమమను మూఁడు తెరగుల వృత్తములున్నవనియు, ఆ ఛందములలో బుట్టినవిగాక జాతులనఁబడునవి కొన్ని కలవనియుఁ జెప్పినాఁడు. ఈ జాతులలో దేశీయజాతులు మఱికొన్ని కలవు. "అవఙి

పొఱగెపుట్టువ మాలావృత్త, దండక రఘట, మాత్రార్య,త్రిపది, చతుష్పది, షట్పది, అష్టపది, శంఖా (సంఖ్యా?) వృత్త, తాళ వృత్త ఆదిజాతిగళ్ ఉంటు. అవావు వెందొడె—

మదనవతి, అక్కరం, చౌ
పది, గీతికె, యేళె, తివది, యుత్సాహం, ష
ట్పది, యక్కరికె, కరంచె
ల్వాదవిద ఛందోవతంస మబ్జదళాక్షి"

ఇట్లు అక్కర, చౌపది, గీతికె, ఏళె, ఉత్సాహ, షట్పది మొదలగునవి దేశీయములగు—అనగా దేశీయములగు బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రరూప మాత్రాగణబద్ధములని కాంబోలు నాతని భావము—జాతులలోఁ జేర్పఁబడినవి. వీనిలోఁ జెక్క తెలుఁగు నను గలవు. కావున నివి నన్నయకుఁ బూర్వమే ద్రవిడాంధ్ర కర్ణాటభాషలలోని దేశీయ రచనలలో విశేషప్రచారమున నుండెననుటకు సందేహము లేదుగదా. నన్నయకుఁ బూర్వ మిట్టి రచనలతోఁగూడిన తెలుఁగు కవిత విశేషముగా నుండి యుండును. మొదటఁ దెలుఁపబడిన జాతులకును, వీనికిని భేద మేమి? రగడలను మాత్రాగణబద్ధములే యని చెప్పుచు, సామాన్యజాతులలోఁ జేర్చి అక్కర, చౌపది, గీతికె, షట్పది మొదలగువానిని దేశీయజాతులలోఁ జేర్పఁ గారణమేమి యను ప్రశ్న బయలుదేరక మానదు. ఇదియే ఆర్యానార్యచ్ఛందో రీతులకుఁగలిగిన సంఘర్షణములోని ముఖ్యఘట్టమని చెప్పవలసి యున్నది. జాతుల విషయములోఁ గన్నడ దేశీయములకును,

దెనుఁగు దేశీయములకును గల భేదమునుగూడ నిచ్చటనే మనము గుర్తింపవలసియున్నది. ఏలయనఁగా జాతులు మాత్రా సంఖ్యాబద్ధగణములతోఁ గూడినవి. అవి సంస్కృతమునను గలవు. ప్రాకృతమునను గలవు. ప్రాకృతమునందలివానిలోఁ దత్తద్దేశీయములుకూడఁ జేరియుండవచ్చును. కన్నడాంధ్ర భాషలలోని ఛందోరచనలకు సంస్కృతభాషా పండితులే లక్షణమేర్పరుపవలసివచ్చినది. ఆ సందర్భమున వారి దృష్టిలో ప్రధానములు సంస్కృత ప్రాకృతములే గనుకను, తద్రీతులే వారి కెక్కువగాఁ బరిచితములు గావునను వృత్తాదులనుగురించి ముందు చెప్పి, మాత్రారచనలనుగూర్చి తరువాత చెప్పినారు. ఈ మాత్రారచనలలో సంస్కృతప్రాకృతములలోనివికొన్నియు, దేశీయములుకొన్నియుఁ గలవు. దేశీయములలో మాత్రాగణ బద్ధములగు కొన్నిటిని మాత్రా సంఖ్యాబద్ధములుగాఁగూడ గ్రహించుట కవకాశముకలదుగదా. సర్వలఘుసీసమునందలి యొక పాదమును ౪ మాత్రల ౭ గణములు, తుదిని ౨ లఘువులు, లేదా ౧ గురువు కలదానినిగాఁ జెప్పవచ్చును. "ఈహ మీర సూర్యగణము లేదు గాంతమైన నుత్సాహ వృత్తమునఁగఁ జెల్లు." దీనిని మూడుమాత్రల గణము లేదు, నొక గురువు కలదని చెప్పవచ్చునుగదా. ఇట్లు మాత్రాగణబద్ధములగు దేశీయ పద్యములకు మాత్రాసంఖ్యానియమము గల యార్యా పద్యములవలెనే లాక్షణికులు లక్షణము కల్పించుట కవకాశ మున్నది కాని, అట్లు వీనికి లక్షణము కల్పింపఁబడినచో వీని దేశీయతమాత్రము రూపుమాయుచున్నదనక తప్పదు. వారి

లక్షణమును సంకుచితత్వమును జెందక మానదు. దేశీయత నాశనమగుటయనఁగా నేమో చెప్పవలసియున్నది. ఒక దేశీయ రచనకు దేశీయ మాత్రాగణపద్ధతిని లక్షణ మేర్పడినచో నారింద్రగణములు, రెండు సూర్యగణములు సీస పాదమగునని చెప్పినపుడాయింద్రగణములలో నల, భలను నాలుగుమాత్రలు గల గణములైనను రావచ్చును, లేదా నగ, సల, ర, తలను నైదేసి మాత్రలు గల గణములైనను రావచ్చును. మరియు నీ రెండును గలిసియైనను రావచ్చును. కాని నాలుగుమాత్రల గణములే యని చెప్పినచో సీసభేదము లనేకింటిలో నొకదానిని మాత్రము గ్రహించి లక్షణము చెప్పినట్లగును. ఇట్లే రగడల విషయమునఁగూడను. ఆంధ్రకన్నడ భాషాలాక్షణికులు గ్రహించిన రగడలన్నియు పాదమునకు నాలుగైదు గణములతోఁగూడి నవి. లేదా వీనిని రెట్టించి యొక్కపాదముగాఁ జేసినవి. నాలుగుమాత్రలు నాటినగణములు "నాలుగు" అని అప్పకవి చెప్పగా, దానినే "అనిగగనల, భ, స, లను నాల్గిటిగ్రృతి"అని గణపద్ధతిని అనంతుఁ డన్నాఁడు. మధురగతి రగడను రెట్టించి రెండు పాదములను జతచేసిన విజయమంగళ మగునుగదా. క్రౌంచపదముకూడ నాలుగు మాత్రల నాలుగు గణములను రెట్టించుటచే నేర్పడినదేయని చెప్పవచ్చును. ఈ గణముల యమరిక నాలుగు పాదములలో నొక్కరీతినే యున్నచో నది వృత్తముగా భాసించును. ద్విరదగతిని రెట్టించిన విజయ భద్రము. ఇట్లు గి మాత్రలగణములు నాలుగిటిని రెట్టింపగా వచ్చినవానిలోని భేదములే లయవిభాతి, లయగ్రాహీత్యాది

మాలా వృత్తములు. వీనిలో పాటలోని సౌకర్యముకొరకొక మాత్రయో, గణమో తగ్గింపఁబడియుండును. మొత్తము మీఁద నివి యన్నియు తొలుత నాలుగుగణములతోఁ గూడిన పాదములు గలవియే. మాత్రా సంఖ్యా నియమమునకో, అక్షరగణ నియమమునకో లొంగినంతవరకు లొంగదీసికొని లాక్షణికులు వీనికి లక్షణ మేర్పరచినారు. ఇంకను అందని వానిని వదలివేసినారు. కొన్నిటిని తాళబద్ధములని గ్రహించియున్నారు. అట్టి వనేకములు సామాన్యజనుల పాటలలో నుండును. దేశీయ గణ లక్షణమునుబట్టి చూచినచో నా పాటలకును లక్షణ మేర్పడకపోదు. మచ్చున కొకటి—

"లాలిబం గరుబొమ్మ, లాలి మా యమ్మా
లాలిము ద్దులగుమ్మ లాలిసీ తమ్మా—లా(అ)లీ.
జోజోచి దానంద జోజోము కుందా
జోజోకృ పాపాంగ జోసుంద రాంగా—జో(ఓ)జో"

ఇవి కించిద్భేదముతో ౫ మాత్రల నాలుగు గణములతోఁ గూడినవే. ౭ మాత్రలుగల నాలుగేసి గణముల పాదములు గల వృషభగతిరగడభేదమే గుమ్మడిపాట యగునని యిదివరకే సూచింపఁబడినది. "గుమ్మడేడే గోపిదేవి గుమ్మడేడే కన్నతల్లీ..."

మన సీసపద్యముకూడ వాస్తవముగా నాలుగేసి గణములు గల పాదములను రెట్టించుటచేత నేర్పడినదే. ద్విపదకు మూడింద్రగణములు, నొక సూర్యగణము కలిసి నాలుగు

గణము లేకదా పాదమునకు. కావున ద్విపద రెండు పాదము లను గలిసి సీసమున నొక పాదముకావచ్చును. ఆ రింద్ర గణముల నొక చోటను, రెండు సూర్యగణములను తుదిని జేర్చినచో సీసపద్యపాద మైనది. అనఁగా ద్విపదనే యించుక మార్పులోఁ జదివినచో సీసపద్యపాదమే యగునునుట.

"ఆరూఢగద్యపద్యాది ప్రబంధ
పూరిత సంస్కృతభూయిష్ఠరచన"

దీనిలో రెండవపాదమునందలి రెండుమూడు గణము లను నలములుగా జేసినచో సీసమగును.

"ఆరూఢగద్యప ద్యాదిప్రబంధపూ
రితసమకృతబహు శ్లేష్టరచన."

"నల"ముకూడ నింద్రగణమే కావున నా మార్పువలని బాధ లేదు. అయితే దీనిని "రగడ"లతోఁ బోల్చుటకొక చిక్కు మాత్రము కలిగినది. మొదటి నాలుగు గణములును ఐదేసి మాత్రల గణములైనవి. తరువాతి రెండును నాలుగేసిమాత్రల గణములు, తుదిరెండు మూడుమాత్రల గణములైనవి. రగడ లలో పాదములన్నియు నొక విధమైన మాత్రాసంఖ్యా నియమ ముతోఁ గూడియుండ నక్కర లేదన్నచో, నిదియు నొక రగడ భేదము కావచ్చును. సంస్కృత లాక్షణికులు గ్రహించిన మాత్రా సంఖ్యానియమమును దెచ్చిపెట్టుకొనుటవలన నీ చిక్కు గలుగుచున్నట్లగపడుచున్నదిగాని, దేశీయగణములు పాద మునకు నాలుగేసి యుండవలయునన్నచో నా చిక్కు తొలఁగఁ

గలదుగదా. ౪ మాత్రలగణములైనను, ౫ మాత్రలగణములై నను దేశీయగణసంకేతమునుబట్టి ఒక కోటిలోనే చేరవచ్చును. అవి యింద్రగణములే యగును. మరి రెండింటినికూడ — మగణమును, సగమును - జేర్చుకొనిన కన్నడ విష్ణుగణము లగును. కావున సీసములలోఁగాని, రగడలలోఁగాని, ద్విపదల లోఁగాని, గీతములలోగాని, మాలికావృత్తములలోగాని వచ్చు నాలుగైదు మాత్రల గణములే విధముగా వచ్చినను అవి ఇంద్రగణములలోఁ జేరునుగదా. కన్నడ విష్ణుగణములలో ౬ మాత్రల గణములుకూడఁజేరును. ఈ కారణముచే నీ పద్య ములన్నియు నొక్క కూటమునకే చేరినవని చెప్పవచ్చుగదా. అనఁగా ౪, ౫, ౬ మాత్రలు గల నాలుగేసి గణములు పాద మునకుఁ గల పద్యములని కాని, ఆ పాదమును రెట్టించి యొక పాదముగాఁ గల్పించిన పద్యములని కాని చెప్పవచ్చును. అప్పు డివన్నియు నొక విధమగు రగడభేదములే యని చెప్పఁదగి యుండునేమో ! !

అయితే ఇందు మఱియొక చిక్కున్నది. ద్విపద, సీసము, గీతము మొదలగు కొన్నిటిలో నడుమ సూర్యగణ ములు అనఁగా మూడుమాత్రల గణములుకూడ వచ్చుచున్నవే — ఇవి ౪, ౫, ౬ మాత్రలు గల ఇంద్ర, విష్ణు గణములలోఁ జేరవచ్చునా? అని అడుగ ... లక్షణసమన్వయ మెట్లగునని అడుగవచ్చును. వాస్తవమే. ఆ విషయము తెలిసికొనుట కవకాశము లేకయే ప్రాచీన లాక్షణికులు ఇట్టి చిక్కులు పడి ఇన్ని విభాగములను చేసినారు. దేశీయగణములని పేరుపెట్టి వానిలో ఇంద్ర—విష్ణు

గణములను కూటములో ౪, ౫, ౬ మాత్రలు గల గణముల నట్లు సమకూర్చుటకు నొప్పుకొనియున్నామో అట్లే మూడు మాత్రలు గల గణములనుగూడ మఱియొక పేరుపెట్టిగాని, పెట్టకగాని ౪, ౫, ౬ మాత్రల ఇంద్ర – విష్ణుగణములతో పాటు పద్యపాదములోఁ జేరవచ్చునని, అట్లు చేరుట దేశీయరచనల లక్షణమని మన మేర్పాటుచేసికొనినచో నీ చిక్కు వదలి పోవునుగదా. అయితే ఇట్లు చేయుచుఁబోయినచో నియమాభావము కలుగునే యను నాక్షేపణ కలుగవచ్చును. కాని మనము క్రొత్తగాఁ జేయఁదలచిన నాక్షేపణీయమగునేమో కాని, అట్టిదానినే ఒక నియమముగాఁ బాటించిన లాక్షణికపద్ధతి యొకటి సిద్ధమై యున్నచో నీ యాక్షేపణ పాటింపఁదగినది కాకపోవును. ఇట్టి పద్ధతి దక్షిణదేశీయ చ్ఛందస్సంప్రదాయ సిద్ధము. అది తమిళ చ్ఛందోలక్షణపద్ధతిలో నిలిచియున్నది. అచ్చట అగవల్పా అను రచనలో ౪, ౫, ౬ మాత్రల గణములతోపాటు 3 మాత్రల గణములుగూడ నీ నాలుగు గణముల పాదములో నిలువవచ్చును. ఇట్లు దక్షిణదేశ భాషాచ్ఛందస్సంప్రదాయములకు సన్నిహిత సంబంధమున్నదను దృష్టితో చూడక, ఆర్యభాషాచ్ఛందస్సంప్రదాయ దృష్టితో నీ దేశభాషా రచనలను జూచి, వానికి లక్షణమేర్పఱచుటచే నీ దక్షిణ దేశీయభాషారచన లొకదానితో మఱియొకదానికి సంబధములేని పద్ధతులతోఁ గూడినవిగాఁ గనఁబడుట తటస్థించినది. ఇంతేకాక కాలగతి నాయా సంప్రదాయములలోఁ గొంత మార్పును గలిగినదనుటకు సందేహములేదు.

నాగవర్మ ఛందోంబుధిని సంపాదించి ప్రకటించిన కిట్టెల్ పండితుఁడు నాగవర్మ చెప్పిన రఘటాభేదములను దెలిపి, అర్వాచీనుఁడగు కవిజిహ్వాబంధకారు ననుసరించి కాఁబోలును, మఱికొన్నిటిని రఘటాభేదముల క్రిందఁ జేర్చినాఁడు. అందు సీసము ఆటగీతె, చౌపది, త్రిపుడెతాళము, ఏకతాళము, అష్టపది, లయగ్రాహి అనునవి కలవు. ఇవి ఛందోంబుధిలోఁ గాన రావు. కాని కర్ణాట విషయజాతులని నాగవర్మ అక్కర, త్రిపది, చౌపది, ఛందోవతంస, ఏళె, గీతికె, ఉత్సాహ, షట్పది అనువాని లక్షణముఁ దెలిపినాఁడు. ఇవి దేశీయములగు బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రసంజ్ఞితములగు మాత్రాగణములతోఁ గూడినవి. వీనిలోఁ గొన్ని తెలుఁగు శిష్టకవితలోఁగాని, సామాన్యజన రచనలలోఁగాని యున్నవే. అక్కరలు కన్నడాంధ్రములకు సామాన్యములు. కాని లక్షణమునను, పేళ్లలోను కొంత భేదము లేకపోలేదు. ఉత్సాహలక్షణము కన్నడాంధ్రములకు సమానమే. నాగవర్మయొక శరషట్పదినిమాత్రమే చెప్పిన ట్లగపడును. తరువాతివారు ఆరుతెరగుల షట్పదులను జెప్పిరి. తెలుఁగులోని శిష్టకవితలోని కివి యెక్కడ లేవు. కాని పాటలలో నీరచనలు గానవచ్చును. నాగవర్మ చెప్పిన షట్పది యిది. ఇందు ౬ విష్ణుగణములు, ౧ రుద్రగణము, మూఁడు పాదములు గల సగము పద్యమగును.

శరషట్పది—"మందర ధరగణ
మొందిర కడమోళ్
కుందదె నెలసుగె మదనహారం

ఇందుని భావని
ముందఱ తెలిసీ
యందము యాగలె షట్పదికేళ్."

దీనికి ర మాత్రల గణము లేదు, ఒక గురువు అనియు లక్షణము చెప్పవచ్చును. ఈ షట్పదులు ఝుంపెతాళబద్ధము లనికూడఁ జెప్పఁబడినది.

నాలుగుమాత్రలు గల షట్పదులను గొన్నిటిని తెనుఁగున స్త్రీల తలుపులదగ్గర పాటలలో మనము గుర్తింపవచ్చును.

"శ్రీతరు ణిరొనే శ్రీరఘు రాముడ
జేరిక వాటము-దీ-వే
జేరిక వాటము-దీ-వే
ఖ్యాతిగ శ్రీరఘు రాముడవైతే
కోతుల జేరగ దో-యీా ఘన
సేతువు గూర్పగ దో (ఓ) యీా."

తెలుగుషట్పదికి అప్పకవి లక్షణ మిది:

"ప్రాసము ల్మూమ్నారు వాసవు లార్గురు
పైసుధా దీధితి తోనిర్భతీ
భాసిల్ల గాఁబాద మీాసూటి తోనాల్గు
జేసిన కృతులందు షట్పదాఖ్య."

ఇందలి మొదటిపాదము చివరి చంద్రగణమును తగణము గురువుగాఁ జేసినచో నే డింద్రగణములు, ఒక గురువు

అని చెప్పవచ్చును. కన్నడ పద్యమునఁగూడ నేడవ రుద్రగణమును విష్ణుగణము గురువుగాఁ జేయవచ్చును. ఇట్లు కన్నడాంధ్ర పద్యముల లక్షణము సరిపోవును. కాని కిట్టెల్ చేసినట్లు మాత్రాసంఖ్యలను నిర్ణయించినచో—అనగా ౪ మాత్రల గణములని, ౫ మాత్రల గణములని చెప్పినచోఁ దెలుఁగు పద్యము కుదురదు. ఇంకు కొన్ని ౫ మాత్రలవి, కొన్ని ౪ మాత్రలవికూడ నున్నవి. కాని పాటకు సరిపోవునట్లు హ్రస్వ దీర్ఘముల నించుక మార్చి సరిపెట్టుకొనుట కవకాశము లేక పోదు. దేశీయగణ నిర్మాణపద్ధతినిబట్టి యీ చిక్కు రాక మానదు. ౫ మాత్రల గణములు గల షట్పదిని కన్నడమున కుసుమ షట్పది అని యందురు. ఇది తెలుఁగున నప్పకవి చెప్పినదానికి సమానము కావచ్చును.

> "కుసుమ షట్పదియ మొద
> లెసెవపద యుగ్మక్కె
> దశమాత్రె గళుమేల ణొందొందఱూ"

ఇట్లు నాలుగైదుమాత్రల గణములను నాలుగేసి చేర్చినచో నివి మధురగతి, ద్విరదగతి రగడల పాదములగుచుండుట లేదా ? కావున నీ షట్పదులును రగడభేదములే యనుటకు సందేహమేల? కాని భేద మెచ్చట నున్నదనఁగా రెండవ నాలవ పాదములలోని తుది గణము కొంచెము హ్రస్వమైనది. అనఁగా నాలుగైదు మాత్రల నింద్ర గణమునకు బదులుగా ౩ మాత్రలు గల గురువైనది. ఇది పాటకొరకు చేసిన మార్పే. ఈ మార్పులేనిచో నివి ఆయా రగడల రెండు పాదములగును.

ఇట్టి పాట లనేకములు గలవు. వినాయకచవితినాడు పిల్లలు పాడుకొను మంగళహారతి యొకటి.

"శ్రీశంభు తనయునకు
సిద్ధగణ నాధునకు
వాసిగల దేవతా—వందితున—కూ

ఓబొజ్జ కనకయ్య
నీబంటు నేనయ్య
ఉండ్రాళ్ల మీదికీ—దండుబం—పూ.

జయమంగ ళంనిత్య
శుభమంగ ళం—"

శుక్రవారము పాట—

"ఈశ్వరా పుత్రునకు
గాజావ తారునకు
పార్వతీ తనయునకు—భ క్తితో—నూ"

ఇచ్చట నొక విశేష మేమనగా, నిందలి తుది గురువును హ్రాస్వము చేసిన—లఘువుచేసిన—నిది యొక సీసపద్యపాద మే యగును.

"శ్రీశంభుతనయునకు సిద్ధగణనాధునకు
వాసిగలదేవతా వందితునకు
ఈశ్వరపుత్రునకు గాజావతారునకు
పార్వతీతనయునకు భక్తితోడ"

షట్పదులలోఁ గడిది చంద్రగణముగా గ్రహింపఁబడినది. అదియే రెండు సూర్యగణములుగా గ్రహింపఁబడినపు డా రింద్రగణములు, రెండు సూర్యగణములై సీసపద్యపాదమైనది. షట్పదలలోఁ దది గణము పూర్తిగా ర, గి మాత్రలుగలిగి యుండినచో నదియే రగడ యగుచున్నది. కావున నీ రగడ లనే పాటలకనుకూలముగా తుదిపాదము నించుక మార్చినచో నెన్ని విధములుగా మారునో చెప్పుట కవకాశము లేదుగదా. ఇక బ్రహ్మ విష్ణు (సూర్యాద) గణముల కలయికతోఁ గూర్చి చెప్పిన నింక నెన్ని విధములగునో విచారింపుఁడు. మఱియొక పాట—

"చెంగావిచీరెలా
కొంగూలు జీరాడ
రంగైన నవమోహనాంగి యెక్కడికే
చంద్రూని శిరమూన
ధరియించు కొన్నట్టి
జగములే లెడుజగ(గా) ధీశుసన్నిధికే
మంగాళం మంగాళం"

మేలుకొలుపు పాటలు అయిదేసి మాత్రల గణములతోఁ గూడినవే.

"కేశవా యనినిన్ను వాసీగ భక్తూలు
వర్ణింపుచున్నారు మేలు—కో
వాసావ వందీత వసుదేవ నందాన
వైకుంఠపురవాస మేలుకో; తెల్లవా-రవచ్చే-నూ

తెల్లవా రావచ్చె తెలియాక నాసామి
మల్లీప రున్నావు లే-రా
వేణునా దముపీని వేగప ర్గిడీవ స్త్రి
వేళాకో ళామేల—లే—రా"

ఈ క్రిందివానిలోని తుదిగణమున నొక మాత్ర తక్కు-
వగాఁ గనఁబడినను రాగమున సరిపోవును.

లాలిపాట—

"లాలిబం గరుబొమ్మ లాలిమా యమ్మా
లాలిము ద్దులగుమ్మ లాలిసీ తమ్మా—లా(ఆ)లీ
జోజోచి-దానంద-జోజోము-కుందా
జోజోకృపాపాంగ జోసుందరాంగా-జో(ఓ)జో."

అప్పగింతపాట—

"ఘనమైనతోడవులను కట్నాలనిచ్చి
వేచెనేజనకుఁడూ వైదేహి నంపా...
నెయికాచనేరదూ నెలమిమా పదినా,
నేర్పుతోపను లెల్ల నేరుపా వమ్మా.

బుద్ధులెరు గను మాకు బుద్ధులేగాని
బుద్ధులొచ్చినదాక దిద్దుకోవమ్మా
ఆబాలయెరుగదు అదిబాలసుమ్మా
మీబాలలలొనొక్క బాలగా జూడూ"

భోగషట్పది—

"భోగషట్ప దంగళొలగె
భేగ మొదలపాదయుగ్మ
కాగళక్కె మరె-మాత్రె లెక్క-సంఖ్యె-యొ"

సూర్యగణములు తొలి రెండు పాదములలోను నాలుగేసి. మూడవపాదమున నారుగణములు, నొక గురువు. మొదటి రెండు పాదములు హయప్రచార రగడపాదములతో సమానములే.

"ఋతువిరామ మినులు నల్వ
రతుక నొకట యంఘ్రిచెల్వ."

రగడలోని మూడు నాలుగు పాదములను గలిపి యొక పాదముగాఁ జేసి, అందు నాలవ పాదములోని నాలవగణమును లోపింపఁజేసి మూడవగణము నేక గురువుగాఁ జేసిన భోగషట్పది మూడవపాదమగుచున్నది. నాలుగేసి గణములు గల హయప్రచారపాదము నినుమడించిన తురగవల్గనపాదమగును గదా. ఈ ఎనిమిది గణముల పాదములోఁ దుది నొకమాత్రను తొలగించి యా గణము నొక్క గురువు కలదానినిగాఁ జేసిన ఏడు సూర్యగణములు, ఒక గురువుగల—ఉత్సాహవృత్తమున కొక పాద మగుచున్నది. అనఁగా హయప్రచార రగడ రెండు పాదములను జేర్చి తుదిగణములో నొక మాత్రను తీసివేసిన ఉత్సాహపాదము, హయప్రచారము నాలుగవపాదములో తుదిగణము, దాని వెనుకటిదానిలో నొక మాత్రను

దీసివేసినచో భోగషట్పది అగు నన్నమాట. మన ముస లమ్మలు పాడుకొను తులసిపాట యీ భోగషట్పదియే.

"తులసి యింట నుంచువార్కి
తులసిపూజ చేయువార్కి
తులసియందు భక్తియుంచి మెలగువా?—నీ—
తులసిజూచి మ్రొక్కు వార్కి
తులసియకథ వించువార్కి
తెలిసినీవు వారిదిక్కు—తొంగిచూడ—కూ"

సువ్విపాటకూడ నీ షట్పదీ రూపమే.

"సువ్వి సువ్వి రామచంద్ర
సువ్వి సువ్వి కీర్తి సాంద్ర
సువ్వి—సీ—తమ్మమాకు, శుభము—లి—మ్మా"

ఇందలి విశేష మేమనగా ఏకాక్షర గణములుకూడ నున్నవి.

"మోదమును పెండ్లిపీట
మీద శ్రీరామ సరస
ఆదిలక్ష్మియైన సీ తమ్మ నునిచి—రీ.
వాటమైన కుందనంపు
మేటికుందె యందునిల్పి
గాటమైనపసిడి రో—కళ్లు బట్టి—కా—

రాజనములు ఇప్పపువ్వ
రాజనములు మంచిపునుగు
మేలుకొండ రాజనములు, మేలు వంకె—లూ—
కుందియందు నాడ నునిచి
కొట్నములాలు దంచి రపుడు
కుంద రదన లెల్ల నవ్వుకొనుచు జెలగు—చూ."

మంగళహారతి—

"రామచంద్రాయజనక రాజజామనోహరాయ
మామకాభీష్టదాయ మహిత మంగ—ళం."

భామినిషట్పది—

"భామినిషట్పదియ మొదలొళ
గామహాపదద్వయంగళు
నేమిసలుమనుమాత్రెమేలణ పాదమొందొం—దో."

మూడునాలుగు, (3+४) మాత్రలు గల రెండు గణములు చేరి ఒక పాదమగును. మూడవపాదములో నట్టివే మూడుగణములు తుది నొక గురువునుండును. ఇది హరిణగతి రగడభేదము కావచ్చును.

"భాను యుతనల భసగ గంబుల
లోన నిరుదో లనన గంబుల"

ఇది గుమ్మడిపాటకు సరిపోవును.

"గుమ్మ డేడే గోపి దేవి
గుమ్మ డేడే కన్న తల్లీ

గున్నడిని పోడ సూపగదవే-అమ్మ గోపె-మ్మా-
అమ్మా-గుమ్మ-డేడే.
ప్రముచ్చుతనమున వేదములుగొని
తెచ్చి వెరచుచు జలధిలోపల
జొచ్చియున్నా వానివెంబడి జొచ్చిజలనిధిలో
మత్స్యమై సోమకుని ద్రుంచితి
మగుడ చదువులు బ్రహ్మకిచ్చితి
అక్షణంబున గుమ్మడనియెడి మాటనే నిజముగా
అమ్మా గుమ్మడేడే"

కన్నడమునఁ గర్ణాటజాతులలోఁ జేర్చి నాగవర్మ ఒక 'ఏళె' అనుదానికి లక్షణము చెప్పినాఁడు. దాని కారు రుద్ర గణములు, ఒక అజగణము నుండవలెనని యున్నది. కాని దాని నడకకూడ తెలుగు 'ఏల' పాటలతో సరిపోవున ట్లగ పడదు. దేశ భేదమునుబట్టి పాటలలోఁ గలిగిన మార్పు మూల మున లక్షణమునగూడ కొంత భేద మేర్పడవచ్చును. కాని "ఏల" యనునది నాగవర్మనాటికే దేశీయ రచనాభేదముగాఁ బ్రచారములో నున్నదనుట నిశ్చయము గదా. సోమనాథుఁడు బసవపురాణము నేలలు పెట్టిపాడినట్లు చెప్పియున్నాఁడు. కావున నిదియు సోమనకుఁ బూర్వమునసేకాక, నన్నయకుఁబూర్వము నాగవర్మనాటికే కన్నడ దేశమునందువలెనే తెలుఁగు దేశమం దును బ్రచారములో నున్నదని యెంచనగును.

ఈ "యేల"యనునదికూడ పైని చెప్పిన మాయప్రచార రగడకు సంబంధించినదై నాలుగేసి సూర్యగణములు గల

పాదములతోఁ గూడి భోగషట్పది రకములోఁ జేరఁగలదని తోఁచుచున్నది. ఇవి యిటీవలి యక్షగానములలో మాత్రమే గావచ్చుచున్నవి.

కంసాలిరుద్రయరచితమగు "సుగ్రీవవిజయ"మను యక్షగానములోనిది. "ఏల"—

"భానువంశా మూన బుట్టి
దాన వాకా మీని గొట్టి
పూని మఖము నిర్వహింపా-వా-ఓ-రామచంద్ర
మౌనివరులు సన్నుతింపా-గా
రాతినాతి జేసి పూతా
రాతిచేతి విల్లువిఱిచి
భూతలేంద్రు లెల్ల మెచ్చా-గా-ఓ-రామచంద్ర
సీతనూ వివాహమాడా-వా."

ఇంకను ఇటీవలి సారంగధర యక్షగానములో నిది—

"పావురంబు ఎగర వేయూ-డీ-ఓ-బాలులారా
పావురంబు ఎగర వేసీ. పిలిచితేను మళ్లి వచ్చు(ను)
ఓడుగెల్పు రెండుచూడ-వలెనుగాక యిపుడు మీరు
పావురంబు నెగరవేయు-డీ-ఓ-బాలులారా."

(సారంగధర-వీథినాటకము.)

పాటలో గొన్ని ౨ గురువులు గల గణములుగా గన బడుచున్నవి. కన్నడ గణవిభాగపద్ధతిని బ్రహ్మగణములలో గగముకూడఁ జేరునుగావున నా విభాగమునుబట్టి యది దక్షిణ

దేశీయ పద్ధతియే యగుటచే సమర్థనీయమే యగును. తమిళ పద్ధతి యింకను విపులమని ముందుకూడఁగలము.

ముద్రితమైయున్న ఛందోంబుధిలో గానరాకున్నను కిట్టెల్ సంపాదించిన గ్రంథములో రగడభేదముగా గ్రహించినవానిలో అష్టపది, ఏకతాళ, త్రిపుట అనునవికూడఁ గలవు. నాలుగుమాత్రల గణములు పాదమునకు రెండేసి చొప్పున నెనిమిది పాదములు కూర్చి, ఎనిమిదవ పాదమున మఱి రెండు గణము లధికముగాఁ జేర్చినచో నష్టపదియగును. ఎనిమిది పాదములకును ప్రాసముకలదు. ఇందలి రెండేసి పాదములు నాలుగు మాత్రల నాలుగు గణములు గల మధురగతిరగడయగును గావున దీని రగడభేదమే యనవచ్చును. ఇదియు నేకతాళ జాతిలోఁ జేరినదే యనియు, వృత్తము కాదనియు, తాళబద్ధములగు జాతులలోనిదనియుఁ దెలియుచున్నది. త్రిపుటతాళమున కిచ్చిన యుదాహరణమునుబట్టి $(\overbrace{3+4}+\overbrace{3+4}+\overbrace{3+4}+\overbrace{3+2})$ మూఁడేడుమాత్రల గణములు, నొకటి అయిదు మాత్రల గణముతోఁ గూడినదని చెప్పవచ్చును.

"మగనినిం తళియె నెఱయిపె నెంతోవేళెయ్ శంకరా."

కావున నిది తెలుఁగునందలి వృషభగతిరగడ కావచ్చును. తుది పాదమునందలి రెండు మాత్రలు పాటకొఱకు లోపించి యుండును.

ఈ త్రిపుట ఏకతాళాదులు రగడభేదములేయని, లేదా కొన్ని మాత్రలను తొలఁగించి చదివినచో నాయా రగడ లీయా తాళములకు సరిపోవునని యప్పకవి చెప్పియే యున్నాఁడు. ఇంతేకాక యీ తాళాదులతోఁ గూడిన రగడభేదములకు పాటలు, చంద్రికలు, అర్ధచంద్రికలు మొదలగునవి యక్షగాన ప్రబంధములలో తరుచు ప్రయోగింపఁబడుననికూడఁ జెప్పినాడు.

"తుద నేడులఘువులు తొలగించి చదివిన
త్రిపుటకు వృషభగతిపదయుగము.
లలి గడపల నొక్క లఘువుమానిన జంపె
మను ద్విరద గతి సమపదయుగము.
గురుతురూపకమునకుఁదురగ వల్గనా
హ్వయ మేకతాళి యామధురగతికి
(హరికి) నిర్వహనాలు గటతాళమున మాత్ర
లొలి విశ్రాంతిపద్మాలుగింట

తెలియనర్ధంబు నర్ధచంద్రికలు వీన
యక్షగానప్రబంధంబు లతుకవచ్చు
రగడభేదంబు లివియంద్రు రసగవీంద్రు
లవిత నిజసేవకస్తోము యబ్ధిధామ."

రగడలను పాట కనుకూలముగాను, ఆయా తాళములకు సరిపోవునట్లుగాను తుదను కొన్నిమాత్రలను తగ్గించి పాడు రీతులు యక్షగానపక్కిలోఁ బ్రచురమైయుండును. సోమనాథుఁడు తన కాలమున ననేక విధములగు నాటకములాడు

వారినిఁగూర్చి చెప్పనేకాని యక్షగానముల విషయమున నాయా వేషములు వేసికొని పాడుటకే ప్రాధాన్య మిచ్చినట్లున్నది; అప్పటి కవి యిక నుగానరీతులే కాని ప్రదర్శనార్థ్యములు కాలేదేమో !

రంగాజమ్మ రచించిన "మన్నారు దాసవిలాస నాటక రాజంబను" యక్షగానమున రగడలు, తాళములను గలవు.

వృషభగతికి త్రిపుటతాళము—అనగా 7 అక్షరములు, 3 దెబ్బలు (3+2+2). ఇదియే ఛందోంబుధిలోని 'త్రిపుడె తాళ."

"శ్రీమనోహరు నంబుజోదరు
చిత్తజాతగు రుందలంచె"

మధురగతికి ఏకతాళము. 8 మాత్రలు, 1 దెబ్బ.

"చందన చర్చిత నీలక శేబర
పీతవసన వనమాలీ"

కిట్టెల్ చెప్పిన కన్నడ అష్టపదియు నాలుగక్షరముల రెండేసి గణములతోఁ గూడిన యేకతాళము గలదగుచున్నది.

జంపెతాళము. ద్విరదగతికి. 10 అక్షరములు లేదా మాత్రలు, 2 దెబ్బలు.

"నీవాడ నేగాన నిఖిలలో కనిదాన"

"శ్రీయువతి నిజయువతి
జేసియెం తయు మించి" (అనంత. ఛం.)

రూపక తాళము. తురగవల్గనము. ౬ అక్షరములు, ౨ దెబ్బలు.

"వరవీణా మృదుపాణీ వనరుహలోచనరాణీ"

"శ్రీ సతీశు బరమపురుషు
జిత్తమున దలంచువారు" (అనం· ఛం·)

రంగాజమ్మ రచితమగు మన్నారుదాసవిలాస నాటకమను యక్షగానమున రూపక తాళమున కుదాహరణ మొకటి కలదు.

"చందనాచల కందరోదర మందమారుత బృందసోదర
నంద్యకోవిద సంద్యసద్రస తుందిలోదిత కందళోజ్జ్వల."

ఇక తెలుగు కవితలో నన్న యకుఁబూర్వమునను, తరువాతనుగూడ సమానమైన ప్రాధాన్యమును వహించినవి సీస, గీతములు. ఇవియే యాంధ్రచ్ఛందోరచనలలో ప్రాచీనములు కన్నడముతోఁ బోల్చినపుడు ఆంధ్ర కవితకు విలక్షణములునై కనఁబడుచున్నవి. త్రిపది, చౌపది, షట్పది మొదలగువానికి ప్రాచీనకాలమున శిష్టకవితలోఁ బ్రచారమున్న ట్లగపడదు. రగడలనుగూర్చి ప్రాచీనులగు తెలుగులాక్షణికులు స్మరింపలేదు. ఇప్పటికి లభించిన తెలుగులక్షణగ్రంథములలో మొదటిదగు కవిజనాశ్రయము తత్ప్రతికాకారులు చెప్పినట్లుగా కొంతవరకుఁ బ్రాచీన కర్ణాట గ్రంథమర్యాద ననుసరించి—ఛందోంబుధి ననుసరించెనే — తొలుత వృత్తాధికారమున సమవిషమమాలావృత్తాదులను, పిదప జాత్యధికారమున—

"జాతులు మాత్రాసమక
ఖ్యాతగణప్రతతిఁ జెప్ప గందములయ్యెన్
గీతులు మొదలగునవి యుప
జాతులు భూతలవినూత్నజాతయశస్కా."

అని, పిదప ప్రత్యేకముగా తెలుఁగుజాతులనుగూర్చి—

"వెలయంగఁ దెనుఁగుబాసకు
దలమయ్యెడు సీసములను దరువోజలు గీ
తులు నక్కరలను ద్విపదలు
పొనుపొందగ రేచ డిష్టమున నొనరించున్"

అని చెప్పెనేకాని రగడభేదములనుగాని, షట్పది, ఏళె మొదలగువానినిగాని చెప్పలేదు. తరువాత విన్నకోట పెద్దనార్యుఁడు అక్కర సీసభేదములను, షట్పది చౌపది ద్విపద మంజరులనే తెనుఁగుదేశ జాతులలోఁజేర్చి చెప్పెను. రగడను చాటుప్రబంధ భేదముగా స్మరించినాడు. కాని అనంతామాత్యునివరకు రగడభేదములు, కళికోత్కళికలు, చాటు ప్రబంధములలోని యుదాహరణలును తెలుఁగున ఛందోగ్రంథములలోని కెక్కనేలేదు అప్పకవి కాలమువరకు యక్షగానముల ప్రశంసగాని, త్రిపుటాది తాళప్రశంసగాని కనఁబడదు. ప్రాచీన లాక్షణికు లంతగా రగడ, షట్పదాదులకు లక్షణము వ్రాయక పోవుటకుఁగారణము ప్రాచీన శిష్టకవులు వానిని గ్రహింపకుండుటయే. నన్నయాదులగు ప్రాచీన కవులు రగడలను, ద్విపదలను

వాడలేదు. నన్నయ వాడిన అక్కరపద్యములు తిక్కన కక్కర లేకపోయినవి. ద్విపదలో కావ్యము రచించుటకు సోమనాథుఁడు తన ప్రయత్నము నెంతగానో సమర్థించుకొనవలసి వచ్చినది. కావుననే "ఆరూఢ గద్యపద్యాది ప్రబంధ"ముల ముందట తెలుఁగు దేశీయరచనలన్నియు నడుగంటిపోవుట తటస్థించినది. ప్రబంధముల కాలములో రగడలు కొంచె మాదరింపఁబడినవి. తరువాతి నాయక రాజుల పుణ్యమాయని యక్షగాన ప్రబంధములు మరల తలయెత్తుటచే నందలి దేశీయ రచనలనుబట్టి ప్రాచీన దేశీయ చ్ఛందోమార్గములను గొన్నిటిని గుర్తింప మన కవకాశ మేర్పడుచున్నది.

ఇక కన్నడ లక్షణ సహాయమునను తెలుఁగు శాసనములనుబట్టియు మనము నన్నయకుఁ బూర్వకాలిక రచనలుగా గుర్తించిన వానిలో ద్విపద, గీత, సీసములనుగూర్చి పరిశీలింపవలసియున్నది. ద్విపద గీతముల లక్షణములలో కన్నడాంధ్రములలోని వానికి సామ్యము కుదరలేదు. పాదమునకు నాలుగేసి గణములు గల దేశీయ రచనలలో ద్విపద ప్రధానమైనది. నాలుగు గణములను రెట్టించిన సీసపాద మేర్పడును కావున నిదియు నా జాతిలోనే చేరవచ్చును. మూడింద్రగణములు, నొక సూర్యగణము గలిగిన ద్విపద నొక పాదముగనే చేసి చదివిన సీసపాదముకాఁగలదని యిదివరకే తెలిసికొనియున్నాము గదా. ఇక నీ రెంటికిని గల భేద మెక్కడ నున్నదనఁగా, ద్విపద రెండు పాదములకును ప్రాసనియమము కలదు. సీసపాదమున కా నియమము లేదు. ఈ ప్రాస నియమము

మూలముననే ద్విపద తెలుఁగునందలి ఛందో విశేషములలో నొకటగు నుపజాతి గణములలోఁ జేరుట కవకాశము లేకపోయి నది. కన్నడ ఛందోపంక్తికిని, తెలుఁగు ఛందోపంక్తికిని దేశీయ రచనలవిషయమునఁగూడఁ గలిగిన భేదమే యిది. కన్నడమున వృత్తములలోఁగాని, జాతులలోఁగాని, జాతీయగణబద్ధములగు దేశీయజాతులలోగాని ప్రాసము లేని పద్యమే లేదు. తెలుఁగునం దట్టి ప్రాసనియమము లేని పద్యములొక ప్రత్యేకగణముగా నేర్పడినవి. అవే ఉపజాతులనునవి. "జాతులు కందాదులు నుపజాతులు గీతాదులు." ఈ యుపజాతుల మూలముననే తెలుఁగు చందస్సు ప్రాచీన దక్షిణ దేశీయ చ్ఛందస్సంప్రదాయ మును కన్నడముకంటెను విశేషముగా నిలుపుకొనియున్నదని చెప్పవలసియున్నది. సీసగీతములకుఁ బ్రాస లేకపోవుట యేల అను ప్రశ్నకుఁ బ్రాచీన దక్షిణదేశీయ సంప్రదాయములలో నొకదానిని నిలుపుకొనుటయే కారణమనియుఁ జెప్పవచ్చు నేమో. ఆ సంప్రదాయ మేమనఁగా, వీనిలో దేశీయ గణము లగు సూర్యేంద్ర గణములు యథేచ్ఛగాఁ జేరవచ్చుననుటయే. ఏడింద్రగణములు రెండు సూర్యగణములు ననఁగా, నేడింద్ర గణములలోను లఘ్వాదులైనను సరే, గుర్వాదులైనను సరే ఏవైనను యథేచ్ఛముగా పాదాదిని రావచ్చుననుట. కారణ మేమన, ప్రాసనియమము లేదు గనుక. ద్విపదకును మూ డింద్రగణములు, నొక సూర్యగణము నేగదా. కాని ద్విపద పాదముతొలిగణము మొదటిపాదములో గుర్వాదియైనచో రెండవపాదముననుగుర్వాదియే కావలయును. అనఁగా ప్రథమ

పాదాదిని నల, నగ, సలలలో నేదియైన నున్నపుడు రెండవ పాదమున మొదట భ, ర, తలు రాఁగూడదు. కావుననే—

"గురులఘువ్రలలో నెయ్యది
మురసంహార ప్రథమపాద ముఖమున నిలిచెన్
ధర నుపజాతులు దక్కఁగ
బరగ నిలుచునవియె నాల్గుపదముల మొదలన్"

అను నియమము. గీతికలకుఁగూడ కన్నడమున ప్రాస నియమము కలదు. కన్నడమున ప్రాస నియమములేని పద్యము లేదు గనుక నీ యుపజాతిభేద మా భాషలో లేకపోయినది. ప్రాచీన ద్రావిడ సంప్రదాయమునుబట్టి అట్టి పద్యములను తమిళముతోపాటు ఆంధ్రము నిలుపుకొనియున్నది. తమిళము నందలి వెన్‌బా పద్యములలో ప్రాస (యెదుగై) నియమ మున్నను, అగవల్పా పద్యములలో నట్టి నియమము లేదు. తెలుఁగునఁ గొన్నిటిలో లేకుండుట కిదియే కారణము కావచ్చును.

ఇంతవరకుఁ బరిశీలింపఁబడిన యాంధ్ర కన్నడ దేశీయ చ్ఛందోరచనలన్నియుఁ జాలవఱకు నాలుగు గణములు గల పాదములతోఁ గూడినవి. లేదా నాలుగేసి గణములు గల రెండు దళములుగాఁ గలిగిన యొక పాదముతోఁ గూడినవై యున్నవి.

ఇవియన్నియు (అక్కరలుతక్క) పాదములకు నాలుగేసి చొప్పున సూర్యేంద్రగణములతోఁ గూడియున్నవి గావున,

నివి తమిళమున పాదమునకు నాలుగేసి శీర్షగల "అగవల్పా" రచనలను బోలినవని చెప్పవచ్చును. ఇట్టిదానిని "నిలైమండిల ఆశిరియప్పా" అందురు.

ఇక పాదమున నైదేసిగణములు గల పద్యములు చాల తక్కువగా నున్నవి. తేటగీతము, ఆటవెలది యనునవి తెలుఁగున గలవు. అక్కరభేదములలో నొకటగు మధురాక్కరకు గూడ నైదే గణములు. కాని దీనిలో నైదవ గణముగా చంద్రగణము వచ్చును. గీతములో సూర్యగణము, ఆటవెలదిలో నింద్రగణముగాని, సూర్యగణముగాని వచ్చును. అక్కరలలో పాదమునకు ఆరు ఏడు గణములు వచ్చునవికూడ కలవు. నాలుగు గణములు గల అంతరాక్కరలో నొక సూర్యగణము, రెండింద్రగణములు, ఒక చంద్రగణము వచ్చును గావున, నీ చంద్రగణము రెండు సూర్యగణములుగా మార్పదగినదైనచో — అనగా "రల"మో "నల"మో యైనచో నా పద్యము ఒక సూర్యగణము, రెండింద్రగణములు గల తేటగీతమగును. ఇవి యెట్లు వచ్చినను మొత్తముపై నీ యైదు గణములు గల పద్యములు వెనుకటివానివలె తమిళమునందలి ఆశిరియప్పా—లేక అగవల్పా అనుదానితో సంబంధించినవిగాక "కలిప్పా" రచనలతో సంబంధించి యున్నవనవలసి యున్నది. కలిప్పా భేదమగు "కట్టళై కలిత్తురై" అనుదానిలో నైదేసి గణముల నాలుగు పాదములుండును. దీనిలో మొదటి నాలుగు గణములను "ఈరశైచ్చీర్లు"—అనగా రెండు దేశీయచ్ఛందోక్షరములను ప్రస్తరింపగా వచ్చిన గణము లుండవలెను. ఈ ఛందో

క్షరములనగా నేర్ నిరై అను సంకేతము గలవి. ఈ నేర్ నిరైలు రెంటిని ప్రస్తరింపగా వచ్చిన గణములలోఁ గొన్ని మాత్రమే సూర్యేంద్రగణములు, కన్నడ బ్రహ్మవిష్ణుగణములు నగుచున్నవి. మూడు అక్షరములను బ్రస్తరింపగా వచ్చినవి "కాయ్‌చ్చీర్లు". వీనిలో మన ఇంద్రగణములలోని "త, సల"లు, నవ నలల నగగ నగల మొదలగు చంద్రగణములు చేరినవి. వీనినిగూర్చి తరువాతఁ దెలిసికొందము. ప్రస్తుతము తమిళమునందలి "కట్టళై కలిత్తురై" అను పద్యములో పాదమునకు ౪ రెండక్షరముల గణములు—అనగా సూర్యేంద్రగణములలోనివి, తుదిగణము 'విళంగాయ్‌చ్చీర్'లలో నొకటి—అనగా బైని చెప్పిన చంద్రగణములలో నొకటి యైయుండవలెను. కావున నొక సూర్యగణము, రెండు ఇంద్రగణములు, తుద నొకటి చంద్రగణమును జేర్చగా నేర్పడు తెలుఁగు మధురాక్కర కళిప్పా భేదమగు తమిళపద్యముతో సమానము గావచ్చును.

ఇక తేటగీతకూడ నైదు గణములతోఁగూడినదే. కాని యందు అక్కరలోవలె చంద్రగణములు రావు. కావున నిది "కళిప్పా" భేదములకు సంబంధించినదై యుండదు. పాదమునకు మా, విళ, కాయ్‌చ్చీర్లు—అనగా సూర్యేంద్ర చంద్ర గణములలో నేవైనను నాలుగు చొప్పున వచ్చు వెణ్బా పద్య రచనలలోఁ జేరినదై యుండును. ఇందు పై కళిప్పాలోవలె చంద్రగణము వచ్చితీరవలయునను నిర్బంధము లేదు. కాని ఒక సూర్యగణము, రెం డింద్రగణములు, ఒక చంద్రగణము అను నాలుగు గణములతోఁ గూడిన వెణ్బా పాదము తుది

చంద్రగణమును రెండు సూర్యగణములుగా గ్రహించినచో నొక సూర్యగణము, ౨ ఇంద్రగణములు, ౨ సూర్యగణము లును గలిసి యైదు గణములుగల గీతపద్యపాదము కాఁగలదు. ఇట్లు ౫ గణములుగల మన గీతపద్యమునకు సరిపెట్టుకొనఁ గలిగిన నాలుగు పాదముల వెణ్బాపద్యమును "ఇన్నిశై వెణ్బా" అని యందురు. ఈ వెణ్బాభేదములలోఁ గొన్నిటికి "యదుగై" —అనఁగా ప్రాసకూడకలదు. ఈ "ఇన్నిశై వెణ్బా"-పద్యములో ప్రాస లేకయు నుండవచ్చును. దీనినిబట్టి—అనఁగా ప్రాసవిష యమున తమిళమునఁ గల యైచ్ఛికత్వమునుబట్టి ప్రాసవిషయ మున నెక్కుడు పట్టుదలఁ జూపిన కన్నడభాషలోఁ బ్రాసతోఁ గూడిన గీతములును, తెలుఁగున ప్రాస లేని గీతరచనమును సంక్రమించి నిలిచిపోయినవా యని యూహించుట కవకాశ మేర్పడుచున్నది. వాస్తవముగాఁ బ్రాసవళ్లు రెండును తమిళ మున ఎదుగై, మోనై అను రూపముల నిలిచియున్న ప్రాచీన దక్షిణదేశీయ సాహిత్యసంప్రదాయసిద్ధము లేకాని సంస్కృత సాహిత్యమునుండి వచ్చినవి కావని నిశ్చయింపవలసియున్నది.

సంస్కృత ప్రాకృతములందును, ఇతర దేశీయ భాష లందును లేకున్నను, ఈ ప్రావళ్ళునవి తమిళముతోపాటు తెలుఁగు సాహిత్యమునకు ప్రత్యేక లక్షణములైనవనుట యొక గొప్ప విశేషము. ఇట్టి యీ విశేష లక్షణమునుగూర్చి ౧౫-వ శతాబ్ది ప్రాంతమువాఁడగు కొరవి గోపరాజు "సింహా సనద్వాత్రింశిక" యను గ్రంథమునఁ బ్రశంసించియున్నాఁడు. విక్రమార్కుని దివ్యపీఠం బెక్కఁబోవుచున్న భోజునకుఁ

పాంచాలిక చెప్పిన కథ. అతని పురోహితుని కుమారుఁ డవి
వేకియై తండ్రిచేఁ దిట్లుతిని దేశాంతరమున కేగి విద్యలనేర్చివచ్చి
రాజుతోఁ బలుకును—

"...సంస్కృతాదిభాషలు నేర్చి
కవిత యెఱిఁగి యెల్లకడలఁ దిరిగి
తెలిసినాఁడ నిచటఁ గల లక్షణముకంటె
నూతనంబు లేదు భూతలేంద్ర.

వ. అట్టి విధంబయ్యును నంధ్రమండలంబునం గోణదేశం
బునం దెలుంగుగవితకు బ్రాలు వళ్లునను నియమంబులు చూచి
నాఁడ నవి యెయ్యెడం దఱచు గాకుంట నపూర్వం బవధరిం
పుము.

పుణ్యస్త్రీకి గుణంబు మంగళగుణం
బున్నొప్పునై యొప్పఁగా
బుణ్యస్త్రీకి సువర్ణమాత్రికసురూ
పవ్యక్తిభూషాకృతుల్
గణ్యంబాగతి సంస్కృతంబునకు వా
గ్భావంబు శబ్దంబు లా
వణ్యాకారము లౌఁ దెనుంగునకుఁ బ్రా
ల్వళ్లుం గడున్వన్నియల్.

పలుదెఱంగులైన పలుకులు గలిగియుఁ
బ్రాలువళ్లులేని పేలుగవిత
వన్నెలెల్ల గూర్చి వ్రాయుచోఁ గాటుక
వన్నెలేని ప్రతిమ వ్రాఁతఁబోలు.

తప్పక వల్లును బ్రాలును
ముప్పిరిగొనఁదగిన శబ్దములు మెఱుఁగెక్కం
జెప్పిన కవితాచాతురి
యొప్పము వెట్టిన పసిండియొఱపున మెఱయున్."

కావుననే యాంధ్రకవిత కట్టి వన్నియ కలిగినదిగాఁ బోలును !

ఇట్లు కన్నడాంధ్ర దేశీయజాత్యుపజాతి రచనా విశేషములకు తమిళచ్ఛందోరచనలతోఁ గల సన్నిహిత సంబంధము సువ్యక్తమగుచునేయున్నది. ఇఁక నీ దక్షిణదేశీయ ఛ్ఛంద స్సంప్రదాయమునకు మూలమగు గణప్రస్తారపద్ధతి తమిళమున నిలిచియున్నట్లగపడుటచే, నా తమిళగణ ప్రస్తార పద్ధతిని తక్కినవానితోఁబోల్చి బరిశీలించి తెలిసికొనుట మన కావశ్యకమే యగును.

సంస్కృతప్రాకృతచ్ఛందోరచనలలోని యక్షరగణవృత్త మాత్రావృత్తాదుల లక్షణమును బరిశీలించి, దేశీయజాతులకు మాత్రాగణప్రస్తారము మూలముగా లక్షణ మేర్పరచిన మన లాక్షణికుల పద్ధతికి దేశీయ రచనలన్నియు లొంగకపోవుట, తమిళచ్ఛందోఫక్కి దీనినిఁ బోలియే యున్నను ఇంతకంటె విపులమైనదిగాఁ గనఁబడుచుండుట, ఈ మొదలగువానికిఁగారణ మేమి యని విచారించినచో, నందలి గురులఘు సంకేతముల లోనే కొంత భేదమేర్పడియున్నట్లు గోచరింపకపోదు. కావున తమిళచ్ఛందోఫక్కికి మూలములగు గురులఘు సంకేతములను,

వాని ప్రస్తారము మూలమున దేశీయరచనాశక్తిలోఁ గలిగిన భేదములను దెలిసికొనవలయును.

"హ్రస్వంలఘు, సంయోగే గురు, దీర్ఘంచ" అనునవి గురులఘు విభాగమునుగూర్చిన పాణినిసూత్రములు. ఈ సంకేతమే సంస్కృత ప్రాకృతచ్ఛందములలోను, వానినిబట్టి తెలుఁగు కన్నడ ఛందములలోను అనుసరింపఁబడుచున్నది. కాని తమిళమునందలి ఛందోక్షర సంకేతము దీనికి యత్కించిద్భిన్నమైయున్నను దీని నంతర్భూతము చేసికొనుచునే యున్నది. అచ్చట గురులఘువులకు బదులుగా "నేర్, నిరై" లనునవి కలవు. "నేర్" అనునది ఒక లఘువు కావచ్చును; ఒక గురువును కావచ్చును. లఘువుపై నొక హల్లు (అనఁగా నర్ధమాత్ర), గురువుపై నొక హల్లు నిలిచినను, ఇవియు "నేర్"లే యగును. అనఁగా "నేర్" అనునదే నాలుగువిధములుగలదై గురులఘువులనువానిని రెండింటినిఁ దనలో నంతర్భూతము చేసికొనుచున్నదన్నమాట.

ఈ నాలుగువిధములగు నేర్ అనుదానికి బూర్వమున నొక లఘువు నిలిచినచో నది "నిరై" అగును. ఇట్లు "నేర్" అనునది నాలుగువిధములైనదిగను, "నిరై" నాలుగువిధములైనదిగను అగుచున్నవి. ఇక రెండేసి మూడేసి గురువులను జేర్చి ప్రస్తారము చేసినట్లే, రెండు నేర్లనుగాని, ఒక నేర్, ఒక నిరైనుగాని, రెండు నిరైలనుగాని ఒక నిరై తరువాత నొక నేర్‌నుగాని చేర్చినచో రెండు శీర్ల (అనగా అక్షరముల) గణము లేర్పడును. ఒక నేర్ అనునదికూడ ఒక గణముకావచ్చును.

నిరైకూడా అట్లే కావచ్చును. ఇక పైఁ జెప్పినదానినిబట్టి "నేర్" అను గణములు—క, కన్, కా, కాన్ అనువ వేవైన కావచ్చునుగదా. 'నిరై' గణములో కక, కకన్, కకా, కకాన్ అనునవి యుండవచ్చును. వీనిని "ఒరశైచ్చీర్"— ఏకాక్షరగణములని అందురు. రెండేసి అక్షరములు గల శీర్లను "ఉరిచ్చీర్" అనియు, "ఆశిరియ ఉరిచ్చీర్" అనియు అందురు. నేర్ అనునది క, కన్, కా, కాన్ అనువానిలో నేదైన గావచ్చునుగనుక రెండు నేర్‌లతోఁగూడిన గణములలో కక, కకన్, కకా, కకాన్, కాక, కాకన్, కాకా, కాకాన్, కన్క, కన్కన్, కన్కా, కన్కాన్, కాన్క, కాన్కన్, కాన్కా, కాన్కాన్—ఇన్ని రీతుల గణము లేర్పడవచ్చును. కాని సంస్కృతచ్ఛందస్సంకేతము ననుసరించి చూచినప్పుడు "నేర్" అనుదానిలోఁ జేరిన నాలుగింటిలో మొదటిది లఘువు, తక్కిన మూడును గురువులే యగును గావున, నేర్ అనఁగా గురువుగాని, లఘువుకాని కావచ్చునని మనము సరిపెట్టుకో వలసియున్నది. అప్పుడు రెండు "నేర్"లతోఁ గూడిన గణములు రెండు గురువులు గాని, రెండు లఘువులుగాని, ఒక గురువులఘువుగాని, ఒక లఘువు గురువుగాని చేరిన గణము లగును. తమిళమునందలి ౧౬ రీతులైన గణములు సంస్కృత ఫక్కి ననుసరించి నాలుగైనవన్నమాట. వీనిలో రెండు గురువుల గణము "గగ"ము బ్రహ్మగణముగ కన్నడ ఛందముననుగలము, లేదా హాగణమనునది కన్నడమున బ్రహ్మగణముగను, తెలుఁగున సూర్యగణముగను నీ రెండు భాషలలోనుగూడ

గ్రహింపఁబడినవి. లలము, లగము అనునవి యీ భాషలలో గ్రహింపఁబడలేదు. ఈ నాలుగింటిని తమిళమున 'తేమా' గణము లందురు. ఇవియు రెండక్షరముల గణముతోఁగూడిన పద్యము లన్నిటియందును రావచ్చునుగదా. రెండు అక్షరముల గణము లింకను మూఁడువిధముల నుండవచ్చును. నిరై + నేర్, నిరై + నిరై, నేర్ + నిరై. నేర్ అనుదానికి ముందొక హ్రస్వము చేర్చిన "నిరై" అగునుగదా. కావున నిరై అనునదియు నాలుగు విధములైనది. ఈ నాలుగు విధములైన నిరైల తరువాత నాలుగువిధములైన నేర్‌లను చేర్చినచో మరల ౧౬ విధములగు గణము లేర్పడునుగాని నేర్ అనునది ఒక గురువు కావచ్చును, ఒక లఘువు కావచ్చును. కావున నిరై అనునది లఘువు గురువు, లఘువు లఘువు కావచ్చును. ఈ రెంటిని చేర్పగా—

నిరై + నేర్	
I U + U	యగణము
I U + I	జగణము
I I + U	సగణము
I I + I	నగణము

మూఁడక్షరములు గల య, జ, స, న గణములగుచున్నవి. ఇందు సగణము కన్నడమునందలి బ్రహ్మగణములలోఁ జేరినది. నగణము కన్నడమున బ్రహ్మగణములలోను, తెలుఁగునందలి సూర్యగణములలోను కూడఁ జేరినది. ఇట్లు రెండు నేర్లయొక్కయు, నిరై నేర్లయొక్కయు కూడికవలన

నేర్పడిన గణములలోఁ గొన్ని మాత్రమే కన్నడ బ్రహ్మగణము లును, తెలుఁగు సూర్యగణములు నైనవి. తక్కినవి వీనిలో జేర నేలేదు. రెండు నేర్ ల వలన గలిగినవానికి "తేమా" అని, నిరై + నేర్ లవలనఁ గలిగినవానికి "పుళిమా" అని తమిళమున వ్యవహారము.

ఇక రెండు నిరైల కూడికవలనను, నేర్ + నిరైల కూడికవలనను ఏర్పడినవానికి "కరువిళమ్", "కూవిళం" అని వరుసగా పేర్లు. నిరై అనఁగా లఘువుముందర లఘువు చేర్చి నది, గురువుముందర లఘువు చేర్చినదిగదా.

కావున ||+ | = నలము
||+ |U = నగము
|U + || = జలము
|U+|U = జగము
నేర్ + నిరై — U+ || = భగణము
U+ |U = రగణము
| + |U
| + ||

వీనిలో నింద్రగణములుగా దెనుఁగున వ్యవహరింపఁబడు చున్న నల, నగ, భ, ర అను నాలుగును వచ్చినవి. ఇవే కన్నడబ్రహ్మగణములుకూడను. ఇక తెనుఁగున నింద్రగణ ములలోఁ జేరిన "సల", "త" అనునవి తెలుఁగు గణవిభాగ ములో నింద్రగణములలోనేచేర్పఁబడినను, తమిళమున మూడేసి అక్షరములను ప్రస్తరింపఁగా వచ్చెడు గణములలోఁ జేరినవి.

మూడు నేర్ లయొక్క-గాని, నిరై, నేర్ లయొక్క-గాని కూడి కచే నేర్పడిన గణములలో వచ్చును. మూడు నేర్ లు—అనఁగా మూడు గురువుల మగణము, కన్నడమునందలి విష్ణుగణ మగుచున్నది. నేర్ లఘువుకూడఁ గావచ్చును గావున మూడు నేర్ లు—అనఁగా రెండు గురువులు, ఒక లఘువు చేర్చినచో తగణమగును. ఇది కన్నడ విష్ణుగణము, తెలుఁగు ఇంద్ర గణము నగును. ఒక నిరై, రెండు నేర్లను జేర్చినచో—అనఁగా రెండు లఘువులు రెండు గురువులు (| | UU), రెండు లఘువులు ఒక గురువు ఒక లఘువు (|| U|) చేర్చినచో సగము—సలము అగును. మొదటిది కన్నడ విష్ణుగణమును, రెండవది కన్నడ విష్ణుగణము—తెలుఁగు ఇంద్రగణము నగును. ఇట్లే ఇంకను మూడేసి అక్షరములను ప్రస్తరించినచో నిరై + నిరై నేర్ (||||U) కన్నడ రుద్రగణములు తెలుఁగు చంద్రగణములలోఁగొన్నియు, నాలుగేసి యక్షరములను ప్రస్తరింపగా మఱికొన్ని చంద్రరుద్రగణములును వచ్చును. ఈ తెలుఁగు కన్నడ గణములలోఁ జేరని గణము లనేకము లింకను ఈ ప్రస్తారము వలన తమిళమునం దేర్పడుచున్నవి. కన్నడమునందు గ్రహింపఁబడిన బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రగణములలోఁ గొన్ని దెనుఁగున నిసేంద్ర చంద్రగణములలోఁ జేరనియట్లే తమిళమునందలి ౨, 3, ౪ అక్షరముల—లేదా. నేర్, నిరైల ప్రస్తారమువలన గలిగిన గణములలో ననేకములు కన్నడగణవర్గములలోఁగూడ జేరియుండలేదు. కాని ఒక్క విషయముమాత్రము ప్రధానముగా గమనింపఁదగియున్నది. గురులఘుస్వరూపమగు ఛందో

క్షరముల విషయమునసే కాక, తత్ప్రస్తారము, గణవర్గీకరణము విషయములఁగూడ సంస్కృత చ్ఛందోరీతికిని, దక్షిణదేశ భాషలలోని ఛందోరీతికిని భేద మగపడుచుండుటచే, నీ రెండును మూలమున భిన్నములనియు, నిటీవలికాలమున వీనికి లక్షణమేర్పఱచిన సంస్కృత పండితులు లా దేశీయచ్ఛందోమార్గ ములను, సంస్కృతచ్ఛందోరీతుల కనుగుణముగా సంస్కరించి, లక్షణమేర్పరచుటచే నిట్లేర్పడెననియుఁ దలంపవలసియున్నది. ఈ దేశీయ రచనారీతులే ప్రాకృతములలోఁగూడ గ్రహింపబడి నప్పుడీ దక్షిణ దేశీయ మాత్రాగణపద్ధతిని వాని కన్వయింప జాలక, కేవల మాత్రా సంఖ్యాపద్ధతినే యవలంబించి, ఇన్ని మాత్రలో, లేక ఇన్ని గురువులో లఘువులో నుండవలెననియు, ఇన్నో అక్షరము గురువో లఘువో కావలయుననియు సామాన్య నియమబద్ధముగాని యేర్పాట్లతో లక్షణము చేసిరి. ఈ ప్రాకృతచ్ఛందస్సులోని మాత్రానియమము గలిగిన "జాతులు అను వర్గములోఁ జేరిన పద్యములలో ననేకములు దేశీయములే కావచ్చుననుటకు సందేహము లేదు. కాని వైదిక చ్ఛంద స్సులో మాత్రాసంఖ్యాబద్ధములగు పద్యములు లేవా యను ప్రశ్న వెంటనే బయలుదేరక మానదు. కాని అవియు మాత్రా సంఖ్యాబద్ధములు కావచ్చును గాని, దక్షిణదేశీయ చ్ఛందోరీతులను బోలినవైన మాత్రాగణబద్ధములుమాత్రము కాఁజాలవు. ఈ దేశీయ గురులఘు సంకేతనమునకును, గణ నియమపద్ధతికిని, సంస్కృతప్రాకృతములందలి దానికిని గల యీ భేదమునుబట్టియు, సంస్కృత ప్రాకృతములలోను, తెలుఁగు

కన్నడములలోను గల కొన్ని ఛందోరచనల నామములందు
గల సామ్యమునుబట్టియు మాత్రాగణనియమ బద్ధములగు నీ
దేశీయరచనలు కొన్ని అతి ప్రాచీనకాలముననే సంస్కృత
ప్రాకృతములలోని కెక్కిన వనియు, వానికి లక్షణము నేర్పరచు
నపు డీ దక్షిణదేశీయమగు మాత్రాగణనియమపద్ధతి నవలం
బింపని సంస్కృత ప్రాకృతలాక్షణికులు కేవల మాత్రాసంఖ్యా
నియమపద్ధతిని లక్షణమేర్పరచి, యెట్లో తమకంతకుఁబూర్వము
పరిచితమగు గురులఘు పద్ధతితో సమన్వయము చేయఁ దలపడి
రనియు నిశ్చయింపవలసియున్నది. దీనికి ప్రస్తుతమున నొక
యుదాహరణము చాలును. నేర్ నిర్రైల ప్రస్తారమువలనఁ
గలిగిన యీరశైచ్చిర్లతో నేర్పడిన దక్షిణదేశీయ రచనలలో
నొకటగు సీసపద్యము భరతుని కాలమునాటికే ప్రచారములో
నున్న ట్లగపడుచున్నది. ఏలయనఁగా శీర్షక మనుపేర నొక
రచనావిశేషమును, లేదా గేయవిశేషము నాతఁడు తన నాట్య
శాస్త్రమునఁ బేర్కొనియున్నాఁడు. దీనినిఁగూర్చిన లక్షణ
మును గేవల మాత్రల సంఖ్యలతోడను, అక్షరముల సంఖ్య
తోను చెప్పుటచే నిది సహజముగ దేశీయమేయని తలంపనగును.
తాళభేదమగు శీర్షితమనుదానినిబట్టి యీ రచనకు శీర్షకమని
యాతఁడే పేరుపెట్టిన ట్లగపడుచుండుటచే, నీ దేశీయగీతరచనకు
భరతుఁడు పెట్టిన పేరునుబట్టియే తరువాతికాలమున సీసమను
తెనుఁగుపేరు సిద్ధించినదని తోచుచున్నది. "శీర్షక" మను
ఛందోరచనాభేదమునకు మూలము "శీర్షిత"మను నొక తాళ
భేదమనియు, దీనితోఁ గూడినది గావున దాని కాపేరు వచ్చిన

దనియుఁ దెలియుచున్నది. ఇది ఒకవేళ అప్పటి కర్థము తెలియని దేశీయ పదముయొక్క సంస్కృతీకరణమైనను గావచ్చును.

భరతుడు చెప్పిన శీర్షక లక్షణము—

"శీర్షకం సాతు విజ్ఞేయా శీర్షి తేన విభూషితా,
ఏకపాదావసానస్తు యస్య స్యా దర్థవర్ణతః.

ఏతావసానేనబుద్ధైః సా జ్ఞేయాతు చతుష్పదా,
పూర్వపాదేన తస్య స్యాత్ సగ్వత్ర గురులాఘవః.

పాదే పాదావసానేచ సా జ్ఞేయా నియతాక్షరా,
శీర్షకంచ ప్రకర్తవ్యం గురుప్రాయాక్షరాన్వితం.

తతశ్చ శీర్షకం కార్యం ప్రయుక్తం పంచపాణినా
శీర్షకోనామ నియమో భవే త్పాదవిధానతః,
నామ్నా వృత్తవినిష్పన్నం కుర్యాద్వై శీర్షకం బుధః.

గురు ర్గుర్వాది స్తథాల్పాది ర్యుగ్మః సతు లఘు స్తథా,
చతుర్మానాక్షరో జ్ఞేయో పూర్వచ్ఛందో వికల్పకః.

అర్ధాష్టమగణాః పాదాః శీర్షకస్య భవంతి హి,
త్రింశన్మాత్రాశ్చ విజ్ఞేయా యుగ్మజాక్షరజైః పదైః.

శీర్షకే హ్యేకవింశత్యాః షడ్వింశతిపర స్తథా,
అక్షరాణాం భవే త్పిండః పాదే హ్యేకత్ర నిర్దిశః.

యుగ్మజమిశ్రకాః ఖలు పాదే కార్యాస్తు చత్వారః స్యుః,
శీర్షకే తు నియమేన పశ్చా ల్లఘుసంచయః కార్యః.

త్రయఏవ గణాస్తు ముఖే లఘువస్త్రయ ఏవావసానేతు,
మధ్యే చేత్ గురుణీద్వే తచ్ఛఫలా శీర్షకంనామ.
పూర్వే హ్యర్ధంతు గురుప్రాస్యాద్విత్రాగణాస్తు చత్వారః,
పాదే భవంతి నియతం పశ్చాల్లఘుసంచయాః శేషాః."

భరతుఁడు నాట్యశాస్త్రమునఁజెప్పిన పై శీర్షకలక్షణము తెలుఁగు సీసలక్షణమునకు సరిపోవుచున్నట్లే యున్నది. "చతుర్మాత్మకో జ్ఞేయో పూర్వచ్ఛందో వికల్పకః" అనగా పూర్వచ్ఛందమునకు భిన్నముగా నిందు ౪ మాత్రలుగల గణములను గ్రహింపవలెనట. భగణము—అతుంగణములలో ౪ మాత్రలు గలదే. ఇదియు, "నల" అనునిదియు ఇంద్రగణములలో నాలుగుమాత్రల గణములు. ఈ యింద్రగణము లారును, త్రిమాత్రాకములగు సూర్యగణములు రెండును ఒక పాదమునఁజేరియుండుట తెలుఁగు సీసపద్యమునకు లక్షణముగదా. అనఁగాఁ బాదమున కెనిమిది గణములు. పాదములోని దళము లకు నాలుగేసి యుండును. "అర్ధాష్టమగణాః పాదాః శీర్షకస్య భవంతి హి" అనుదానికి ఇదే అర్థముకావచ్చును.

ఇక అందలి మాత్రలనుగూర్చి. "త్రింశన్మాత్రాశ్చ విజ్ఞేయా యుగ్మోజాతుర్యైఃపదైః" అని పాదమునకు ముప్పది మాత్ర లుండవలయును. తెలుఁగుసీసమునందలి యా రింద్రగణములును నాలుగు మాత్రలు గల "నల"ములో, "భ" గణములో నైనచో నివి యిరువదినాలుగు మాత్రలును, రెండు సూర్యగణములును ౬ మాత్రలును గలిసి ముప్పది మాత్ర

లగును. ఇట్లు సీసపాదము ముప్పదిమాత్రలు కలదగును. కాని యితరములగు నింద్రగణములుకూడఁ జేరినచో మాత్ర లెక్కువగును. ఇక ౨౧, లేదా ౨౮ అక్షరముల మొత్తముండుననుట తెలుఁగు సీసపాదములో ౨౨ అక్షరములకు తక్కువ యుండుట కవకాశము లేదుగాని ౨౮ అక్షరములుండ వచ్చును. కాని భరతుని కాలమున నిదియొక విధమగు దక్షిణ దేశీయగేయముగా నుండియుండుటచే నక్షరసంఖ్యలో భేదము కలిగియుండవచ్చును. దీనినిబట్టి గేయరూపములుగా నున్న దేశీయ ఛ్ఛందోరచనలకు భరతాదు లాకాలముననే లక్షణము కల్పించి, నామకరణమునుగూడఁ జేసి, తమ ఛందోగ్రంథములలోఁ జేర్చికొనియుండిరనుటకు సందేహములేదు. శీర్షకమను తాళభేదమునుబట్టి యీ గేయమున కాతఁడు పెట్టిన "శీర్షక" మను పేరువలననే తెలుఁగున నిలిచియున్న యీ రచనాభేదమునకు 'సీస' మను పేరు వచ్చియుండును. ఇట్లే దక్షిణ దేశీయ సంప్రదాయసిద్ధములగు ప్రాచీనగేయ రచన లనేకములు మాత్రాచ్ఛందస్సులుగా సంస్కృత ప్రాకృత లాక్షణికులచే గ్రహింపఁబడిన ట్లగపడుచున్నది.

కావునఁ దెనుఁగునందలి యీ యుపజాతులను దేశీయ రచనలు నన్నయకాలముననో, అంతకు రెండుమూడు శతాబ్దులకుఁ బూర్వము శాసనములకాలముననో తెలుఁగున నేర్పడినవి గాక క్రీస్తు శకారంభమునాటి ప్రాచీనతమిళవాఙ్మయమునందలి వెణ్బా, అగవల్పాలతోడను, భరతుని కాలమునాటి శీర్షకాదులతోడను సంబంధించియున్నవని తలంపవలసియున్నది.

ఇట్లనేక విధములుగా నున్న గేయరచనలలో చాళుక్య ప్రభువుల యాస్థానములందలి శిష్టకవుల దృష్టి నాకర్షించి, వారి యాదరమును బడసిన యేవో కొన్ని రచనలుమాత్రము వారి కాలమున రచింపఁబడిన కొన్ని శాసనములలోని కెక్కి యాయా శాసనపురాళ్లమీఁదనో, రాగిరేకులమీఁదనో నిలిచియుండుటచే నన్నయకుఁ బూర్వకాలమునఁగల తెలుఁగు కవితారచన లిట్టివి యని మన మిప్పుడు తెలుసుకొనుట కాధార మేర్పడుచున్నది. అట్టివానిలో నింతకుఁ బూర్వము దేశీయరచనలుగా మనము పరిశీలించిన సీసములు, గీతములు, ద్విపదములు, తరువోజలు, అక్కరలు మొదలుగాఁగలవి కలవు. ఇవియే మన కిప్పటికి మిగిలిన ప్రాఙ్నన్నపార్యయుగమునందలి యాంధ్రకవితా రచనలు. ఇట్టి దక్షిణదేశభాషా కవితామూలములనుండియే యాంధ్రశిష్టకవితా మహావృక్షమును బెంపొందించి నన్నపార్యుఁ డాంధ్రభాషావాగనుశాసనుఁ డైనాఁడు.

ఇట్టి యల్పమూలమునుండి యామన యాంధ్రసాహిత్య మహావృక్షము పెంపొందినది? అను సందేహ మెల్లరకును గలుగవచ్చును. వాస్తవముగా నది యల్పమూలమే కావచ్చునుగాని, దాని యా రూపమంతయుఁగూడ మనకిప్పుడు గోచరించుటలేదు. అది యా కాలమున గేయరచనారూపమై సామాన్యజనుల హృదయసీమలయందు పెరుగుచుండుటచే, నది గ్రంథస్థమై స్థిరరూపమునుదాల్చలేదు. దేశి కవితయందభిమానముచూపిన చాళుక్యరాజుల యాస్థానములందలి శిష్టకవులు దానినెల్లెంతవరకు గ్రహించి శాసనబద్ధము చేసిరో,

అంతమట్టుకే యీ దేశి కవితాస్వరూపము మనకిప్పుడు పొడ కట్టుచున్నది. అల్పముగనే పొడకట్టుచుండిన యీ దేశీయ సాహిత్యపు మొక్క నొక్కసారిగా నల్పకాలముననే మహావృక్షముగఁజేయనెంచియే, నన్నపార్యుఁడు మొదలగు శిష్టకవులు దీనిని సంస్కృతసాహితీవృక్షముతో నంటుగట్టి పెంపొందించినారు. ఈ యుద్యమము నన్నయకుఁబూర్వమే ప్రారంభించినను, నన్నపార్యుని రచనానైపుణ్యమె, యీ రెంటు నంత చక్కగా నతుకుకొని వృద్ధినొందుటకును, మహాభారతమంతటి స్వాదుఫలము నది వెంటనే యొసంగుటకునుఁ గారణమైనది. కావుననే యాంధ్రభాషా వాగనుశాసనుఁడై నెగడిన నన్నయ రచనానైపుణ్యము మహత్త్వము నెంతయు నెన్నఁదగినవై నవి.

ఈ దేశ భాషాసాహిత్యములకు నన్నయమూలమునఁ గలిగిస్థిరపడిన కొన్ని సంస్కారవిశేషములు :—

1. దేశీయచ్ఛందమునందలి, సీసగీతాదులను, అక్కర తరువోజ కందాదులను గ్రహించి, కన్నడకవులవలె యతివిలంఘనముచేయక, దేశీయ సంప్రదాయ సిద్ధములగు వడిప్రాస నియమములతోఁగూర్చి సంస్కృత వృత్తములను దెనుఁగు సాహిత్యమునకు దింపుట. కొన్ని సంస్కృత వృత్తములలోని యతిస్థానములను దన రచనకనుకూలముగ మార్చుట.

2. ఛందో విషయమునవలెనే భాషావిషయమునను దేశీయ సంప్రదాయానురోధంబుగ "నక్షర రమ్యత" నాదరించి సంస్కృత శబ్దజాలమును, దీర్ఘసమాసములను, అనర్గళధారావాహియగు శైలిలో శ్రుతిమహితమగునట్లు తెలుఁగు పలుకు

లతో సమ్మేళనముచేసి—తెనుఁగు రచనకుఁ బరుషత్వములేని గాంభీర్యమును సమకూర్చుట.

3. అంతకుఁబూర్వము భిన్నరూపముల నొందుచు నవ్యవస్థస్థితిలో రూపాంతరములతోఁగూడియున్న దేశ్య శబ్దజాలము నందలి శిష్టరూపములను గ్రహించి తన గ్రంథమున వెలయించుటచే—వానికొక వ్యవస్థ నేర్పడుచుట యైనది. రాజమహేంద్రపుర ప్రాంతమునందలి యాతని భారతభాష శిష్టభాషయైనది. భాషలో "అ"కారమంతరించి దాని స్థానమున డ-ళ-లు స్థిరపడినవి. "ఎణుంబాది"—"పదిరేయేడు" "మహారాజుళాకున్" ఇరుభది, వంటి రూపము లంతరించి—ఎనిమిది, పదునేడు, మహారాజులకు, ఇరువది వంటివి స్థిరపడినవి. "సంవత్సరంబుళ్" "కొడుక్కుళ్"—ఇత్యాదులలోని "ళ్" అను బహువచన ప్రత్యయముపోయి "లు"స్థిరపడినది. సముచ్చయార్థక "ఉమ్"లోని— ఏడువేళుం ఏలుచు, "అన్వయంబునవారెవ్వరైనుమ్" అను వానిలోని—"మ"కారము 'న'కారముగా మారి స్థిరపడినది.

4. కేవలము తాళబద్ధములగు పదములు పాటలు రూపమునగాని—లేదా వృత్తముల నడుమ దేశీయరచనలతోఁగూడిన (కన్నడబెదెండె) ఉదాహరణాదులరూపమునగాని యున్న దేశీయ సాహిత్యమును వెనుకకుఁ ద్రోసివేసి కన్నడ పంపాదుల మార్గము ననుసరించిన గద్యపద్య సమ్మిశ్రితమగు చంపూకావ్యపద్ధతి తెలుఁగులో నెలకొనుట.

5. జైనబౌద్ధములింకను ప్రాధాన్యమునకై పెనగులాడు చున్నకాలమున "త్రిపురుషుల" బూజించి, వర్ణాశ్రమ ధర్మ

రక్షణ మహా మహిమనొప్పిన చాళుక్య ప్రభుప్రనాజ్ఞచే—కృష్ణ ద్వైపాయనకృత మహాభారతబద్ధ నిరూపితార్థము దెనుఁగున నేర్పడ, పంపాదులవలె ప్రౌఢ ప్రబంధవర్ణనాపద్ధతిని స్వతంత్ర కథాకల్పనారీతినిగాక "ప్రసన్నకథా కలితార్థయుక్తిని" భారత సంహితారచనబంధురుఁడై-ఆంధ్రదేశమున వైదికమత స్థాపకుఁడై నాఁడు. కావుననే "ద్వైపాయనోద్యానజాత మహా భారత పారిజాతము" ధాత్రీసురప్రార్థ్యమై "యీ దేశీయులకు" నిరంతర సంతత పుణ్య సంపదున్నత్యభివృద్ధి చేయుచునే యున్నది.

6. ఇట్లీ సంస్కృత వృత్తసంగ్రహణము, తత్సమభాషా బాహుళ్యము, చంపూ పద్ధతి, వైదికమత ప్రాబల్యములతో పాటు, నన్నయభట్టారకుని భారత రచనామూలముగా సంస్కృతభాషాలక్షణ సంప్రదాయములుకూడ నీ భాషలోనికి విశేషముగా దిగినవి.

విభక్తి ప్రత్యయములు—లేదా విభక్త్యర్థక శబ్దములు—వాని ప్రయోగరీతి సంస్కృతభాషా సంప్రదాయరీతి ననుసరించి విపులీకృతమైనది. తృతీయా పంచమ్యర్థముల చేత, తోడలు, ఉపయోగార్థమున తోడవర్ణక ప్రయోగము, చేసి, మెయి, పొంటె, కొలె, ఉండి, వలన, అందు, మొదలగువాని ప్రయోగరీతి చాలవరకు సంస్కృతభాషాప్రయోగ సందర్భానుసారియై నెగడినది. ఇట్లే—"పడు" ధాత్వనుప్రయుక్తమగు కర్మణ్యర్థకరూపములు, తత్సమధాతురూప కల్పనము, దేశ్య ధాతువులనుండి విశేషార్థరూపకల్పనము. (cf. నమ్మనేరనమ్మెదను.) మొదలగువాని మూలముగా దేశభాషకు గొప్ప

దోహదముచేసి దాని భావప్రకటనాశక్తిని పెంపొందించి, తేనె లొలికించు మహా స్వాదుఫలముల నిచ్చుదానినిగాఁజేసి యాంధ్రభాషావాగను శాసనుఁడై యాంధ్రకవిత్వ విశారదుం డైనాఁడు నన్నయ భట్ట మహా కవీంద్రుఁడు.

ఈతని రచనయందలి ప్రసన్నత, భావ గాంభీర్యమును జూచినపిదప, వెనుకటిది కవితకాదనియే యనిపించవచ్చును. ఆ భాషకు సురూపత లేదందురు. వ్యాకరణ సంస్కారము లేదని కొందురు తలంతురు. మన వ్యాకరణజ్ఞానమునకు లక్ష్య మొకఁడు నన్నయయేగదా. ఆతని రచనలలో గ్రామ్యప్రయోగ ములట. అవియనింద్యములని సమర్థన. అట్టివానినే నన్నిచోడ సోమనాథులు ప్రయోగించిరన్న—వారిభాష సంస్కారహీనము. వారు లాక్షణిక కవులు కారని చెప్పుదురు. వారికి భాషరాదం దురు. ఇది ఛాసరుకవి కింగ్లీషురాదన్నట్లే యుండును. ఆతఁడు మహాకవిగా పరిగణింపఁబడకపోలేఁడు. ఆతని భాషకొక ప్రత్యేక వ్యాకరణ మేర్పడినది. నన్నిచోడాదుల రచనలను వదలి ఆంధ్రభాషకు సమగ్ర వ్యాకరణ మేర్పడవలయుననుట వట్టిభ్రాంతి. సమగ్రవ్యాకరణమనుట అర్థములేనిమాట. నన్నయకుఁ బూర్వమునఁ గల భాషాస్వరూపలక్షణములను గుర్తించి తరువాతి దానితోఁబోల్చి తత్పరిణామ రీతులను, చరిత్రను ఆరయుటయే చేయదగినపని. ఆంధ్రమునఁ జరిత్రాత్మక వ్యాకరణ రచనమే సమగ్రవ్యాకరణ రచనమగును. నన్నయకుఁబూర్వము నందలి భాషకు మనమనుకున్న సంస్కారము కలుగలేదు గనుక ఆ భాషలో నప్పుడు వ్రాసినది కవిత్వముకాకపోదు. కాని నాఁటి దేశీయకవిత లిఖితరూపమునొంది మనకు లభ్యముకాలేదు.

VI

దేశి రచనలు.

తెనుఁగు దేశి సాహిత్యశాఖలలోఁ బ్రధానమైనవి, ద్విపదోదాహరణ యక్షగాన రగడాదులని యిదివఱకే తెలిసి కొనియున్నాము. ఆంధ్రమునఁ బురాణ ప్రబంధ శాఖలవలెనే ద్విపద శాఖయు బాగుగనే విస్తరించినది. తొలుత శైవమత ప్రచారమునకై పాల్కురికి సోమనాథుఁడు దీని నవలంబించినను, జనసామాన్యమున వ్యాప్తికొరకు రంగనాథ రామాయణము, గౌరన హరిశ్చంద్ర ద్విపద, నవనాథచరిత్రము, శ్రీనాథుని-పల్నాటి వీరచరిత్రము, తాళ్ళపాక చిన్నన్న పరమయోగి విలాసము, అష్టమహిషీకల్యాణము, పిడపర్తి సోమన ప్రభు లింగలీల, మొదలగునవేగాక, దక్షిణదేశాంధ్ర వాఙ్మయమున తిమ్మన ద్విపదభారతము, రఘునాథరాయల ద్విపద రామా యణము మొదలగునవనేకములు బయలుదేరి ద్విపద వాఙ్మయ శాఖను పెంపొందించినవి. ఆంధ్రమున నుదాహరణశాఖ దేశి రచనాశాఖలలో మిగుల ప్రాచీనమైనదైనను చిన్న ఖండ కావ్యమువంటిదై, సప్త విభక్త్యంత పద్యములతోఁ గూడి పరిమిత ప్రయోజనముకలదై, కథాకల్పనా విస్తృతి కవకాశము కల్పించునది గాకపోవుటచే ద్విపదవలె నంతగా విస్తృతిఁజెందలేదు. భాషలో వెలసినవన్నిటిని ప్రోవుచేసినను 15, 20 కంటె నెక్కువగా నుండవు. వీనిలోఁ బ్రసిద్ధములు-

ప్రకటితములగునవి పాల్కురికి సోమనాథ రచితములు, త్రిపు రాంతకోదాహరణమువంటివి మిక్కిలి యల్ప సంఖ్యాకములు. "రగడలకు" ప్రత్యేక కావ్యగౌరవముకలుగనేలేదు. ప్రబంధ ములలో వర్ణనాదులందు శిష్టకవులు కొందరు రగడలను రచిం చిరి. ఇవి పాటలరూపమున యక్షగానాదులలోఁ జేరుచువచ్చి నవి. ఇక యక్షగానములు జనసామాన్యమునఁ బ్రదర్శనార్థ మయియే యుపయోగపడుచుండుటచేతను శిష్టకవులందరు పురాణ ప్రబంధ ఫక్కి ననుసరించియే తమ కవితారచనమును సాగించుచుండుటచేతను, ఈ దేశిశాఖారచనలు సామాన్య జనాదరణమును బడసిన కొందర కవులచేతనే రచింపఁబడి విస్తృతిఁ జెందుచువచ్చినను, రాజాశ్రయముగాని, తగిన సంస్కారముగాని లేకపోవుటచే పెక్కు రచనలు గ్రంథస్థములై స్థిరరూపమును దాల్చుట కవకాశము కలిగినట్లగపడదు. రుద్ర కవి సుగ్రీవ విజయము, రంగాజమ్మ మన్నారుదాస విలాస నాటకము ముద్రితములైనవి. ఇటీవల చిరకాలమునుండి దేశమున భాగవతములని వీథినాటకములని ప్రదర్శింపఁబడు చుండినవానిలో గ్రంథస్థములై ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకాలయములోఁ జూచువారు లేక మూలపడియున్నవి నూరుపైగా నుండును. వీనిలో నీదేశమున ముద్రణమంది గుజిలీప్రతులనఁబడుచు ప్రక టితములైనవి గరుడాచల నాటకము, శశిరేఖా పరిణయము, గయోపాఖ్యానము, ప్రహ్లాద, పారిజాతము మొదలగునవియే పది పండ్రెండో. అంతకంటె నెక్కుడుగా లభ్యమగునని తోచదు. వానినైనను జూచువారిప్పుడు చాల అరుదే.

శశిరేఖాపరిణయ నాటకమునకు "మట్లిగుంట శశిరేఖా పరిణయ" మని పేరు. దీనిని పంచమకులుఁడగు గొత్తెముచ్చు రంగదాసుని తనయుఁడగు "అబ్బయదాసు"డు రచించెను. ఇది మట్లిగుంట గోపాలున కంకితము.

"అని మట్లిగుంటగ్రామం
బున పంచమకులుడ గొత్తెముచ్చు రంగదా
సుని తనయుం డబ్బయదా
సునిచే రచియింపనయ్యె సుస్థిరమయ్యెన్"

అని యాతఁడే గ్రంథాంతమునఁ జెప్పికొన్నాఁడు. ఇది మట్లిగుంట నాయకుఁడగు బొంతా లింగప్పనాయఁడు

ద్వి. ఆరూఢి సింహాసనాసీనుఁడగుచు
భారతగ్రంథంబు భాగవతంబు
చదివించి వినుచుండి సంతోషుఁడగుచు
మదిలోన శశిరేఖ పరిణయంబప్తు
శృంగార నాటకము సేయింపదలచి
పొంగుచు సంతోష పూర్ణుఁడై తాను

కందార్థము—

ఘనుడగు లింగమనాయడు
పనివడి బిలిపించినన్ను బహుసంతోషం
బున గాంచి కరుణతోడను
దనరగ యీ నాటకంబు త్వరితము—చెప్పా

శశిరేఖా చరితమూ — గురుతుగ
శ్రీన్యగ్రోధగుంటపురి వరదునిపై కృతి
సరవితో నిల్పియు. త్వరితమూ—చెప్పూ

అని ఇట్లానతిచ్చిన సంతసించి రచించెనట. గ్రంథాంతమున నాశీస్సిట్లు గలదు—

ద్వి. ఈనాటకంబెపుడు నింపుగా జదివి
మానుగా వ్రాసిన మరువక వినిన
ఆడిన పాడిన నాయువుసిరియు
కూడియు సతి సుతులకూడి సుఖంతు
రెందాక రవిచంద్రు లెందాక తార
లెందాక వారిధు లెందాక ధరణి
యెందాక వేదంబు లెందాక నుండు
నందాక నీ కృతికాయువుగల్గి
సుందరంబై యొప్పి శుభకర మమరు.

ఇట్లే భద్రాద్రిరాముని కంకితముగ యాదవదాసుడను కవి గరుడాచల నాటకమను యక్షగానమును రచించెను.

“ధరణిలో యాదవాఖ్యుడను దండిగ నరహరిచరితమిప్పుడున్
మరియుగ జెప్పితిన్ వినుడి ముప్పదిరెండు దినంబులలోపలన్
సరగున లక్ష్మినాథుడును సాధుజనంబుల భక్తులందరిన్
కరుణతో బ్రోవు భద్రగిరికాంతుడుదాసుల హృదయలోలుడై.”

"ఈ కథ విన్నను వ్రాసిన
భూకాంతుడు లక్ష్మివిభుడు పురహరసఖుడున్
జోకతో మోక్షము నిచ్చుచు
సాకల్యముతోను బ్రోచు సాధులనెల్లన్."

అని యాశంసనముకలగు. ఇది 'శ్రీలక్ష్మీనృసింహ దేవుడు వేటకుఁబోయి చెంచు వనితను బెండ్లియాడుట యనెడి శ్రీ పద్మపురాణస్థ ప్రబంధంబునకు "నాటకరూపంబు". వెను కటి నాటకములో కందార్థములవలెనే యిందు సీసార్థములు రచింపబడియున్నవి. నాలుగు సీసపాదములు రచింపబడిన వెనుక గీతపద్యమునకు బదులుగా పాట చరణములు చేర్పబడి యుండును. ఇందు ఎరుకలసాని వచ్చుట— లక్ష్మిదేవి కన్న కలకు ఫలితంబు చెప్పుట, ఈ యెరుకలనాంచారును వెదకు కొనుచు భర్త "సోడిగాడు" వచ్చుట, వీరి వింత సంభాషణ ఏలపాటలో రచింపబడినది—ఇది సుగ్రీవ విజయములోని ఏల పాట ఫణితినే యున్నది:—(3+4 మాత్రలగణములు—4).

"సింగినీవూ నన్నువిడిచీ చెంగునాగం తూలువేసీ
ఎందుబోయీా నావుచెప్పా వే—ఆలవోలయ్యాసింగి నీ
వెందుబోయి నావుచెప్ప వే"
సింగినీవు బిలచెదవు అంగనాల యింటికీ
పొంగుచూను యెఱుకజెప్పీ తీ—ఆలపోలయ్యా
బంగారూ సొమ్ములూ యిచ్చిరీ
బుట్టచంకా బెట్టుకోనీ పిట్టలాను దెచ్చినాను

పట్టివేగా వండిపెట్ట వే— ఓ ఆలబోలయ్యా
పెట్టకుంటే పారవేసే దా.

గయోపాఖ్యానంబను నాటకంబనుదానిని

"ఇమ్మనూరి వంశాబ్ధి చంద్రుడు
గొనకొని శ్రీవత్సగోత్రపవిత్రు
డనువంద నీలకంఠాఖ్య పుత్రుండు
సునయుడా వెంకటసుబ్బ సత్కవియు
ప్రాపిత శ్రీ వెంకటాంపల్లె వెలయు
గోపాలుపేర మక్కువ నంకితముగ
చాటి కృష్ణార్జున సంవాద కథయు
నాటకం బొనరించె నవ్యమృదూక్తి"

నీ కథ జదివిన నింపుగా విన్న
చేకొని వ్రాసిన చెలగియాడినను
ఆయురారోగ్యభాగ్యాది సంపదలు
తోయజాక్షుడు కృపతోడుత నొసగు

కులగిరులెందాక కూర్మమెందాక
జలనిధులెందాక సత్యమెందాక
సోమార్కులెందాక చుక్కలెందాక
భూమియు నాకాశ భూతమెందాక
యందాక వెలయు కౌంతేయుల కీర్తి
నందాక యీ కృతి యవని బెంపొందు."

గ్రంథాంతమున వ్రాసిన చదివిన విన్నవారినిఁగూర్చిన యీ యాశంసనము శిష్టకవిత్వము లోఁ దొలుత నన్నిచోడుని కుమార సంభవముననే గానవచ్చునుగాని తరువాతి కవులలోఁ గానరాదు. ఇది కన్నడ కవులలో నంతకుఁబూర్వముననే గాననగును గావున యిది కన్నడాంధ్రములకు సమానమగు ప్రాచీన దేశీయ సంప్రదాయమేమోయని తలంపఁదగియున్నది.

ఈ వెంకటసుబ్బ కవి గ్రంథాదిని.

"వ్యాస వాల్మీక వరకాళిదాస ముఖ్యు
లైన గీర్వాణ కవుళను నభినుతించి
సొంపుమీరగ తిక్కన సోమయాజి
మొదలుగా నాంధ్రకవులను మదిదలంచి"-యున్నాఁడు.

"నా యొనర్పంబూనిన శ్రీ గరుడోపాఖ్యానాటకంబునకు కథాక్రమంబెట్టిదనిన" అని ప్రారంభించినాఁడు. దీనిలో కథాభాగమును సూచించు సంధివచనములు, పద్యములును గూడ నెక్కుడుగానున్నవి. పై వానికంటె రచనయు మిన్నగా గనఁబడును. వీనిని రచించిన కవు లెప్పటివారో చెప్పుట కాధారము గానరాదుగాని, మిగులనాధునికులనియే యూహింపవచ్చును. దీనిలో చక్కని రచనలును లేకపోలేదు. వీనిలో ననేకవిధములగు దేశీయ రచనలు, ద్విపదలు, పాటలు, దరువులు, కందార్థములు, సీసార్థములు, మంగళహారతులు, ధవళములు, ఏలలు, జోలలు, మొదలగునవి కొంతవరకు సర్వజనసామాన్యమగు వ్యావహారిక భాషలో రచింపబడియుండు

టనుబట్టి యివి లాక్షణికులయొక్కగాని, పండితులయొక్కగాని పరిశీలనకు నర్హమైనవిగా దలంపఁబడినట్లు లేదు. ఈ కారణముచే దేశీయ వాఙ్మయశాఖలలో నొక ముఖ్యమైన శాఖ మూలబడి ముక్కిపోవలసినస్థితి యేర్పడినది. ఆంధ్రదేశములోని యీపై యక్షగాన రచనలకాలము నిర్ణయించుట కవకాశము లేకపోయినను, నాయకరాజుల కాలములోని రంగాజమ్మ మొదలగు విదుషీమణులచే రచింపఁబడిన యక్షగాన రచనలు తంజావూరు సరస్వతీ పుస్తకభాండారమున సుమారు రెండు వందలుగా నున్నవి. సంస్కృతాది నాటకములతోఁ బోల్పదగినవి కాకున్నను ఆంధ్రదేశి వాఙ్మయశాఖా పరిణామ చరిత్ర పరిశీలన సందర్భముననైనను ఇవి భాషా వాఙ్మయ పరిశీలకుల దృష్టి నాకర్షింపఁదగినవే. దేశి రచనా పరిశీలనమునకే గాక, భాషా పరిణామ పరిశీలనమునకుఁగూడ నివి యత్యంత సహాయకారులు కాఁగలవు.

ఈ యక్షగానములు ప్రాచీన దేశీయప్రదర్శనానుకూల రచనలనియేగాక, వీనియందు, వీని మూలముగాను నిలిచియున్న వివిధ రీతులగు దేశీయ చ్ఛందోరచనలనుబట్టికూడ వీని ప్రాధాన్యమును మనము గుర్తింపవలసియున్నది.

ద్విపద, ఏల, దరువు, ధవళము, మంగళహారతులు, మొదలగునవేగాక, ఇంక ననేకరీతుల తాళబద్ధములగు రచనలు వీనియందు గానవచ్చుచున్నవి. ఇవన్నియు రగడ భేదములే యనియు, వాని నాయా తాళములను బట్టియే గ్రహింపనగు

ననియు నవి యనేకరీతులుగా నుండుననియు నప్పకవి సూచించియే యున్నాడు. ఇవి పాటలరూపమున నుండుటచే జక్కుల రేకులను పేరుతో లాక్షణికులు కొందరు వానిని వేరొకని లక్షణము కల్పింపక—వ్యావహారిక భాషలో నవి విరచింపఁబడుటచేగాబోలు వదలివేసినారు. ఇంక ననేక విధములగు పదములను, పాటలను లాక్షణికులు, ప్రబంధకవులును గూడ నాయా సందర్భములఁ బేర్కొనిరేగాని, వానిని రచించి చూపలేదు. కావున నవి సామాన్య జనుల నోళ్లలోను, ఇండ్లలో పండుగలు, పెండ్లిండ్లు, నోములు, వ్రతములు, పూజలు మొదలగునవి జరుగు సందర్భములలో స్త్రీలు పాడుకొను పాటలలోను, చిన్న పిల్లల యాటపాటలోను, కొందరు భక్తుల భక్తి, శృంగార వేదాన్త కీర్తనల రూపమునను నిలిచి యున్నవి. ఇట్టి కీర్తనలను తొలుత రచించి ప్రత్యేకముగా రాగిరేకులపై వ్రాయించి స్థిరత్వమును గల్పించినవారిలో ముఖ్యులు తిరుపతి వేంకటేశ్వర భక్తులై యాతని సాన్నిధ్యముచే ధన్యులైనవారు తాళ్ళపాకాన్వయమువారు. వారిలో అన్నమాచార్యులు అనేక వేల భక్తి శృంగార వేదాంత సంకీర్తనలను రచించిసంకీర్తనాచార్యులని ప్రసిద్ధినొందినవాడు. వీరి కీర్తన లిటీవల శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్య పరిశోధన సంస్థలో ప్రకటితములై ప్రసిద్ధిగాంచుచున్నవి. త్యాగరాజాదులు వీరికి తరువాతివారు.

తాళ్ళపాకంవారు తిరుపతిలో వెంకటేశుని సన్నిధావమున క్రీ. శ. 15, 16 శతాబ్దములలో నుండినవారు. అందన్న

మాచార్యులు క్రీ. 1408- మొదలు 1503-వరకు నుండినవారు ఈయన కుమారులు పెద తిరుమలయ్య, చిన తిరుమలయ్య యనువారలు. వీరు కీర్తనల రచనచే ప్రసిద్ధులు. పెద తిరుమలయ్య కుమారుఁడు ద్విపద కావ్యకర్తయగు "చినన్న" యను తిరువెంగళనాథుఁడు.

అన్నమాచార్యుల కుమారులలో పెద తిరుమలాచార్యులనునాతఁడు తండ్రివలె శృంగార వైరాగ్య సంకీర్తనలే గాక, యితరవిధములగు దేశి రచనలనుగూడ రచించినాఁడు. శైవమతపరముగ దేశి రచనలను రచించిన పాల్కురికి సోమన తరువాత, వైష్ణవమతపరముగ పెక్కువిధములగు దేశి రచనలను చేసినవాఁడీ తిరుమలాచార్యులే. సోమనవలెనే, ఆతఁడు బసవోదాహరణమును రచింపగా, నీతఁడు వెంకటేశోదాహరణమును రచించెను. ఆతఁడు చెన్నమల్లు సీసములు వృషాధిప శతకము రచింపగా—నితఁడు "నీతి సీసములు, శృంగారవృత్త శతకమును రచించెను. ఇంకను "సుదర్శన రగడ" శృంగార దండకము, చక్రవాళమంజరి, అనునవి యీతని యితరకృతులు. ఈతని కుమారుఁడే చిన తిరుమలయ్య. "చినన్న"యని ద్విపద కవిత్వమునకుఁ బ్రసిద్ధిగాంచినవాఁడు. పరమయోగివిలాసము, అష్టమహిషీకల్యాణము, ఉషాపరిణయము అను గ్రంథములను రచించినాఁడు. వీరినిగూర్చియే

చిన్నన్న ద్విపద కెఱుగును
పన్నుగఁ బెద తిరుమలయ్య పదమున కెఱుగున్

అని చెప్పఁబడినది. వీరి రచనలలోనివే కొన్ని యీ క్రింది రచనారీతుల కుదాహరణములుగా గ్రహింపఁబడినవి.

ఈ దేశీయరచనలనునవి పదములని పాటలని రెండు విధములుగా నున్నవి. అట్టివానిలోఁ జేర్పఁదగినవే యీ క్రిందివి కొన్ని :—

పదములను పేరుతో నున్నవి—

తుమ్మెద పదములు
ప్రభాత పదములు—ఇవియే మేలుకొలుపులుగావచ్చును;
వెన్నెల పదములు—ఇవియే చందమామ పదములు.
కోవెల పదములు
చిలుక పదములు
విరాళి పదములు
గొబ్బి పదములు
నివాళి పదములు—ఇవియే ఆ రాత్రికములు—ఆరతులు గావచ్చును, మంగళ హారతులును గావచ్చును.
మువ్వగోపాల పదములు—శిరి శిరి మువ్వ
హరిహరీ నారాయణ పదములు

పాట లనుపేరుతో నున్నవి—

లాలిపాట
జోలపాట
ఏలపాట

సువ్విపాట—ఇదియే దంపుళ్లపాట, సువ్వాలపాట.
ఉయ్యాలపాట
జాజరపాట
ఏరేనిపాట
అప్పగింతలపాట
శ్రావణ శుక్రవారంపాట
శ్రావణ మంగళవారపు పాట
అక్కలపాట
అల్లో నేరేళ్లు
శోభనములు
ధవళములు
సూళాదితాళ కొట్నములు
చద్దులు—కృష్ణుని చద్దులు.
సుద్దులు—(గొల్లసుద్దులు etc.)
ఉరుటణులు
గొడుగీతములు
కందార్థములు
గీతార్థములు
సీసార్థములు
దరువులు
చిందులు
కీర్తనలు
సవతుల కయ్యము. etc, etc.

తాళ్లపాక అన్నమాచార్యులు

తిరువెంగళనాథుమీఁద విన్నపము చేసిన శృంగారకీర్తనలు.

అల్లోనేరేళ్లు.

(నాలుగేసి మాత్రల నాలుగు గణములు.)

రాగం. దేసాళం.

పల్లవి.

నెయ్యము లల్లో నేరే ళ్లో ।
వొయ్యన వూరెడి వువ్వి ళ్లో ॥

చరణము.

పలచని చమటలు - బాహుమూలల
చెలమలలోనాఁ - జెలువము లే ।
దళదళమనుము - త్యంపుజె అంగు
దులిపెటి నీళ్లో - తుంపి ళ్లో ॥ —నెయ్యము

తొటతొటఁ గన్నుల - దొరిగెడి సీళ్లో
చిటిపొటి యలుకల - చిరునగవే
వటఫలంబు నీ - వన్నెల మోవికి ।
గుటుకల లోనా - గుక్కిళ్లో ॥

గరగరికల వేం - కటపతి కౌఁగిట
పరిమళములలో బచ్చన లూ ।
మరుని వింటెక - మ్మనియంప విరుల
గురితాకూలినుప - గుగ్గిళ్లో ॥

శోభనము. రాగం. వసంతం.

పల్లవి.

శోభన మేశోభన మే
వైభవ ములపా వనమూ ర్తికీ ॥

చరణము.

అరుదుగ మునునర కాసురు డూ
సిరులతో జీరలు దెచ్చిన సతులా
పరువపు వయసుల పదారు వేలను
సొరిది బెం డ్లాడిన సుముఖుని కీ ॥

చెందిన వేడుక శిశుపా లుండూ
అది పెం డ్లాడగ నవగళించి
విందువలెనె తా విచ్చేసి రుక్మిణి
సందడి బెండ్లా డిన సర సునికీ ॥

దేవదానవులు ధీరతను
దావతిపడివార్ధి దరువంగను
శ్రీవని తామణి జెలగి పెండ్లాడిన
శ్రీ వెంకటగిరి శ్రీనిధికీ

సువ్వి. కేదారగౌళ.

పల్లవి.

సువ్వీ సువ్వీ సువ్వా నీ
సుదములు దంచెద రో—లాల

చరణము.

వనితల మనసులు కుందెన చేసిలు
వలపులు తగనిం చో (ఓ)—లాల
కనుస న్నల నెడి—రోకం—డ్ల నూ
కన్నెలు దంచెద—రో—లాల
బంగరు చెఱగుల—పట్టుపు ట్టముల
కంగులు దూలగ—నో—లాల
అంగన(నా) లందఱు(ఊ)—నతి వేడుకా—తో
సంగడి దంచెద—రో—లాల.

కుచులుదూలగమంచి-గుబ్బచన్నూలపై
సరులుదూలాడంగ-నో-లాల
అరవిరిబాగుల-నతివలు ముద్దులు
గురియుచు-దంచెద-రో-లాల.

ఘల్లుఘల్లుమని-కంకణరములు
పల్లవపాణులకో-లాల
అల్లన నడుములు-అసియాడుచు-సతు
లొల్లనె-దంచెద-రో-లాల ॥

కప్పురగంధులు కమ్మనిపువ్వుల
చప్పరంబులనే-ఓ-లాల
తెప్పలుగారతి దేలుచుం నోనే
టప్పనిం బాడెద-రో-లాల ॥

ఉయ్యాలపాట. రాగం, శంకరాభరణం.

పల్లవి.

ఉయ్యాల బాలూ నూచెద రూ_కదు
నొయ్యనొయ్య నొయ్యనుచూ ॥ ఉయ్యా.

చరణము.

బాలయవ్వనలు, పసిండి వుయ్యాల
బాలునివొద్దం బాడేరు ।
లాలిలాలిలాలి, లాలెమ్మయెల్ల
లాలిలాలి లాలెనుచు ॥

తమ్మిరేకుగను దమ్ముల నవ్వుల
పమ్ముంజూపుల బాడేరు ।
కొమ్మలుపట్టుగనుకుల నడపుల
థిమ్మిథిమ్మిథిమ్మనుచు ॥

చల్లుంజూపుల జవరాండ్రు రే
పల్లె బాలునిం బాడేరు
బల్లిదు వేంకట పతిజేరియందెలు
ఘల్లుఘల్లు ఘల్లనుచు ॥

గొబ్బిళ్ళపాట. రాగం, దేసాళం

పల్లవి.

కొలనిదోపరికి - గొబ్బిళ్ళో - యదు
కులముసామికిని - గొబ్బిళ్ళో

చరణము.

కొండగొడుగుగా - ఆవులగాచిన
కొండొక శిశువుకు - గొబ్బిళ్ళో
దుండగంపుదై - త్యులకెల్లను తల
గుండుగండనికి - గొబ్బిళ్ళో ॥

పాపవిధుల శిశు - పాలుని తిట్టిన
కోపకానికిని - గొబ్బిళ్ళో
నేపున గంసుని - యిదుమల బెట్టిన
గోపబాలునికి గొబ్బిళ్ళో ॥

దండి వైరులను - తఱిమిన దనుజుల
గుండె దిగులునకు - గొబ్బిళ్ళో
వెండి బైడియగు - వేంకటగిరిపై
కొండలయ్యకును - గొబ్బిళ్ళో ॥

కోడళ్ల జగడము. రాగం, పాడి.

పల్లవి.

రావే కోడల - రట్టడి కోడల
పోవే పోవే - అత్తయ్య - పొందులునీతో-చాలూనూ

చరణము.

రంకెలువేయుచు - రాజునెదుట నీవు
కొంకూ గొసరూ - లేనీ - కోడల ।
పంకజముఖి - నీవు - పలు దొడ్డవారిండ్ల
అంకెల దిరిగేవు - అత్తయ్య ॥

ఈడాడ, నలుగురు - నేడ్గురు మగలతో
కూడీ - శిగ్గూ - లేసీ - కోడల
వాడకు బరుగురి - వలపించు - కొనిసీవు
ఆడాడ - దిరిగేవు - అత్త య్యా.

బొడ్డున బుట్టిన - పూపనికే నిను
గొడ్డెరు తెస్తీ - నే కోడాలా
గుడ్డముపయినున్న - కోనేటిరాయుని
నడ్డగించుకొంటి - వత్తయ్యా.

గయోపాఖ్యాన నాటకములోని యొక "దరువు"
రాగం—తోడి, ఆది తాళం—ఇది "ఏలా" లక్షణము
కలదై యున్నట్లగపడుచున్నది.

"నందివాహాను డగుచువచ్చె నూ - గౌరీసు డిదిగో
నందివాహాను డగుచువచ్చెను.
నందివాహాను డగుచువచ్చెను - నందనందనుడైన యూ ,గో
విందునకును పు రందరప్రియ నందనునకును, సాధిసేయగ
(నంది)

జడలలోమిన్నేరు సగము నొడల పార్వతి మెరయుచుండగ
బుసత చందురు నందముగదల పుష్పగను సిగదురిమి వేగమె
(నంది)

కరమునను శూలంబు మూడవ కన్ను ఫాలమునందు మెరయగ
వరదుడా శ్రీ వెంకటంపలె - వాసుడా శ్రీ విష్ణుకడకు (నంది)

శోభనము.

(మృత్యుంజయ విలాసము—గోకులపాటి కూర్మనాథ కవి.)

(ఐదేసి మాత్రల గణములు)

శోభాన మే - శోభాన మే

శోభన మె - శర్వునకు, శోభన మె - పార్వతికి
శోభనమె కైలాస, శుభమంది - రునకూ (శోభానమే)

మణిరతుల-హారతులు, మరవతులు ఇయరమ్మ,
మతియుతుడు-శివ్వాన్న, మగువగౌ-రమ్మాకు (శోభానమే)

సు. గ్రీ. విజయము.

శ్రీరాముడు-గుణధాముడు, వారిజదళ లోచనుడూ
శూరతరా-వణుగూలిచి, నారీమణి-దేవలయున్ (శోభానమే)

రామునికృప కపిరాజ్యము క్షేమంబున బాలించీ
శ్రీమంతుడు సుగ్రీవుడు, భూమండలి పొగడొందున్ (శోభా)

సంగరవిజ యముతోను-పొంగెడు సుగ్రీవునకు
సంగతిగా యువరాజై యంగదుడిల బెంపొందున్ (శోభానమే)

కొట్నముల పాటలు.

చలియారావె, చేడెరావె, చిన్నిరావె, పొన్నరావె
వెలదిరావె, కొట్నమూలు, వేగదంచుమూ,

గరుడవాహనములు మంచి, గౌరికుంకుమములు రత్న
సరులు పచ్చగన్నేరులు సన్నదిమ్ములూ
కలయకూర్చి దంచిరపుడు. (మ్ర. వి. 3-60)

గజేంద్రమోక్షము—కథాగీతము మపేర నున్నది.

రాగం, ఆనందభైరవి ఆటతాళము.

రాజేంద్ర వినుమువి రాజిత మగుగజ
రాజమోక్షణకథనూ.
మహాసుధను రహితమనోవ్యథనూ ॥

రాజిల్లు భువిసుధా రాశిత్రి కూటాద్రి
యోజనాయుతయామము మున్నతత్వంబూ వి
భ్రాజితంబుగ కాంచనంబున రాజితంబు గరుడమయంబున
రాజెలంగెడి శృంగములుమూడతులమణిధాతువ్రుల వెలుగును
రాజేం.

ఇవ్వారి చరమున-కెవ్వర-ద్దమువత్తు
రెవ్వారు నాకాధ్యుడూ-పరమేశ్వరు
డెవ్వాడు కారాణుడూ-సర్వాధారు
డెవ్వాడు పరిపూర్ణుడూ
పరాత్మకు డెవ్వాడు నిర్ధారణుడూ-మహాత్మకూ
డెవ్వాని చేగర్త నెవ్వానినుంచ నెవ్వనిలోడిందు యీజగ
[మంతాయు
ఎవ్వడీలోకంబులునులోకేశులునులోకస్థులునుదెగి
నవ్వేలనుపైజీకటినినే కాకృతినివెలు గొంనునతనిని ॥

గజరాజ మోక్షణ కథవిను వారికి
కలుషాము హరియించు నూ
దుస్స్వప్నము తొలగును యశమొచ్చు నూ
దుఃఖామూ బాయూక లుములు ప్రాప్తించూ నూ
సౌఖ్యము గల్గుకై వల్యములభి యించుచూ.

తలుపులదగ్గర పాటలు.

శ్రీకాం-తామణి-నేని-సఖుడను
శీఘ్రము-వాకిలి-తీవే-నీవు
శీఘ్రము-వాకిలి-తీ-వే.

ఓకాం తుడనీ-గుణములు-తెలిసెను
ఊరికె-వెళ్ళగ-దో-యీ, నీవు
ఊరికె-వెళ్ళగ-దో-యీ.

ఈమా టలునీ-వెన్నడా-డవది
ఏమే-అలుమెలు-మం-గా-అది
ఏమే-అలుమెలు-మం-గా.

భామల-మరిగిన-వాడవు-నాతో
పలుకు-లేలపో-వో-యీ-యీ
పలుకు-లేలపో-వో-యీ.

పరభా మలనే-కూడితి ననియిటు
పలుకుట-కారణ-మేమే-సఖి
పలుకుట-కారణ-మేమే.

తరుణుల-కూడక-యుంటే-పువ్వుల
దండలు-ఎక్కడి-వో-యీ-పూల
దండలు-ఎక్కడి-వో-యీ.

హరిహరి-నేనే-మెరుగను-భక్తులు
అర్పించిరేవో చెలీ యా-నా
కర్పించిరేవో చెలీ-యా.

మంగళవారం పాటలు.

కైలాస-గిరిలోను-కల్పవృ-క్షముక్రింద
ప్రమదాది-గణములు-కొలువగా-నూ
పార్వతీ-పరమేశు(లు)-బాగుగా-కూర్చుండ
పరమేశు-నడిగెదా-పార్వతపు-డూ,
జయమంగ-ళంనిత్య-శుభమంగ-ళం.

ఏ వ్రతము-సంపదలు-నెలమితో-డుతనిచ్చు
ఏ వ్రతము-పుత్రపౌ-త్రావృద్ధి-నొసగూ
అనుచునా-పార్వతీ-యూహరూ-నడిగే.

శ్రావణా-మాసాన-శుక్లప-క్షమునందు
శుక్రవా-రమునాడు-మునిమాపు-నా
పంచకల్వాలు దెచ్చి-బాగుగా-నూనిల్పి
భక్తితో-బూజించు-మని చెప్పె-నూ;

అయిదేసి మాత్రలతోఁ గూడిన నాలుగేసి గణము లొక్కొక పాదమునకు. మూఁడవ గణము మొదటియక్షరమున యతి. రెండవపాదము-తుదిగణ మేకాక్షర గణము కావచ్చును.

ఆనంద గీతములు.

ఆనంద మానంద మాయెనూ మనశ్రీ
రాములు పెండ్లికొడు కాయెనూ-మన
జానాకి పెండ్లికూతు రాయెనూ-యెల్ల
జనులాకు సంతోష-మా యెనూ-సుర
మునులాకు-విన వేడు-కా యెనూ.

లాలిపాట—కృష్ణ జననము.

కస్తూరి-రంగరం-గా, మాయన్న-కావేటి-రంగరం-గా
శ్రీరంగ-రంగరం-గా-నినుబాసి-యెట్లునే-మరచుందు-రా.

జో అచ్యుతానంద-జోజో-ముకుందా
లాలి పరమానంద రారమూకుందా-లా-లీ.

లాలి శ్రీకృష్ణలాలీ-లాలిమానల్లనయనా,
లాలి మాబ్జజతండ్రి-లాలినావరహాల పంట-లాలీ.

మేలుకొలుపు పాట.

(3+4 మాత్రల 4-గేసి పాదాలు)

మేలుకొనవే-చంద్ర శేఖర-మేలుకొనవే-ఇంద్రవందిత
మేలుకొనవే-నీలలోచన-నీలకంఠా-హారహారా మేలుకొనవే.

శంభుశంభో-యనుచు వేడ్కతో-నమ్మునీశ్వరు-లరుగు దెంచిరి,
జృంభణమ్మున-నారుమోముల-సూనుడే తెంచెన్
పండు వెన్నెల-గ్రుంకుతూర్పున-కొండపై నుద-యించె సూర్యుడు
దండికలువల-జార చోరుల-దర్పమడగగ నూ

హరహరా-మేలుకొనవే ?

మేలుకో-శ్రీరామ-మేలుకో-రఘురామ
మేలుకో-గుణధామ-మేలుకో-నాస్వామి-మేలుకో.
చాలునిం-కానిద్ర-పూనికతో-నిన్నుబూ
జించువా రలనుబ్రో పింపవలె వేగ-మేలుకో.

నాస్వామి-మేలుకో.

వెన్నెల పాటలు.

కాకీ కాకీ గంతుల కాకీ
కాకిని తీసికెళ్లి గంగలో ముంచితే
గంగానాకూ పాలూ ఇచ్చే
పాలూ తీసికెళ్ళి అమ్మాకిస్తే
అమ్మా నాకూ డబ్బానిచ్చే
డబ్బా తీసికెళ్ళి పంతులకిస్తే
పంతులు నాకు చదువూనిచ్చే
చదువూ తీసికెళ్ళి మామాకిస్తే
మామా నాకూ పిల్లానిచ్చే
పిల్లాపేరూ-మల్లెమొగ్గ
నాపేరు జమీందార్.

అట్లతద్దెలలో వెన్నెట్లోం వెన్నెల పరుగులు—చిన్ని చిన్నిలని పిల్లలు పాడుకొనే పాటలు—

చిన్ని చిన్ని కెన్నెళ్ళూ
సింగలగారీ కెన్నెళ్ళూ
తరళనేత్రా కెన్నెళ్లు
తామరసిరీ మొగ్గల్లు

ఏల.

ఓబలేసుని కొండల నడుమా
ఒంచేగడ్డికోసేదానా
ఒంచేగుడ్డా వొల్లీ గుడ్డేమే!
కాళ్ళింగి కిణికిణి, ఛణకఛణకని
ఒంచెతీసి, పంచపరవా లే.
గిద్దెగిరీ కొండలనడుమా
ఎద్దులతో-లే ముద్దులమరిదీ
నన్నుసూసీ నవ్వబోకోయీ-హరిబొబులేశా
నన్నుసూసీ నవ్వబోకోయీ.

"ఏగంటివారి వచనాలని" సామాన్యజన వ్యవహారమున సుప్రసిద్ధములు. వానిలో గొన్ని పాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున సేకరింపబడియున్నవి. వారి శిష్యుల రచనలలోనివి: శైవము—వేదాంతము, గార్లపాటి లక్ష్మణకవి రచితము.

తుమ్మెద పాట. అయిదేసి మాత్రల గణములు.

శ్రీకరూఁ డనుపువ్వు-తుమ్మెదా-మూడు
లోకాము లాయెను-తుమ్మెదా
సాకారమైయుండు-తుమ్మెదా-పర
మేకాంతమునజూడు-తుమ్మెదా.

శివశివ యనవే-ఎ-తుమ్మెదా
శివుడనగ వినమేలు-తుమ్మెదా
శివునిభక్తాలాకు-తుమ్మెదా
శివశార-ణనమేలె-తుమ్మెదా ॥

ఆఋరే కులపూవు తుమ్మెదా-అది
మీాఱీన వాసనె తుమ్మెదా
వేఋసేయక నీవు తుమ్మెదా-శివు
చేరి భజించవె-తుమ్మెదా ॥

ఈళ పింగళాలు-తుమ్మెదా-సుషమ్న
నాళిమధ్యమున-తుమ్మెదా.
మేలిమేఱిగె-నీవు-తుమ్మెదా-శివ
కేళి జరించవె-తుమ్మెదా ॥

చిలుకపాటలు—అయిదేసి మాత్రల గణములు.

చెలగిచె ప్పెదబుద్ది చేకోనీ వినినీదు
చింతమీా దాసుండు చిలుకా

కులముతో వైరంబు కొఱగాను మిక్కిలీ
గూడువె ళ్లకయుండు చిలుకా
పట్టబస లేని యాపదలకై కెమ్మోవి
పండ్లకే రాకుమీ చిలుకా
పట్టముట్టగరాని బట్టబై టను తేనె
పండు ఉన్నదిచూడు చిలుకా,
గురుతైనయేగంటి గురుపాదములు చేరి
గిరిగడచిపోమీద చిలుకా
సిరులుమాయని తెలిసి జీవగుణమది యొఱిగి
చిగురుమే తలబోకు చిలుకా ॥

ఏల పాట.

సూర్యచంద్ర వహ్ని నడుమా
శౌర్యమానే చిలుకగంటీ
సూర్యదీప్తి గాయుచుండా గా—యే గంటిలింగా
చూడజూడా శ్చర్యమాయే రా—యే గంటిలింగా

కాంతాల పాలెములోన
చింతమానూ పుట్టెగదరా
చింత అనలూ కొనలుసాగా నా—యే గంటిలింగా
చింత పూసీ-పండుపండే-రా

కానరాని యడవిలోన
వాఁ లేని మడుగునిండె

వానలేని మడుగుమీదానూ — యే గంటిలింగా
మానరానీ అగ్ని పొడమే-రా
ఆకులేని యడవిలోన
తోకలేని మృగముపుట్టె
తోకలేని మృగము కడుపూ నా—యే గంటిలింగా
ఈకెలేనీ పక్షి బుట్టేరా.

లాలి పాట.

లాలనుచు ఊచేరు లలనలందఱునూ
ఫాలలోచన నిన్ను బాన్పుపైనుని చీ-లాలీ
ప్రణవపంచాక్షర పాన్పుతాగాగ
భరితచిత్ప్రణవమే బాలీసుగాగా
చరలింగచిత్కళలు దీపములుగాగ
పరమసద్గురువందు-పవళించుకోగా-లాలీ
లాలిచంద్రమాపాంగలాలయ్య లాలీ
లాలి సజ్జన హృదయలాలయ్య-లాలీ.

మంగళం.

అరుదొంద వృషభవాహానుడు ఏగంటీశు
డరయలక్ష్మ భక్తవరదుడనుచూ
పరికింపనేలినా ప్రమథాగణములాకు
సరసనా మజ్యశివ సామూహా-మునకూ
జయమంగళంనిత్య శుభమంగళం.

దేశి రచనలను గూర్చి భరతుని నాట్యశాస్త్రమందు వలెనే, మతంగుని బృహద్దేశియందును పార్శ్వదేవుని సంగీత రత్నాకరమందును గొంత చెప్పఁబడియున్నది. వీనినిబట్టి చూడఁగా ఏలా భేదము లనేకములుగా నున్నట్లగపడును. ఏలలే కాదు-దేశీ ప్రబంధములే అసంఖ్యాతములనియు వానిలోఁ గొన్నిటినే తాము తెలుపుచున్నట్లును జెప్పినారీ లాక్షణికులు.

"దేశికారప్రబంధోఽయం హర వక్త్రాభినిర్గతః
అసంఖ్యాతాస్తు కథితాః న జ్ఞాయంతేల్పబుద్ధిభిః
తేషాం మధ్యాత్ సముద్ధృత్యయుక్తలక్షణలక్షితాః
శ్రీమతఙ్గోమునిః ప్రాహ మునీనుద్దిశ్య తద్యథా
ఆద్యఃప్రబంధః కన్దాఖ్యో వృత్తా నామ ద్వితీయకః
గద్యరూపః తృతీయస్స్యాత్ దండకః స్స్యాచ్చతుర్థకః
పంచమోవర్ణకః ఖ్యాతః షష్ఠ ఆర్యాభిధాయకః
సప్తమీ కథితా గాథా తతోద్విపదకోష్టమః

9. వర్ధతీ, 10. అద్ధిలా; 11. చతుష్పదీ; 12. ఢోఢకము; 13. తోటక; 14. వస్త్వాఖ్యప్రబంధము; 15. క్రౌంచపదము, 16. హంస; 17. శుకసారికః; 18. అశ్మలీలా;... ......28. త్రిపదీ-షట్పదీ; 29. బంధకర; 30. పాటకరణం; 36. ద్విపదీ; 37. వర్తనీ; 38. ఏలా

"అష్ట త్రింశత్తమా త్వేలా బహు భేద ప్రవిస్తరా"
39. ఢేంకీ; "ద్వ్యర్ధేకాచైకతాళకా".

ఏతేషామధికః ఖ్యాతః ప్రబన్ధో మాతృకాహ్వయః
ప్రబన్ధోఽయం స్వరార్థస్స్యాత్ జ్ఞేయో సా గీతవేదిభిః
తాలశూన్యాది తు యః పాఠైర్ద్విరుక్తైశ్చసమన్వితః
స కన్ద ఇతి కర్ణాటభాషాదిపదమిశ్రితః
కన్దాది ప్రబన్ధా లక్ష్యతః ప్రసిద్ధా ఏవ.
గీయతే యత్ తదత్రాహు ర్గద్యం గీతవిశారదాః
తాలయుక్తం స్వరోపేతం మధ్యేపాటవిరాజితం.

దేశీగీతేఽపి వస్తుస్స్యాన్నాటకేఽపి ప్రయుజ్యతే
గీతేతు ప్రతితాలేన పదస్వరసమాయుతః.
మతః క్రౌంచపదోనామ స తు గాంధర్వవేదినాం
సంస్కృతం పాదమేకం తు ద్వితీయం దేశసంయుతం
సప్రాసంగీయతేయత్ర గీతం హంసపదం విదుః
యస్తుతాలద్వయోపేతపదపాటవిరాజితః

యాస్యాత్ కరణతాలేన ద్విపదీ వృత్తసంగతా
సా భవేత్ ద్విపదీనామ ప్రోక్తా వస్తువిచక్షణైః
ఆద్యం పాదద్వయం యత్ర స్యాదను ప్రాసవర్జితం,
అనుప్రాసస్తృతీయేఽపి చతుర్థే వాథ గీయతే,

చతస్రోగీయతే యత్ర పాదే పాదేభవన్తి చ
గీత్వాతదీయపాదార్థం అను ప్రాసోవిధీయతే,
త్యాగసౌభాగ్య సౌందర్య శౌర్యధైర్యాదివర్ణనా
యస్యాం భవతి, గీతజ్ఞాస్తామేలాం సంప్రచక్షతే.

మట్టేనాథ ద్వితీయేన కంకాలేన తథైవచ
సంయుక్తా ప్రతితాలేన కర్తవ్యేలా మనీషిభిః
వర్ణనీయస్య గాతుశ్చసాతునామాఙ్కితా భవేత్
ఆదౌ నాదావతీ ప్రోక్తా-తతో హంసావతీమతా
నన్దావతీ తృతీయాచ-తుర్యాభద్రావతీ స్మృతా
ఇత్యేలాగణమార్గేణ బుధైరుక్తా చతుర్విధా.

ఏలానాదవతీ రమ్యావర్ణాలంకార శోభితా
గీయతే మట్టతాలేన నాదయుక్తా పదేపదే
శ్వేతోవర్ణశ్చ విజ్ఞేయః శృంగారః కథితోరసః
కైశికీవృత్తిరాఖ్యాతా పాంచాలీ రీతి రిష్యతే
యత్ర చంద్రగణాః పంచస్వర్గణైకేన సంయుతా,
ఏలా నాదవతీనామ సా స్మృతా పూర్వసూరిభిః.

హంసస్యేవ గతిం కాసా నాదేన చ పదేన చ
సమంప్రవర్తతే యస్మాత్ తతో హంసావతీస్మృతా
తాలో ద్వితీయకస్తత్ర హిన్దోళేన తు గీయతే
రక్తోవర్ణః సమాఖ్యాత శ్చండికా దేవతా భవేత్
యత్రానలగణాః పంచ, షష్ఠోవాయుగణస్తథా
ఏలాహంసావతీ నామ సా స్మృతా గీతపారగైః ॥

లఘుభిర్గమకైర్యుక్తా రాగోమాళవకైశికీ
ఏలా నన్దావతీ నామ ప్రతితాళేన గీయతే.
యత్రాంబరగణాః పంచ మార్తాణ్డగణ సంయుతాః
ఏలా నన్దావతీ సాతు విజ్ఞేయా గీతివేదిభిః ॥

ఏకైక పదసంయుక్తా మూర్ఛనాధ్వని సంకులా
కంకాలతాల సంబద్ధాకకుభేన ప్రగీయతే
ఏలాభద్రావతీనామ శూద్రజాతి సముద్భవా ॥
యత్రభూమిగణాః పంచ షష్ఠోజలగణ స్తథా
త్రిపదం పాదసంఖ్యానం మూర్ఛనాబిన్దు సంకులం
యత్ స్థితం గమకంకుర్యాదేత దేలా సులక్షణం

ఇతిగణైలా చతుష్టయం.

తృతీయపాదవత్ పాదశ్చతుర్థోయదివర్తతే
ఏలా సంకరతామేతి మతంగమునిభాషితం,
రతిలేఖా, కామలేఖా, బాణలేఖా తథైవచ
కథ్యతే చన్ద్రిలేఖాచ—మాత్రైలామాహ వల్లభః
యస్యామంఘ్రిద్వయే మాత్రా రుద్ర సంఖ్యా స్తృతీయకే
రుద్రహా స్తసమా శ్చైవ, రత్యాఖ్యగణసమ్మితాః
కథితా గీతి శాస్త్రజ్ఞై రతిలేఖేపి నామతః.

సంగీత రత్నాకరం.

ప్రబంధోరూపజం వస్తు నిబద్ధస్యాభిదాయకం
చతుర్భిర్ధాతుభిః షడ్భిశ్చాంగై ర్యస్మాత్ ప్రబధ్యతే
తస్మాత్ ప్రబంధః కథితో గీతలక్షణకోవిదైః,
ఉద్గ్రాహకశ్చ మేలాపః ధ్రువో ఆభోగ ఏవచ
ఏలాయాం ఢేంకికాయాం చ స్యాద న్తే నియమాదిమా
అంగాని తు ప్రబన్ధానాం వదామః సాంప్రతంక్రమాత్,
పాద, తేనా, చ విరుద, పాటో-తాలస్వరా తథా
సన్దేహో వాద్యవర్ణానాం పాటస్తాలానుగో భవేత్.

తేన్న తేన్నేతియే వర్ణా గీతేఽసా తేన్నకోమతః
అంగమాత్రేణ విహితా అనిర్యుక్తా ఇతీరితాః
ఛందస్తాలాదినియమాన్నిర్యుక్తాస్తే నిరూపితాః
ధవళశ్చర్చరీ చైవ వదనం ఝంపట స్తథా
చరిజా త్రిపదీచైవ సింహపాద స్తథైవచ
పదం తాల సమాయుక్తా మంగళం స్తవమంజరీ
అమీ సర్వప్రబంధాశ్చ నిర్యుక్తాః పరికీర్తితాః
హరిర్విజయ సంజ్ఞస్స్యాత్ ఏకతాళీ తథైవచ.

ఏలాః

ఉద్గ్రాహేఽంఘ్రిద్వయప్రాసై ప్రతిపాంగణాశ్చషట్
పాదస్యాంతే ప్రయోగస్స్యాత్ పల్లవాఖ్యా పదంతతః,
పల్లవాఖ్యేపదే నాస్తి నియమోగణవర్ణయోః,
అనేనైవ ప్రకారేణ ద్వితీయాంఘ్రేః ప్రకల్పనా,
గీత్వాతత స్తృతీయాంఘ్రిదేయో మేలాపకో భవేత్
తదాపాదత్రయే గీతమేకమేవ విధీయతే,
సప్రాసోఽథ ధ్రువోగేయో వర్ణ్యనామ్నా సమన్వితః,
ఆభోగశ్చతతోగేయోగాతుర్నామ్నా విరాజిః,
ధ్రువం గీత్వా తతోన్యాసః సర్వైలాసుప్రశస్యతే.

గద్యం.

అపాదః పదసందోహోగద్యం షోఢా తదిష్యతే
వృత్తగంధి తథాచూర్ణమన్యదుత్కలికాభిధం,
లలితం చ తథా ఖండం చిత్రం తల్లక్ష్మ కథ్యతే.

పద్యభాగాన్వితం గద్యం వృత్తగన్ధి నిగద్యతే
అసమస్తైస్సమస్తైర్వా ద్విత్రైస్తు చతుర్రైః పదైః
రచితం చూర్ణమాఖ్యాతం గద్యం గద్యవిశారదైః
గాఢరీత్యా యుతం గద్యం ప్రోక్తముత్కలికాభిధం
సమస్తైః పంచషైర్బద్ధం పదైర్లలితమీరితం
ప్రక్రాన్తరీతిభంగేన బృహల్లఘుపదైర్యుతం
గద్యం ఖండమితి ప్రాహుః గద్యభేదవిశారదాః
గద్యం చిత్రమితిప్రోక్తం నానారీతిసమన్వితం
ప్రణవాద్యం భవేద్గద్యం గేయం తాలవివర్జితం
మిథః సయమకైష్షడ్భి రష్టభిర్వా సమన్వితం,
పదాన్యేతాని మేధావీ గాయేత్ గీతానుసారతః

ఏకతాళీ.

ద్విరుద్గ్రాహం ధ్రువం ద్విశ్చగీత్వాభోగం సకృత్ పునః
ధ్రువంగీత్వా తతః కార్యోన్యాసో గీతవిశారదైః
ఘనద్రుతా ఘనప్రాసా యత్యాచ ఘనయా యుతా
ఏకతాళాఖ్యతాళేన గేయా స్యాదేకతాలికా
ఆలాపా నిర్మితః కైశ్చిదస్యా ఉద్గ్రాహ ఇష్యతే.

దీనినిబట్టి తాళప్రధానములు, మాత్రాగణబద్ధములు, ఉద్గ్రాహాదులతో గూడి గేయములగు నీ దేశి రచనలకు దేశీయపద్ధతిని లక్షణమేర్పఱచుటలో నీ సంస్కృత లాక్షణికు లెట్లు శ్రమపడి నదియు సువ్యక్తమగుచునేయున్నది.

శుద్ధ పత్రిక

పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
13	కూటము	కూటమును బట్టియు
21	ములు	ములను
3	ములలో	ములో
7	ల్లులగు	ల్లులు :—
16	నైనొక	నొక
4	ఇట్లై	ఇది
,,	రినది	ర్చినది
4	సాధితు	సాధింతు
19	కనులగు	కలుగు
,,	హిందూశ	హిందూదేశ
5	నవే	నవియే
16	దేవ	దేశ
13	లాభా	లేయూంభా
8	congnte	cognate
21	కట్టుకు	కట్టుటకు
22	ప్రతేక	ప్రత్యేక
11	స్వర	సర్వ
11	సాహి	స్సాహి
13	నట్ల	నట్లు
21	ముగా	మునగా

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
63	22	గమనిం	గమిం
68	20	ధించివే	ధించినవే
69	17	క్రిష్ణ	కృష్ణ
73	8	బాకా	బాడుకా
74	1	ళమన	ళమున
83	11	శృగా	శృంగా
86	20	శఆ	శతా
89	15	ద్రవి	ద్రవిడ
92	2	పాల	సాల
93	13	వరిః	వరి
93	17	వరి, వేరీ	వరీ
95	22	పనే	పదునే
96	16	పాగి	సాగి
100	4	సంస్క	సంస్కృ
102	15	స్నది	స్నవి
103	13	చాంత	శాంత
103	14	జయు	బయు
104	1	ముంచి	మించి
107	,,	నాంధ్ర	ఆంధ్ర
108	7	ళము	ళ
115	14	రెండేసి	ఒక
,,	,,	ముల	మును

దేశి రచనలు

కందము, ద్విపది, త్రిపది, చతుష్పదీ, షట్పదీ, ఏలా, పదం, పాట, గద్యాం, కళిక, ఉత్కళిక, ఏకతాళి, ధవళం, మంగళం, మంజరి మొదలగువానిని లక్షణయుక్తముగా జేయుటకు కొంత ప్రయత్నము జరిగినది. ఇవి తెలుగు కన్నడ సాహిత్యములకు సంబంధించినవై యున్నవి. మరికొన్ని—ఢేంకా, ఝోంబడకం, వర్తనీ, ముక్తావళీ మొదలగునవి మహారాష్ట్రాది దేశ ప్రాంతములలోని దేశి రచనాభేదములు కావచ్చును. తెలుఁగు లాక్షణికులు పై వానిలోఁ గొన్నిటిని వదలివేసినను, వానిలో పెక్కు చిరకాలమునుండి సామాన్యజన వ్యవహారమున నుండిన దేశి రచనలనుటకు సందేహము లేదు. వీనికి సరియైన లక్షణ సమన్వయము, లక్ష్య సంపాదనము, భిన్న భాషలలోని దేశి రచనలకు గల పరస్పర సంబంధాన్వేషణము, భిన్నములగు నీ ఛ్ఛందోరీతుల మూలతత్త్వ పరిశీలనము, ఆయా దేశ భాగములందింకను నిలిచియున్న దేశి రచనల సంగ్రహణము, ప్రకటనము మొదలగు కార్యము లాంధ్రదేశి సాహితీపరుల యాదరాభిమానముల నాకాంక్షించుచున్నవి. వారు వీని యందు శ్రద్ధాళువు లగుదురుగాక.

